

Szöllősy Tibor

ŐSZI RAJZÁS

Kárpátaljai Magyar Könyvek
315

Sorozatszerkesztő és felelős kiadó:
Dupka György

Megjelenését támogatta
a Nemzeti Kulturális Alap

Nemzeti
Kulturális
Alap

© *Szöllősy Tibor*, 2025
© Magyar Értelmisségek Kárpátaljai Közossége, 2025
© Intermix Kiadó, 2025

Lektorálta: *Nagy Zoltán Mihály*
Szerkesztette: *Szemere Judit*
Fedélterv, műszaki szerkesztő: *Dupka Zsolt*
A borítón *Kovács Sándor* felvétele
Fotók: *Szöllősy Tibor, Kovács Sándor*

A könyv elektronikus változata:
www.kmmi.org.ua (Adatbázis/Könyvek)

Készült a RIK-U Kft.-ben

ISBN 978-615-5757-39-6
ISSN 1022-0283

Szöllősy Tibor

ŐSZI RAJZÁS

*Tollal mentett tanulságos történetek
(folytatás)*

Magyar Értelmeségek Kárpátaljai Közössége – Intermix Kiadó
Ungvár–Budapest
2025

I.

TIZENKÉT NAP, AMI HAT ÉVIG TARTOTT

Az utca túlsó oldalán laktak, velünk szemben. A szülők és a két fiú. Ottó volt a fiatalabb. Számunkra ő volt a „nagyfiú”, a példakép: lestük minden mozdulatát, igyekeztünk utánozni mindent, amit tőle láttunk, egyszerűen ő volt a „vezér”.

Egy napon azonban eltűnt; hiába lestük, hiába vártuk a kapuban. Ha kérdeztük szüleinktől, hol van Ottó, azt a választ kaptuk, hogy felejtük el, ne merjünk kérdezni, beszélni róla, mert oda kerülünk, ahol ő van. Nem kérdeztük, hová, de a család esti sütőgősaiből megtudtuk: Szibériába. Nem tudtuk, hol van az a hely, csak annyit éreztünk, hogy az egy borzalmas, végtelen, embertelen valami...

Most itt ül előttem: kopasz, homlokának ráncai lecsurognak szeszínű arcán, beesett szemei alatt erőszak vágta, soha el nem múló véraláfutások, vértelen ajkait elkerüli a mosoly, a gondolatok is botladozva araszolnak rajtuk – arcára van vésve a betegsége.

Kártyalapnyi méretű, összehajtogatott, megsárgult papírt tesz elé: „Szpravka N4. Kiállítás napja: 1954. november 6.”. Alatta a „nacsalnyik” és a titkár aláírása. A lapon a szöveg: „Publik Ottó Józsefé. Szül. 1933, Técső, Kárpátontúli terület, az SZSZKSZ polgára, nemzetisége: ukrán, 1954. október 25-től 1954. november 6-ig tartották fogva, majd szabadlábra helyezték, mivel ügyét lezártak nyilvánították.” Majd nyomtatott betűkkel: milyen büntetőtörvény és melyik cikkely – de ezek a rubrikák nincsenek kitöltve. A hátapon: „Visszakapta elkobzott 35 rubelét, s útravalóként még további 23 rubel 90 kopeket”. Alul az aláírás: Publik. Az igazolvány fejlécén: „TYURMA UKGB, Uzsgorod”, és jól olvasható körpecsét. Az igazolás minden kétséget kizáróan hivatalos.

– *Nem értem! Úgy tudom, hogy téged 1949 októberében tartóztattak le, és 1954 novemberében szabadultál. Itt meg azt olvasom, hogy mindössze 12 napot tartottak fogva. És hogyan lettél te ukrán nemzetiségű, amikor köztudott, hogy édesanyád és édesapád is magyar volt?*

– Én sem értettem – nyújtotta meg kissé a szavakat. – Amikor eléem tették a papírt, és azt mondták, hogy tekintsem semmisnek a történeteket – mert hát ilyen tévedés megesik néha az állam védelme során végzett munkában is –, szabad vagyok, a Szovjetunió legszabadabb polgára, nem nagyon olvastam el a szöveget, azonnal aláírtam, és rohantam ki a szabadba. Sőt, aznap megkaptam a személyimét is, ami tiszta volt, nem volt semmiféle bejegyzés, hogy el lettem volna ítélve. Idők múltával, amikor alábbhagyott az eufória, bementem a KGB-re és megkérdeztem, hogy is van ez. Ők azonban visszakérdeztek, mit akarok egyáltalán, hisz mindössze néhány napot voltam vizsgálatiban, ami a törvények értelmében megengedett. Ami meg a nemzeti hovatartozásomat illeti: minden felmenőm tősgyökeres magyar volt. Igaz, abban az időben ilyesmit nem kérdeztek.

– *Miért ítélték el, mi volt a vétked?*

– Azokban az években, '46–48-ban még lépten-nyomon fellelhetőek voltak a háború nyomai. Minket, suhanc fiúkat a fegyverek érdekeltek. Volt belőlük bőven, mert a visszavonuló németek és magyarok eldobálták vagy elrejtették fegyvereiket. Ezeket a barátaimmal összegyűjtöttük. Nagy divat volt akkoriban a „háborúsdi” játék, pláne igazi pisztollyal vagy puskával, persze töltény nélkül.

Édesapám erdőkerülő és szenvedélyes vadász volt. Így talán érthető, hogy magam is mindig azért sóvárogtam, hogy legyen egy olyan puskám, mint amilyen neki van. És ekkor kínálkozott az alkalom! Ha nem is duplacsövű vadászfegyvert, de egy hatlövetű revolvert találtam. Találtak-szereztek osztálytársaim is. Heten

voltunk, akik tudtuk egymásról, hogy van fegyverünk. Elhatároztuk, ha már el vagyunk látva fegyverekkel, felmegyünk a hegyekbe vadászni. Tanítás után felültünk a kisvasútra, és irány a hegyekbe. Alig lassított a vonat a következő állomáson, fegyveres milicisták és katonák rontottak a vagonba, ránk vetették magukat, hátracsavarták a kezünket, elszedték a fegyvereinket és vittek kifelé. Egy futó pillantás elég volt: vártak minket. A kis állomás, ahol a legtöbbször csak a forgalmista lézengett, és a kisvonat is csak lassított, körül volt véve katonákkal. Betuszkoltak az ott várakozó ponyvás teherautóba, és megállás nélkül vittek Ungvárra.

– *Nem kérdeztétek meg, hogy miért tartóztattak le?*

– Egy idő múlva, amikor úgy-ahogy felocsúdtam, próbáltam valamit kérdezni, de olyan szájast kaptam az egyik parolistától, hogy elment a kedvem a kérdezősködéstől. Meg üvöltöttek velünk: „Pofa be!”. Ungváron a városi börtönbe vittek, egyenesen egy magas rangú KGB-tiszt elé, aki tolmácson keresztül rám förmedt, és azt mondta, lelőnek, mint egy kutyát, vagy Szibériában fogok elrohadni, mert az állam ellensége vagyok. Szervezkedtünk, hogy megdöntsük a szovjethatalmat, mert nacionalisták vagyunk, harcolunk a szabad Ukrajnáért, ők mindent tudnak, annál is inkább, mert a társaim már mindent bevallottak. Nekem csak annyi a dolgom, hogy írjam alá a beismerő vallomásomat. Ahogy így visszaemlékszem, nem annyira félttem vagy megijedtem, inkább elcsodálkoztam. Soha egymás közt vagy akár otthon ilyen vagy hasonló téma nem merült fel. Valami olyasmit válaszoltam, hogy halvány fogalmam sincs, miről beszél. Erre a hátam mögött álló géppisztolyos katona a tussal olyat ütött a tarkómra, hogy máig ott van a seb helye. A cellában tértem magamhoz, de hogy meddig voltam öntudatlan, nem tudom.

– *Tudtál te akkor egyáltalán Ukrajnáról, a nacionalizmusról, arról, hogy abban az időben olyan embereket ítélték el, akik fegyveres ellenállással próbálkoztak?*

– Ukrajnáról annyit tudtam, amit földrajzórán mondott a tanítónk. A politika – már koromnál fogva is – nem érdekelt, nem foglalkoztam vele. Engem csak a vadászat izgatott, olyan trófeákra vágytam, mint amilyenek édesapám vadászképességét dicsérték. Azóta sok minden már el is mosódott az emlékezetemben. Mert nagyon akartam. Mindig is azt akartam, hogy ne emlékezzek. Gyakran álmodtam azokról a borzalmakról, aztán, ha felriadtam álmomból, felkeltem az ágyból, teát vagy kávé-t ittam, hogy ne aludjak tovább, hogy ne folytatódjon az álom. De mégsem tudok szabadulni. Próbáltam inni, de az még rosszabb volt, mert akkor düh kerített hatalmába, a bosszú hajsza, törni-zúzni tudtam volna, féltem saját magamtól.

– *Volt tárgyalás, tanúk, ügyvédek?*

– Az úgynevezett tárgyalás annyiból állt, hogy másnap vagy harmadnap felkísértek egy szobába, ahol akkor már három tiszt ült, és rám parancsoltak, hogy írjam alá a beismerő vallomás jegyzőkönyvét, amit én újra csak megtagadtam. Nem teketóriáztak, a középben ülő tiszt egy papírból felolvasott valamit, amiből a tolmács annyit fordított le, hogy államellenes szervezkedésért, fegyveres felkelés előkészítéséért 25 év börtönbüntetésre ítélnék. Ez utóbbinak pedig csak örülhetek, mert ilyen vétségekért halál jár, de a 18. évemet még nem töltöttem be, így nem kötnek fel. Kiegészítésként a börtönbüntetés letöltése után tíz évig jogfosztott leszek, nem jöhetnek haza. Kivezettek a szobából, az udvaron szuronyos-puskás katonáknak adtak át. A kezemet hátra kellett kulcsolni. Akkor tudtam meg, hogy a foglyok csak így járhatnak. Többedmagammal, akikre sem nézni, sem hozzájuk szólni nem volt szabad, teherautóra raktak, vittek az állomásra, marhavagonokba tereltek. Úgy két hét elteltével megérkeztünk egy Vorkuta melletti lágerbe. Kutya hideg volt, lehetett vagy negyven fok. Sokan megfagytak útközben, azokat úgy dobálták ki a vagonokból, mint a fatuskókat.

Ottó elhallgatott; én nem kérdeztem, ő nem beszélt. Majd hirtelen megkérdezte:

– Olvastad a *Gulagot*?

– *Olvastam*.

– Te szerencsédre csak olvastad, én átéltem. Nem hat év, hanem hat évszázad volt...Szénbányában robotoltam éveken át. Reggel héttől este hétig több száz méter mélyen, pihenés, szünnap nélkül. A napi norma hét tonna szén fejtése és felszínre küldése volt. Tízen voltunk egy brigádba beosztva, volt egy fejtő, csillés és robbantó. Azok nem voltak foglyok. Helyettük is ki kellett termelni a hét tonnát. Napi hatvan deka fekete kenyeret és valami pelyva-lötytyőt kaptunk, de ha nem teljesítettük a napi normát, azt is megvonták. Úgy vagy hat hónap után már nem bírtam, összeomlottam, megtagadtam a munkát, nem akartam leereszkedni. Hat hónap karcerre ítétek. Ez a poklok bugyra, egy betonodú volt. Számtalanszor megmértem, huszonhét talpnyomnyi hosszú és tizenhat széles volt. Leülni, padlóra feküdni tilos volt, de nem is tettem, mert odafigytam volna a betonhoz. Egész nap járkáltam oda-vissza, oda-vissza. Tornáztam is, hogy jó kondícióban tartsam a testemet, de még inkább a lelkemet. Nem bírtam sokáig, mert csak másnaponként kaptam 40 deka fűrészpóros kenyeret és egy csupor vizet. Hangosan szóltam magamhoz: kérdeztem, feleltem, néha még énekeltem is, hogy el ne felejtsek beszélni. Késő este nyílt az ajtó, az őr intett, kimentem a folyosóra, ahol ott volt a „koporsó”. Így nevezték azt a deszkából összeeszkábált ládát, amelyet becipeltem a karcerbe, s abban aludtam. Se matrac, se takaró. Télen, egy fűtetlen betonbunkerben.

Ottó hangja egyre színtelenebb lett, akadozva beszélt, meg-megtörölte a homlokát.

– Kaphatnék egy korty vizet?

Mohón kortyolt, talán úgy ivott, mint akkor, amikor cserzett ajkaihoz másnaponként emelte a bádogcsuprot.

– Amikor kikerültem, lehettem vagy 40 kiló, de talán még kevesebb. Napokig vak voltam, a karcer sötétje elszoktatott a fénytől. Több volt fogolytársamat nem találtam a barakkban. Kérdeztem, hol vannak. Volt, akinek a neve említése után a megkérdezett mutatójával a homlokára mutatott, vagy tenyere élét végighúzta a nyakán. Az utóbbi a foglyok ítélet-végrehajtását jelentette. Ha valaki ellopott a másiktól valamit, egy kapcát, egy falat kenyeret, azt a barakkon belül a fogolybíróság halálra ítélte. A végrehajtók aznap éjszaka a priccséhez lopóztak, egyik jobbról, a másik balról, felébresztették és megkérdezték az elítélttől, tudja-e mi jár annak, aki tolvaj vagy áruló. Az illető azonban még válaszolni sem érkezett, számtalan szúrással végeztek vele. Reggel az őrség kíséretében az erre kiszemeltek kivitték a holttestet, és az ügy be volt fejezve. Gyakori volt az ilyen eset, szinte hetente megtörtént...

– *Rablók, gyilkosok, köztörvényesek voltak a végrehajtók, az áldozatok?*

– A barakkokban politikaiak mellett voltak köztörvényesek is. Tudatosan voltak „beépítve”: ők tették el láb alól a rendszernek kínos személyeket, imitálva azok bűnösségét: párnájuk alá dugtak egy-egy falat kenyeret vagy valami holmit, hogy legyen corpus delicti. Sosem jöttek rá, hogy ki vagy kik az ítélet-végrehajtók, igaz, nem is nagyon firtatták.

– *Kik voltak a fogolytársaid, kikre emlékszel?*

– Sok volt az anyaországi magyar. Még ma is emlékszem néhányuk nevére: Schimmer Dezső, Csapó István, Frangler Imre. Legjobban egy Schüle József nevezetű fogolytársammal értettem meg magamat. Velünk volt egy Jávor Béla nevezetű repülő tisz. Horthy István repülőkötelékében szolgált. Szegényre nagyon pályáztak a köztörvényesek, mert kincset hordozott magában, ugyanis egy bevetés alkalmával a gépe találatot kapott, élve megúsza, de összetörtek a bordái. Horthy István közbenjárásának köszönhe-

tően egy híres sebész megműtötte: eltávolította törött bordáit és platinalemezekkel helyettesítette. Valakinek elmondhatta, fülébe jutott a gazembereknek, ki akarták „szerelni” belőle.

– Kaptál-e valami hírt, levelet, csomagot hazulról, egyáltalán: írhattál-e haza?

– Egy év elteltével két levelet írhattam haza, de csak abban az esetben kapták kézhez, ha átment a cenzúrán. Nekem írhattak többször is, de azokat a leveleket nagyon ritkán kaptam meg, bár, mint később megtudtam, gyakran írtak a szüleim. Csomagról szó sem lehetett. Egyszer aztán azt is megtiltották, hogy írjak. Ennek előzményei voltak. Sok volt az értelmiségi a táborban, a már említett magyarokon kívül több tanár, mérnök, orvos a baltikumi országokból. Az egyik rigai tanár – egyetemen tanított jogot – szimpatikusnak talált, esténként foglalkozott velem, aminek az lett az eredménye, hogy megtanultam németül, és jártas lettem a jog szövevényes útvesztőiben is. Ez arra ösztönzött, hogy szabadulásom után majdan jelentkezsek a jogi egyetemre. Istenem – szorította össze ajkait –, milyen naiv voltam, mennyire bíztam, hogy kiderül az igazság, hogy ártatlanul ítélték el, hogy tévedés volt, hogy egyszer talán bocsánatot kérnek tőlem...Na – szedte össze megriasztott gondolatait –, szóval az egyik levelemben német nyelvű mondatot csempésztam, arra gondolva, hogy nem veszi észre a cenzúra. Tévedtem. Megint karcert kaptam, ami végül is megmentette az életem...

– Elnézést, hogy közbevágok, de lenne egy kérdésem: valami engedmény, valami kicsi előnyöd nem volt abból, hogy még szinte gyerek voltál?

– Nem, ilyesmit ott nem vettek figyelembe. Ott minden elítélt csak egy szám volt. Én a 42672-re hallgattam. Csak a halottaknak volt kiváltságuk: kétszer temették a szerencsétleneket. Amikor kiheltek elcsigázott lelküket, hóval temették be, olvadáskor össze-szedték a maradványokat, és egy közös sírba dobták.

– *Nem folyamodtál senkihez, nem írtál, hisz ártatlan voltál?*

– Nem, onnan nem lehetett. A szüleim többször is írtak, de ez nem változtatott a helyzetemen. Még választ sem kaptak beadványaikra.

– *Végül is nem töltötted le a 25 évet. Hat év után szabadultál. Hogyan?*

– 1953-ban történt, amikor azt az ominózus levelet írtam, amiért újra karcserbe vittek. Akkor halt meg Sztálin. Mesélték, hogy gyászgyűlésre terelték egybe a foglyokat, ahol bejelentették a nagy „veszteséget”. A foglyok óriási üdvörléssel fogadták a hírt, törni-zúzni kezdtek, rárontottak az őrségre, lefegyverezték őket. Lázadás tört ki. Rengeteg volt a halott mindkét oldalon. Én is köztük lehettem volna, ha nem vagyok a bunkerben. A lázadás véres elfojtása után Moszkvából érkeztek magas rangú tisztek. Mindenkit kihallgattak. Engem is. Néhány hét múlva bevagoníroztak a sztolipinkákba, és hoztak egyenesen Ungvárra, ahol igazolást kaptam róla, hogy 12 napot fogva tartottak...

– *Hogyan alakult a további sorsod, rehabilitáltak-e?*

– Középiskolai tanulmányaimat levelező tagozaton fejeztem be. Szerettem volna továbbtanulni, de nem vettek fel sem főiskolára, sem egyetemre, mivel rosvott volt a politikai múltam. Többször fordultam az illetékesekhez, kérve rehabilitálásomat, de ha egyáltalán reagáltak a kérésemre, azt a választ kaptam, hogy nincsenek papírok, amelyek alátámasztanak állításomat, azt, hogy ártatlanul elítélt politikai fogoly voltam. Bekerültem egy ördögi körbe, amiből lehetetlen volt kitörni. Kitanultam a villanyszerelői szakmát, egy gyárban dolgoztam, azaz dolgozom ma is, mert 60 évesen, amikor kértem a nyugdíjaztatásomat, azt felelték: hiányzik hat év, amit nem tudok igazolni.

– *Talán ha most próbálkoznál, hisz a KGB-tiszt azt hangoztatta: fegyverrel a kezeden harcoltál Ukrajna függetlenségéért...*

Beszélgetésünk során először jelent meg némi mosolyszerűség az ajkán.

– Próbálkoztam, vagyis csak tapogatóztam. Némi iróniával találva adták tudtomra, hogy ez az Ukrajna nem az az Ukrajna, no meg nem is voltam elítélve, csak néhány napi előzetesben voltam, hisz nincsenek papírok, amelyek alátámasztanák az állításomat, no meg magyar létemre kissé furcsán hangzik.

Csönd telepedett közénk. Nem is vettem észre, amikor felállt, és elhagyta a szobát. Csak az ajtósarok halk zsörtölődése rántott vissza a jelenbe...

Több mint harmincéves orvosi gyakorlatomban ez volt az első eset, amikor nem kérdeztem meg a belépő betegőt, hogy mi a panasza, és úgy váltunk el, hogy nem adhattam semminemű tanácsot gondjai-bajai enyhítésére.

(2012)

EGY FÉNYKÉPNYI TÖRTÉNELEM

„Ha majd egyszer Isten segedelmével eljő az az idő, amikor következmények nélkül, nyíltan lehet beszélni, közhírré tenni mindazt, amit Kárpátalja magyarsága megélt az úgynevezett »szovjet felszabadítás« utáni korszakban, úgy mindazt, amit elmondtam, a nevem mellőzésével, sokat szenvedett nemzettársaim nevében írja meg” – mondta mintegy végszóként K. István técsői lakos, aki megtisztelt bizalmával; olykor könnyekkel küszködve elmesélte azokat a szörnyűségeket, amiket átélt a szovjet „átnevelő” és büntető lágerekben, mint a „bűnös” nemzet egyik ártatlan tagja.

A visszaemlékezést a hetvenes évek elején rögzítettem, féltve és rejtve őriztem az ismert körülmények miatt, majd a leírtak kiegészültek egy fotóval, amit a kilencvenes években bízott rám, mint corpus delictit, ami tárgyasítja a korábban zárt ajtók, ablakok mögött elsuttogottakat.

A vallomást rögzítő lapokat tönkretette a tiszai árvíz, de a fotó csodával határos módon megmaradt, és az emlékezetem is szinte lenyomatként majdnem teljesen megőrizte mindazt, amit az azóta már a menny békés kertjében pihenő István bácsi mesélt.

– Ugye emlékszik arra, amit évekkel ennek előtte meséltem? Nézze csak ezt a fényképet (a nyíllal megjelölt személy jómagam vagyok); vidám, jól táplált társaságot lát rajta, amelynek semmi gondja... Pedig...

Az előzmények. 1944 novembere... 18 éves voltam, apámmal, bátyámmal, valamint több száz técsői és városkörnyéki magyarral egyetemben a szolyvai gyűjtőtáborba masírozattak a gépfegyveres ruszki katonák. Ez volt az úgynevezett málenkij robot kezdete, azaz a tudatos megsemmisítés előszobája. Onnan – apámtól és testvéremtől elszakítva – a tél kellős közepén gyalogosan a Kárpátokon át Szamborba hajszoltak, ahonnan mar-

havagonokba zsúfolva, két héten át utaztatva, Krasznouralszk környéki erdőben épített barakkokba vittek, azaz a Gulág egyik telepére, ahol embertelen körülmények közepette laktunk, napi 12–14 órát kényszerfoglalkoztatva fakitermeléssel...Hullottak az emberek, mint a legyek ősszel: aratott az éhínség, a betegségek, a kimerültség, a reménytelenség, az embertelenség...Egy idő után már nem is számláltuk a napokat, hisz nem volt értelme...Egy napon – akkor már harmadszor tavaszodott – a szokásos reggeli sorakozón így szólt a táborparancsnok: „Aki tud, ha nem is tökéletesen, oroszul, lépjen előre!”. Én elég jól tudtam ruszinul, hisz jó kapcsolatban éltünk az otthoni ruszin ismerősökkel. (A várost övező gyümölcsösökben a tulajdonosok engedélyével ruszin családok telepedtek le, akik őrizték, ápolták a terület gyümölcsfáit, elvégezték az esedékes munkákat, s akiktől elsajátítottuk nyelvük alapjait.) Fogalmam sem volt a felszólítás céljáról, csak valami jobbat, valami emberibbet reméltem, és...nem csalódtam.

Kocsira parancsoltak mindannyiunkat, akik jelentkeztünk, és elszállítottak egy másik táborba, úgy félszáz kilométernyire, ahol egy teljesen más világba csöppentünk: frissen festett barakkok fogadtak, mindenütt ideális rend, tisztaság, az új lakhelyünkön ágyak, zuhanyzó, illemhely (nem pottyantós), meleget ontó kályha, klub- és moziterem a központban, kázinó, sportpálya stb.

A napi háromszori étkezés szinte mesészerű volt a fűrészpáros, rothadtkáposztás, savanyúuborkás lötytyök után – egy héten belül kilókat híztunk, annál is inkább, mert mindenki a polgári mesteriségét folytathatta, vagy kartondobozok összeállításával, ragasztásával üthette el a napi nyolc óra munkaidőt.

Ami a fényképen is látható: magyar katona- és/vagy tiszti uniformisban feszítünk, amit megérkezésünk másnapján adtak ránk, miután megfürdettek, megnyírtak, fertőtlenítettek mindannyiunkat.

Úgy három hét elteltével készítették rólunk ezt a fotót, amelyen fogolytársaimmal a lágerparancsnok is pózolt (középen, nem tiszti

egyenruhában). A fotózó tiszt ránk parancsolt, hogy mosolyogjunk, ami nem esett nehezünkre, hisz pihentek, jóllakottak voltunk...

Esténként a helyi klubban propagandafilmeket vetítettek nekünk, előadások hangzottak öndicséretekkel, ömlengésekkel telítve és körítve, mígnem...megoldódott a rejtély: mi ez a jótékonyági cirkusz, amelynek szereplői vagyunk?!

A Janus-arcú lágerparancsnok tisztek társaságában kioktatott és ránk parancsolt:

– Holnap magas rangú vendégek, külföldiek érkeznek, a nemzetközi vöröskereszt és vörös félhold mozgalom munkatársai, akikről nem kérdeznek, nem elegyednek szóba velük. Ha ők kérdeznek, akkor jót mondanak magukról, ittlétükről, ami – mosolygott kaján fintorral – igaz is. Jegyezzék meg és ehhez tartsák magukat: maguk nem civilek, hanem hadifoglyok. Csakis arra a kérdésre válaszoljanak, amelyik oroszul hangzik el. Amennyiben más nyelven, arra ne reagáljanak, azt majd megteszik a mi tolmácsaink.

Mondanom sem kell – vetett közbe István bácsi –, egyetlen volt katona sem akadt közöttünk, mind civilek voltunk, a magyarságunk miatt hurcoltak el.

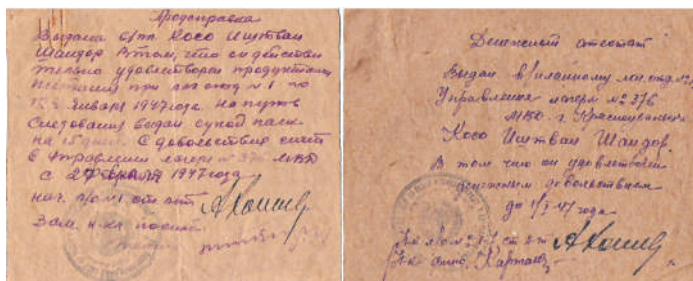
– Aki nem úgy fog viselkedni, ahogy most megparancsoltam, annak már nem lesz szüksége vacsorára – fejezte be a lágerparancsnok.

...Nem kérdeztünk, nem válaszoltunk, nem elegyedtünk szóba a négy látogatóval – három férfi és egy nő volt –, mert épp ebédeltünk, finomabbnál finomabb falatokat élvezve a terített (!) asztaloknál: ők lassan elsétáltak asztalaink között, nézegettek, valamiket mondtak egymásnak, majd köszönésfélét mondvá felénk, eltávoztak.

Még aznap kora este levétették rólunk ideiglenes egyenruhánkat, teherautóra ültettek és visszavittek előző „lakhelyünkre”. Ránk parancsoltak: egy szót se szóljunk a történeletről, mert azonnal kivégeznek, mint szökni próbálkozót, akit elfogtak a közeli erdőben.

...Amint kész lett, a fotót haza kellett küldeni postán, lágeri „jólétünk” amolyan bizonyítékaként.

(2017)

Kézzel írt igazolások a lágerparancsnok aláírásával és pecsétjével, amelyek igazolják, hogy K. István élelmiszer- és pénzübeli ellátásban részesült a haza vezető útra, mivel 1947 januárjában elhagyhatta a fogolytábor. Ezek az igazolások nélkülözhetetlenek voltak, mivel bizonyították törvényes szabadulásukat a lágerből, személyazonosságukat, jegyvásárlási jogukat.

K. István (nyíllal megjelölve) és fogolytársai, akiket „felkészítettek” az ellenőrök fogadására

A MÁSODIK HULLÁM

1944 őszén volt az első, mikor a gonosz sugallta titkos rendeletek értelmében kárpátaljai férfiak (és 17–18 éves gyerekek) ezreit vitték a sátáni gépezet bitófái alá, hogy „még a magvát is kiirtsák a magyarnak, németnek”, majd rövid szünet után jött a második szennyhullám: kiirtották a lelkeket-szíveket istápoló, gyülekezeket terelő és felügyelő isteni szolgákat, a papokat. Erre az atrocitásra már módszeresebben készültek fel: látszat- és kirakatpereket rendeztek. Vajon kiknek?!

Zseltvay Katalin nagyapja, Zseltvay Theodor (Ferenc) – akit szeretettel „apukánk”-nak szólítottak –, a munkácsi görögkatolikus egyházmegye técsői járásának főesperese volt.

– Romzsa püspök „rejtélyes” halála nagyon leverte apukánkat, napokig-hetekig szavát sem hallottuk, majd egy este – zárt ajtók és befüggönyözött ablakok mögött – szinte suttogva elmondta az igazságot, majdnem megesketve minket, hogy hallgatni fogunk, mert már a püspök nevének egyszerű említése is főbenjáró bűnnel volt egyenlő. Hallgattunk is, hiszen láttuk-hallottuk mindazt, ami körülöttünk zajlik, valahol ott benn éreztük, hogy hasonló sors vár ránk is, mert már elítélték apukánk néhány kollégáját, akik kitartottak egyházi hűségük mellett.

Egy napon minden előzetes felszólítást mellőzve kipakoltak az utcára, azt mondták a pribékek, hogy menjünk a pokolba. Egy körtvélyesi tanító, Vaszil Nebola családja fogadott be minket. Ezt a nevet nemcsak emberi cselekedetük miatt kell megjegyezni, hanem azért is, mert a volt családfő neve szerepelt apukánk perében mint sorsdöntő bizonyíték. Apukánk 1948 őszéig még misézett, de már akkor – később nagy erővel – folyt a beszerzése. Nem tévedés: a beszerzése, ugyanis arra akarták rávenni, hogy az NKVD illetékeseinek jelentse mindazt, amit hívei gyónnak. Ter-

mészeten sem skizmát (vallásváltoztatás), sem besúgószerepet nem akart vállalni, bár tudta, mi lesz a következménye, volt néhány „példakép”. 1950-ben tartóztatták le – gyilkosság vádjával! Házkutatás volt, természetesen semmilyen kompromittáló anyagot nem találtak...

Olvasom az elkobzott tárgyak listáját: vallásos jellegű írások, egyházi témájú levelezőlapok, családi fényképek, egy pár kopott cipő, viselt nadrág...

– Tudva azt, hogy a kreált „büntettért” a legszigorúbb ítéletet is kiszabhatják, orvos bátyám az ismeretségi körét felhasználva beszélt a huszti törvényszék bírójával, Ivaniccsal, akitől megtudta, hogy már napokkal a tárgyalás előtt kész volt a forgatókönyv: le voltak írva a „tanúvallomások”, apukánk „beismerő vallomása”, és papíron volt az ítélet is: huszonöt év Szibériában. A „tárgyalás” zárt volt, mi kint reszkettünk a bíróság épülete előtt.

A vád „koronatanúja” egy taracközi, Tyászko nevezetű asszony azt vallotta, hogy szemtanúja volt, amikor apukánk saját kezűleg ácsolt egy akasztófát, azt felállította Taracköz főterén a gyógyszer-tár előtt, és arra akasztotta a fentebb megnevezett Vaszil Nebolát és társait. (A nevezettet még 39-ben végezték ki valahol a környéken, mint szicsákot, amihez – mondanom sem kell – apukánknak semmi köze nem volt.)

Aztán egy pillanatra láttuk őt, amikor vitték a vonathoz...

– Mindössze két levelet kaptunk tőle – mutat egy megsárgult, ceruzával írt levelet. Beleolvasok. A magas intelligenciáról tanúszkodó gondolatgyűjtemény aggódás az otthon maradottakért, könyörgés a mindenhatóhoz: segítse a szeretteit, adjon nekik lelki nyugalmat, étket gyötrődő testükbe, bocsássa meg azok bűneit, akik vétkeztek...

– Egyik lelkész sorstársa, aki évek múlva szabadult, elmesélte apukánk fizikai halálát, mert lélekben most is él. 1951 novemberében – egy nem teljes évet töltött a karagandai fogolytáborban

– annyira súlyosbodott az egészségi állapota, hogy átszállították egy rabkórházba, ott műtötte meg egy budapesti orvosprofesszor, Issekuts tanár, aki – milyen az élet! – a bátyám tanára volt a budapesti orvostudományi egyetemen. Az említett lelkész, Petenyko István szanitécként szolgált abban a kórházban, apukánk mellett volt az utolsó napig. Habár a műtét sikeres volt, a legyengült test, a lelki vívódásokból eredő idegállapot, a gyógyszerek hiánya megtették a magukét: néhány nappal a műtét után meghalt. Mi ezt akkor nem tudtuk, hivatalosan nem értesítettek, csak hónapok múltával írta meg egy észt nemzetiségű sorstársa...

Három levelezőlapot mutat, ezek is ceruzával íródtak, ám jól olvashatók.

Olvasásuk megdöbönt. A diktatórikus új rend pasái maradtalanul végrehajtották eszméjük és vezérük parancsait: mindenkit sorvadásra ítélték, aki más volt, mint ők. Hadd feleljenek embertelen tetteikért a becsület, a jog, az emberiség ítélőszéke előtt! Ám a pribékeket, a végrehajtókat is felelősségre kell vonni, akiket úgy próbálnak menteni, és akik azzal hozakodnak elő, hogy ők csak parancsot teljesítettek. Azt is parancsba kapták, hogy a földre lerogyó emberbe bele is kell rúgni?! Az 1-es számmal megjelölt hivatalos válaszlevélen az áll, hogy Zseltvay Ferenc a részére 1951. december 13-án feladott csomagot a jelzett hónap 30-án átvette, erről értesítették a feladó családot. A 2-essel megjelölt levél, amelyet Meunard észt sorstársa írt 1952. február 5-én, eljutott a címzetthez, mert a szomorú lényegi részt latinul írta, s ez egy sok tízezres tábor szellemi életét irányító cenzúra-csapatnak érthetetlen volt: „Theodoras sacro mense decembri mortus est”, ami azt jelenti, hogy Theodorus pap már december közepén halott volt.

– December első napjaiban is kaptunk levelezőlapot egy Kjávinyin nevű orosz paptól, amelyben tudatja: apukánk súlyosan beteg, és kórházba vitték. Összeszedtük azokat a gyógyszere-

ket, amelyek abban az ínséges időben elérhetőek voltak, de a címzett már nem tudta átvenni...

Illett volna megszakítani a közénk telepedett mély csendet, de nem tudtam. Mert mit mondhattam volna vigasztalásként?! Nem lehet egy kérdéstől szabadulni, amit nemzedékek hordanak magukban szomorú kényszerként: honnan volt az erő, hogy bírták ki ezeket a szörnyű megpróbáltatásokat?! Isten malmai, ha lassan is, őrlnek, rehabilitálják az ártatlanul elítélteket, a szenvedőket, az elpusztítottakat, de hogy lehet rehabilitálni a hozzátartozók egy életre gyógyíthatatlanul megsebzett lelkét?!

(1991)

1956 ŐSZÉRE EMLÉKEZVE

Korát meghazudtolóan fiatalos megjelenésű, gazellamozgású, a magyarságáért, családjáért, barátaiért tűzbe menő, enciklopédikus tudású, közvetlen, mosolygós egyéniség: így jellemezném – távolról sem felsorolva minden pozitív vonását – dr. Fodor Istvánt, akivel, hála Istennek, újra találkozhattam minden ízlést kielégítő házában, szeretett felesége, Nadja társaságában, hogy emlékezzünk, lapozzuk fel a múlt számos ismert és ismeretlen eseményt rejtő köteteit.

Az, hogy Tyupi – így hívták/hívják barátai – sportos alkat, atléta múltjának is köszönheti: egy évtizeden át többszörös magasugró bajnok és csúcstartó volt. Nemzeti elkötelezettségét génjeiben hordozza, tudásszomja is öröklött tényező, hisz édesapja, dr. Fodor István, a tudományok doktora, az Ungvári Állami Egyetem botanikai tanszékének egykori vezetője neves tudós volt, úgy ismerték, mint élő biológiai lexikont – az alma nem esett messze a fájától.

A ma Gödöllőn élő dr. Fodor István nyugállományú egyetemi tanár, tudományos kutató, biológus, aki a molekuláris biológia és virológia, a rákkutatás, valamint a génterápia terén alkotott maradandót, s teszi ezt a mai napig, mint számos egyetem meghívott tanára, előadója.

Az Ungváron született és az ungvári egyetem biológiai karán 1962-ben diplomát szerzett világhírű tudósnek megadatott az a ritka lehetőség, hogy részese legyen a szovjet, az amerikai, a magyar tudományos fellegvárak kiépítésének. Részt vett az egyik legfiatalabb kutatási terület, a genetika „titkainak leleplezésében”, az eredmények gyakorlati használatba állításában, új tudósgenerációk nevelésében: 1963-tól 1990-ig a Szovjetunió, valamint Ukrajna tudományos akadémiai intézeteiben folytatott kutatásokat, volt munkatárs, majd főmunkatárs és laboratóriumvezető. 1986-

ban megkapta a tudományok doktora címet (ezt 1993-ban Budapesten megerősítették).

1990–1995: a Gödöllői Mezőgazdasági Biotechnológiai Kutatóközpont tudományos tanácsadója; 1995–2010: Loma Lindai Egyetem (USA), Center for Molecular Biology and Gene Therapy egyetemi tanára, professzora.

Közel 200 publikációja jelent meg a világ vezető tudományos folyóirataiban és könyveiben, fel sem tudnám sorolni – pedig mindenképp ide kíváncozna – szakmai kitüntetéseit, díjait, elismeréseit. Ő maga ezekkel nem szeret dicsekedni.

Dr. Fodor István életpályája olyan értékekkel bíró terület, ahol egy újságíró hatalmasat kaszálhat a szakma irigy vagy épp elismerő figyelme kíséretében, ám én (ha nehezen is) ellenállok a csábításnak, és egy ifjúkori emlék felelevenítésére kérem fel.

– *Rendkívül gazdag és fordulatos életutadról könyvet lehetne írni, én most mégis azt szeretném, hogy mesélj az 1956-ban iskolátkban történekről, az akkori tetteitekről. Az egyik interjúdban többek között azt mondtad: „Nem lettünk mártírok, se hősök, de az ’56-os események évtizedekre meghatározták politikai világnézetünket. A mai napig büszkék vagyunk egy kicsit arra, hogy mi, ungvári iskolások, ugyanúgy, mint Illés és társai Ugocsában, lélekben a forradalom oldalán álltunk.”.*

– Ambivalens vagyok, amikor 1956-ra gondolok, az egyik szemem nevet, a másik sír, de büszke vagyok magyarságomra, arra a nemzetre, amelynek lányai, fiai szembe mertek szállni az akkori idők legyőzhetetlennek tűnő szellemi és hadi gépezetével, kiváltva a világ szabadságszerető emberiségének csodálatát, elismerését.

Felső diákok voltunk 1956-ban, és feszült figyelemmel követők a keleti és nyugati hullámokon érkező híreket a magyarországi eseményekről. Büszkék voltunk magyarságunkra, és úgy tűnt, hogy több nem magyar iskolatársunk szokatlan tisztelettel néz fel ránk. Az egyik Kelet-Ukrajnából jött tanárnőnk titokban együtt-

érzéséről biztosított bennünket. Szinte odatapadtunk a rádióhoz, óráról órára követtük az anyaországi eseményeket, örültünk, reménykedtünk...

– *Visszaemlékszel, milyen volt a hangulat akkor a városban?*

– Ismerőseink, barátaink, rokonaink ugyanúgy éltek meg az eseményeket, mint mi, habár a várható megtorlás miatt nem lehetett hangot adni érzelmeinknek. Ám az örömtől könnyes szemek, a mosoly a szájugokban mindennél ékebben beszéltek! A városban sok volt az idegen: megjelentek a bőrkabátosok, azt beszélték, hogy Kádár János az Ungvár közeli „Hruscsov-dácsán” bujkál, a városba költözött orosz családok szedelőzködnek, indulnak haza. Már-már biztosak voltunk: győz a magyar szabadságharc...

– *De akkor következett november 4-e...*

– Már éjszaka, amikor láttuk-hallottuk a vonuló szovjet tankokat, katonaságot, sejtettük, hogy nagy baj van. Beigazolódott, mert hajnalban, hallgatva a Szabad Európa Rádiót, értesültünk a tragédiáról. Megrökönyödve hallgattuk a segélykiáltást, rádöbrentünk arra is, hogy nem lehet számítani a Nyugat segítségére, nem vagyunk fontosak nekik... Reggelre megváltozott köröttünk a világ: a városban gyakorlatilag bevezették a statáriumot, az utcákon egymást érték a felfegyverkezett járőrök, a civil ruhás KGB-sek. Már a 3–4 fős csoportokat is feloszlatták, az iskolában felerősödött a propaganda, mindenkit arról akartak meggyőzni a fizetett agitátorok, hogy Magyarországon ellenforradalom volt. De hiábavaló volt az igyekezetük, mert a szimpatizáns ruszinok, ukránok és oroszok (!) éreztették velünk, magyar diákokkal: ők is meg vannak győződve arról, hogy Magyarországon forradalom és szabadságharc volt. Ez a hangulat, több osztálytársam viselkedése, több tanító rokonszenvezése felbátorított mindarra, ami ezután következett.

– *Nem egyszeri esetről van szó, hanem folyamatról.*

– Bárki a saját szemszögéből minősítheti, de a tény az tény: Barcsay Tibor, Dankulinecz Laci, Bródy Bandi, Majoros Lajos,

Choma Józsi barátaimmal kézzel írott, a forradalom eszméit éltető röplapokat szerkesztettünk és ragasztottunk az iskola falára. Sőt, Choma Józsiék pincéjében sikerült berendezni egy egyszerű kis nyomdát, ahol szovjetellenes röpiratokat készítettünk. Ezeket városszerte kiragasztottuk, többnyire a várban és környékén, egyszer még Herkules szobrára is. Ez már sok volt a hatóságoknak, nyomozni kezdtek. Jóakaróink megsúgták: figyelnek bennünket. Aztán a környékünkön letartóztattak egy fiatalokból álló csoportot, Csurgovics Sándort és társait állítólagos szovjetellenes tevékenység miatt. Ekkor úgy döntöttünk: leállítjuk további akcióinkat.

– *Közben történt más is, azaz beigazolódtott a mondás: a hovatartozás tudatosulása – ébredés, gyakorlása – ébrenlét!*

– 1956. november 7-én a kommunista rezsim nagy csinnadrattával kísért ünnepi felvonulásán nekünk, iskolásoknak is részt kellett venni. Azon törtük a fejünket, hogyan lehetne az ünnepet elrontani. Sikerült! A több ezres kolónia az Ung-parti sétányon kezdte a felvonulást velünk, az I. számú iskola tanulóival és tanári karával az élen. Az utca két oldalán felfegyverzett emberek sorfala között haladtunk, többünk kezében a szokásos plakátok, zászlók, pártvezérek óriási fényképei. Mi, osztálytársaimmal, barátaimmal, valamint a csatlakozó néhány ruszin társal (Milyovics M., Kucik M., Jankesz M.) rávettük a többieket, ami nem volt nehéz, hogy a tribün előtt ne éltessek a pártot, a rendszert, azaz ne hurrázzanak.

Az ünnepi emelvény – szokás szerint – a Lenin téren volt, tele pártfunkcionáriusokkal, tisztekkel. Mikor odaértünk, a hangszórókból elhangzottak a már ismert zagyvaságok, amire – válaszként – háromszoros hurrá lett volna a kötelező felelet, de mi néma csöndben, lehajtott fejjel vonultunk tovább. Újra meg újra elhangzott a felszólítás, de eredménytelenül, mígnem egy ötödikes cérnahangon hurrát! kiáltott, ami annyira komikus volt, hogy kitört a kacaj, visszhangzott az Ung-part, a város. S amire nem számí-

tottunk, de nagyon jólesett: az utánunk következő iskolák tanulói sem hurráztak. Csendben vonultak a tribün előtt, ráadásként az iskolába visszafelé menet több „szentkép” az Ungban landolt, vagy összetörve hevert az utca porában.

– *Mi lett az akció következménye?*

– „Felfelé” az volt a magyarázat, hogy nem gyakoroltuk eleget az iskolákban, hogy befuccsolt a technika, nem lehetett hallani a felszólítást stb. Minket ellenforradalmároknak tituláltak az illetékesek, kilátásba helyezték, hogy ha megtalálják a kezdeményezőket, megtorlások következnek. Megpróbálták kideríteni, kik voltak a szervezők, de nem sikerült, s ehhez az eredménytelenséghez sokan hozzájárultak: tanárok, tanítók, diákok, szülők, mert nagy volt a rokonszenv a magyar forradalom és szabadságharc iránt... Hónapokra betiltották az addig szokásos délutáni és esti iskolai rendezvényeket, összejöveleteket.

Epilógus. Sem dr. Fodor István, sem az akciókban részt vett barátai nem részesültek semmilyen elismerésben, nem hívják őket megemlékező rendezvényekre, nem foglalkozik velük a média. Erre ők nem is tartottak igényt, nem „jelentkeztek” kitüntetésekért, tapsért, rivaldafényért, mert, mint mondták és mondják: csak azt tették, amit a szívük, a magyar becsületük diktált.

Hosszú idő óta minden esztendőben október 23-án vagy november 4-éntalálkoznak, emlékeznek.

Ha a hivatalosságok nem is tették, sokunk nevében hadd köszönjem meg nekik mindazt, amit diákokként cselekedtek (és amit bármikor – így vallják – újra megtennének, ha a nemzet, ha a haza így kívánná) Zelk Zoltán *Feltámadás* című, 1956. november 2-án írt versének soraival:

*„...Én nem tudok mást,
csak sikoltani. Felsikoltani az egekre és leborulni
a világ legnagyobb hősei, a mai magyar ifjak előtt.*

*Ó, magyar ifjúság, s ti város peremének meggyalázott
drága népe, hozzátok könyörgök: oldozzatok fel bűneimtől
és fogadjatok magatok közé, mert higgyétek el, a lelkem
már régen a tiétek. Isten áldjon benneteket, ti élők,
s Isten veletek, ti holtak, kiknek véréből leszen a
feltámadás.”*

(2011)

A FORRADALOM BÖLCSŐJÉNÉL

Tábor Jánossal, a Kispesten élő építészmérnökkel a Polgárok Házában ismerkedtem meg. Tartalmas, őszinte kapcsolatunk már több éve tart. Magam is tapasztaltam, de számos „bizonyítékkal” is találkoztam: közmegbecsülésnek örvendő személyiség ő, aki tisztes kora ellenére napi szinten jelen van nemcsak a főváros, hanem az ország politikai-társadalmi életében: tervez, szervez, lebonyolít, agitál, vitázik, példát mutatva mindenhol és mindenkor a köz érdekében végzett áldozatos munkájával. Közreműködött – természetesen térítésmentesen – a XIII. kerületi Budapest-Vizafogói Szent Márton plébániatemplom szakszerű felújításában, de szervezi a kárpátaljai magyarok és ruszinok támogatását célzó élelmiszergyűjtést és -szállítást (nem az első eset) is.

Köteteket lehetne (és kellene) írni fordulatokban gazdag életpályájáról, emberbaráti cselekedeteinek sorozatáról, személyes varázsáról, párját ritkító intelligenciájáról, hazája, nemzete iránti elkötelezettségéről. Én arra kértem, vesse papírra emlékeit az 1956-os forradalomról és szabadságharcról, mert aktív résztvevője volt a „szikra lángra lobbantásának”.

Nem kellett sokáig várakoznom. Legnagyobb örömömmre posztázta címemre írását, amelyet – beleegyezésével – mint autentikus kordokumentumot, szó szerint közlök.

„1952 szeptemberében a Műegyetem épületében már a közelmúltban kettévált egyetem működött.

A Budapesti Műszaki Egyetemen (BME) gépészmérnök, villamosmérnök és közlekedési karokon volt szakképzés.

1952. szeptember 2-án a kb. 520 fős építészmérnöki karon kezdem egyetemi tanulmányaimat. Két évben 1–1 hónapos nyári katonai kiképzés után jutottam el V. éves (IX. féléves) építészhallgatóként

1956. október 22-éhez. Véleményem szerint október közepén a szegedi „parázst” tovább élesztve – a Műegyetem aulájában kb. 500 fős nagygyűlésen, majd a 23-i, a Műegyetem kertjében megtartott nagygyűlés után több ezren vonultunk koszorúzni a Bem-szoborhoz.

Előzmények:

A felsőoktatásban tanuló diákok autonóm, érdekvédelmi és politikai szervezetet kívántak újjáalakítani: Magyar Egyetemi és Főiskolai Egyesületek Szövetsége (MEFESZ) név alatt, a DISZ (Dolgozó Ifjúsági Szövetség) helyett. 1956. október 17-én Szegeden megalakult a MEFESZ, amelyről október 21-én a Szabad Ifjúság tudósított. Így jutott el a hír Budapestre. Megjegyezném, hogy október 17-én a XI. kerületi Bercsényi utcai diákszállóban is volt egy hasonló gyűlés.

Október 19-én a Műszaki Egyetem (BME) I. ker. Hess András téri diákszállójából (1200–1400 fő) un. DISZ menza mozgalommal indult, majd október 22-re – a szegedi hírek hallatán – az Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetem (ÉKME) DISZ bizottsága, élén Szabó Sándor titkár, V. éves építészhallgató „társam” szervezte du. 3-ra az Aulába a nagygyűlést. Reggelre a két egyetemmé széttagolt Műegyetem „egymásra” talált.

Közben okt. 20-án a huszadik műegyetemi (építőmérnöki) diákszállón (XI. ker. Bartók Béla úti) is üléseztek. Ebben az időben Apró Antalné volt a kerületi pártbizottság titkára. Sűrűn jött tanácskozni a Műegyetem pártbizottságára. A szegedi gyűlésen miért arról beszéltek a résztvevők, hogy egyetemi reformokra van szükség, meg jó lenne, ha Nagy Imre lenne a miniszterelnök. A vári (Hess András téri) diákszállóban is születtek jelszavak: „Ne csináljunk mindent késve, Nagy Imrét a vezetésbe!”

Így született meg a három műegyetemi diákszállóban: „Ötvenhat lelke!”

Ezért is próbáltuk október 22-én este az Aulába hozni Nagy Imrét a rózsadombi Orsó utcából. Apróné már telefonon megtudta a

pártbizottságtól, hogy Nagy Imre nincs Budapesten. Ezt csak akkor hittük el, amikor küldöttségünk taxival visszaért az Aulába.

Tehát a huszonéves egyetemi diákság Nagy Imrében látta a reformlehetőségek kibontakozását. Ezt láttuk a kommunista Marian István alezredesben is, hisz nyitottan jött közénk és nyitott volt gondolataink, törekvéseink befogadására.

Marian Istvánról:

Eredeti nevén Weil Béla, 1924. július 24.-én született Szilágycsehen (Szilágy megye, Erdély). A 11 gyermekes, vallásukat nem gyakorló „asszimilálódott” zsidó család 10. fiúgyermeké volt. Szüleit korán elveszítette és csak apja halálakor tudta meg, hogy zsidó. Katonai főiskolákat végzett. 1956 nyarán egy nagy műegyetemi delegációval (egyetemi tanárok) volt életében először a Szovjetunióban. Az ottani „élmények”, látottak alapján érte az első csalódás. Szerintem ez is vezethette az 56-os műegyetemi, majd a forradalmi eseményekhez.

Marian István alezredesi rangban a BME Páncélos Tanszékének a parancsnoka volt.

1957. márc. 9-én, mint a Műegyetem volt nemzetőrparancsnokát letartóztatják. 1958-ban életfogytiglani büntetést kapott, 6 és fél évet volt börtönben.

2004. dec. 25-én 80 évesen hunyt el. Posztumusz altábornagy.

2006 októberében, az akkor regnáló kommunista Dr. Molnár Károly rektor, a Műegyetem kertjében emlékművet állított, de a 22-i megemlékezést az Aulában nem engedélyezte!

Dr. Sólyom László köztársasági elnök az utcán, az épület lábazatánál – nem az épület belső falán lévő emléktáblánál – koszorúzott, legnagyobb felháborodásunkra! A további szomorú „események” ismertek!

Budapest, 2016. május 10.”

Tábor János és felesége

Ő TERELTE JÓ IRÁNYBA AZ ÉLETEM...

A Kárpátaljai Szövetség közgyűlésének szünetében odament Skultéty Csabához.

– Engedje meg, hogy én is gratuláljak születésének kerek évfordulója alkalmából, és megköszönjem, hogy Ön terelte jó irányba az életem. Önnek köszönhetem, hogy teljesült a vágyam-tervem: orvos lettem. Fábián István vagyok, sohasem találkoztunk, de mindig is szerettem volna megszorítani a kezét.

A megszólított némi meglepődéssel válaszolt:

– Köszönöm jókívánságait, örülök, hogy tehettem valami jót az érdekében, de nem emlékszem, mi volt az...

Hogy miként befolyásolta dr. Fábián István sorsának alakulását a közismert publicista, azt a vonaton, útban hazafelé Nyíregyházára mesélte el.

– Amikor meghallottam Skultéty Csaba hangját (*a közgyűlésen a születésnapj köszöntőre reagált – Sz. T.*), valamilyen belső hang azt súgta: én már hallottam ezt a hangot. Ennek a hangnak gazdája, azaz akkori, nagyon régen elhangzott üzenete tette megvalósíthatóvá dédelgetett álmomat, segített reménytelennek tűnő helyzetemben...Rég volt, de ezek az emlékek kitörölhetetlenek, élénken élnek bennem: nem is akartam elfelejteni. Gyakran imádkoztam és kértem a Jóistent: adjon alkalmat, lehetőséget, hogy találkozzam vele, hogy megfogalmazzam hálámat...

Kérdő pillantásomra reagálva folytatta:

– A középiskola befejezését követően kétszer is felvételiztem az Ungvári Állami Egyetem általános orvosi karára, de sajnos eredménytelenül. A kitűnő szóbeli eredmények után nem tudtam megbirkózni az orosz tollbamondással, mivel magyar tan nyelvű iskolát végeztem. 1954-ben besoroztak tényleges katonai szolgálatra: több hónapos kemény kiképzést követően a kalinini

(ma Tver város melletti) repülős ezredbe irányítottak, ami nem sok jóval kecsegtetett. Tudtam, hogy ez négy év veszteséget jelenthet. Ha ott kell maradnom, sokat felejtethet, talán a továbbtanulástól is elmegy a kedvem, de mindenképpen lépéshátrányba kerülök. Szakaszvezetőként géppuskás lettem az akkori idők modern repülőin.

Ma már kopottak az akkori lelki vívódásaim emlékei, mert idő előtt megszabadultam az „ördögbörtől”, s ezért elsősorban Amburus Mártonnak, azaz Skultéty Csabának tartozom örök hálával.

Mintha lapozott volna egyet-kettőt emlékei kötetében, felidézte a régmúltat:

– 1956 októberében pattanásig feszült a hangulat az ezredben: állandó készenlétbe helyeztek, drákói szigor uralkodott, vibrált körülünk a levegő. „Magyarországon pálfordulás történt, felütötte fejét a lappangó fasizmus, a börtöntöltelékek, a horthysták az imperialisták hathatós támogatását élvezve gyilkolják a hithű kommunistákat, akik csakis a Szovjetuniótól kérik és várják a segítséget” – hangzott el nap mint nap a politikai oktatásokon, de hasonló tartalmú cikkek jelentek meg a hozzáférhető (és kötelezően olvasandó) *Krasznaja Zvezda* és *Komszomolec* című katonai újságokban. Persze, hogy aggódtam, hisz én is magyar voltam/vagyok, Beregszász, a szülővárosom karnyújtásnyira van a határtól, ám otthonról nem kap(hat)tam semmi hírt.

Megcsuklott a hangja, egy ideig merengve nézte a vonat ablakán túl elsuhanó kora tavaszi tájat.

– November 4-én éjszakai ügyeletben voltam, akkor ötlött fel bennem, hogy a politikai oktatás fészkeiben, a Lenin-szobában, azaz a klubban van egy rádió; belehallgatok, hátha megtudok valami igazságot. Tisztában voltam vele (hisz számtalanszor meggyőződtem róla), hogy nem hihetek a kommunista propagandának. Beosontam, teljesen lehalkítva elkezdtem szörfözni a hullámokon, kerestem a Szabad Európa Rádió adását. Az orosz

nyelvű közvetítés élvezhetetlen volt, hiszen nagyon zavarták, de legnagyobb örömömre rátaláltam a magyar adásra. Ambrus Márton (azaz Skultéty Csaba) jelentkezett, és a rá jellemző hangtartományban, de majdnem sírva, fátyolosan közölte: a szovjet csapatok támadják Budapestet, lövik ékes fővárosunkat, vérbe fojtják a forradalmat, sok az áldozat, a magyar emberek, a pesti srácok életüket kockáztatva védik rövid ideig tartott szabadságukat. Hadd ne idézzem fel, mit éreztem akkor...

Lelki fájdalmamat csak fokozták a politikai szennyáradatok, az orosz nemzetiségű katonák kijelentései: „Megyünk, kiirtjuk a piszkos magyarokat...”. Nem volt kivel beszélnem, kiönteni a lelkemet, hisz az alakulatnál egyedül én voltam magyar, még arra is figyelniem kellett, mit gondolok. Némi vigasztalást jelentett, hogy a nem orosz nemzetiségű katonák megnyilvánulásaiban együttérzést, szimpátiát véltem felfedezni. Éjszakánként besurrantam a klubszobába, hallgattam az adásokat a magyarországi eseményekről.

Valakinek, vagy valakiknek (hiszen mindenütt voltak „tégglák”) feltűnhetett a viselkedésem, mert egy napon hívatott Lipjaskin őrnagy, a politikai főtiszt és egyenesen rákérdezett:

– Mit hallgat maga éjszakánként nem orosz nyelven?

„Ez a vég!” – gondoltam. Tisztában voltam azzal, mit jelent egy elit szovjet egységben, abban a politikai és katonai helyzetben (előállt a szuezi konfliktus is) hallgatni a Szabad Európa Rádiót! Kevesebbért is lecsukták az embert. „Ez megpecsételi a sorsomat, halálra ítéli álmaimat, terveimet.” Nem mentegetőztem, bevallottam, elmondtam mindent, a kérdéseire válaszolva részleteztem az adások tartalmát.

A tiszt figyelmesen hallgatott, én úgy éreztem, hogy valamiféle reciprocitás kezdődött közöttünk, de nem mertem volna erre esküt tenni; majd leléptetett, határozottan utasítva:

– Ne mondjon senkinek semmit!

Nem kérdeztem rá: arról ne beszéljek, amit a rádióban halottam, vagy a beszélgetésünkről ne beszéljek. Némasági fogadalmat tettem magamban, de állandóan magas fordulatszámmal termeltem az adrenalint, készültem a rosszra, hisz csakis arra számíthattam...

Egy hónappal a történetek után, ami számomra fizikailag érezhető lelki gyötrődés volt, éppen ügyeletben voltam, amikor hívatlak a törzskarba. „Na, Pista – gondoltam –, most kezdődik a vég!” Nem a vég kezdődött, hanem az új élet, mert parancsba adták: szakítsam meg ügyeletemet, adjam le a felszerelésemet, vegyem kézhez irataimat és induljak haza. Leszereltek!

– Nehéz lenne felidézni akkori lelkiállapotomat – mosolygott először dr. Fábián István –, ám arra határozottan emlékszem: zsebemben a Beregszászig érvényes jeggyel, a vonatom indulásáig az állomás valamelyik sötét zugába rejtőztem, ha észrevettem egy-egy katonai járőrt, mert arra gondoltam, nem lehet igaz, ami velem történik, azok biztosan engem keresnek, hogy visszavigyenek.

Örömtől repesve ültem vonatra, s útban Kárpátalja felé arra gondoltam: hála neked, Ambrus Márton, amiért tájékoztattál, azért, hogy a Szabad Európa Rádió további hallgatására inspiráltál! Ha nem hallgatlak, akkor nem kerülök a politikai tiszt elé, akit nem tudtam egyértelműen „megfejtetni”: együttértett-e velem, a magyarokkal, vagy megbízhatatlannak vélt, olyannak, akinek nincs helye a szovjet hadseregben, mint azoknak a tatároknak, kazahoknak és nem oroszoknak, akiket akkor szintén leszereltek, holott valós casus belli volt... Felfoghatatlan volt idő előtti leszerelem azért is, mert akkor a szovjet hadseregben még kevés volt a középiskolai végzettséggel bíró közkatona. Még érezhető volt a háború utóhatása, azaz hiányzott egy egész nemzedék, annál is inkább, mert a haditechnika rohamos fejlődése egyre magasabb képzettséggel rendelkező katonákat kívánt... A talány azóta is megfejtetlen, s az is marad örök időkre, viszont négy év helyett

csak két és fél évet katonáskodtam, ami előnyömre vált: hamarosan sikeres felvételi vizsgát tettem, medikus lett belőlem.

– A civil életben nem volt következménye hadseregbeli „kalandnak”? – kérdeztem amúgy záróakkorként.

– Volt, egyszer. Harmadéves voltam, amikor hívtak az ungvári KGB-be. Fogalmam sem volt, mit akarhatnak ott, ahová senki nem ment szívesen. Hamarosan megtudtam: egy magas rangú tisztt, egy ezredes elé parancsoltak, aki – rutinfogás! – kérdezősködni kezdett tanulmányi eredményeimről, majd rátért a „tárgyra”: jó néven vennék, ha rendszeresen jelezném, miről beszélnek évfolyamtársaim, mi a véleményük az éppen folyó pártkongresszusról, milyen a hangulat. Én kerek perccel visszautasítottam a „felkérést”, mert összeegyeztethetetlen az én nézeteimmel. Ekkor a tisztt hangnemet váltott, rámutatott az asztalán lévő dossziéra, és azt mondta: kár, hogy ilyen nagy késéssel jutatták el volt szolgálati helyemről a jelentést az ottani viselt dolgaimról, de ha megváltoztatom döntésem, bármikor szívesen látnak...

Mi sem természetesebb: elkerültem még az utcát is, amelyben a KGB épülete volt, de gyakran foglalkoztatott a gondolat, hogy vajon mit írhatott rólam, miként jellemzett Lipjaskin őrnagy? Feltételeztem: nem foglalta írásba az ott történt igazságot, mert akkor talán zsarolható lehetnék.

...Mire dr. Fábián István nem mindennapi történetének a végére ért, begördült vonatunk Nyíregyháza állomására. Elbúcsúztunk: ő és kedves felesége, Emma asszony megérkeztek, én folytattam utamat tovább a határszéli településre, oda, ahonnan tiszta időben, az esti homályban, a sötét éjben látszanak Beregszász fényei, ha nem kapcsolják ki az áramot...

Dosszié:

Dr. Fábián István Beregszászon született, ott végezte középiskolai tanulmányait. 1963-ban diplomázott az Ungvári Állami Egyetem

általános orvosi karán. 1963-tól 2005-ig a Beregszászi járásban, majd a beregszászi kórházban dolgozott ideggyógyászként; főorvosként vonult nyugdíjba. Felesége, Emma gyermekgyógyászként kezdte pályáját, majd – nyugdíjaztatásáig – baleseti sebészként tevékenykedett általános elismerést kiérdemelve. Két leánygyermekkel áldotta meg őket a Mindenható, akik szüleik nyomdokain járnak.

2005-ben történt visszahonosításukat követően még két évig dolgozott a Nyíregyházi Megyei kórházban.

Dr. Fábián István aktív pályafutása mellett évtizedeken át tiszteletet érdemlő társadalmi munkát is végzett mint járási, illetve a városi tanács képviselője, ahol mindig egyenes gerinccel kiállt a magyar ügyek mellett, vezető szerepet vállalt a Segítő Jobb Alapítvány kárpátaljai tevékenységében, a református diakónia munkájában, egyik aktív szerzője és éltetője volt a kárpátaljai magyar orvosok (és keresztények) szervezeteinek.

(2011)

KISEBBSÉG A KISEBBSÉGBEN

Hurrá-optimizmusnak bizonyultak azok a remények, amelyeknek langyos fürdővizében a Felső-Tisza-vidék magyarsága az utóbbi években megtalálni vélte a felüdülést, a reinkarnációt azok után, hogy a peresztrojka zsákutcájából kitántorogva már-már kezében érezte Ariadné fonalát.

Az Ung, Ugocsa, Bereg megyékben összefüggő közösségekben élő magyarságtól elszigetelten élők sohasem fogalmazhatták meg óhajaikat, sorsuk alakításának formáit, nem vethettek ágyat hányatott reményeiknek, hogy valaha is – egy nemzetben gondolkozva – a kenyérhez héjaként tapadjanak. A kenyér is megvolt a héja nélkül.

– Arra is élnek magyarok? – néztek az érdeklődők a Tisza eredete felé. – Egyszer oda is el kellene menni, de...messze van, most nem fér be az időbe...

Sajátságos történelmünkben ez a 18–20 ezer kárpátaljai magyar a leggyakrabban volt a megsemmisülés árnyékában. A bűnös ateizmus keresztpántokat szegezett templomaink ajtóira, temetőinkre vidámparkokat telepített, elűzte hazaszálló golyáinkat, iskolatábláinkból csillagokat faragott, harci indulókat írt és íratott zsoldárainkba, káromkodássá degradálta himnuszunkat.

Leköltöztettek házunk alsó szintjeire, majd a pincébe, ahová leghamarabb tör be az ár. Azokat, akik talpon tudtak maradni a szennyhullámok meg-megújuló áradatában, a lelki zsugorítás és megalázás inkvizíciójának vetették alá. Hiába próbáljuk átélni múltunk egyértelmű tanulságait, elemezni tragédiáinkat, csupán részízágóságokig jutunk el, miközben szaporodnak a kérdőjeles gondolatok.

Mi hiányzott őseinkből ahhoz, hogy ellenálljanak a megsemmisülésnek? Azokban az években, amikor a demokrácia szellője a

Kárpátok alá is elérkezett, afféle kései Julianus barátként elindultam Rahóra, oda, ahol a Fehér- és a Fekete-Tisza találkozik, fölkeresni az ott élő magyarságot. Ákos atyával, a ferences baráttal találkoztam, aki már jöttöm előtt megnyitotta a templom ajtaját a félve, de eltökélten kopogtató hívek előtt. Örömmel újságolta, hogy gyarapodik a gyülekezet, egyre több gyermek tanul hittant, és az apróságok, akiket a nagymamák vezetnek el Isten házába, meglepően szép magyarsággal imádkoznak. Kereste és megtalálta ennek magyarázatát: ezek a gyermekek nagyszüleik példáját követve, zárt ablakok és ajtók mögött anyanyelvükön rebegették a mindenható felé hálájukat és könyörgésüket eszmélésük óta. Többszöri találkozás és beszélgetés után figyelt fel arra Ákos atya, hogy a mindennapi élet dolgaira vonatkoztatva mennyire hiányos a gyermekek magyar nyelvtudása. E tekintetben se lehetőség, se bátorság nem adatott meg nekik az édes anyanyelv használatára...

Ezekben a napokban vettem észre, hogy egyre többen járnak templomba, több az Isten előtt kötött házasság, több a keresztelezés, az egyházi temetés.

Azt hiszem, a fennmaradásunkért mindig is makacsul folytatott harchoz a rendíthetetlen hit adott erőt.

A módszeres ideológiai rombolás eredményeként voltak idők, amikor csupán temetéseken jöttünk össze a legtöbben és leggyakrabban. Feketében, lehorgasztott fővel. A halotti zsoltárokat, a búcsú szövegeit tudtuk a legjobban, holott ezekre nemigen tanítottuk meg gyermekeinket. Hogyan történhetett, hogy a távozóknak, halottainknak címeztük minden óhajunkat? Azért, mert tudtuk: ők nem kérdeznak rá?

Lehetett és lehet választani: megalkudni és tele hassal elenyészni a szláv tömbben, vagy küzdeni akár korgó gyomorral.

Ezen a tájon, ahol a Fehér- és a Fekete-Tisza testvérként öszeölelkezve indul vándorútra, a magyarság minden korban tisztelte mások és becsülte saját szabadságát. Az elsők között vonult

a szabadság zászlaja alá, utolsóként törte el meggyalázott kardját, elsőként emelt emléket Kossuth Lajosnak, utolsó útja a Kossuth utcán vezetett el. Nemzetünk nagyjának técsői szobra 1896 óta hirdeti azokat az eszméket, amelyeknek gyümölcseit legkevésbé azok élvezhették, akik ezekért az eszmékért harcoltak és haltak.

Szerveződési próbálkozásaink hajnalán, a nyolcvanas évek végén egy népes közgyűlésen felvetődött a legaktuálisabb kérdés: mikor, hol gyülekezzünk? Egységes, szinte magától értetődő volt a válasz: istentisztelet után a nagy iskolában. Azóta építünk iskolákat, templomokat, de nem külön-külön, hanem egy fedél alá.

(1998)

KÁRPÁTALJAI TORZ TÜKÖR-VILÁG

Azokban az években, mikor a nevelés-művelődés-gazdaság-politika (olvasd: pártpolitika), vagyis a hülyítés volt divatban, az ungvári egyetem általános orvosi karának harmadéves hallgatója voltam. Az első négy szemeszterben az orvostudomány nélkülözhetetlen alapjaival ismerkedtem: párttörténelmet, marxista filozófiát, dialektikus materializmust meg ehhez hasonlókat tanultunk, azaz: idomítottak bennünket.

Amit az egyik idomár belém/belénk akart erőszakolni:

– Nem baj, ha az orvostanhallgató nem tudja, hol a beteg veséje, de dicső pártunk történetét tudnia kell, köteles bemagolni!

Nagyszerű pedagógiai fogásai voltak: az éppen terítéken levő témát boncolgatva az átkozott kapitalista rendszer példáival illusztrálva összefoglalta mondandója kvintesszenciáját:

– Nálunk, az épülő szocializmusban minden, amiről szóltam, éppen fordítva van. A rothadó nyugati társadalomban csakis a kiváltságosok élnek jól, a nép meg szegény. Nálunk ennek fordítottja van. Ott a kapitalisták, a pénzesek írják a történelmet és nem a nép. Nálunk az ellenkezője igaz.

Szinte hergelte magát, élvezte szellemi hadállásainak győzedelmes voltát, s mintegy összegezve saftos szónoklatainak lényegét, nagy pátosszal kijelentette:

– Hogy megértsük és elfogadjuk bölcs pártunk politikáját, jegezzék meg: a kapitalizmusban egyik osztály kizsákmányolja a másikat. Nálunk, a szocializmusban...

Kórusban kiáltva fejeztük be a mondatot: „...éppen fordítva van!”

Ez a történettöredék csillant fel emlékeim palettáján, mikor a minap a kijevei állami TV műsorát néztem. A kommentátor az USA-ban dúló természeti kataklizmáról szólt, többek között arról

is, hogy a szokatlan időjárás következtében az államok egyes városaiban órákig szünetelt a világítás, a fűtés, az ivóvízellátás, ami nagyon megviselte szegény amerikaikat.

Hát ez az! Nálunk éppen fordítva van! Nincs fűtés, vízellátás, világítás, és erre mit tesznek az égiek?! Hát ránk küldik a telet. Mentem volna a polgármesteri hivatalba kérni, tiltakozni, könyörögni, de a küszöbötől visszafordultam, mert a polgármesteri barsonyszékben egykori tanárom ült...

SZAKADÉKBAN

Érző rostjainak és napi gondjaink mérőónjai jelezték a zátonyokat: a menzán fogyókúráztak az adagok, romlott a minőségük, az üzletekbe beköltözött a semmi – a szovjet gazdaság egyre gyorsulva folytatta zuhanórepülését.

Az esetleges egyéni vagy csoportos elégedetlenség megnyilvánulásait megelőzendő, kompenzálendő a tetten érhető hiányokat a párt, a szocializmus zászlóhajója – mint mindig hasonló állapotokban – ideológiai offenzívába kezdett, azaz folytatta, ami számunkra, egyetemistáknak, de minden más állami intézményben, a KB direktívái, határozatai tanulmányozását jelentette; az agygyalulást alma materünkben a párttörténeti tanszék zsoldosai végezték. Az aktuális téma-fűzér a hatvanas évek elején a soros pártkongresszus határozatai voltak, melynek a gazdaság fellendítése irányvonalainak elfogadása volt a célja, azaz az újabb szovjet szendvics: két ígélet között egy nagy semmi.

Hozzánk pártkatonák hada érkezett, a belgyógyászat, a sebészet, az ideggyógyászat helyett, az előadásokat és gyakorlati foglalkozásokat követően, a délutáni órákban erőszakolták (volna) szürkeállományunkba az érthetetlen: a semmi az valami, a valami az több és hatványra lesz emelve a jövőben, hála a párt következetes és egyedülállóan emberközeli politikájának.

Be kellett magolnunk: hány ezer folyóméter selymet szőnek a hernyók, azaz a könnyűipar élharcosai, hány hektár ugart törnek fel és tesznek virágzó paradicsommá a szűzföldek pionírjai, mennyi új lakóház örvendezteti meg a sok éve hajlékra várókat, hány új halászhajó fut ki a tengerekre stb.

Ezek az álom-alapanyagokból kreált lakomák nem készítették munkára szellemi érző bimbóinkat, hisz megszoktuk, annál is inkább, mert ezeken az előadásokon imitálva a jegyzetelést, le-

velet lehetett írni, vagy éppen tengeri csatát vívni a padtárssal. A gond csak az volt, hogy az előadásokon elhangzottakról, a dokumentumok otthoni kötelező tanulmányozásáról dolgozatokat kellett írni és tanúbizonyságot kellett szolgáltatni. A beszajkózott slamasztikából, amit számszerűen gradáltak, minősítettek és ez hatással volt az ösztöndíjak kiszabására, annak mennyiségére, ami létkérdés volt.

Az árgus szemekkel figyelő és vadászróka fülekkel hallgató modern inkvizítorok figyelmét semmi nem kerülte el: nem lehetett puskázni, sügni, azaz használni a jól bevált fegyvereket, elbliccelni egy-egy szemináriumot, mert a tettenérést szigorú szankció követte: kizárás a kollégiumból, ösztöndíjmegvonás, vagy akár évismétlés és kizárás.

...Az épp esedékes szemináriumot vezető politikai őrmester áradozó pátosszal adta meg az alaphangot, fortissimóban ecsetelve a szép jövőt és persze – összehasonlításként – becsmérelte a kapitalista gazdaságot és életvitelt, majd pártunk nevében ígéretet tett: hamarosan utolérjük a rothadó kapitalizmust, ami a szakadék szélén vegetál.

Mint annyi mást, ezt sem értette – ha már odafigyelt – a hallgatóság: miért kell utolérni és elhagyni azt, ami rossz, miért, mi okból etalon számunkra az, ami embertelen.

Mikor már számtalanadikszor hirdette, hogy utolérjük és elhagyjuk, megszólalt félhangosan valaki:

- ...és szakadékba zuhanunk!
- Ki mondta ezt?! – robbantott a prókátor.

Nem jött válasz. Elindult a hang forrása irányába, a hátsó sorok felé, miközben tajtékozva ordított.

– Semmirekellő banda! Ki meri megkérdőjelezni pártunk tördését?! Ki az a bujtatott áruló gazember?!

Az évfolyam komoszomol- és párttitkára, a szakszervezeti bizalmi felugrottak ültjükből, hátrafordultak – ők mindig az első

sorokban fészkeltek –, készen arra, hogy fizikai támadásba lendüljenek, hogy megvédjék az eszmei tejelőt, aki a hátulsó sorhoz közeledve hol sápadva, hol vörösre váltva tovább ordított:

– Ha nem jelentkezik, kizárjuk az egész sort, de az egész évfolyamot! Ilyen ganékra nem lehet bízni a szovjet emberek, a kommunizmus építőinek egészségét!

Jura-kori fossziliaként meredtünk mozdulatlanságba és némaságba óráknak tűnő percekig, mígnem egyik évfolyamtársunk, a hátulsó sorban, megmoccant.

– Áhá, te voltál! – csapott le rá a demagógia zsoldosa. – Mars ki, indulás a rektorhoz!

A szerencsétlen tétován és pislogva állt fel, dadogott:

– Mi...mi történt?

– Még kérdezed, te..., te...söpredék! Börtönben, nem az egyetemen van a helyed!

A célpont kérdezően nézett rá, majd körül:

– Mit követtem el,...nem csináltam semmit. – aprózta.

– Hahh, még megijátssza az ártatlant! Nyilvánosan becsmérelted pártunkat, annak politikáját!

– Nem mondtam én semmit – vont vállat a srác, de mikor tudatáig ért, hogy valami rendkívüli vétekekkel gyanúsítja az áltudományok apologétája, halkán folytatta:

– Nem hallottam semmit és nem is mondtam, mert...mert aludtam...

Petróleumot öntött a tűzre.

– Szóval aludtál? Nem érdekel pártunk törődése, népünk jövője?! Gyökerestül kell téged és a hasonlókat kiirtani!

– De...én próbáltam figyelni, jegyzetelni, de az éjszaka ügyeletben voltam – nővéri állásban volt a sebészetben, mert szülei nem tudták segíteni, ösztöndíjat nem kapott – és nem aludtam semmit, mert több sürgősségi esetet kellett ellátni,...elfáradtam...

– Ez nem mentség, pártunk határozatait még álmodban is tudni, ismételni kell! Ezt jegyezzétek meg, véssétek agyatokba! – fordult a politikai eunuch most már felénk.

...Szerencsétlen társunkat – elrettentő szankcióként – kiakolbólitották az egyetemről.

KÁRPÁTALJAI KARÁCSONYAINK

– Mondd, édesapám – függesztette rám kérdező-váró tekintetét fiam –, lesz-e karácsonyfánk, milyen lesz az idei ünnepünk?

– Nem tudom, fiam, de nem lesz ünnep, mert nem tud lenni, nem lehet azzá tenni. Karácsonyfát állítunk, de nem erdei fenyőt, hanem azt az üzletit, azt a műanyagból kreáltat.

– De hát miért? Hisz elmúlt az a rossz világ!

– Nem múlt el, kisfiam, csak nevet változtatott, félrehúzódott, helyébe semmi újat nem adott, vihart kavart, de értelmetlent-értetlent: csönd van, mozdulatlanság és egyre hidegebb.

Emlékszem, amikor én olyan korban voltam, mint most te, ugyanezt kérdeztem nagyapádtól. Ő azt válaszolta, hogy miért is kérdezem, hisz magától értetődő, természetes, hogy ünnepünk lesz, padlótól plafonig érő karácsonyfával, alatta mindenkinek ajándék...

Azóta, fiam, a természetes elfajult, a magától értetődőt eltorzította a ránk erőszakolt létforma kényszere. Karácsonyfáink is műanyagból vannak, alattuk az ajándékok képletesek, imitáltak, ha egyáltalán lesznek. Ünnepi asztalunkon országútnyi rendet vágott a nincstelenség könyörtelen jelene, áramszüneti sötétségben rövidre fogjuk fohászaikat, mert torkunkban már az otthonok dermesztő hidege. Kulcsra zárt ajtóinkon nem lesz lélekmelengető kopogás, nem lesz kántálás, mert sóhaj-foszlányokra hullottak szét a karácsonyi énekek szövegei, a dallamok titkok és szitkok kottáihoz lettek hasonlók. Nem csörren a telefon, nem hozza be távoli ismerőseink, rokonaink jókívánságait, mert dermedtté fagytak az összekötő huzalok és az éter is jéggő fagyott.

Gyerekek játékszere lett a bevásárlókosár, a lyukas pénztárcákat foltozni nem érdemes. Pókerarcú emberek arcán ritka vendég a mosoly, álarcok mögül buggyan ki a „Jó napot!”, a „Hogy vagy?”, a „Mi újság?”. Őszintén úgysem válaszol senki, hiszen a

kérdezőt nem érdekli, a választ ő is tudja, birtokában van. Nincs parolázás, mert jégcsapok koccanása a vértelen ujjak találkozása, a „Viszontlátásra!” – értelmetlen.

A szülőotthonok csendje könnyefakasztó, a temetők kapuinak elkopott a saráng-pántja, a kántor is berekedt, a templom ajtajának csak egy szárnya tárva, feledésbe zuhantak a keresztelő énekek, a Miatyánkot túszul ejtett anyanyelvünkön összeszorított ajakkal dacosan mormoljuk, Júdás-pénzü besúgóktól tartva.

Az iskolákban történelemóra helyett ölfákat hasogatnak a nebulók, a tanítók számtant gyakorolnak. A templom előtt hosszú sorok alakulnak: adventkor jutott eszébe a hívőnek, hogy befizesse egyházi járulékát, mert karitatív küldemény érkezett, és azoknak is „jár ajándék”, akik az Isten házáat eddig elkerülték. Két ima között trágár szavakkal illetik egymást, mert a másiknak több jutott.

Mű pávatollakkal feltupírozott ál-érdekvédelmezők kelletik magukat a tévé képernyőjén drámahősöket alakítva, a rabulisztika életvitelük névkártyájává lett, a szerénytelenséget nevünkben gyakorolják a Hubertus-pohár mellett. Ariadné fonalából kapcátakat kötnek a módosabbaknak, nincs becsületszó, a korrupció, az álnokság, a mellébeszélés, a demagógia reneszánszát éli, nem az oxigén, hanem a pénz a nélkülözhetetlen életfeltétel. Szüleink a némák nyelvét használva rámutatással kérik a mindennapi kenyeret a boltban, mert az anyanyelv használata tabu lett.

Nem tudom, megérkeznek-e a háromkirályok, hisz messziről indulnak, a határon nemkívánatos idegenekként kezelik őket, meghívót követelve tőlük. Lesznek-e valakik, akik eltakarítják útjukból a szmogos havat, hogy porlepte emlékeink előtt fejét hajtva hangosan olvassák a neveket?

Emiatt, ezekért félek, fiam: ha lesz is karácsony, nem ünnep lesz. Irtózom, félek, fájlalom, ha arra gondolok, hogy majdan a te fiad, az én unokám megkérdezi tőled:

– Édesapám, mi az a karácsony?

„KÉK MADÁR”

Fejezetek a kárpátaljai magyar autonómia-törekvések történetéből

„Amit erő vagy hatalom elvesz, azt idő és kedvező szerencse ismét visszaadhatják, de amiről a nemzet, félve a szenvedésektől, önként lemondott, annak visszaszerzése mindig nehéz és mindig kétséges...”

Deák Ferenc

Az 1989. évi „szabad” népszámlálás szerint Kárpátalja 1,2 millió lakosának 12%-a, azaz 155 711 fő vallotta magát magyar nemzetiségűnek. „Magánszámlálás” szerint, amit a helyi magyar szervezetek végeztek, többek között az egyházaktól kapott adatok alapján, ez a szám mintegy 200 000. A következő népszámlálást 1999-re tűzték ki, majd pénzhíányra hivatkozva a hatóságok 2001-re halasztottak, de azt se tartották meg (2001 decemberében végül megtartották a népszámlálást; ez volt azóta is az utolsó ilyen Ukrajnában – a szerk.). Bár a népszámlálásnak immár nincs semmi jelentősége a terület etnikai térképét illetően, mert a nemzeti hovatartozás nem szerepel a kérdőíveken, mint ahogy hiányzik az 1995-től érvényes, a szovjet helyett bevezetett ukrán személyi igazolványokban is. Mindezek az „egységes ukrán nemzeti állam” kreálásának első lépései.

Gyermekkor

Rákóczi népe legújabb kori történelme során, az elnyomatás, a szegregáció évtizedeiben is élte az önállósulás beton alá kény-

szerített zsarátnokát, helyel-közzel felszínre tört a nemzeti identitás gyakorlati megnyilvánulásának bűvópatakja, ám ezek a törekvések aránytalanul nagy ellenállásba ütköztek, kiváltották az uralkodó kommunista párt és janicsárjai nemtetszését, retorziók formájában.

Zsenge, de bátor próbálkozás volt az a beadvány, amelyet a régió fiatal magyar nemzetiségű írói és költői, a Forrás Stúdió tagjai fogalmaztak meg 1971-ben, amit több ezer aláírással eljuttattak a kommunista párt területi titkárához, majd az 1972-ben született újabb beadvány, amit 1660-an írtak alá és küldtek el Moszkvába a Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottságának Politikai Bizottságához. Ezekben az abszolút igazságokat tartalmazó levelekben sérelmezték az anyanyelv elsorvasztását, a nemzetiségi jogok semmibevételét, a „kollektív bűnösség” bélyegét, valamint kérték (!) többek között mindezek orvoslását és először fogalmazták meg a magyarság igényét képviselőre a döntéshozó és a végrehajtó területi, valamint alacsonyabb szintű szervezetekben, továbbá egy magyar érdekvédelmi szervezet létrehozására és működtetésére.

A válasz nem sokáig váratott magára: a Forrás Stúdiót megszüntették, vezetőit és legaktívabb tagjait keményen megbüntették, többüket soron kívül behívták katonának. Csírájában fojtották el a jogos kérelmeket felsorakoztató próbálkozást, példát statuálva a „renitenskedőkkel” szemben.

Aztán semmi. Gulágra ítéltetett az önrendelkezési álmom, zártkörű, illegális összejövetelek elsuttogott témájának a szintjén konzerválódott...

Ifjúkor

A nyolcvanas évek végén Kárpátalját is elérte a peresztrojka gorbacsovi hulláma, kikelt a glasznoszty moszkvai „kakukktója”. A gombaként szaporodó ukrán szervezetek és pártok inspirálására, találkozási helyi magyarság óhajával, 1989. február 26-án megal-

kult a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ), amely a régió magyarságának politikai érdekvédelmét is felvállalta, amit alapszabályában a következőképpen fogalmazott meg: *„A Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség a Kárpátalján élő magyarok érdekvédelmi szervezete. A KMKSZ célja a Kárpátalján élő magyar nemzetiség kultúrájának, nemzeti hagyományainak, anyanyelvének megőrzése és ápolása, anyanyelvi művelődésének és oktatásának elősegítése, kollektív jogainak biztosítása, nemzeti tudatának formálása... Együttműködik más nemzetiségek hasonló célú öntevékeny társaságaival, a haladó társadalmi szervezetekkel, illetve mozgalmakkal... Szorgalmazza a magyar öniszervezés létrehozását...”*

A KMKSZ berkein belül létrehoztak egy szakbizottságot azal a céllal, hogy tervezetet dolgozzon ki az autonómia céljait, szerkezeti felállítását stb. illetően, és már a KMKSZ megalakulása után fél évvel, a szövetség választmányának augusztus 21-i palágykomoróci kihelyezett ülésén kezdeményezték egy magyar öniszervezési körzet kialakítását.

A formáció milyenjét, földrajzát illetően a kezdeti lépéseket bizonyos fokú csetlés-botlás jellemezte. Nem volt egységes vélemény és álláspont. Ennek az átmeneti állapotnak az okai a szakgárda, a tapasztalat hiányai voltak, s közrejátszott az a tény is, hogy Kárpátalja ukrán (ruszin) nemzetiségű lakosai körében területszerte megkezdődött az önállóságra való törekvés (Kárpátalja mint autonóm köztársaság), továbbá a kárpátaljai ruszinság megújult autonómiatörekvése, valamint a még hivatalban levő posztkommunista vezetők ellenállása.

A magyar sajtó, a *Kárpátalja* című hetilap és a *Kárpáti Igaz Szó* szabad teret biztosított a vélemények kinyilvánításának, az elképzelések közhírré tételének, s Kárpátalja magyarjai éltek az adott lehetőségekkel: széles körű médiavita alakult ki az autonómiát illetően.

Akkoriban vetettem papírra a következő gondolatokat: „... az eddig elhangzottak alapján azt a következtetést vagyok kény-

telen levonni, hogy az ilyen nagy horderejű gazdasági és politikai 'újítás' óhajtott-akart alapja érzelmi, belső indítékú, és erre csak is légvárakat lehet építeni. Egy számunkra új formáció, és eddig csak hallomásból ismert szerkezet létrehozása előtt nélkülözhetetlen egy minden részletében szakszerű koncepció kialakítása, amely legalább három kérdésre kell, hogy választ adjon: miért, hogyan, hová? Alapvetőnek és elengedhetetlennek tartom a választ az első kérdésre, és éppen itt nem szabad, hogy érzelmi okok domináljanak, mert az, hogy 'Sokan vagyunk, élünk itt magyarok, jogunk van az autonómiára' – zsenge argumentáció. Nem hat meg senkit, akik az alkotmányos jogot figyelembe véve hivatottak az autonómiát létrehozni, mert nem tudom elképzelni, hogy annak születésénél kizárólagosan a kérők-követelők fognak bábkodni. Vagyis gazdaságilag és politikailag megalapozott indoklás kell, ami ha egy kezdeményező csoport jóvoltából esetleg már kapott is valamilyen megfelelő formát és tartalmat, nem lett publikálva, nem vált megbeszélés, esetleg vita tárgyává. Ez elfogadhatatlan, mivel ez a probléma nem csupán egy meghatározott csoport privilégiuma. Az eddig napvilágot látott hozzászólások elemeire taglalva próbálták megadni a választ erre a kérdésre, összességükben azonban ezek a válaszok nem kielégítőek. Mindez, amit említék, nem hiányosság felrovása, hanem nélkülözhetetlen követelmény, hogy egy akart-elképzelt autonómiában és annak határain kívül élő, számottevő közösség magáévá tudja tenni a törekvést, azonosulni tudjon vele. De hiányosság az is, hogy az érdekeltek nem ismerik a kezdeményezőket, és ez azt is maga után vonja, hogy információk hiányában jogosan megkérdőjelezzik azok (ha létezik egy ilyen csapat) szakszerű képességeit. Mert szakvélemény nélkül – értem ezen az államtudományi, közgazdász stb. szakemberek véleményezését – már a rajtnál 'bennragad a versenyző'. Továbbá: egyetért-e az autonóm körzet létrehozásával a majdani határokon kívül eső, a terület összmagyarságának majdnem felét kitevő lakosság? A KMKSZ mun-

kácsi választmányi ülésén (nem lévén más fórum) szótöbbséggel elfogadott „igen” után eltelt idő folyamán a lankadni látszó eufória megosztja a véleményeket. Elméletek, elképzelések születnek, megvalósulnak vagy nem, de idővel elavulnak, a történelem irattárába kerülnek. De egyvalami mindig napirenden van és lesz, ami nyíltan vagy burkoltan tettekre késztet: ez az érdek, ami óhatatlanul válaszdást és bizonyítást kíván. Fülembre cseng a válasz: 'Mi majd segíünk!' Már a megnyugtató szerepét vállaló válasz is kétségeket ébreszt olyan értelemben, hogy 'ti segítségre vagytok predesztinálva', azaz eleve anyagi-szellemi diszproporció lesz. Az autonómia hatáskörén kívül rekedt magyarság mindennapjaiban objektív okoknál fogva nem tudná élvezni azokat az előnyöket, amelyeket a létrejövő formáció biztosítana az azon belül élőknek, ez pedig visszatetszést váltana ki, ami megosztaná a terület magyarságát.

Nem vonom kétségbe az indítványozók őszinte és becsületes hozzáállását a diaszpórában élő magyarság problémáihoz, gondjaihoz, azonban egy új veretű 'háztartás' beindításakor és annak elképzelt működésekor feltételezhetően annyi előreláthatatlan, menet közben felmerülő, rövid és hosszú távú megoldást kívánó gond és probléma jelentkezik, hogy ezek rendbe és rendszerbe rakása egész embereket és szervezeteket kíván. Vannak, akik abban látják a megoldást, hogy létrejönnek a tanácsok mellett működő, nemzetiségi kérdésekkel foglalkozó testületek, amelyek minden ilyen jellegű gondot megoldanak. Mézesmadzag? Ne vegyék komolytalanságnak, de az ilyen és hasonló esetekben szokta mondani bő tapasztalatú és bölcs szomszédom: 'Ami igaz, az igaz, a méz rajta édes, de a madzag, az rághatatlan.' Arra a reflexióra, ami úgy viszonyul ehhez a kérdéshez, hogy 'ha nekik nem kell, hát mi úgyis megcsináljuk', azt hiszem, kommentár nem kívánczik. Mi a válasz a második kérdésre? Az új ház felépítéséhez anyag, ráfordítás szükséges. Egyszóval: pénz. Nem akarom görcső alatt vizsgálni a Beregszászi járás ismereteim szerinti – eddig csak ez a járás jött számításba alapként – gazdasági potenciálját,

mert erről csak újságokban olvasott (!?) értesüléseink vannak, ami vajmi kevés ahhoz, hogy bármi számításokat kezdeményezzünk. Amúgy gazdaságunk széles körben ismert, enyhén szólva sem rózsás helyzete nem tudná biztosítani azt a sok számjeggyel leírható pénzalapot, amire szükség lenne. Ha arra gondolok, hogy ennek az új gazdasági alapnak testre szabottnak, európaibbnak kell lennie – miért hozunk létre újat, ha csak a régít akarjuk lekopírozni? –, akkor a jelenlegi helyzetet figyelembe véve nemcsak a ráfordítások, hanem a kétségek is hatványozódnak. Addig, amíg a helybeli ipari, agrár- és magánszektor nem termel annyit, hogy a helybeli igényeket kielégítthesse, állami dotációra vagy kölcsönökre lesz szükség. Kihez fordulhat segítségért? Csakis azokhoz, akik ma is tervezik, irányítják a nemzeti 'konyhát', vagyis azokhoz az illetékes szervekhez, amelyektől kérni, követelni kell az autonómiát. Belefér-e a jelenlegi és a tervezett alapba az a ráfordítás, amit a szociális és kulturális intézmények felújítása, újabbak létrehozása, működtetése igényelni fog? És ekkor még nem szóltam a mindenütt jelen levő és természetes emberi tényezőről, a tolerancia bizonyos fokú hiányáról. Az élet végesen rövid, a jóról nemcsak hallani és beszélni akarunk, hanem minél hamarabb és teljes mértékben élvezni is azt! Ide tartozik egy másik tényező: kik, milyen elengedhetetlen szaktudást és tapasztalatot igénylő erők terveznek és oldanak meg majdan ilyen és hasonló jellegű taktikai és stratégiai feladatokat? Tudtommal a megye és a járás háztartását tervező-irányító csapat nem kizárólagosan egynemzetiségű, és amennyiben beleférnek az elképzelésbe, hogy a továbbiakban is posztjaikon tevékenykedjenek, úgy mi az ő véleményük a nemzetiségi autonómiáról, akarják-e? S ha netalán nem ilyen az elképzelés, akkor velük mi lesz, esetleg ugrásra kész csapatunk van, amely képes átvállalni a tevékenységüket? Engedtessek meg nekem egy kis kitérő, ami azonban nem rugaszkodik el a témától. A sokat és jogosan szidott múltban ismerős tanító barátomat felhívták a járás vezetői és azt mondták neki, hogy holnaptól ő lesz a

p.-i termelőszövetkezet elnöke. Erre ő elképedve azt válaszolta, hogy fogalma sincs a mezőgazdaságról. Azt a feleletet kapta, hogy majd megtanulja, segítenek neki. Az lett a vége, hogy évekig tanígtatták, segítgették, mialatt a gazdaság végérvényesen tönkrement... A sok kérdőjel gondolataim sorában a tisztánlátást, a jövő biztosítását, a közös gondok és célok megoldását, az időszerűség bizonyítékait, a szakszerűséget igénylik. Nem szabad és nem lehet apellálni olyan nagy és széles réteget érintő kérdésekre és tervekre, amelyekben nem ismerjük az ellenlábás véleményét, esetleges reflexióját. Ne kezdeményezzünk szócsatákat vaktöltényekkel, ne csalogassuk be udvarunkba a trójai falovat.”

Nem „tétlenkedett” az ukrán oldal sem. Az ország önállósulását, Kárpátalja autonómiáját célul kitűző érdekvédelmi grémiumok, pártok a kezdetekben támogatták (legalábbis látszólag) a magyar szervezet célkitűzéseit, tevékenységét a közös ellenség, a kommunista rendszer ellenében. Vjacseszlav Csornovil, a RUH (Ukrajnai Népi Mozgalom) elnökjelöltjeként és az ukrán parlament képviselőjeként kárpátaljai látogatása alkalmával (1991 augusztusa) többek között ezt mondta: „... A nemzetiségi béke másik fontos feltétele, a határok jelképes volta mellett, a nemzetiségi öngazgatás. A kulturális autonómia jogosságához nem férhet kétség. A területi autonómia kérdése már nem ennyire egyértelmű, bár én amellett vagyok, hogy ezt is meg kell kapniuk azoknak, akik igénylik. Miért tiltanak meg például a kárpátaljai magyarságnak, hogy területi autonómiát kapjon? Vagy akár az itteni német falu is alakíthat nemzetiségi önkormányzatot. Akkor kevesebb lesz a félreértés, a gyanakvás, a bizalmatlanság egymással szemben...”

Csornovil úr 1990 őszén Baranya megyében tett látogatása alkalmával a kiszivárogtatott hírek szerint rábólintott a nemzetiségi autonómia kérdésére, ami, mint a későbbiek során kiderült, alaptalan gesztus volt, mert a RUH és a többi ukrán szervezet frontális támadásba lendült, megtorpedózandó minden kisebbségi auto-

nómiatörekvést, elképzelést, aminek egyre durvább hangot adtak Ukrajna önállóságának kikiáltása évében és utána.

1991 októberében, Csornovil kárpátaljai látogatása után kijelentették: „... a nemzeti-kulturális szervezetek ezen akcióját (az önrendelkezésre való törekvést - Sz. T.) persze a RUH sem nézheti tétlenül”. Furcsa ellenlépésre szánta el magát, bíróságra adta a szövetséget (a KMKSZ-t – Sz. T.). A vád: „Szervezeti szabályzatukkal nem egyező tevékenységet folytatnak, politizálnak.” (És újra autonómia. Kárpátalja, 1991. október)

„Üzenet” volt a RUH, a Sevcsenko Társaság, a Proszvita, a Memorial, a Kulturális Alap, az Ukrán Köztársasági Párt, az Ukrán Demokrata Párt, az Írószövetség, az Ukrajnai TIT, a Műemlékvédelmi Társaság, valamint az Ungvári Egyetem ukrán nyelvi és irodalmi, továbbá történelmi tanszéke 1990 decemberi nyilatkozata, melynek címzettje a ruszin szövetség volt, a másodpéldány pedig a magyaroknak szólt: „...Kárpátaljának nem kell autonómia. Aki pedig ennek ellenkezőjét állítja, az be akarja csapni a népet. Apáink és nagyapáink is az autonómiáért harcoltak, amikor még Magyarországhoz, a Monarchiához vagy Csehszlovákiához tartozott Kárpátalja. De a saját államunkban, amikor az USZSZK Legfelsőbb Tanácsa elfogadta a Függetlenségi nyilatkozatot, és minden nemzeti kisebbségnek, etnikai csoportnak szavatolja a szabad nemzeti fejlődésre való jogát, ilyen körülmények között a kárpátaljai autonómiára való felhívás nem egyéb, mint nemzeti árulás. Minden elszakadási (sic!) törekvés, minden megosztottság büntett.”

A nyilatkozat tartalma és szelleme központi irányításra vall, ugyanis hamarosan, vagyis a függetlenség kikiáltása után új paszszus jelent meg a Btk-ban: „Az állami és társadalmi rend erőszakos megdöntésére, illetve megváltoztatására való nyilvános felszólítás, csakúgy, mint Ukrajna területi integritásának megsértésére irányuló egyéb felhívások és cselekedetek, vagy az ilyen cselekedetekre való felhívásokkal kapcsolatos anyagok terjesztése... büntetendő”.

Az ukrán nyelvű sajtó, a fent megnevezett szervezetek szócsövei egyre vehemensebben, helyel-közzel az illem határait súrolva támadták a nemzeti kisebbségek autonómia-törekvéseit, beletuszkolva azokat a Btk. ismertetett definíciójába. „Bekeményített” Ukrajna törvénye a nemzeti kisebbségekről (is), amelyben szó sincs a nemzetiségi alapon szerveződő önkormányzatokról, azaz van egy kitétel: „Az állam garantálja a nemzeti-kulturális autonómiához való jogot.” Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy lehet magyarul énekelni, táncolni, panaszkodni,...

Megjegyzendő: a törvényerejű rendeletek prevenciós töltettel bírtak és kimondatlanul a legnagyobb ukrainai kisebbséget, a 10 milliónyi orosz lakosságot célozták meg, de ugyanolyan mértékben érintették Kárpátalja magyarságát is. A látszat (gyűlések témája, médiavita, beadványok) ellenére az volt a benyomás, hogy a KMKSZ vezetősége szószerűen kocsikáztatja a problémát, és ebben a kérdéskörben a saját ajtaján kopogtat. A járási, helyi szervezetek szellemi melegágyaiban kikelt autonómia-ideák rövid életűeknek bizonyultak. A KMKSZ megyei szintű összejövetelein szinte menetrendszerűen visszaköszönt az önrendelkezés témája, de többnyire elfogadhatatlan, félkész, műrostos állapotban, ami értetlenséget, türelmetlenséget és gyakran elégedetlenséget váltott ki a tagság körében. Ezek voltak az első repedések a KMKSZ-en belül, amelyek később árkokká mélyültek, éltető táptalajává lettek a „magyar ragály”, a széthúzás-kór bacilusainak. Nem volt népszerű az elnök, Fodó Sándor gyakran elhangzott „biztatása” sem, mely szerint magyarországi szakemberek foglalkoznak egy testre szabott kárpátaljai magyar önrendelkezési koncepció kidolgozásával.

Felnőttkor

Hosszas halogatás és meddő viták után a KMKSZ különbizottsága 1991 februárjában a *Kárpátalja* című lapban végre közzétette javaslattervezetét a kárpátaljai magyar autonómia alapelveiről,

ami „... a KMKSZ-tagok számára belső felhasználásra készült, és ezért csak e lap hasábjain láthat napvilágot. A széles körű megvitatás céljából közölt tervezetet a KMKSZ saját belügyeként kezeli”.

Abban az évben a szolyvai választmányi ülésen végre egységes álláspont született, melynek a lényege, hogy az autonómiát a kulturális (személyi) és területi (jóléti) önkormányzati rendszer párhuzamos megteremtésével kell elérni. A grémium a tervezetet nem fogadta el hiányosságai miatt. Lényeges előrelépés 1991 szeptemberében történt, amikor is Dalmay Árpád, a KMKSZ Beregszászi Járási Szervezetének elnöke a Beregszászi Járási Tanács képviselői KMKSZ- frakciójának nevében a következő felhívással fordult a szövetség tagságához: „1991. szeptember 14-én a Beregszászi Járási Tanács ülészaka kezdeményezésünkre határozatot fogadott el arról, hogy támogatja a Munkácsi Városi Tanács javaslatát Kárpátalja autonómiájának megteremtéséről azzal a módosítással, hogy a munkácsiak által ajánlott Kárpátontúli Autonóm Határterület helyett próbáljuk meg létrehozni a Kárpátaljai Autonóm Határterületet autonóm köztársasági joggal. Mivel mi csak a jelenlegi Beregszászi járásban érvényes döntéseket tudunk szorgalmazni, tanácsunk ülészaka indítványunkra határozatot hozott arról, hogy 1991. december elsején népszavazást tartunk a Magyar Autonóm Körzet létrehozásáról, egyelőre a Beregszászi járás területén. Határozatunk egyik pontja kiállításba helyezi Kárpátalja településeinek szabad, önkéntes csatlakozását e körzethez, illetve kiválását belőle. A törvények lehetővé teszik nemzetiségi községi és nagyközségi tanácsok létrehozását a nemzeti kisebbségek lakta vidékeken. A beregszászi járási Makkosjánosi Községi Tanács már élt is e jogával: 1991. december elsejére népszavazást rendelt el magyar nemzetiségi községi tanácscsá nyilvánításáról. Felhívjuk a KMKSZ tagságát, hogy szorgalmazza lakóhelyén a községi tanácsok soron kívüli ülészakának összehívását, amelyen rendelkeznek el népszavazást 1991. december elsejére a magyar nemzetiségi községi tanács létrehozásáról és annak csatlakozásáról a Beregszász

központtal megalakuló Magyar Autonóm Körzethez. Egész Kelet-Közép-Európában és Kelet-Európa nagy részén öntudatra ébrednek a kisebbségben élő vagy elnyomott nemzetek, küzdenek önrendelkezésükért. Nekünk is cselekednünk kell. Itt az idő!”

A felhívás nagy tetszést váltott ki a tagság körében, mert „végre történni fog valami”, a magyarság megjelenítheti akarátát a népszavazás során. Ugyanakkor a felhívás visszatetszést keltett a KMKSZ néhány vezetője körében, akik ebben a józan kezdeményezésben és kiütkeresésben saját személyes jogaik és ambícióik – ó, az a nárcizmus! – megtépázását, csorbítását látták.

Azért is tűnt életképesnek a felhívásban foglaltak realizálása, mert több magyar nemzetiségű tagja volt az akkori megyei, járási, helyi döntési és végrehajtó testületeknek, megalakultak és alakulóban voltak a szakszintű nemzetiségi szervezetek (gazdasági, ipari, művészeti stb.), létrejött az Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség, amely csúcsszerve lett a már élő más ukrajnai megyei magyar szövetségeknek, formálódott az együttműködés esélye és lehetősége a megyei és köztársasági szintű különböző kisebbségi egységek között, s ami közismert tény volt: Beregszászon alakult meg 1984-ben és tiszteletre méltó elismeréssel működött az első bejegyzett magyar közösség, az Illyés Gyula Magyar Irodalmi Klub (alapító elnöke Dalmay Árpád), a város és vonzáskörzete több mint háromnegyede magyar lakta volt, a beregszászi magyar érdekvédelmi szervezet meghatározó szerepet vállalt és játszott a régió magyarságának életében, az itt élők elszakíthatatlan szálakkal kötődtek az anyaország magyarságához.

A józan megfontolás, az igaz ügybe vetett hit, a gigászi szervezőmunka, az évtizedekig lefojtott tenni akarás, a megtépázott önérték meghozta gyümölcsét! (Nem mellékes az a tény sem, hogy a szerencsére elvetélt augusztusi moszkvai puccs felgyorsította az abszolút önállóságot megcélzó események sorozatát.)

A népszavazás eredményét illetően álljon itt két kordokumentum: „*A Népképviselők Beregszászi Járási Tanácsának felhí-*

vása a Népképviselők Testületi Tanácsához és Ukrajna Legfelsőbb Tanácsához. Tisztelt Képviselők! A XXI. összehívású járási tanács IX. ülészakaszának 1991. szeptember 14-i határozata értelmében 1991. december 1-én az ukrainai és területi referendummal egyidejűleg helyi (járási) népszavazást tartottak egy magyar autonóm körzet létrehozásáról a Beregszászi járás közigazgatási határain belül. A szavazólapokon a következő kérdés szerepelt: „Akarja-e Ön magyar autonóm körzet létrehozását a Beregszászi járásban?”.

A népszavazásban részt vett 53458 szavazópolgár közül 42482, azaz 81,4% adott igenlő választ. A népszavazás legitimitását külföldi megfigyelők, valamint Kárpátalja és a szomszédos területek társadalmi szervezeteinek megbízottai ellenőrizték. A népszavazás lebonyolításában sem ők, sem a járási választási bizottság semmilyen törvénysértést nem tapasztalt.

Ebből kiindulva a népképviselők járási tanácsa 1992. január 30-án jóváhagyta, a népképviselők területi tanácsa pedig 1992. március 6-án elismerte a referendum eredményét. Ennek alapján a magyar autonóm körzetről szóló törvénytervezet több változatát dolgozták ki. A tervezet széles körű járási társadalmi megvitatása után a járási tanács ülészaka 1992. április 28-án jóváhagyta a megfelelő törvénytervezetet.

E dokumentum elfogadásánál a népképviselők járási tanácsa figyelembe vette Kárpátalja Beregszászi járásának történelmi, etnográfiai, nemzeti, gazdasági, kulturális és földrajzi sajátosságait. A cél: az adott területen egy tömbben élő magyarság sokévszázados történelmi hagyományainak megőrzése és ápolása.

Figyelembe véve, hogy a járásban a különböző nemzetek és nemzetiségek példamutató együttéléséhez és szabad fejlődéséhez minden szükséges feltétel adott, a demokratikus államszerveződési folyamatok meggyorsítása céljából a Népképviselők Beregszászi Járási Tanácsa reméli, hogy Ukrajna Legfelsőbb Tanácsának és a

népképviselők területi tanácsának képviselői tolerálni fogják a járás lakosságának akaratát és a beterjesztett törvényt elfogadják.”

A második dokumentum: „A Népképviselők XXI. összehívású Beregszászi Járási Tanácsa XIII. ülészakának határozata Ukrajnának 'A magyar autonóm körzetről' szóló törvénytervezetéről. A népképviselők járási tanácsa, miután megvitatta a beterjesztett törvényjavaslatot és figyelembe vette a járás lakosságának a magyar autonóm körzettel kapcsolatos álláspontját, elhatározta: 1. Jóvá kell hagyni Ukrajnának 'A magyar autonóm körzetről' szóló törvénytervezetét. 2. A népképviselők területi tanácsát fel kell kérni, hogy törvényjavaslati jogával élve indítványozza Ukrajna Legfelsőbb Tanácsának: Ukrajna alkotmányát egészítse ki a nemzeti autonóm formációkról szóló cikkelyével és fogadjon el törvényt 'A magyar autonóm körzetről'. 3. Fel kell kérni Vaszil Sepát, Ukrajna népképviselőjét, hogy terjessze Ukrajna Legfelsőbb Tanácsának állandó bizottságai, illetve a Legfelsőbb Tanács elé Ukrajnának 'A magyar autonóm körzetről' szóló Törvénytervezetét. 4. A Törvénytervezet elfogadtatására, az autonóm körzet Alapszabályának és egyéb okiratainak előkészítése céljából képviselői bizottságot kell alakítani. Kelt: Beregszász, 1992. április 28.”

(Vaszil Sepa a Beregszász melletti mezőgazdasági kísérleti nagyüzem igazgatója volt és a legfelsőbb állami fórum járási képviselője, akit a lakosság megtévesztésével választottak képviselővé, Fodó Sándor KMKSZ-elnök hathatós közreműködésével, annak ellenére, hogy a Beregszászi Járási Szervezet grémiuma a tagsággal egyetértésben nem őt, hanem Molnár Bertalan, a megye vezetőségének egyik illusztris tagja jelölését támogatta tevékenysége elismeréseként.)

A fenti okiratok nagy odafigyeléssel és szakértelemmel, időre elkészültek és a területi illetékes fórumok elé lettek terjesztve jóváhagyásra.

Megalapozott és nagy volt az öröm a régió magyarságának körében, reménnyel telve fordultak – mint már annyiszor – Beregszász, a példaadó város és járás felé. A velünk rokonszenvező más nemze-

tiségi szervezetek (kevesen voltak) üdvözölték a népszavazás eredményét, ugyanakkor erősödött a már addig is nyíltan jelentkező ellenszenv az ukrán nacionalista és sovinszta alakulatok részéről: nem magyar nyelven fogalmazott cikkek becsmérelték az amúgy kikezdehetetlen referendumot, annak eredményét. A fodósándori csapat is belenyugodni látszott a változtathatatlanba.

Politikai advent kezdődött, ám hetek, hónapok teltek el eredmény nélkül.

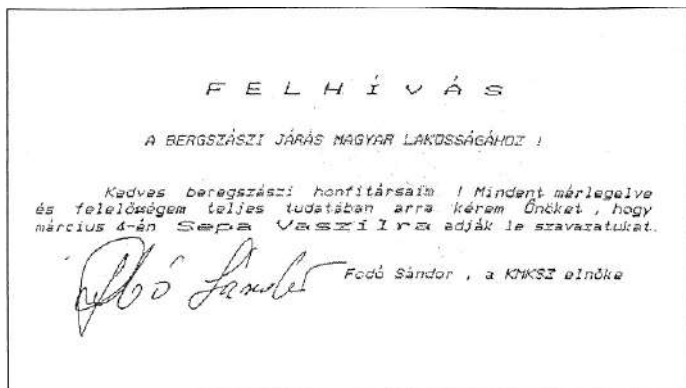
Az öregkor és kórjai

Nem történt semmi az ellenséges sajtó becsmérlésein kívül. Sepa képviselő nem reagált érdemben a járási tanács felkérésére, holott ez törvénybe iktatott kötelessége lett volna (ellenkezőleg: minden megnyilvánulásában a népszavazás ellen foglalt állást. Itt ütött vissza Fodó Sándor nemzeti érdekeket eláruló magatartása), a területi tanács pedig nem tűzte napirendre a Beregszászi Járási Tanács XIII. ülésszakának határozatát a magyar nemzetiségi frakció többszöri felkérése és figyelmeztetése ellenére sem, holott kötelessége lett volna azt megvitatni és elfogadni, majd továbbítani a köztársasági fórumoknak elfogadásra és jogerőre emelésre. Hosszú hónapok elteltével, amikor a kezdeti és nem alaptalan eufória már-már halófélbe szenderedett, a területi grémium halálpontos időzítéssel vitára bocsátotta a határozatot. „Jól” időzítették, mert a területi tanács hivatalos vendége volt Leonyid Kravcsuk, Ukrajna első embere, akit még „meleg” központi bizottsági ideológiai titkárként választottak a demokratizálódni vágyó állam elnökévé. S ő döntött! Értésére adta a jelenlevőknek (Fodó Sándor, a KMKSZ elnöke, a területi képviselő-testület tagja nem tisztelte meg jelenlétével az ülést!), hogy az egységes nemzeti államban semmi szükség nemzetiségi formációkra, azaz adott esetben a kárpátaljai magyarok autonómiájára (miközben a Krími Autonóm Köztársaság „jól érezte magát” az önálló állam keretein belül s nem csorbította

az egységet), felkínálta Kárpátaljának a különleges gazdasági övezetet, ami mellesleg a mai napig is vajúdik.

A nagy ukrán többségű megyei tanács helyesléssel fogadta a bejelentést, s ezzel véget ért egy álom, semmissé tették a népakarat eredményét, a megsemmisítés lomtárába utalva azt, esélyt sem adtak arra, hogy realizálódjon a magyarok törvényes akarata, amit a népszavazáson egyöntetűen nyilvánítottak ki.

A Beregszászi Járási Tanács, a KMKSZ járási szervezete tett még néhány próbálkozást beadványok, tiltakozások formájában, ám mindez már csak süket fülekre találó segélykiáltás volt a vaksötét éjszakában. Az illetékes állami szervek nem reagáltak, lezártnak tekintették az ügyet, Magyarország pedig szerényen hallgatott, sőt rövidesen aláírta a precedensként szolgáló alapszerződést Ukrajnával, amelyben említés sincs a népszavazásról... Kávássy Sándor, az FKGP parlamenti képviselője ugyan interpellált néhányszor az országgyűlésben „a beregi magyar autonómia” ügyében, ám mindannyiszor azzal hátrították el a kérdés napirendre tűzését, hogy a KMKSZ nem igényli azt. S a KMKSZ megyei vezetői mélyen hallgattak, bizonyítva, hogy valóban nem akarják az autonómiát...

Fodó Sándor hírhedt röplapja

Azóta nem történt semmi, azaz volt egy zsenge próbálkozás, amikor Kovács Miklós, a KMKSZ új elnöke, az ukrán parlament egyedüli magyar képviselője átvette a korábbi önkormányzati elképzeléseket, és azokat saját ötleteként feltüntetve felvetette egy Tisza-menti magyar járás létrehozásának óhaját, jogosságát, amely megfelel az ukrán törvényeknek és a nemzetközi megállapodásoknak. A törvényhozási szervek nem reagáltak rá, ráadásul a képviselő nem konkretizálta elképzeléseit, nem ült le tárgyalni a Beregszászi járás magyar polgármestereivel, s ez utóbbiak nyilatkozatban utasították vissza a felvetést. Kovács ismert arroganciája visszaütött: a korábban egyértelműen autonómiapárti polgármesterek a gyereket is kiöntötték a fürdővízzel. Nagy kár, mert lehetett volna tenni még egy kísérletet. Akkor is, ha a képviselő urat az értelmiség és a magyar polgármesterek körében hiteltelenné tette, hogy korábban egyik kerékkötője volt a beregszászi autonómia létrejöttének.

Az ukrán sajtó nyomban ösztűz alá vette a magyar járás létrehozásának tervét. Az egyik legnagyobb példányszámú napilapban a következő cikk jelent meg: *„Az az állítás, hogy az etnikai magyarok közigazgatási területének megalakítására irányuló kezdeményezés megfelel az ukrán törvényeknek, sőt a magyar nemzeti kisebbség jogait is biztosítani kell törvényhozói szinten és itt már az autonómia is kéznyújtásnyira volna, nem egyéb, mint az óhaj valóságként való feltüntetése. Igazság szerint Kovács úr tévútra vezeti a magyarokat, akik megválasztották őt Ukrajna Legfelsőbb Tanácsába, és elhitték, hogy ő mindenható, azaz biztosítja alkotmányos jogainkat. De azt tanácsoljuk, üsse fel Ukrajna Alkotmányát, Ukrajna alaptörvényét. Itt a 2. cikkelyben szemléletesen és teljesen világosan fel van tüntetve: 'Ukrajna felségjoga kiterjed az egész területére. Ukrajna egységes állam. Ukrajna területe a fennálló határok között oszthatatlan és sérthetetlen.' ...Ne tévesszék össze Kovács úr politikájának tiszteletre méltó követői a nemzeti-kulturális auto-*

nómiát, melynek mindig birtokában voltak és vannak, amivel nem dicsekedhet Európa egyik országa sem, a közigazgatási alakulattal. Tehát figyelmeztetjük önöket: ne merjék megsérteni Ukrajna egységét, melynek kenyerét fogyasztják. Nem tetszik Ukrajnában – zászlót a kézbe és irány Budapest, vagy az őshaza, Ázsia. Ott valóban természetes joguk van közigazgatási autonómiára... A kárpátaljaiak elhagyják szülőföldjüket és családjukat, és idegen országokba mennek egy falat kenyérért. Az önök hazája, mely pénzügyileg jobban áll, mint Ukrajna, kéznýújtásnyira van. Ígérjük, nem állunk az útjukba. Mindenkinek jobb otthon... Az ukrán törvényhozás nem tervez olyan jogokat, amelyek a nemzeti kisebbségek területi autonómiájának létrehozására irányulnának... Ön felelős 110 ezer etnikai magyar sorsáért. Ne izgassa Öket, ne szítson viszályokat Kárpátalján, mert így közel kerülhet a bűnvádi felelősségre vonáshoz Ukrajna törvényeinek megfelelően. És különben is, ezek a Kárpátalja körül zajló események időszerűvé teszik a kérdést: miért nem tette jóvá Magyarország a mai napig azokat az anyagi és erkölcsi károkat, amelyeket a mi országunknak és népünknek okozott 1939-44 között? Pedig kártalanítani kellene...”

No comment!

A sűrű, szinte áthatolhatatlan fellegek egyre alacsonyabbra kényszerítik az autonómia halálosan sebzett kék madarát. Félő, hogy nekiütközik az értelmetlen és érthetetlen ellenszegülés által irányított kezek kreálta szikláknak vagy az épülő schengeni falnak, és kimúlik.

(2001)

„HA NINCS VISZÁLY – MAJD MI KELTÜNK”

A státusztörvény visszhangja Kárpátalján

Az anyaországi és ukrainai parlamenti és helyhatósági választások utáni hetekben újra hullámokat vertek a magyarellenes megnyilatkozások a kárpátaljai ukrán sajtóban, nevezetesen az egyik legnagyobb példányszámban megjelenő (és befolyásos) hetilapban, a *Sztribna Zemljában* (Ezüst Föld).

Noha az írások silányak voltak, mégis figyelmet érdemelnek, mert a kiadvány gazdája az a Viktor Begy jogászprofesszor, aki a szélsőséges megnyilatkozásoktól korántsem mentes RUH (Népi Mozgalom) egyik alapító tagja és (valamikori) zászlóvivője. Ennek a mozgalomnak képviselőjeként négy évig parlamenti küldött (fura fintora a sorsnak, hogy a helyi magyarság hathatós támogatásával), aki folyamatos szélsőséges, időnként-helyenként sovinszta nyilatkozatokkal, politikai elemzésekkel kelt figyelmet, s aki lapjában helyt ad ilyen véleményeknek, aki a legutóbbi választások alatt a Jusczenko vezette (győztes) jobboldali pártszövetség kárpátaljai csapatának helyettes vezetője volt, és politikai pályafutása során – amely a kilencvenes években kezdődött – tagja volt talán mindegyik politikai pártnak.

A lap, amelynek fejlécén magasztos gondolat olvasható: „*Istenünk, örök idők Fejedelme, Te óvsz minket a földön*”, idei júniusi (2005 – *a szerk.*) számában vezércikkkel lépett az olvasók elé ezzel a címmel: *Mikor a sovinizmus megszédíti az elmét*.

Bevezető (hangulatkeltő) soraiban arról tudósítja a nyájas olvasót, hogy a választásokat követő napokban felerősödött Magyarországon a revizionizmus, a sovinszta hangulat, s hogy a szélsőséges megnyilatkozások oka a trianoni határok revíziója

utáni sóvárgás. Ennek a felerősödött vágyakozásnak a „Mozgalom Magyarországért” szervezet a zászlóvivője, amely *10 érv a revízió mellett* című felhívás jegyében rölapokat terjeszt Kárpátalján is...*(A krónikás megjegyzése: hetek óta keresem-kutatom az ominózus rölapot, de sehogy sem találok, s számos megkérdezett kárpátaljai őslakos sem tud ebben segíteni, mivel nem hallottak, nem láttak ilyesmit ők sem. Márpedig ha senki sem látta, és senki sem hallott róla, akkor vajon hogyan terjedhetett?)*

A „rölap” hat pontját a *Sztribna Zemlja* a nagyobb hitelesség kedvéért magyarul is közli a Trianon előtti Magyarország térképével együtt, majd a tíz pontot ukránul. Kommentálva a felháborító „tényt”, az újság ostromozza a volt magyar kormányt, s mindazokat, akik kiállnak a pontokban foglaltak mellett. Tetőfokára hág felháborodása, mikor ismerteti a szándékot, miszerint Magyarországon figyelemfelkeltő mozgalom kezdődik, ami Kárpátaljára is begyűrűzik; ez pedig politikai destabilizációt okozhat, sérti a helyi ukrán lakosság érzelmeit, mételyezi a magyar–ukrán barátságot stb.

A csúcshatározat: *Revízió magyar módra* cím alatt az a *Nyilatkozat-Protestálás* (Zájává-Protesz), amelynek fogalmazója, aláírója V. Begy és társai, a Reformok és Rend párt helyi vezetői, a címzett pedig L. Kucsma államelnök, az Ukrán Parlament és a Miniszterelnöki Hivatal.

A nyílt levél megfogalmazói a nemzetközi politikai gyakorlatban megszokott kétoldalú egyezmények jogosságáról szólva aggodalmaiknak adnak hangot, mert „egyes magyarországi politikai erők a jelenlegi határok felülvizsgálatát követelik”. Ennek megnyilvánulása a „Mozgalom Magyarországért” szervezet aktivizálódása, amelynek bizonyítéka az ominózus rölap, Nagy-Magyarország térképeinek kárpátaljai forgalmazása. Mindez – így a Nyilatkozat – magyar igényt jelent az ősi ukrán, román, szlovák földekre, sérti a szomszédok érdekeit, ellenségeskedést szít

stb. Aggodalomra, felháborodásra okot adó állapotok melegágya a magyar parlament által szentesített kedvezménytörvény, vagy státustörvény, amely lovat ad a revizionizmus, a sovinizmus alá.

Záróakkordként az írás arra kéri a címzetteket, hogy tegyenek hathatós lépéseket a nemzeti érdekek megmentése céljából, tűzzék napirendre ezen kérdések megvitatását.

A magyarellenes hangulatot fokozandó, a lap június 22-i számában felerősödött a sárdobálás: Vaszilij Hudanics, az Ungvári Nemzeti Egyetem professzora a *Vereckei-hágó sírja* cím alatt „vádiratot” jelentetett meg, amelynek bevezető passzusában arról elmélkedik, hogy – abszolút hozzá nem értésről téve tanúbizonyságot – mi is a státustörvény, majd egy lóugrást téve emlékeztet arra „hogyan taposták Horthy honvédjei 1938–1939-ben az ukrán (kárpátaljai) földet.”

A szerző szemmel láthatóan meg van sértődve amiatt, hogy a két fél (magyar és ukrán) korábban aláírta a 2001. áprilisi és decemberi közös nyilatkozatokat a kisebbségi jogok biztosításáról és folyamatos betartásáról. Értetlenségét aláhúzendó felháborodik, mert a nyilatkozatok foglalkoznak a kárpátaljai magyar tannyelvű iskolákkal, mi több: segíteni akarnak azok állagának megőrzésében, javításában stb.

A pontot az „i”-re az első jegyzőkönyv 23. pontja tette fel, mely a vereckei emlékművel foglalkozik. Vitriolba mártott tollal kérdezi: mit keres egy magyar emlékmű ukrán földön? Miközben emlékeztet arra, hogy az évekkel ezelőtt életre hívott ukrán–magyar szakcsoport a mai napig nem jutott konszenzusra a kérdést illetően. (*Ebben sajnos igaza van* – Sz. T.)

Hudanics professzornak az fáj a legjobban, hogy ezek a fránya magyarok emellett még szentségtörők (is), mert a hősi halált halt szicsgárdisták holtteste fölé akarják felépíteni gaz hódításuk emlékművét a Vereckei-hágón. Majd hosszú eszmefuttatásokba bocsátkozik, melyek során arról ír, hogy mikor a magyar honvédek

hozzáláttak a kárpátaljai ukrán föld okkupálásához az 1938–39-es években, a szomszédos Galícia szicsgárdistái testvéreik segítségére siettek, ám hősi ellenállásuk megtört. A magyar megszállók átadták a foglyul ejtett személyeket, a Galíciát lerohanó lengyeleknek, akik 1939-ben télvíz idején több százukat lemészárolták a Vereckei-hágó környékén (Mindennek van egy (!) szemtanúja.) Tették ezt végül a magyarok is, úgyhogy a hágó környéke teleltűzdel közös sírokkal, melyekben a hősi ellenállók csontjai porladoznak. Összesen körülbelül 500–600 szicsgárdistát végeztek ki a lengyelek és magyarok Clihivka, Nova Rosztoka, Verbjázs falvak környékén. Ott is vannak elföldelve, s habár eddig nem bolygatták sírjaikat, van két szemtanú, akik meg tudják mutatni a temetkezési helyeket...

(Évekkel ezelőtt a Huszt melléki Vérmező kapcsán említett 1938–39-es magyar „vérengzések” áldozatait, azaz a kivégzett szicsgárdistákat még ötezerre becsülték.)

Továbbá figyelmen kívül hagyva azt a tényt, hogy a Vereckei-hágó és környéke az ukránok számára szent föld, a Magyarországról ide látogatók (valószínűleg irredenták) feltétlenül felmásznak a Vereckei-hágóra, s ott filmeznek, fényképeznek, miközben nem vesznek tudomást a szicsgárdisták sírjairól. „Ám ezen nem kell csodálkozni – vonja meg a következtetést a professzor –, hiszen ismert, hogy kikkel van dolgunk.”

Megkoronázandó saját művét, végezetül felteszi a retorikus kérdést: lehet-e emlékművet állítani a megszállóknak (magyaroknak), akik vérbe borították az Ukrán Kárpátokat? Hiszen mindezzel a magyarok azt szeretnék demonstrálni, hogy Magyarország határa a Kárpátokban van...

Kovács Miklós, a KMKSZ elnöke a *Kárpátalja* című hetilap hasábjain minderre így reagált:

– Világosan meg kell érteni, hogy provokációról van szó. A lényeg tehát nem az, hogy mi mindent hordanak össze rólunk, ma-

gyarokról, hanem hogy mit akarnak ezzel elérni, s ki által. Az első cikkben például a státustörvényt próbálják valamilyen irredenta propagandával összekötni. Vagyis ürüggyel igyekeznek szolgálni az ukrán hatóságoknak a törvény végrehajtásának elszabotálására. Amikor annak idején a vereckei emlékmű állításának a leállítását súlytalan, általában figyelmen kívül hagyott nacionalisták agitálására hivatkozva rendelte el a megyei hatalom, világossá vált, hogy ők maguk sugallták azt. Most is a közeljövő világítja majd meg, ki jelezte Begyéknek: újra menthetik az ukrán államot a magyaroktól. Amelyik ukrán hivatalos szerv, vagy személy fel lép a státustörvény ellen, az volt a megrendelő.

A történethez még hozzátartozik, hogy Kőszeghy Elemér közismert újságíró terjedelmes interjút készített Viktor Beggyel, amelyben a megkérdezett szerecsenként mosakodott, s többek között a következőket mondta: *„A nyilatkozatokat azok a politikusok váltották ki, és azok ellen irányul, akik nincsenek tisztában az egy- séges Európa felépítésének folyamatával. Pártunk nagy tisztelettel viszonyul ahhoz az állami politikához, amit Magyarország korábbi és jelenlegi demokratikusan megválasztott kormányai folytattak és folytatnak. Támogatjuk azt az elképzelést, hogy Európa második világháború után kialakult határainak felülvizsgálása elképzelhe- tetlen. Egy ilyen lépés előre nem látható súlyos következményekkel járna...Mi amiatt vagyunk nyugtalanok, hogy Magyarországon még vannak olyan politikai erők, amelyek bár kis létszámúak, nem rendelkeznek tömegbázissal, de tevékenységükkel mégis azt a célt követik, hogy ártsanak az Európa egyesülését célzó folyamatnak. Nem tagadom, ilyen szélsőjobb nézeteket valló erők Ukrajnában is vannak...Meggyőződésünk szerint mindkét ország vezetői, mind a két ország állampolgárai a szoros együttműködés hívei. Vagyis: nyi- latkozatunk nem a magyar kormány és a magyar nép ellen szól... Célunk az volt, hogy a veszélyre felhívjuk a magyar és ukrán, azon belül a kárpátaljai politikai vezetés figyelmét...”*

A Vereckei-hágón felépítendő emlékművel kapcsolatosan a következőket nyilatkozta: „...1939 márciusa fekete betűkkel íródott be népünk történelmébe, amikor Magyarország megszállta Kárpát-Ukrajnát...Az emlékmű terve az ukrán hazafias érzelmű erők meg nem értését váltja ki. Szerintem ez érthető, hiszen érinti a történelmi együttélés kevésbé jó időszakát...”

Arra a kérdésre, hogy mi a véleménye a magyar státustörvényről, a következőket válaszolta: „Ukrajna azon országok közé tartozik, amelyek nem tiltakoztak a törvény elfogadása ellen. Mi több: megértéssel viszonyult hozzá. Megítélésem szerint a Magyar Állam, a magyar kultúra, a magyar történelem és általában a magyarság megőrzésében szinte minden szomszédos államot megelőzött. A magyar vezetést csak dicsérni lehet amiatt, hogy nem feledkezik meg véreiről. Adja Isten, hogy a kedvezménytörvény a magyarság, az ukrán állampolgárságú magyarok hasznát szolgálja. Ami az általam képviselt politikai erőket illeti, támogatjuk a jogszabályt, s szükség esetén akár segítséget is tudunk nyújtani annak végrehajtásában.”

Napvilágot látott a Magyar Értelmisségek Kárpátaljai Közösségének nyilatkozata is, amely kemény hangnemben kritizálja a Sztribna Zemljában írottakat, s visszautasítja a vádakat: „– Kárpátalja területén egyetlen magyar szervezet sem terjesztette, se nem tűrte az újságban publikált röplap terjesztését, úgyszintén nincs tudomásunk semmiféle magyarországi revizionista szervezet tevékenységéről területünkön. Mi biztosak vagyunk abban, hogy Magyarország meghatározó politikai erőinek nincs és nem is lesz semmi közük ilyen kalandorokhoz, ahogy ugyancsak bizakodunk, hogy az említett ukrán „álmodozók” sem kerülnek soha hatalomközelbe. Bízunk abban, hogy a Begy-féle uraknak sem sikerül politikai kARRIERJÜKET nemzetiségi viszály szítására felhasználni...”

Ez a nyilatkozat válasz nélkül maradt.

(2005)

AZ ADÓSSÁG

– Ki az? – szólt a zárt ajtó mögül, miután észlelte a kopogást. Hiába is pillantott volna a kukkantóba, ahogy ő nevezte, nem látott volna semmit, mert a nyílászáró mögötti világ infernóra emlékeztetett: a lépcsőházban öt éve szuroksötét uralkodott, az egész lépcsőházban nem „üzemeltek” az izzók. Öt éve, vagyis azóta, hogy a volt birodalmi országrész önállósodott és megkezdődött a privatizáció, helyesebben: a káosz. Semmi nem volt már a régi, de semmi sem újult meg. a lakók minden igyekezete meddő próbálkozásnak bizonyult: a kommunális szolgáltatás illetékesei még csak válaszra sem méltatták panaszaikat, folyamodványaikat a javításokért, felújításokért. Ha a társasházból bárkinek sikerült találkozni valamelyik osztályvezetővel, avagy magával a nagyfőnökkel és előadni a lakók jogos sérelmeit és kérelmeit, a reflexió semmitmondó volt: *Küldök mestereket...Sok a munka...Kezdődik a lakások privatizációja, a maguk dolga rendet teremteni és fenntartani*, stb., azaz minden maradt a régiben, csak egyre rosszabban...

– Ketten vagyunk, a görögkatolikus egyháztól jöttünk, ha beenged, elmondjuk, miért – jött a válasz.

A táruló ajtó felhúzott zsilipként engedte útjára az előszoba villanyfényét, ami rávetődött a toporgókra. Megismerte őket, köszönő viszonyban volt a két férfival, akikkel gyakran találkozott a kis városukban.

Az invitálásra belépők egyike kissé esetlenül szabadkozott:

– Ne haragudjon ránk, hogy megzavartuk...Este van, késő van, de sok helyre kell mennünk...nem is megyünk beljebb, itt is jó lesz...

– Miben segíthetek?

– Arról van szó, hogy templomot akarunk, vagyis szeretnénk építeni, gyűjtést kezdtünk, mert sok-sok pénzre lesz szükség, az

államra meg nem számíthatunk...Szóval adakozásból próbáljuk megoldani, bármennyi segítséget elfogadunk és megköszönünk...

– De hát én református vagyok.

– Ahogy gondolja, mi nem kényszerítünk senkit, mi csak kérünk.

Megrestellte magát, meggondolatlanul szakadt ki belőle az iménti mondat, palástolni próbálta zavarát:

– Nem...nem adták még vissza a templomukat? Az a templom, ott a Kossuth utcában örök idő óta a görögöké volt...Tudom, hogy elfoglalták a pravoszlávok, de hát mostanság, mikor ki van hirdetve a vallásszabadság, mikor bárki gyakorolhatja a hitét...

– Semmi jel nem utal arra, hogy vissza akarnák adni nekünk, a jogos tulajdonosoknak, pedig kértük őket is, az adminisztrációt is, hogy járjanak közbe, de semmi eredmény. A járási vezetőség elhatárolódik, azt mondja, hogy nem avatkoznak egyházi ügyekbe. A pravoszlávok meg azt hangoztatják, hogy korábban volt görögkatolikus egyház és hit, amit a ruszinok gyakoroltak, de ma már ruszin nemzetiség nincs, tehát nincs görögkatolikus vallás sem.

– Milyen badarság, párosulva erőszakkal – mormolta inkább magában, mint beszélgető partnereinek. – Én is számtalan derék ruszin embert ismerek, meg hát van ruszin himnusz, ruszin nyelvű irodalom, a múltban patinás intelligenciája volt ennek a népnek...

Hirtelen felütötte emlékei gazdag tárházának lapjait, eszébe jutott gyermekkori esete: nagyapja, aki gyümölcstermesztő gazda volt, nemcsak a magyar ünnepeket tisztelte, nem dolgozott azokon a napokon sem, mikor bér munkásainak volt ünnepe.

– Nagyapa miért van úgy kiöltözve, amikor nekünk nincs ünnepünk? – kérdezte volt tőle.

– Azért, kisunokám, mert akik nálam dolgoznak, ma ünnepelnek. Náluk máskor van karácsony, húsvét, pünkösd, mint mi-

nálunk, és mi, ha nem is megyünk az ő templomukba, ha nem is ünnepelünk velük, megtiszteljük őket azzal, hogy nem dolgozunk azokon a napokon. Ők is így tesznek. Emlékszel, milyen szépen felöltözve ültek kinn a ház előtti lócákon, mikor mi locsolkodni jártunk húsvétkor?

Becsületes, rendes emberek, sok száz éve élünk együtt, megadjuk egymásnak a kijáró tiszteletet, nemhogy bántjuk egymást. Az Istent egyformán imádjuk magyarul és ruszinul is.

Társult ehhez a voláris emlékhez vizuális is: több ezer magyar gyűlt össze Tiszaújlak határában az első Turul-ünnepségre. Az eufórikus hangulat akkor hágott tetőfokára, amikor a Tisza-hídon ruszin nyelven éneklő, szentképeket és templomi zászlókat magasba emelő népes csoport közeledett, elől egy hatalmas transzparenst tartó, nemzeti ünneplőbe öltözött fiatalemberrel, mögötte egy fiatal leánnyal, a trikolorral kezében. Az előbbin ez volt olvasható: *Szeretettel üdvözöljük magyar testvéreinket.*

És beolvadtak a hatalmas tömegbe úgy, mint akik oda tartoznak. Így volt ez minden következő ünnepségen.

Ez az egymás iránti őszinte tisztelet, egyetértés a sorsdöntő kérdések megoldásában nyilvánult meg akkor is, amikor népszavazásra került a magyar autonómia kérdése.

– Hát akkor mi mennénk is... – szólta a vendégek egyike visszahozva a házigazdát múltbeli kalandozásaiból.

– Elnézést, csak elgondolkoztam. Mennyit szoktak ilyenkor adni?

– Nincs megszabva, ki-ki belátása, lehetőségei szerint támogat. Itt van egy névsor azokról, akik támogattak eddig – mutatott egy pedánsan vonalazott, nevekkel, számokkal teletűzdelt lapot.

Nem nézett a lapba, csak rápillantott az illendőség miatt.

– Egy kis türelmet, máris jövök – szólta befordulva a nappaliba, majd kilépve átnyújtott egy 250 ezres kupont. A címzett átvette.

– Mennyit adjunk vissza mielőtt nagyon megköszönnénk?

– Vegyük az egészet, használják Isten nevében!
– Még egyszer nagyon köszönjük! Itt írja alá, legyen szíves – nyújtotta felé a lapot.

Akkor, pásztázva a számsorokat és neveket észlelte: volt, aki tízezer, volt aki százezer kupont ajánlott és adott, a nevek garma-dában voltak ismert személyek, többnyire ruszinok, de sok volt a magyar név is, református, római katolikus hitvallásúak.

Ambivalensen ült asztalhoz, miután eltávoztak az egyházfik: egyfelől kissé restellte magát, mert úgy érezte jó szándékát illetően, másfelől elégedett volt, mert adakozott, odaadta utolsó kuponját.

– Igen, az utolsót – morfondírozott. – Ennyije volt, az a 250 ezres fecni. Holnap vásárolni kell kenyeret, tejet, valamiféle konzervet, de miből?!

A vallást követően az állam kivonta a forgalomból a rubelt, zárolták a banki betéteket meghatározatlan időre, még nem született meg az új nemzeti valuta, átmeneti áthidalásként úgynevezett kuponokat bocsátott ki a nemzeti bank, ami fizetőeszközként szerepel; ezek silány papírra nyomtatott számok 1-től a millióig. Nincs esztétikus küllemük, könnyen szakadnak, kopnak, bármi más valutára nem válthatók, de helyettesítik a volt rubelt és a majdani nemzeti valutát – ez van, ezt kell szeretni! Azaz kellene, de kevés vagy egyáltalán nincs belőle, mert késnek, akár három-négy hónapot is a bérek, kényszerszabadságolják a munkavállalókat, ha van egyáltalán munka, az árak meg kutyahűséggel követik a kuponok hivalkodó és bosszantó számait.

Hogy hogyan éli meg a holnapi és azutáni napokat, nem tudta, hiszen nem is tudhatta. Igyekezett szabadulni ettől a parazita gondolattól, de mégsem volt nyugodt reggel, mikor elindult munkahelyére.

Ívet rajzolt az élelmiszerüzlet és a piac bejárata előtt, ahol kol-dulók ültek, ugyanis gyakran adott nekik – korábban – rubele-

ket, kopejkákat, majd kuponokat, de jelenlegi helyzetében csak jó szándéka maradt, pénze nem, amiről nem szólhatott a reménykedve várakozó szerencsétleneknek.

Már fordult volna a főutcába torkollóba, amikor elé lépett egy valaki és ráköszönt:

– Dáj bozse, dobrėj deny!

– Ez bizony rám férne! – állt meg szemben a leszólítóval. – Magának is – mormolta kissé bosszúsan.

– Ugye nem ismer meg? – folytatta enyhén hamiskás mosollyal.

– Nem én – reagált miután felmérte vizuálisan az ötven körüli férfit, aki szabályszerűen eltorlaszolta útját. – Miben segíthetek?

– Itt várom már kora reggel óta, örülök, hogy találkoztunk. Szeretnék bocsánatot kérni, mert adósa vagyok, becsaptam magát.

– Becsapott, adósom?! – visszhangozta a kijelentést, ami egyenrangú volt egy vallomással. – Hisz nem is ismerem.

– Rég történt, '89-ben, persze, hogy nem emlékszik, de ha azt mondom: én vagyok a Vaszil, aki különböző alkatrészeket, ketyeréket árult a piacon, ott volt a standom a söröző mellett, akkor talán eszébe jut. Ha még azt is hozzáteszem, hogy pénzt adott nekem, hogy hozzak Oroszból benzinfűrészeket, nevezetesen két darabot, akkor csak fog emlékezni.

Ezekre a részletekre megvilágosodott porlepte emlékezetében a személy és a számára veszteséggel járó eset: azokban a hónapokban kishatárátlépővel át lehetett rándulni a Tisza bal partjára, Romániába. Szükség volt egy táviratra, amely hírül adta: ez és ez a rokona súlyosan beteg vagy elhalálozott, ennek alapján a helyi milícia kiállított egy átlépésre jogosító engedélyt, amivel át lehetett baktatni a vasúti hídon Máramarossziget irányába.

Lett is olyan forgalom oda-vissza, hogy recsegett-ropogott az elhanyagolt híd korhadó deszkapadlója. Egy derűs lelkületű „krónikus látogató” élcelődve mondotta volt: amennyiben megfelel-

nének a valóságnak az oda-ide röpködő táviratok, úgy nem lenne elég a fél ország kórháza, hogy befogadja a rengeteg beteget, a Tisza-part meg ki lenne dekorálva sírokkal, mert a számtalan „halott” már nem férne a temetőkbe.

Virágzott a seft: onnan textiláruk, porcelán giccsek, innen szívnivaló, gyógyszer, de a legmenőbb és legkifizetődőbb: a benzinfűrés.

Ő is tervbe vett egy ilyen „kirándulást”, de halasztgatta, mert nem tudott hozzájutni legalább egy fűrészhöz.

Egyik ismerőse, aki már szakavatott románias volt, hívta fel figyelmét erre a Vaszilra, aki tud keríteni némi felpénzért.

Felkereste a piacon és megkötötték az alkut: pénzt adott neki, mégpedig két fűrés árát, valamint a kötelező „áfa” felét. Az ígéretet tett, hogy két héten belül szállítja az árut Oroszországból, ahova rendszeresen utazott beszerzésre.

Csak hogy Vaszil nem jelentkezett sem két hét, sem két hónap, sem két év elteltével; kezdeti reményét csalódottság, majd düh váltotta fel, egy idő után önvádaskodás baleksége miatt, majd lassan fátylat borított az esetre.

És ez a szélhámós most itt áll előtte.

– Most már emlékszem – szólt nem éppen barátságosan – De azt megmondhatom, hogy a pokolba kívántam magát.

– Elhiszem, hisz megérdemeltem, de higgye el, nem volt szándékomban becsapni. Akkor el is utaztam Oroszba, ahol meg akartam forgatni a pénzt, de csapdába estem, elítéltek, négy évet ültem. Gyakran gondoltam magára, lelkiismeret-furdalásom volt, de nem tehettem semmit. Most, hogy szabadulva hazatértem, első gondolatom az volt, hogy rendezem becsületbeli adósságom. Higgyen nekem, ne haragudjon rám, mert vallásos ember vagyok. Nem is annyira a maga haragjára, mint az Isten büntetésére gondoltam. Fogadja el a két fűrés árát, kuponban adom. Itt van hárommillió.

– Elfogadom, persze, sosem jöhetett jobbkor, mint most – enyhült arcának szigora. – Itt a parolám, nem haragszom magára. – Tudja mit – nézett rá mosolyogva –, menjünk, igyunk meg valamit, amolyan békepipaként.

– Köszönöm – szorította meg a jobbját Vaszil –, talán, sőt biztos, hogy egy másik alkalommal, most sietek, mert templomot fogunk építeni, és én is jelentkeztem, ma kezdjük ásni az alapot.

EGY SÁTÁNI BIRODALOM VÉGÉNEK KEZDETE: CSERNOBILBAN SZOLGÁLT A NYÍRMADAI ORVOS

*Az atomkatasztrófa hatásai, testközelből
– interjú Szöllősy Tiborral*

1986. április 26., Csernobil. 35 év távlatából ma már az egész világ jól ismeri ezt a szót. Hogyan lehetséges az, hogy a maga idejében a világ legnagyobb atomkatasztrófájáról a helyiek alig értesültek? Egyre kevesebben tudnak erről beszámolni, viszont Szöllősy Tibor testközelből élhette át a következményeket, amikor 1986 júniusában egy hónapot töltött Csernobiltól 30 kilométerre, az úgynevezett kettős zónában. A beregszászi születésű, egykoron a kárpátaljai técsői kórház ideggyógyász főorvosa 20 éve Magyarországon, Nyírmadán él. A ma 80 éves, jó kedélyű nyugdíjas orvossal a csernobili katasztrófa 35. évfordulója alkalmából beszélgettünk.

– *Mi hozta Magyarországra?*

– 2001-ben a feleségem Nyírmadán kapott állást, akkor döntöttem úgy, hogy áttelepülök. Ugyanakkor a fiam – folytatva a családi hagyományt – Sáropatakon tanult, ugyanis évtizedekre visszatekintve ott tanultak a felmenőim a református gimnázium kollégiumában, aminek a háború vetett véget. Nagyon örültem, amikor a fiamnak sikerült bejutnia, majd pedig a Nyíregyházi Főiskolán folytatta tanulmányait. Tudtam, hogy ő nem fog visszatérni Kárpátaljára, így amikor befejeztem az aktív orvoslást, én is áttelepültem. Tulajdonképpen egyfajta családdegysítés jött létre.

– *Nehéz volt elhagynia Kárpátalját?*

– Még most sem hagytam el. Ez a közösség befogadott engem, jól érzem itt magamat, de én hazaálmódok. Csak az nyugtat meg, hogy nem léptem olyan nagyot, mert Máramaros megyéből áttettem székhelyemet Szabolcs-Szatmár-Bereg megyébe a hazámon belül. Csak megyét változtattam. Nem történt nagy törés a gondolkodásomban, a lelki és érzelmi világomban, de azért – mint minden ember ilyen esetben –, nagyon gyakran hazagondolok és hazavágyom.

– *Vannak még ott rokonok, ismerősök?*

– A lányom ott él, van már dédunokám is. A rokonaim Técsőn és Tiszapéterfalván laknak. Amikor még fiatalabb voltam, havonta jártam haza, de most már nem vállalkozom hosszabb utazásokra, mivel körülményes a határátlépés, nem beszélve a járványról. De szoros a kapcsolat, mert napi szinten beszélgetek a lányommal, a rokonokkal, hála a modern technikának.

– *Számos díj és kitüntetés birtokosa mind magyarországi, mind kárpátaljai, esetleg orosz–ukrán részről. Melyikre a legbüszkébb?*

– Nem vagyok úgy elkényeztetve, de minden viszonylagos, nem is ez volt az életcélom se rövid, se hosszú távon. Vörös diplomával végeztem az ungvári orvosi egyetemen, amit ha nem is elismerésként kezelek, de büszke vagyok rá, mert végül is magyar létemre egy vegyes, ukrán–orosz nyelvű főiskolán summa cum laude eredménnyel végezni ritkaság, de nekem sikerült. Nem különleges tehetség voltam, inkább a szorgalmamnak tulajdonítom ezt, valamint annak, hogy ragaszkodtam a lehetőséghez, mert mindenáron orvos akartam lenni. Kárpátaljai tevékenységem elismeréseként 1992-ben a magyar Széchenyi Társaság emlékérmével tüntetett ki, amit még Antall József adott át; arra is nagyon büszke vagyok. A sportban is voltak eredményeim: röplabdázóként a válogatottban játszottam. A befogadó városom díszpolgára lettem, ezzel pedig semmissé tettem azt az álhírt, hogy idegeneként kezelnek minket. A Szent György Társaság is tagjává válasz-

tott, és a vitézi rend is elismerte a társadalmi munkámat, ugyanis a felső-Tisza-vidéki magyarságot igyekeztem összefogni, tenni magunkért és másokért.

– A kígyó önmagába mar című regénye, amelyben a Csernobil környéki újjáépítésben átélt élményeit írta meg, 1999-ben jelent meg. A katasztrófa óta 13 év telt el ekkorra.

– A könyv gerince kész volt, mert belső sugallatra ott naplót vezettem. Annyira rendhagyó volt minden, amivel ott találkoztam, hogy természetesnek tartottam, meg kell örökíteni. Nem születtem én írónak, hanem némi-
leg azzá lettem, mert tudósítottam a *Kárpáti Igaz Szót*, az egyik kárpátaljai magyar nyelvű napilapot, és lassan beletanultam – jól-rosszul – az írásba. A 90-es években aztán szabadabb lett a mozgásterünk, megalapítottam a Hollósy Simon Egyesületet a Felső-Tisza-vidéken, Técsőn, mivel Hollósy a nagybányai szakítás és némi bolyongás után abban a városban kötött ki, ahol én éltem. Ennek a tiszteletére lehetőség nyílt arra, hogy már tiszta magyar egyesületet lehetett létrehozni. A magyar közért próbáltam ebben az időben többet tenni. Aztán a barátaim inspiráltak, hogy leírjam a csernobili élményeimet. Először folytatásokban jelentek meg az írások egy folyóiratban, majd könyvvé szerkesztettem őket.

– A megjelenésig eltelt idő tehát egyfajta belső felkészülés is volt.

– Ekkor már mertem. Ismerve a Szovjetuniót – hiszen ott éltem –, tudtam, hogy mindaz, amit a hivatalos sajtó fog teríteni,

*A kígyó önmagába mar
című, a csernobili emlékeket
feldolgozó regénye*

meg egyáltalán az illetékesek, nem fogják híven bemutatni, tükrözni az ott történeteket. Ezért igyekeztem odafigyelni a dolgokra, hogy mi a tényleges állás.

– *2020-ban látott napvilágot a második magánkiadás.*

– A második kiadásnak prózai oka van, mert élénkült az érdeklődés a csernobili téma iránt, miután megjelent Tvrtko riport-filmje, meg ugye a többrészes amerikai sorozat, amely feldolgozta a csernobili eseményeket. Továbbá szinte törvényszerű volt, hogy a helyi – értem ezalatt a kelet-magyarországi sajtót – minden év áprilisában megkeresett engem a csernobili témával kapcsolatban. A második kiadás egyik mozgatórugója ezeken kívül még egy zürichi meghívás volt, ugyanis a Zürichi Magyar Társaság és a református egyház meghívott engem tavaly egy előadásra a csernobili eseményekről. Várták, hogy vigyek magammal könyvet, viszont már semmi sem maradt az első kiadásból – csak írmagok egy darab. Kényszerhelyzetben voltam, és az én kezdeményezésére megtörtént a második kiadás némi változtatással, ami azt jelentette, hogy kronológiát is bevitettem a kötetbe, vagyis az első percekben történeteket is leírtam hivatalos adatok alapján. No meg illusztrációk is belekerültek.

– *Szépirodalmi alkotás lett a könyv, felmerül tehát a kérdés: mennyiben fikció és mennyiben dokumentarista a leírás?*

– Engedje meg, hogy kicsit messzebből indítsak. Napi elmélkedésem között szerepelt, hogy átgondoljam (volt rá időm), vajon miért történt mindaz, ami megtörtént. Mi váltotta ki ezt a borzasztó katasztrófát? Rá kellett jönnöm arra, hogy nem annyira fizikai, mint inkább társadalmi robbanás volt ez, vagyis egy sátáni birodalom végének a kezdete. Természetes, hogy ezt a könyvben is bizonyítanom kellett, és éppen a kárpátaljai magyarság sorsával sikerült. A nagy rombolással, amit a szovjet rendszer elvégzett: kezdve a fizikai megsemmisítéssel, a szellemi mérgezéssel, a lehetőségek kizárásával, az allűrökkel, a hazudozással, a semmibevétellel, amit én és a kortársaim megéltünk. Lehet, hogy egy kicsit furcsán hangzik, de az, ami a kisebbséggel szemben ment, összetevője lett az általános szovjet hazug propagandának, a mellébeszélésnek és az embertelen viszonyoknak. Ezért a 33 fejezetnek gyakorlatilag a fele a kárpátaljai magyarság sorskérdéseit taglalja, ami kényszerből beleolvadt a szovjet életmódba. Minden egyes ezzel kapcsolatos apró mozzanat is megtörtént, esetleg a családdal kapcsolatos részt színeztem ki, de egyébként nem kellett a fantáziámra támaszkodni, nem is volt ez célom.

– *Borovka településen egy hónapot töltött. Hol helyezkedik el?*

– A Makarovszkij járásban, 120 kilométerre Kijevtől Fehéroroszország irányába, Csernobiltól 30 kilométerre, Pripjatytól is olyan 25-re. Gyakorlatilag egy nagy tanya. Le is írtam, hogy olyan volt, mintha belecsöppentünk volna a középkorba, mert végül is az volt.

– *Amikor megtudta, hogy Csernobilba kell mennie, megfordult a fejében, hogy ellenkezzen?*

– Ez az egész kezdet olyan volt, mint amikor egy kerek, sötét szobában az ember fogódzót, sarkot keres, de nem fogja megtalálni. Arról hallottunk, hogy valahol valami történt, de semmi konkrét hír nem volt a médiában róla. Amikor behívott a főorvos, az első kérdése az volt: „te tudod, mi történt Csernobilban?”

Mondom, kezdjük azzal, hogy azt se tudom, hol van Csernobil. Aztán megnéztük a térképen, hogy hol van. Azt mondta, hogy bajok vannak, oda kellene menni segíteni. De ennél ő se tudott többet. Ekkor hívtuk a megyei főnököt, hogy őt megkérdezzük. Ő azt javasolta, hogy figyeljük a sajtót. De onnan aztán nem sokat tudtunk meg. Ebből is látszik, hogy milyen tudatlanul indultunk útnak. Az lett a vége, hogy nekem nem egy hónapra, hanem csak egy hétre kellett volna menni. Akkor főorvos voltam, küldenem kellett volna oda valakit: Volt nekem beosztottam 12, de kezdtem magamban számba venni: ez fiatal, az idősebb, amaz most ment férjhez, annak 4 gyereke van stb...Ha bárkit megnevezek, akkor a szenteltvíz se mossa le rólam, hogy nekem kellett volna menni. Gondolkodtam, hogy akkor megyek én, hiszen azt a hetet az ember egy lábon is kibírja.

– *Egyedül hagyták az előkészületekkel.*

– Kérdeztem én az igazgatótól, hogy mit vigyek magammal. Azt mondta, mit tudja ő. Biztos kell vinni gyógyszereket...Na jó, de milyen? Hívjuk fel a főorvost, a megyei főnököt. Hány éve dolgozik? Mondom, hány éve. Akarok még tovább dolgozni és főorvos lenni? Ha szükség van rám ...– mondtam. Na, akkor gondolkozzak, és letette a kagylót. Végül arra a következtetésre jutottunk, hogy vinni kell sok fájdalomcsillapítót, kötszert, mert ki tudja, hogy mivel fogunk ott találkozni...Mindenesetre a kocsi legyen félig ásványvízzel, egyáltalán iható vízzel és vodkával. A vodka ugye az orosz abszolút gyógyszer. Akkor már suttozták, hogy a legveszélyesebb, ami történhet, az a pajzsmirigy-elváltozás. Erre pedig szeszt kell inni, vagyis egyáltalán alkoholt, mert az eliminálja a radioaktív jódot, ami így nem kerül be a pajzsmirigybe.

– *Orvosi szempontból valóban így van?*

– Az orvostudomány nem ajánlja. Az anekdoták közé tartozik. Például egy éjszaka megálltunk a Kárpátokban, mert majdnem ezer kilométer az út – ment a vita, hogy most pálinka vagy bor, mi

legyen az a népi gyógyszer, amivel megvédehetnénk a pajzsmirigyet. A laikusok között folyt ez a beszélgetés, hiszen jöttek velünk építészek, a technikai és a mérnöki kar, rendőrök stb.

– *Nem kaptak védőfelszerelést.*

– Ismeretlen világba csöppentünk, ahol csak a „fogd a hajad, és húzd ki magad a csávából” elv érvényesült. Az volt érvényes, illetve ránk volt erőszakolva, hogy minden, ami szovjet, az kitűnő és nem romolhat el. Akkor mire való a prevenció, a megelőzés, mikor úgyis minden jó lesz? És ekkor jött a villámcsapás. Se a környezet, se a környéken élő emberek nem voltak felkészítve, és tudjuk, hogy a 12 ügyeletben lévő tűzoltó mind meghalt. Még a normális követelményeknek megfelelő védőöltözetük sem volt. Csengettek a központból és kérdezték, hogy mekkora sugárzást mértem. Halvány gőzöm sem volt. Mivel mérjem? Hát miért nem hoztam magammal mérőeszközt? A központ viszont kisegített engem, mert azt mondta, hogy ha Csernobil felől fúj a szél, akkor 2 és 2,1 milliröntgen körüli, ha Csernobil felé akkor 1,9. Akkor megnéztük a faleveleken, hogy honnan fúj a szél, ha egyáltalán fújt. Mindig ugyanazokat a számokat találtam a levegőben, amit már a központ tudott. Később a huszti barátaim segítettek ki, mert volt nekik egy Geiger-féle számlálógépük. Jártam azokra a helyekre, ahol már elkezdték az építkezést. Ott átlagban 34 fok volt nappal, és homokos talaj, ezért nagy por keletkezett. Az alfa-sugárzás pedig épp lent van, a talaj közelében, ami veszélyes az emberekre. Jeleztem, hogy ezeknek az embereknek legalább egy maszkot kellene adni az arcukra. A főnök válasza erre az volt: „És mi az akadálya? Hazatelefonáltam, jelentettem a megyei főorvosnak, hogy legalább a légzőrendszerét kellene védeni ezeknek az embereknek. Erre azt a választ kaptam, hogy ne foglalkozzak ezzel, én nem azért vagyok ott, hanem hogy gyógyítsak.

– *Az építkezés során a Pripjatyból kitelepítettek számára épült új otthon?*

– Igen, hiszen bár a rádióban 36 óra elteltével azt kürtölték szét, hogy csak három napra kell elhagyniuk a lakhelyüket és aztán visszajöhetnek, sajnos ez nem történhetett meg az ismert okok miatt: óriási volt a szennyeződés. De azért az emberek egyrészt elkezdtek visszaszivárogni, másrészt pedig sokan voltak, akiket befogadtak a kettes zónában élők, ahol mi voltunk. Sokan telepedtek le itt ismerősöknél vagy befogadóknál, ami 1-2 hétig rendben is van, de aztán jöttek az anyagi problémák és a helyhiány, tehát ezeket az embereket el kellett szállásolni. Vissza már nem mehettek. Ezért döntöttek úgy, hogy a kettes zónában lévő falvak utcáit úgymond meghosszabbítják, úgynevezett ONCSA-házakat építettek, amikbe betelepítették őket. Én az ott élőket és a munkásokat kezeltem.

– Ön próbált védekezni valahogy?

– Volt egy – ha nem is páncélozott – durva, vastag fémből összehozott mentőkocsi, én többnyire abban töltöttem az időmet, amikor beteghez hívtak. Egy iskolában voltunk elszállásolva, amelynek a befejezetlen végében és öltözőjében volt az én orvosi rendelőm. Ott is laktam.

– *Alakult ki Csernobil után betegsége?*

– Miután hazajöttem, megugrott a vérnyomásom, gyomorvérzésem volt, amivel kórházba is kerültem, és rengeteg bőrelváltozás (pigmentáció) jelent meg a testemen. De egyöntetűen nem tudom ezt azzal magyarázni, hogy esetleg bizonyos mennyiségű radioaktivitást kaptam, mert lehet, hogy a korommal járt. Mindenesetre ezeket az elváltozásokat felgyorsította. Jobban sajnáltam a fiatalokat, ugyanis még ott bejött hozzám egy fiatal lány, aki a kijevi állami egyetemről érkezett kb. 40 fős csapattal. Tudok-e kötszert, vattát, gyógyszert adni, mert nem hoztak magukkal semmit. Az egyetemről küldték őket segíteni a csernobili áldozatoknak. Ők fiatalos vehemenciával el is jöttek. Viszont sátorban laktak, kint a mezőn. El lehet képzelni, hogy tizenévesek lent, a fűben alszanak, abban a mérgezett földben, amitől csak a sátor választja el őket. Mondtam, hogy szedjék a sátorfájukat, és tűnjenek el. Gyakran eszembe jutnak, hogy vajon hogy vannak.

– *Mi történt két társával, akikkel utazott: Imrével, a sofőrrel és Józseffel, a felcserrel?*

– A felcser meghalt hererákban, az ő halálát nagy valószínűséggel Csernobil okozta. Imre viszont él, de már jó 20 éve nem találkoztunk.

– *Nem hallhattunk a szüleinktől arról, hogy közvetlenül a robbanás után kaptak volna bármilyen figyelmeztetést, amit mondjuk Nyugaton megtettek, például hogy ne vigyék ki a gyerekeket, ne szellőztessenek.*

– Arról nem is lehet hallani, ami nem történt meg. Nem volt ilyesmi. Jól emlékszem, azt mondták, hogy a Kárpátok és a Beszkidék, a Kárpátok folytatása olyan magasak, hogy azok felfogták a mérgezett felhőket. Ez volt a hozzáállás.

– *Ön is így gondolja?*

– Ha abból indulok ki, hogy Csernobiltól nagyobb távolságra van Finnország, Svédország és Ausztria, és ott elkövetek min-

dent, ami ilyenkor dukál, amit tenni kell, megelőzendő a komolyabb következményeket, akkor feltételezem, hogy Kárpátalján és Magyarországon is kellett volna valamit tenni. De mivel annyira felkészületlenek voltak, és tudjuk, hogy az atomenergia inkább a hadászat égisze alatt él és virágzik, atomfegyverekhez kapcsolódott, ami pedig hétpecsés titoknak számított, a hétköznapi emberekkel nem foglalkoztak ilyen szempontból. Amikor megtörtént a tragédia, és el akarták oltani a keletkezett tüzet – 1000 fokon égett a grafit például –, helikopterekből kavicsokat, homokot dobáltak le, és ólmot is. Ólomtömböket. Mi lett az eredménye? Hogy rögtön szublimálódott, vagyis a hatalmas hőség hatására elillant. Ezért a környező települések újszülöttjeiben, gyermekeiben ólmot találtak, ami rögtön a vesét károsítja, de még borzasztóbb, hogy az agyba is befészkelte magát, aminek következményei a visszamaradottság különböző formái, elmebetegségek. Nincs egységes statisztika a vetélésekről és az abortuszokról, amiket százezerszámra végeztek. Megugrott a daganatos betegségek száma is. Az elhalálozási arány épp a 30 és 40 éves korosztálynál lett nagyon magas, mert nem volt meg a prevenció.

– *A hivatalos statisztikák semmilyen összefüggést sem mutattak az említett betegségek és Csernobil között...*

– Churchill mondta: „*Én csak annak a statisztikának hiszek, amit magam hamisítok.*” Volt részem benne...

– *Traumatikus élményként élte meg?*

– Én személy szerint nem szenvedtem meg, csak annyiban, hogy egy hónapig nem láttam a családom. Egyébként mindig arra koncentráltam, ami a hivatásom: segítettem a betegeken, elláttam törést, varrtam sebet, ami otthon ideggyógyászként nem feladatom. Végeztem a munkám, és kisebb-nagyobb sikerélményeim voltak.

– *Ha csak egy emléket kellene felidézni, mi lenne az?*

– Összességében az, hogy ott voltam. Láttam, amit láttam, hallottam, amit hallottam. Egy emlék azért mindig simogatja a

magyar önérzetemet: beszélgetés egy valamikori ezredessel, aki '56-ban itt volt Budapesten mint vegyi felderítő. Bejött hozzám, azt mondta, hogy szeretne velem beszélgetni – nem nyilvánosan. Megtudta, hogy magyar vagyok, és ő nagyon nagy tisztelettel és elismeréssel fordult a magyarok irányába, ami engem nagyon meglepett. Ő mondta el nekem azt is, hogy nem ez az első eset a Szovjetunióban, mert az Urál-melléken egy nukleáris fegyver elraktározása közben már történt hasonló robbanás. Nekem ez új ablakot nyitott a múltra és erre a világra.

– *35 év elteltével vajon van még Csernobilnak üzenete a jelen számára?*

– Ha nekem felhatalmazásom lenne, hogy ezt hangosan kijelentsem, akkor azt mondanám, hogy nagyon vigyázzunk arra, amit a Jóisten nekünk adott: a Földet, a természetet. Mert mi, a haszonélvezői tudunk a legnagyobb ellenségei lenni, ha nem figyelünk oda. Elszomorít, amit látok – ha nem is közvetlenül, de maga a jelenség –, hogy mi van a Tiszán: mi szenny, mi mérég, mi kosz. Meg egyáltalán mi történik körülöttünk. És erről mindről mi tehetünk. És ott a párhuzam: Pripjaty körül akaratlanul élettelen, mérgezett terület alakult ki, és közben – ha nem is robbanásszerűen, de összetevőiben – mi ezt csináljuk most fokozatosan a műanyaggal és a kíméletlen természetrombolással. Például foci pályá méretekben erdőtlenítenek az Amazonas vidékén, vagy itt Baktalórántháza környékén is azt látom, hogy termőföld reményében irtják az erdőt. Ember, mit csinálsz? Csak kölcsönbe kaptad a Földet, holnap az unokádnak kell átadni! Én láttam, hogy mit okozott a robbanás, és tehetetlenek voltunk. Hát akkor ott, ahol tehetünk valamit, ott valóban tegyünk valamit.

– *Mivel telnek nyugdíjas napjai?*

– Egyedül vagyok, én látom el magam, eddig még sikeresen. Mindig vannak terveim. Szép időben megnyestem a fákat, megtörtént a permetezés. Van két drága unokám, őket látogatom. Sokat olvasok.

– *Tervben van újabb írásmű?*

– Nemrég jelent meg *Álmait az ember...*című novellagyűjteményem, Azelőtt pedig a *Mégér egy mosolyt* című, ahol azokat a visszás dolgokat írtam meg, amelyek megtörténtek velem, körülöttem, a Szovjetunióban a praxisomban, és amelyek mosolyra késztetik az embert. Van még mit tenni. Kicsit megzavart ez a vírusos világ, de igyekszem hozzá alkalmazkodni, hiszen ő nem fog hozzám.

Krajnik Ildikó,

Nyírmada

(*civishir.hu*, 2021. 04. 26., 11:24)

Fotók: magánarchívum

ANZIKSZ A MAGYAR-UKRÁN HATÁRRÓL

*„Magyarország szíve most
a magyar-ukrán határon dobog.”*

Novák Katalin

Ma is, akárcsak tegnap, tegnapelőtt és azelőtt, korán keltem és indultam a magyar-ukrán határra, Beregsurányba, kelet felé. Útirá-nyommal szemben vörös bíborban tetszelgő égálj köszönt rám, a Nap kapuja előtt elvonult egy-egy későn ébredő felhőhab, ami pil-lanatokig tartó néma lobbanást imitált, mint egy hangfogós rakéta.

„Mi a fene, az ilyen asszociációk egyenruhába öltöznek gon-dolatainkban? Amit látunk, hallunk, kényszerszársítások lesznek a szomszédban zajló háború miatt?!” – morfondíroztam magam-ban. „Persze, az égálj varázslatos színjátékát a Kárpátok mögül felkelő örök vándor produkálja, ébresztgetve-üdvözölve földi bi-rodalmunk apraját-nagyját, élővilágát, múltjának tanúit” – szelí-dítettem meg előbbi gondolatomat.

A tollászkodó reggel kényelmesen nyújtózkodó órájában gyér volt a forgalom, de feltűnő volt egy-egy, vagy éppen három-négy-tagú karavánná formálódott szembejövő személyautó: csillogó-villogó küllemük, márkájuk sokmilliós értékükről árulkodott. Ilyeneket láttam az útba eső Mol kútnál is tankolás közben. Mind ukrán rendszámú volt, vezetőik pedig fiatal férfiak.

Nem értettem: a háború miatt a katonaköteles korú férfiak nem hagyhatják el Ukrajnát, akkor kik ezek a – többnyire éjszaka-kora reggel érkező – láthatóan harcra érett férfiak?

Ennek voltam/voltunk szemtanúi a határátkelőn is, ahová Harkivból, Kijev környékéről, Mariupolból evakuáltak sokasága

érkezett. A filmbéli négykerekűek vezetői nem igényeltek tolmácsot, mert ők vagy a velük utazó hozzátartozók valamelyike angolul kommunikált a rendőrökkel, határőrökkel, vámosokkal.

„Késő este újra bombáztak az oroszok, a mi házunk felső emeleit is találat érte. Felkaptam a kislányomat – a 6 év körüli kislány a felkínált banánt majszolta –, a készenlétbe helyezett csomagot némi élelmiszerrel, a kislányom ruhácskáival, és kirohantam az udvarra, majd az utcára, onnan, mivel újabb bombák robbantak, berohantunk a közeli temetőbe, ott egy sírboltban húzódtunk meg...Amikor pirkadni kezdett és elültek a robbanások, átvágtunk a temetőn, kifelé a városból, hogy eljussunk valahová, ahol meghúzhatjuk magunkat...Lebombázott épületek, lakóházak romjain botorkálva igyekeztünk kijutni az országútra...Szörnyű látvány volt: szerteszét emberek tetemei, itt-ott testrészek, innen-onnan segélykérő sírást, panaszt, jajszót lehetett hallani...

Már világos reggel volt, amikor kiértünk az országútra, amelyen emberekkel teli buszok, teherautók igyekeztek az ország belseje felé. Hiába jeleztünk nekik, nem álltak meg, így gyalogoltunk tovább...Jöttek drága, sokmillió értékű külföldi márkájú személygépkocsik is, nekik is jeleztem, de ránk se hederítettek...Az egyiket megjegyeztem, mert a rendszáma egyezett az én születési adataimmal...A szomszéd városban, ahová déltájban érkeztünk meg, vonatra szálltunk, az elhozott Munkácsig. Ott meglepetésünkre nagy figyelemmel fogadtak, elláttak a legszükségesebbekkel. Két napot pihenhettünk, úgy-ahogy magunkhoz térhettünk, majd elhoztak ide a határra, hogy átjyjünk...És mit ad az ég?! Az ukrán oldalon már a sorompó előtt állt az ismert rendszámú autó, a volánnál egy fiatalemberrel és az utasokkal...Megelőztek minket, gyalogosokat, s áthajtottak a magyar oldalra. Azok és a hozzájuk hasonló, habár katonakötelesek, mégis leléphetnek, már nem is titok, hogy 5000 euró a taksa...Nincs már becsület, nincs hazaszeretet, minden a pénzről szól!

A tiszabecsi határátkelőn feltartóztatták Igor Kotvickij ukrán parlamenti képviselő feleségét, aki az általa vezetett kisbuszban bőrröndökben 28 millió USA dollárt és 1,3 millió eurót kísérelt behozni Magyarországra...a háborútól szenvedő, szegény Ukrajnából. Nem mellesleg: az említett képviselő, aki mesés vagyronra tett szert, a 2021-ben lemondott ukrán belügyminiszter üzlettársa, jó barátja volt.”

Célállomásom felé közeledve az útszélre húzódtam, elsőbbséget adva a Magyar Református Szeretetszolgálat sok-sok tonna élelmiszerrel, ruhaneművel, tisztálkodó és fertőtlenítő szerekkel megpakolt négy kamionjának, oldalukon „Híd Kárpátaljára” logóval. Ez a látvány mindennapos, nincs az anyaországnak olyan ismert karitatív szervezete, ad hoc összefogása, amelyek ne vennének részt Ukrajna, azon belül elsősorban Kárpátalja szenvedő lakosainak megsegítésében. A március 15-i összegzés 600 millió forintnak megfelelő támogatásról informál.

Sajnálatos tény, amit hallottunk egyes menekültektől: több szállítmány élelmiszert rekvirálnak az ukrán szervek a harcoló katonaság számára.

Élükön a többéves tapasztalattal rendelkező Máltai Szeretetszolgálattal, a többi történelmi egyház segélyszervezete átlépte a határt: segítő központokat hoztak létre és működtetnek Csapon, ahol messzemenő figyelemmel és szeretettel látják el az érkező menekülteket, mielőtt belépnének Magyarországra. Szükségük is van minderre az érkezőknek, mert menekülő útvonaluk a megpróbáltatások, szenvedések, halálfélelem könnyel áztatott köveivel vannak kirakva.

„Fél órát adtak, hogy összekoljünk és kiérjünk a vasútállomásra – emlékezik el-elcsukló hangon egy csernyihivi nő. – Mire odaértünk, már megszámlálhatatlanul sok ember próbált feljutni a vonatra: volt lökdösődés, verekedés, sőt lövések is elhangzottak...A négyszemélyes fulkében 14–16 ember összezsúfolva, de a folyosókon se lehetett leülni. Összepisiltük magunkat...A nyílt pályán is több-

szőr rostokoltunk, mert vonatunkat lőtték az oroszok. Kettő helyett négy napig utaztunk...”

Egy nyikolajevi hölgy szavai: „...a házunkat találat érte, anyám és apám ott maradtak a romok alatt, sokan mások is az ismerőseim, barátaim közül...Nem volt idő, lehetőség az eltemetésükre, mert azonnal buszra kellett szállnunk, de nem indulhattunk el, mert a bestiák kilőtték a felsorakozott buszok felét. Az orosz katonák összetereletek minket, a férfiakat elkísérték. Közülük ketten – láttuk – ki akartak szökni a sorból, azokat ott helyben lelőtték... Kiválasztottak néhány fiatal leányt, betuszkolták a szomszédos, még ép házba és ott megerőszakolták őket.”

Egy 16 év körüli lány tépett ruhában, kisírt szemmel vonszolja soványka csomagját. Többen odalépnek hozzá, magyarul kérdezik: mi történt, mit kér... Ukrán, Mariupol környékéről érkezett. Csak annyit mond: doktort. Később tudjuk meg, mit mondott az orvosnak (és a pszichológusnak, mert olyan szolgálat is van): „megerőszakoltak, fegyveres ukránok...értik? a mieink...”

Egy aggkorú csernyihivi hölgy: „Átéltém a második világháborút, akkor falun laktunk. Volt a falutól távol lövöldözés, bejöttek a németek, pihentek és mentek tovább...Mi meg szintén éltük megszokott életünket...Ezek a vadak meg szinte vadásznak ránk... Lopnak az üzletekből, lakásokból, lányokat erőszakolnak, kínozzák, gyilkolják a fegyvertelen embereket, a foglyokat...Rosszabbak a fasisztáknál...Nem csoda, a hóhér Putyin a parancsnokuk, pedig én is orosz nemzetiségű vagyok, de Ukrajnában élek...Éltem...”

A mellette álló középkorú nő veszi át a szót: „Beregszászra érkezünk, ahol őszinte együttérzéssel fogadtak minket, úgy láttak el, törődtek velünk a magyar emberek, mintha testvérek lennénk, pedig otthon azt beszélték, hogy a magyarok nem szeretik az ukránokat, hogy nagy a barátság Putyinnal...Egy hotelben voltunk elszállásolva, tisztaságban, kényelemben, de nem tudtam aludni, habár nagyon kimerült voltam: amint lehunytam szemem, láttam

az égő-füstölő romokat, kiégett épületeket, iskolákat, kórházakat... temetetlen holtakat az utcán, köztük gyermekeket... Az egyik parkban pedig különböző textíliákba tekert halottakat földeltek el. Ki tudja, kik voltak...”

A föderációs fegyveresek a Kijevért folytatott több napos harcokat követően visszavonultak, az ukránok újra birtokba vettek több mint harminc környékbeli helységet. Bucsa település határában tömegsírt fedeztek fel, benne 280 megcsonkított, különböző korosztályú holtesttel. Hasonló esetekről folyamatosan jelennek meg hírek és tudósítások más ukrán vidékekről is. A felek egymást vádolják.

Néhány órával azután, hogy az Orosz Föderáció teljhatalmú elnöke felnyitotta Pandora szelencéjét, megjelentek az első menekültek a magyar–ukrán határon (a két ország között öt határátkelő van). Mivel a magyar kormány közhírré tette, hogy korlátozások és feltételek nélkül befogad minden menekültet, így naponta néhány tíz, később százak jelentkeztek Kárpátaljáról is: magyarok, ruszinok és mások! Ekkor léptünk színre mi, önkéntesek kisegítőkként és tolmácsokként. Nem szorultak a segítségünkre, mert „ismerték a járást”. Az első órákban katonaköteles korú fiaikkal érkeztek, akiket nem szerettek volna egyenruhában látni. Magyarországon dolgozó rokonaikhoz igyekeztek, többen letelepedési szándékkal. Napok múltán a határon egyre ritkább lett a magyar szó, felváltotta az ukrán, az orosz.

Március 15-én a kulturális világból ismert személyt pillantottam meg, a kölcsönös üdvözlést követően beszédbe elegyedtünk. Megkérdeztem:

– Mi készítette a történelmi gyökerekkel büszkélkedő közismert személyiséget, hogy elhagyja szülőföldjét?

– Ha arra céloz, hogy az Ukrajnában dúló harcok elől menekülök, akkor téved – válaszolta. – Az ok: két éve vesztettem el drága feleségemet, egyedül maradtam. A fiaim, az unokák, akik már

tizenöt éve itt laknak, évek óta szorgalmazták áttelepülésemet, de én nem akartam árvaságra kényszeríteni portám gémeskútját – suhan át ráncain a mosoly szellője –, de most, hogy elerőtlenedtem, döntenem kellett...Tragikus és egyre gyorsuló folyamat zajlik otthon: fogy a magyar. Fájdalmas tény, de ezt megállítani sajnos képtelenség, annál is inkább, mert sok menekült telepedik le Kárpátalján, megveszik az áttelepült nemzettestvéreink házait-lakásait, többnyire a megye városaiban, Ungváron, Munkácson, Beregszászon, de nem vetik meg a vidéket sem. Egy hónap alatt 300 ezer menekültet regisztráltak szülőföldünkön, közülük 40 ezer Ungváron, 20 ezer Munkácson, majdnem annyi Beregszászon telepedett le végleg, azaz kapott lakhatási engedélyt. Ha ide sorolom, és miért ne tenném, a nyelvtörvény ránk vonatkozó passzusait, a magyar anyanyelven tanulók számának csökkenését, az áttelepülés le nem zárult folyamatát, a vegyes házasságokat, az anyagi mélyrepülést és a mostani puszkaporos állapotot, a 2001-ben számlált 150 ezerből ma talán csak 70 ezer fő vallja magát magyarnak – akkor alaptalan bármilyen optimizmus...

Jöttek Mózes helyett az életöszton által vezérelve a pusztulás földjéről lehorgasztott fővel, sebtében összeszedett motyóikkal a kézben vagy éppen ölelő karokkal magához szorított néhány hetes csecsemőkkel, nagyritkán tisztos korú nagyapával a maguk előtt tolt kerekesszékekben, orgonasípként jelentkező gyermekeket terelve, akik magukkal cipelték felbecsülhetetlen magánvagyonukat: játékbabát, kisautót, iskolatáskát, kiskutyát vagy kiscicát...

Amint kiléptek a példás gyorsasággal és figyelmességgel lebonyolított vámvizsgálat területéről, szemtől szemben találkoztunk. A vacogtató hideget tovaüldöző napfénybe lépve, szláv nyelvű üdvözlésünket hallva felemelték a fejüket, szembenézhattünk. Feltűnt: a szemük nem egyforma: némelyeké szenvedéssel, fájdalommal fátyolozott, másoké lábadozó örömmel, éledező reménnyel csillogni próbáló, de mindannyiuké könnybe ágyazva.

Az első napokban tétováztam: mosolyogva vagy arcomon az ősziinte együttérzés felismerhető jeleivel üdvözöljem őket? Az első mellett döntöttem, hiszen közülük többen hosszú, veszélyes utazás után érkeztek hozzánk; és most, előtttem, előttünk szökött virágba a megmenekülés semmivel nem azonosítható életérzése, ami reanimálta már-már elhaló mosolyukat.

Ismertettem velük a tényállást: mikrobuszok viszik őket a fél kilométerre található gyűjtőpontba, ahol Herka István polgármester úr és csapata, az önkéntesek, karitatív szervezetek tagjai példás szeretettel, tudással, szakértelemmel megáldva várják és fogadják őket, ahol pihenhetnek, táplálkozhatnak, hangot adhatnak terveiknek stb.

Megfogalmazódtak az első kérdések: hogyan juthatnak el valahová, fedél alá, esetleg külföldre, lehet-e letelepedni Magyarországon, kaphatnak-e igazolványokat stb. Mindenre pozitív választ kapva némi hitetlenséggel körített váratlan reflexióval imádkozni kezdtek: a Miatyánkot suttogták a nyelvükön. A köszönet szavai szálltak az ég felé Istennek, Magyarországnak, Orbán Viktornak, nekem, nekünk.

Majd, feleszmélve, kétségek közt:

– Nincs pénzünk, nem tudunk mindezért fizetni...

– Nem kell fizetni, minden ingyen történik, az emberiség nevében.

– Istenem – így az egyik középkorú nő –, annyit hallottam Magyarországról, hogy szép ország, de ittlétem első perceiben már meggyőződtem arról, hogy jó is, hogy itt melegszívű emberek élnek...

Szinte mindegyikük mosolyogva szállt fel a szép és reménykeltő jövőbe induló buszba, kezükben szorítva Ariadné piros-fehérvirágos fonalát.

(2022)

AZ ÖNKÉNTES

– Április kora tavaszt idéző második hetének egy csütörtöki napján
– indította visszaemlékezését M. András, egy hetven felé tendáló kórterem-társam, aki esete zárójelentését várva a sajnos aktuális témához, az orosz–ukrán háborúhoz fűzött kommentárt, azaz személyes élményt osztott meg velünk – Barabás felől hazafelé indulva a kora esti órákban, elhagyva a falu határát, stopot jelző férfira lettem figyelmes. Lassan közeledtem felé, azért is, mert különleges figurának tűnt: csontsovány, beesett arcú és szemű, tompa tekintetű, több mint borostás, zilált hajú, hegekkel terhelt arcbőrű, toprongyos alak volt, akin úgy lötyögött kopott, seszínű, szaggatásokkal teli öltözeke, mintha csak rádobták volna a túlméretezett ócskaságot.

Az is megfordult bennem: minek álltam meg, lehet hogy tetves is, vagy valami drogos csavargó, esetleg szökésben lévő bűnöző?!

– Kérem – szólalt meg, amikor lehúztam az ablakot –, vigyen el a legközelebbi vasútállomásig, nem vagyok idevalósi, nem tájékozódok, nincs pénzem...

Magam mellé ültettem, indultunk.

– Nem kell tartani tőlem, habár tudom ijesztő a külsőm, de most léptem át a határt, fázom, három hetet gyalogoltam benn Ukrajnában, míg végre haza értem...

Nem értettem bemutatkozásnak szánt szavait, rákérdeztem:

– Mi az, hogy gyalogolt, versenyzett?

– Nem versenyeztem, az életemért gyalogoltam, menekültem a halál elől.

Volt a kesztyűtartómban egy szendvics, egy fél flakonnyi üdítő, felajánlottam. Elfogadta, láthatóan örömmel elfogyasztotta, megköszönte, majd felém fordult.

– Ha nem untatom, akkor elmesélem mi történt velem...

– Persze, nem untat, sőt érdekel – reagáltam.

– A nevem Sz. Károly – megmutatta útlevele belső lapját –, nem vagyok idevalósi, szentesi vagyok, kőműves, 42 éves, özvegy. Az utóbbi miatt utaztam erre a vidékre, azaz mentem Kaszonyba a távoli rokonomhoz, akivel tartom a kapcsolatot. Hívott, mert jelöltet talált számomra: egy szintén özvegy asszonykát. Három hete a kora reggeli órákban értem át a másik oldalra...

Ennél a félmondatnál elnémult, több másodpercre, nagyot sóhajtott, majd folytatta:

– Amint elhagytam az átlépő zónát, egy amolyan mentőautóféle mellé értem, amiből kilépett két egyenruhás alak, akik szabály szerint elkaptak és belöktek az autóba egy бүдös szót sem szólva. Elvették az útlevelemet, a pénztárcámat, miközben már elindultunk. Kérdeztem meghökkenve és félve: mit jelent ez, kik maguk, hova visznek – persze magyarul –, de azok „válaszul” a bal kezem és bal lábam műanyagzsinórral az üléshez rögzítették, és olyasmit mormogtak: *dobre, dobre...* Órákig kocsikáztunk, ők halkán beszélgettek, többször elhangzottak a *Csernovci* és *vojna* szavak. Kétszer álltunk meg kisdologra, kínáltak valami kétszer-sült-féleséggel meg vízzel...Kezdeti remegésem kezdett oldódni, mert ha nem is voltak elfogadhatóan kedvesek, barátságosak, nem voltak fenyegetőek sem.

– Ha gondolja, megállhatunk egy kávéra vagy beharapni valamit – ajánlottam útitársamnak.

– Nem, nem, köszönöm – hárított –, nagyon szeretnék végre otthon lenni, s mint aki új lapot nyitott az emlékezés könyvében, folytatta:

– Este lett, mire célba értünk, azaz megálltunk egy hodálynak tűnő épület előtt, amelynek bejárati ajtajában fegyveres őr posztolt. Levették rólam a bilincset, bekísértek egy kisebb terembe, ahol valami jelentésfélét fogalmazhattak meg a minket fogadó tisztnek, aki maga elé ültetett, felnyitotta az útlevelemet és egy papírra jegyzett belőle, majd intett és nyújtott egy tollat: írjam alá!

Nem reagáltam, hisz nem értettem semmit a történetekből, de ellenkezésemet látva az egyik kísérőm hozzám lépett, és szigorú tekintettel valami nyomósat mondva megragadta karomat és megszorította: aláírtam. Legnagyobb meglepetésemre a tiszt visszaadta az útleveletem, pénztárcámat amiből hiányzott a pénz, egy példányát annak, amit aláírtam, de a telefonomat nem.

Ezután egy másik szobába kísérték, ahol volt egy vaságy, asztal, szék. Néhány perc elteltével hoztak valami kásaféle főzöttet, néhány uborkát és egy flakon vizet, majd távozva rám zárták az ajtót.

Mindent elfogyasztottam, mert éhes voltam. Magamba roskadva ültem, cikáztak bennem a gondolatok, nem értettem, mi történik velem. Félttem, szorult, száradt a torkom, trappolt a szívem, majd annak tudatában, hogy nem bántottak és enni is adtak, meg visszaadták útleveletem, kezdtem összeszedni magamat és körülnéztem kényszerlakhelyemen. Ami azonnal feltűnt, az egy semmibe bámuló ablak – kőműves szemmel láthatóan lazán volt befalazva, megmozgattam, majdhogynem lötyögött. Alig vártam az éjszakát, hozzákezdttem, kiszedtem néhány szegélyező téglát, majd az ablakot és kiléptem az ismeretlenbe. Mivel nem hallottam mozgást, hangokat, elindultam, ahogy mondani szokás, toronyiránt. Csak később jöttem rá: velem volt a Jóisten, mert jó irányt választottam. Nem volt koromsötét, csillagos volt az ég, ezért gyorsan haladtam, távolodva a fogságtól. Reggel felé egy településhez értem, amit kikerültem, félve a lebukástól, majd a kertek alján, mezőkön, erdőkön, haladtam napnyugta felé, mert azt tudtam: Ukrajna keleten található, azaz magam mögött, hazám meg előttem, nyugaton.

– Pihenjen – szóltam közbe –, lesz ideje még, mert elviszem Nyíregyházára, a vasútállomásra.

– Nappal csak akkor haladtam, ha nem volt a látótérben város, falu, egyáltalán település, forgalom az utakon. Vizet találtam, de az ennivaló hiányzott, bokrok, fák alatt éjszakáztam, néha elhagyott házban, boglyában, ólban egy-egy faluban, ahol – többször

megtörtént – a háziak ébresztettek, de nem jelentettek fel, sőt többször tejjel, kenyérrel kínáltak, és ha mondtam: Csap, Záhony, Budapest, úgy megtörtént, hogy bólogatva mutatták az irányt, ami egyre gyakrabban történt a hegyek felé közeledve.

Egy eset volt, amikor kutyák támadtak meg, meg is harapott az egyik a lábamon. Többször loptam tojásokat az ólaktól, ettem a jószágok etetőiből, kukákból is.

Három napomba került, amíg kikerültem az utolsó utamba eső nagyvárost, utána a vasút mentén haladtam át a Kárpátokon, majd elérve a magyar–ukrán határt Kaszonynál, átkeltem.

Nagyon furcsán néztek rám a vámósok meg a határőrök, de az átkelők is, amin nem csodálkozom, csak az ötödik autó vezetője, egy középkorú nő vett fel, hogy áthozzon.

Elhallgatott és én is némaságba süllyedtem egy rövidnek tűnő ideig.

– Nem érzi betegnek magát, esetleg felkereshetnénk egy orvost...

– Nem, köszönöm, nem érzek betegséget, csak azt, hogy benn – mutatott szívére – nincs valami rendben, de talán idővel majd rendeződik...Van egy kérésem mielőtt hálás köszönetet mondanék önzetlen segítségéért: nézze meg, fordítsa le magyarra, ha érti az ukránt, hogy mi van abban a papírban, amit a fogva tartótól kaptam.

Épp megérkeztünk a vasútállomásra, bekísértem a váróterembe, jegyet váltottam Szentesre, tiltakozása ellenére adtam neki tízezer forintot és beleolvastam az említett iratba, amiben olvashatók voltak az útlevélből másolt adatok és az aláírásával igazolt kérelme: felvételt kér az ukrán hadseregbe mint önkéntes, hogy harcoljon az ukránok szabadságáért.

Amint végére értem a fordításnak és visszaadtam az iratot, a befutó gyors mozdonya szokatlanul hangosan, sírást idézve, hosszasan, panaszosan, sípolva fékezett...

„A HOVATARTOZÁS TUDATOSULÁSA: ÉBREDÉS, GYAKORLÁSA: ÉBRENLÉT ÉS KÖTELESSÉG”

Beszélgetés dr. Szöllősy Tiborral

– *A te vezetéssel alakult meg Técsőn a Hollósy Simon Kör. Beszél-nél nekem az előzményekről, a Kör tevékenységéről, eredményeiről?*

– 1988-ban, mikor Juhani Nagy János ismert publicista Técsőre látogatott, megkérdezte – többek között – tőlem: *Miért, milyen cél-lal, milyen miliőben alakult meg a Hollósy Simon Kör?* Azt vála-szoltam: *Mert igény volt rá, mert együtt akartuk tudni, érezni azt, ami összetartozik, s tettük ezt ellenszélben, mert tudtuk, akartuk, mertük.* A Gorbacsovi érában, a 80-as évek végén a remény és vál-tozások fuvallata érezhető lett a Felső-Tisza-vidéken is, s azon be-lül a „kárpátaljai csángók” fővárosában, Técsőn is.

– *Ez érdekes megnevezés, eddig ebben a formában még nem hallottam. A Gorbacsovi enyhülést megelőzően Técsőn nem volt semmilyen magyar szervezet, civil szerveződés, kör, esetleg tánckar, vagy olvasó egyesület?*

– A „kárpátaljai csángók” (ön)megnevezés a zömében Románi-ában, részben Moldvában és Ukrajnában élő nemzettestvérek, va-lamint Kárpátalja Felső-Tisza-vidékén szétszórta, gyakori definí-cióval: diaszpórában élő magyarokra vonatkozik, akik sorsa több vonásban azonos. Técső azért „fővárosuk”, mert ebben az említett régióban ez a legnépesebb (magyarlakta) település. A „felszabadít-ás”-tól a Gorbacsovi éráig terjedő korszakig, Técsőn és vonzáskö-rében nem volt hivatalosan bejegyzett magyar szervezet, de voltak hosszabb-rövidebb ideig működő (élő) tömörülések. Olyan kulturá-lis szerveződések, mint a Técsői Magyar Amatőr színház (nem hiva-talos megnevezés), melynek alapítása, léte az anyaországból a világ-

égés idejében idesodródott Bogár Ferenc (Keleti Márton kétszeres Kossuth díjas filmrendező unokatestvére) hivatásos színésznek és feleségének köszönhető. A kb. nyolc évig működő társulat színre vitte a *János vitéz*-t, a *Nagymamá*-t, a *Piros bugyelláris*-t, melyekkel nagy sikereket aratott területszerte. Feri bácsinak köszönhető a magyar néptáncegyüttes életre keltése és sokéves eredményes működése is, azaz szereplése a város, a járás, a megye színpadain, ünnepélyein, versenyein. Az összetartozás tetten érhető megnyilvánulásai voltak a „csakazértis” megtartott farsangok, fosztók, magolások (a lekvárfőzések előestéi), fonók, a húsvéti és karácsonyi közös programok, a sub rosa megrendezett és éltetett hittanórák (Vass József, Gulágot túlélő esperesnek hála), melyek „tartották a lelket” Técső magyarjaiban. Áldásos, de nem veszélytelen működést vállalt magára a magyar tannyelvű általános, majd 1957-től önálló középiskola „régi” tanári kara, amíg fel nem lett hígítva a kor janicsárjaival és szellemével. Említést érdemel még az 1970-es években alakult, Petőfi Sándor nevét viselő olvasó egylet (eln.: Dr. Török Bálint), ami azonban, „hála” a KGB „érdeklődésének”, nem volt hosszú életű.

– *Térjünk vissza az 1980-as évekhez! Tehát, a Gorbacsov fémjelezte enyhülés Kárpátalján, így Técsőn is érezte a hatását, megmozdult a város magyarsága is.*

– Az addig le- és elfojtott gondolatok, vágyak egyre hallhatóbb és hangosabb formában jelentkeztek a magyarság körében: igény formálódott egy szervezetre, szövetségre, ahol kibeszélhettük bajainkat-gondjainkat, sírhattunk és nevehettünk együtt, tervezhettük saját jövőnket. Ráérezve a lehetőségekre „elkaptam Isten palástjának szegélyét”: felkerestem mindazon személyeket, családokat, akiket ismertem, akikben megbíztam, így alakult meg 1987-ben, a técsői magyar tannyelvű középiskolában, a Hollósy Simon Kör. A hivatalos bejegyzés az évekig városunkban tevékenykedő neves festőművész születésnapján, 1988. február 2-án történt. A 86 taggal induló kör repülőrajtot vett: szemmagasságba emelkedtünk

városunk, később az egész Felső-Tisza-vidék társadalmi, politikai életében, tevékenységében. Az első szabadon választott városi vezető testületben 7 magyar képviselő kapott bizalmat, Mecsey Zoltán lett a polgármester, az elsők között tűztük napirendre az egyházi elkobzott vagyonok visszaszolgáltatását. 1991. október 30-án a magyar tannyelvű iskola felvette Hollósy Simon nevét. Hollósy Simon művészeti díjat alapítottunk, rendszeressé tettük a havonkénti özszejövételeket, tevékenységünkbe bevontuk a járás településeinek magyarságát, „szellemi nászra léptünk” az egyházakkal, a velünk szimpatizálókkal. Természetes, hogy a KGB és a milícia felfigyelt mozgólódásunkra s „érdeklődésüknek” eleget téve „szőnyegre léptettek”, ahol és amikor el kellett magyaráznom a Kör céljait, terveit.

– *Ezek szerint beidéztek kihallgatásra.*

– A „fehér ház” gazdái sem fogadták örömmel a tevékenységünket, nem tudták megbocsátani nekünk a választási vereségünket, holott őket is érintette (a jelek szerint csak súrolta) az új kor fuvallata: arra köteleztek, hogy két héttel esedékes rendezvényünk előtt engedélyt kérjek, miután írásban is ismertettem a rendezvény okát, célját, forgatókönyvét. Az első két-két és fél évben havi látogatója lettem a fehér háznak. Emlékszem, hogy az 1992. március 15-i megemlékezés előtt is jelentkeztem a kijelölt időpontban, amikor is a nagyfőnök titkára fogadott: „várj, szólok a főnöknek!” üdvözléssel, majd néhány perc múlva közölte: *„A főnök nagyon elfoglalt, nem tud fogadni, azt mondta: nem tudja, mit akarnak már megint ezek a magyarok, de az tilos”* – miközben visszafogott mosoly kíséretében kacshintott. Az ünnepélyt természetesen megtartottuk. Hálás szívvel gondolunk Dalmay Árpádra, aki indulásunkkor ellátott jó tanácsokkal, ismeretekkel, mint az akkor már tapasztalatokkal meggazdagodott Illyés Gyula Magyar Irodalmi Klub elnöke. Sose utasított el, sőt elébe ment problémáink megoldásának, önzetlenül adta át tapasztalatait, napi kapcsolatban voltunk egymással. Eredményes, egymást kölcsönösen gazdagító

kapcsolatot teremtettünk a rokon szervezetekkel: a szőlősiekkel, a viskiekkel, a szlatinaiakkal, a péterfalvaiakkal s az egyre szaporodó más járási magyar csoportosulásokkal. De nőtt az érdeklődés, a figyelem irántunk megyszerte, határainkon túl is, mert létünkről, tevékenységünkről rendszeresen hírt adott a média, meghatározó tényezői lettünk magyarságunk megélt és tervezett mindennapjainak, miközben tagságunk száma egyre nőtt, 1993-ban már 260 taggal számoltunk. Gyümölcsöző lett kapcsolatunk a Máramaros-szigeti Hollósy Simon Körrel, meghívásuknak eleget téve évente ellátogattunk megyei és országos szintű rendezvényeikre, a Hollósy Napokra, konferenciákra s ők viszontlátogatva ékkövei voltak az általunk évente megszervezett *Arany Ősz a Tisza mentén* című kórusfesztiválnak, tudományos konferenciáknak, vetélkedőknek. Kiemelt figyelemmel fordultunk a fiatalok felé, akik rendszeresen részt vettek a havonta szervezett irodalmi és művészeti vetélkedőkön. A Hollósy Simon nevét viselő ifi csapat a megyei megméretetés győzteseként eredményesen helyt állt az országos döntőben. Kutatást folytattunk Hollósy Simon técsői évei után, amelynek eredménye a *Kárpát-medencei magyar paletta* című kötet, amit az Intermix Kiadó jelentett meg 1993-ban Ungváron. Ebben a szerény kiadványban állítottam emléket annak az eseménynek, ami elidegeníthetetlen része múltunknak.

– *A Kör elnökeként levelet írtál Magyarország akkori miniszterelnökének.*

– Igen, 1991 májusában levélben fordultam Antall József miniszterelnök úrhoz, melyben röviden vázoltam a Kör tevékenységét, a técsői magyarság mindennapjait, és felkértem, a tantestület és a Kör jóváhagyásával, tiszteljen meg minket, legyen az *Arany Ősz a Tisza mentén* fesztivál fővédnöke, és fogadja el iskolánk Tiszteletbeli Igazgatója címet, aminek ő, legnagyobb örömünkre, eleget is tett. 1992 decemberében, az Illyés Alapítvány Kuratóriuma 7,5 millió forinttal járult hozzá a meglévő iskola új épületszárnyának építé-

séhez, amelyben a tervezett gimnázium (ez az óhaj és terv egyidős volt a Hollósy Simon Kör születésével) kollégiuma és tanterme lett kialakítva. Ez idő alatt egyre szorosabbra vontuk kapcsolatunkat a szombathelyi MDF-el, az Ében Gyula Körrel, személyesen Kovács Jenő barátunkkal, aki első látogatása alkalmával megkérdezte:

- Mit szeretnétek, mit adhatunk Técsőnek?
- Egy Hollósy Simon szobrot – válaszoltam.
- Örömmel vállaljuk! – jött a reflexió, s az ígéretet tettek követték.

A kezdeményező csapatot Antall József miniszterelnök úr fogta egybe, a mellszobrot Tóth Emőke zsennyei szobrászművész álmodta bronzba és „...először volt az álom, majd óhaj lett belőle, mely később akarattá férfiasodott. És íme, 70 év után valósággá vált minden: Nagy Öregünk visszatért családjába...” A május elején rendezett Hollósy Napokon a város központi terén, az Árpád kori templom tözsomszédságában felavattuk Hollósy Simon szobrát. A miniszterelnök úr elfoglaltsága miatt nem vehetett részt az ünnepségen, őt felesége, Antall Józsefné Fülepp Klára, valamint Dr. Entz Géza, államtitkár úr képviselték (a miniszterelnökné a técsői Móricz család sarja, felmenőinek lakóházát sikerült azonosítani). A miniszterelnök úr levelét az államtitkár úr olvasta fel.

„A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG MINISZERELNÖKE

*Dr. Szöllősy Tibor úrnak,
a Hollósy Simon Kör elnökének
Técső város polgárainak*

Tisztelt Elnök Úr, Tisztelt Técsői Polgárok!

Önök ma ebben a városban két fontos esemény részesei lehetnek: letették egy kollégium alapkövét, és ezzel még inkább részeseivé vál-

nak a jövőépítő munkának, és a múltra emlékezve, abból erőt mérítve a modern magyar művészet egyik legkiemelkedőbb alakjának emléket állító szobrot is avatnak.

Hollósy Simon szobrának leleplezése fontos állomás a técsői közösség életében: ez a város adott otthont a művésznek utolsó éveiben, és ez a város folytat szakadatlan küzdelmet a művelődéstörténet nagy alakja által teremtett értékek megőrzéséért. Így küzd egész régiónk is azért, hogy évezredes kultúránkkal részesei lehessünk újból mindannak, amit az európaiság jelent.

Hollósy a modern magyar festészet egyik megteremtője. Mint a nagybányai iskola alapítója, irányt mutatott követőinek: nem kell nemzeti gondolkodásunkat feladni akkor sem, ha az európai szemlélet jegyében folytatunk alkotó munkát.

Ez az örökké vándorló, új színeket, új élményeket kutató művész akkor távozott a világból, amikor modern korunk értéket romboló végzetes erői munkához láttak. Amikor rideg politikai érdekek kényszerítettek korlátokat emberek, családok, népek közé, melyen nem csak Hollósy életének meghatározó állomásait – München, Nagybánya, Vajdahunyad, Técső – tették egymástól elérhetetlen távolságra, de a Tisza két partját is.

Áll itt nem messze, az idővel dacolva egy másik szobor is, melyet közel egy évszázada emelt a város tisztelgő közönsége. Ahogy Önök a modern magyar kultúra úttörőjét, az elődök a modern Magyarországot megteremteni akaró politikust, Kossuth Lajost kívánták szimbólumként állítani utódaik elé. Az utódokat dicséri, hogy ez a szobor áll, bizonyítva, hogy van hová fordulnunk magyarságot, európaiságot tanulni.

Ma, amikor számot kell vetnünk veszteségeinkkel, a letűnt korszak súlyos erkölcsi, anyagi rombolásának következményeivel, melyet az egyes embereknek éppúgy, mint a közösségeknek el kellett viselniük, csak egyet tehetünk: szomszédainkkal együtt közösen meg kell kísérelnünk kibontakozni a közelmúlt szívós,

visszahúzó kötelékeiből, és tenni amit kell, és amit nem tehet meg más helyettünk.

*Áldozatos munkájukhoz további erőt kívánva
köszönti Önöket*

*Antall József
Budapest, 1993. április 29.”*

A Kör születésekor nyitottuk fel a vendégkönyvet, ami tanúja tevékenységünknek, Czibere Tibor művelődésügyi miniszter a következőt írta: a Hollósy Simon Kör „összekötő híd az anyaország és Kárpátalja között”.

A már-már relikviának minősíthető gyűjteményben olvashatjuk Kányádi Sándor, Korda György, a Kaláka együttes tagjai, Kabos László, a Dolly Roll, Igyártó István és más politikusok, valamint a média munkatársai, a művészeti világ notabilitásainak nagyra értékelő, jókívánságokkal és elismerésekkel telített írásait.

– *A técsői magyarság, többek között, egy becses ereklével rendelkezik, mégpedig egy történelmi zászlóval.*

– Jelentős esemény volt 1994-ben a Kör és a környék magyarságának életében a Függetlenségi és 48-as Párt zászlajának és szalagjának fellelése a református templom padlásterében, melynek „életrajza”, felderítése sokban hozzájárult történelmi múltunk fehér foltjainak feltárásához. A Técsőn és környékén élő magyarság legjelentősebb emlékhelye az 1896-ban felavatott Kossuth szobor és az azt övező emlékpark; a szobrot kétszer is megszentelteltették, próbálták megsemmisíteni gonosz gondolatok által vezérelt emberoidok, ám Istennek hála, a helybéli magyarok minden időben megvédték. A szobor és környéke nemzeti ünnepeink, megemlékezéseink helyszíne, ahol jelen van történelmi ikonunk, a fennem említett zászló. Körünk egyik jelentős tevékenysége múltbeli tárgyi, szellemi emlékeink, értékeink felkutatása és bemutatása. Eredményeinket két kötetben mutattam be: *Ki a Tisza vizét*

issza...(Hatodik Síp Alapítvány, Mandátum Kiadó Budapest–Beregszász, 2002) és a *Tetsző nekem ez a hely* (Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 1994). Ezen „fürkészesek” eredménye a református parókia falán lévő Báthori István-tábla, a Hollósy Simon utcanév, illetve a festő valamikori lakóházának falán található emléktábla, az Antall József-relief a magyar tannyelvű gimnázium kollégiumának falán, a sztálini megsemmisítő légerekben elpusztult técsői magyar mártírok emlékműve.

– *Meghívásotokra számos jeles művész látogatott el Técsőre, továbbá ti is sok meghívást kaptatok.*

– Örökbecsű emlék a Kör tagjai, az irodalomkedvelők számára az 1989. június 7-i találkozás az *Új Idők* folyóirat szerkesztőbizottságának tagjaival: Végh Antallal, Csukás Istvánnal, Hernádi Gyulával, Gyurkovics Tiborral, Szakonyi Károllyal. Ugyanez mondható Németh Lajos akadémikus, az ELTE művészettörténeti tanszékvezetőjéről, akivel, ha rövid ideig is (korai halála miatt), de egymást gazdagító kapcsolatot teremtettünk. Nagy szakértője és tisztelője volt Hollósynak, valamint nemzetközileg elismert tudora a kor művészetének. A Magyar Nemzeti Galéria segítő szándékú munkatársai egy Ausztráliában felfedezett és a galériának ajándékozott portrét restauráltak, amit Hollósy Simon Técsőn festett a századforduló éveiben. A modellt sikerült azonosítanom, akinek visszaemlékezését magnóra vettem, ezt vittem el a Tanár úrnak. Viszontgesztusként meglátogatta Técsőt, Máramarosszigetet, ahol előadásokat tartott, emléktáblát leplezett le Hollósy szülőházának falán, megkoszorúzta az Öreg sírját, értékes információkkal gazdagította szerény tudástárunkat, és rám testálta végrendeletében a művész temetésén készült felvételeket, ezeket az egyedi emlékeket, melyek az alakuló Hollósy Simon emlékszoba ereklői lesznek. Eredménylistánkat gazdagítja Zichy Mihály festőművész felesége, szül. Alexandra Jersova temetkezési helyének megtalálása Taracközön, Técsőtől 12 km-re. A sírt rendbe hoztuk,

Ajtai Sándor faragóművész készítette a síremléket. Szerteágazó igyekezetünket jellemezte az is, hogy gyűjtést szerveztünk rászoruló erdélyi testvéreinknek a romániai forradalom napjaiban, s nem kis rizikót vállalva szállítottunk élelmiszereket Kolozsvárra és Tordára. Közös ügynek tekintettük a beregszászi Petőfi szobor „születését”, ezért anyagilag támogattuk megvalósítását. Az évek során egyre több rendezvényre lettünk hivatalosak, én képviselhettem a Kört a magyarok III. világtalálkozóján, tagjává választott a Magyar Szellemi Társaság, ahol olyan személyiségekkel ülhettem egy padban, mint Tolnai Klári, Sinkovits Imre, Kállai Ferenc, Csoóri Sándor, tagja lehettem a Széchenyi Társaságnak, ahol ki is tüntettek, de „ott voltam” a Honismereti Társaságban, az Erdélyi Szövetségben is.

– *Röviden, hogy jellemeznéd a Kör sokéves működését?*

– A Hollósy Simon Kör létének, munkálkodásának, hatásának kvintesszenciáját így határoznám meg: a Kör nyitotta ki az áporodott levegővel telített magyar lakások ablakait, a félelem és reménytelenség lakatjaival zárt ajtókat, hogy kiléphessenek a friss levegőre, hogy kitörhessenek lebénytott állapotukból, és iránytűt adott mindazok kezébe, akik újra magukra és egymásra akartak találni, hinni mertek magyar jövőjükben, mert „mertek nagyok lenni”.

– *Hogyan kerültél kapcsolatba a kárpátaljai magyarság vezetőivel, akik később megalapították a KMKSZ-t?*

– Kérdésedet ízelve felötlik bennem a szakállas igazság: a rokonérzelmű gondolatok, azok hordozói egymásra találnak s csak lehetőségre, alkalomra várnak; az én, a mi, esetünkben az anyanyelv, a magyar irodalom iránti tisztelet és vonzalom, valamint sorskérdéseink megválaszolása rokonított minket. Ungvári egyetemistaként (1958–1964) igyekeztem megtalálni a „fajtámat”, akikkel megoszthattam világlátásomat, tervezgethettük jövőnket. „Csendestársként” időnként részt vettem a József Attila Irodalmi Stúdió, majd az azonos nevű Alkotóközösség, aminek tagja is vol-

tam, tevékenységében. Egyre gyakrabban írtam a járási és megyei periodikák: *Kárpáti Igaz Szó*, *Kárpátaljai Ifjúság*, *Vörös Tribün*, *Kárpáti Kalendárium* hasábjain helytörténeti, társadalom-politikai kérdéseket, ismereteket közreadva, taglalva. Elsőként írtam a Gulágra hurcoltakról, a szolyvai haláltáborról. Az anyagot, a túlélők visszaemlékezéseit már a 60-as évek óta gyűjtöttem. 1972-ben, Stumpf Benedek András inspirációjára részt vettem az akkori kommunista pártvezetőséghez intézett beadvány létjogosultságával, tartalmával azonosulók aláírásának gyűjtésében. Évekkel később szolidáris voltam a beregszásziak (Dalnay Árpád) által kezdeményezett és levélben az ukrán államvezetőségnek címzett folyamodvánnyal, melyben egy magyar összefogás, az Ukrajnai Magyar Kulturális Szervezet létrehozásáról volt szó.

– Sokat hallottam és olvastam erről a beadványról, tulajdonképpen mi is volt ez, mi volt a cél? Tekinthetjük ezt egyfajta panaszlevélnek, vagy kérelemnek? A levél megfogalmazói és aláírói valóban elhitték, hogy egy ilyen levél majd megváltoztatja a központi vezetés magyarságpolitikáját?

– A szóban forgó levél, ami Beadványként van számon tartva, az SZKP KB Politikai Bizottságának, az SZSZKSZ Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének volt címezve, amelynek egyik bevezető passzusa a következő: „...kéresein és panaszaink...nemcsak, hogy süket fülekre találtak, hanem elkezdődött egy máig is tartó, céljaiban és eszközeiben tisztátlan magyarellenes kampány, melynek már idáig is számos áldozata van.... Tévedés ne essék, mi nem volt sérelmet akarunk felhánytorgatni, nem érzelmeket akarunk felkavarni, de fel kell hívnunk a figyelmet azokra a régi keletű, de makacsul tovább élő negatív jelenségekre...magyarellenességre (melyekkel)...lépten-nyomon találkozunk nemcsak a közéletben, hanem a területi állami és pártszervezetekben is.” A Beadvány lakonikusan, tárgyilagosan, adatokra alapozva tárta elő a hiányosságokat: 1. Nincs a területen magyar tannyelvű óvoda. 2. Nehéz és egyre bonyolultabb a nemzeti iskolák hely-

zete. 3. Súlyos probléma a magyar tannyelvű iskolák számára a megfelelő pedagógus-káderek utánpótlása. 4. Nincsen a területen magyar tannyelvű zeneiskola. 5. Visszaélések sora tapasztalható a továbbtanulás területén. 6. Az Ungvári Állami Egyetem magyar tagozatán, a magyar tannyelvű iskolákban nem tanítják a magyar történelmet. Kulturális téren: nincs magyar színház, vagy más magyar kulturális létesítmény, a magyar lakta településeken a könyvtárak, kultúrházak vezetői szakképzetlenek, ukrán szakközépiskolát végeztek, nincsenek megteremtve a megfelelő feltételek a magyar nyelvű irodalom kibontakoztatásához. Nem fogadható el, hogy az adminisztráció kizárólagos nyelve az orosz és ukrán még a szintiszta magyar falvakban, községekben is, jogellenes a helységnevek használatának gyakorlata, száműzték a magyar utcanéveket, feliratokat az intézményekről, középületekről. Meglévő problémáink abból erednek, hogy nincs megfelelő képviselőnk, nincs olyan szerv, amely képviselné érdekeinket, védené jogainkat, biztosítaná az egyenlő jogok mellett az egyenlő lehetőségeket. Időszerűségének és jogosságának kifejtésével egy időben a Beadvány 25 pontban fogalmazta meg a terület magyarjai diszkriminációjának haladéktalan megszüntetését, kérelmeinek jogorvoslását. A 24. órában fogalmazott Beadvány történelmi értéket hordozó dokumentum, ami egyben reálisan bemutatta a nemzettörődék agonizálását, áldatlan állapotának okozóit és okait, megfogalmazta a kapaszkodókat, kiutat jelzett ebből a tarthatatlan helyzetből, elvette a remény magvait. A Beadvány megfogalmazói és aláírói hittek abban, hogy lesz fogamatja ezen 1972-es tavaszi fuvallatnak, mert tudták, érezték, hogy lépni kell, hogy hit nélkül nincs jövőtervezés, hogy akár önfeláldozással is, de bátran és következetesen kell kiállni magyarságukért, jövőjükért, s mindezt igazolták – ha nem is hiánytalanul – az elkövetkező idők történései.

– Úgy vélem, a Kör elnökeként végzett munkád nagyban elősegítette, hogy kapcsolatba kerülj a kárpátaljai magyarság vezetőivel, és idővel te is közösségünk fontos szereplőjévé válj.

– A Hollósy Simon Kör megalakulásával lett szoros kapcsolat a kárpátaljai magyar politikai elittel és tettem szert ismertségre, mert havonta jelent meg ismertetés a Kör tevékenységéről, egyre szélesebb körű kapcsolatokat teremtettünk, sok vendéget, barátot fogadtunk. A magyar szervezetet kezdeményezők meghívásának eleget téve, részt vettem 1988-ban a szakszervezetek megyei székházában lezajlott egyeztető tárgyaláson, ahol is kiálltunk egy magyar szervezet megalakítása és törvényes elismerése mellett. 1989. február 26-án Ungváron, a TIT székházában én vezetem le a KMKSZ alakuló gyűlését.

– Sokat hallottam erről az alakuló gyűlésről, sokan, sokféleképpen emlékeznek vissza. Tóth Mihály a Fedinec Csillának adott interjúbán így emlékszik vissza a Fodó Sándorral való első találkozásra: „Szép napos, februári délelőtt volt. Amikor megérkeztünk, a bejárat előtt egy izgatott vörös emberke odaszaladt hozzánk, és megszólította édesapámat: 'Miska bátyám, Miska bátyám emlékszik rám? Én vagyok a Fodó Sándor.' 'Te vagy az, Sándor' – üdvözölte édesapám. 'Miska bátyám, itt az a helyzet, hogy itt választás is lesz, és itt engem fognak választani, és engem kellene támogatni.' Mire édesapám: 'Jól van, Sándor, akkor téged fogunk támogatni.' Ekkor lettem bemutatva Fodó Sándornak.”

Ennyire biztos volt, hogy Fodó Sándor lesz a KMKSZ jelöltje? Te hogy emlékszel vissza?

– Mielőtt válaszolok, háttér információként megjegyzem: ha távoli is, de szerzett rokoni kapcsolatban voltam Fodó Sándorral, miután feleségül vette másod unokatestvéremet, s így több alkalommal „téma volt” családon belül. Közismert tény, hogy „igaz magyar ember”-ként nem rejti véka alá véleményét az akkori szovjet rendszerről, aggódik a kárpátaljai magyarság sorsa miatt, hogy egyik megfogalmazója volt a már említett politikai beadványnak, vállalva és megszenvedve ennek következményeit, valamint az is: egyik motorja volt a KMKSZ-t megalakító kezdeményező cso-

portnak. Ezek a pozitívumok azonban az akkori viszonyok miatt nem tették általánosan közzismertté a megyében, inkább „csak” a munkahelyén (az Ungvári Állami Egyetemen), Viskén és Técsőn, azaz a Felső-Tisza-vidéken. Erényei mellett – szűkebb körben – ismertek voltak gyengéi is, melyek befolyásolhatóságában, néha megkérdőjelezhető szavahihetőségében, lobbanékonyságában, a mámor iránti hajlamában jelentkeztek.

Fodó Sándor nem volt jelen azon a sorsdöntő tanácskozáson a szakszervezetek házában, ahol és amikor a meghívott, már megalakult és működő magyar klubok vezetői megfogalmazták igényüket egy önálló megyei szervezetre, azaz a majdani KMKSZ-re. Ez rideg visszautasítást váltott ki a területi pártvezetőség jelenlévő képviselőjében, gyakran kiment a szomszéd szobába, ahol telefonon jelentette a tanácskozáson történeteket és újabbnál újabb – fentről diktált – ötletekkel tért vissza.

A felkészülés és szervezés időszakában, ami ezután következett, nem volt téma, legalábbis az Ungvártól távol eső vidékeken, az esetleges vezető személye, s ha volt is hellyel-közzel, az nem egyöntetűen Fodó Sándor volt. A Tóth Mihály által említett agitáció Fodó Sándor részéről nem volt egyedi eset, mert ezt többen is megjegyezték: jellemző és feltűnő volt idegessége.

Az alakuló gyűlést megelőző órákban engem is igyekeztek meggyőzni a kezdeményezők: vállalom el az elnöki jelölést (Balla László ellenében), amit megköszönve visszautasítottam, mert nem szerettem volna feladni hivatásomat, átköltözni Ungvárra. Fodó Sándor fültanúja volt az elhangzottaknak, aminek az lett a végkifejlete:

– Na, hát akkor jelöljük Fodó Sándort! De te vezesd le a gyűlést!

Ezt megtisztelő feladatként örömmel vállaltam. Ez a kis intermezzo meghatározta KMKSZ-s sorsomat: a megválasztott elnök nem fogadta gratulációm, persona non grata lettem a szemében,

beindult az inszINUÁLÁS, az intrikák, a vádaskodások sorozata, ki lettem zárva az elnökségből, majd megszüntették tagságomat is.

– Említetted, hogy a tanácskozáson a területi pártvezetőség képviselője minden eszközzel megpróbálta befolyásolni a magyar vezetőket. Még a múlt század 90-es éveinek elején hallottam olyan véleményeket, miszerint a KMKSZ-t a hatalom hozta létre, de legalábbis hathatós támogatásával alakult meg, hogy úgymond a magyar ügy hajójának vitorlájából kifogják a szelet, és ellenőrzésük alatt tartásuk a magyar érdekvédelmet. A vélemény hangadói ezt azzal igyekeztek alátámasztani, hogy a KMKSZ vezetőségében, a különböző alapszervezetekben rengeteg egykori párttitkár, párttag szerepelt. Neked mi a véleményed erről, a hatalom mennyire ellenőrizte a KMKSZ tevékenységét? Egyáltalán, létrejöhetett volna a szervezet a hatalom ellenére? Volt kompromisszumkötés? Milyen feltételeket szabott a kommunista párt?

– Az említett tanácskozáson a területi pártbizottság előrenyújtott csápjá fűt-fát ígérgetett: segítenek (mármint a párt) magyar táncscsoportok, színházak, klubok, kulturális szerveződések stb. létrehozásában, működtetésében, anyagilag is támogatnak, lehetőségeket biztosítanak szereplésre, de nem egy magyar szervezet égisze, hanem a területi szakszervezet központi irányítása alatt, amit egy-két jelenlévő bólogatójános (hadd ne említsék neveket, mert már eltávoztak) kész volt akár el is fogadni. Nincsenek kézzel fogható adatok, bizonyítékok, hogy a KMKSZ a hatalom zabigyereke, ezért a valamikor fel-feléledő illetén állítások – véleményem szerint – a pletyka tartományába tartoznak s a vezető testületekben helyet nem szerzők kicsinyes bosszújának tudhatók be. Az a tény, hogy a szervezetben sok volt a valamikori párttag, nem kizáró, de nem is elítélendő, hisz sokan „végigmentek a damaszkuszi úton”, a pártba való belépés a megélhetés egyik lehetősége és nem a hovatartozás, az elvek feladása volt. (Ilyen és hasonló esetek kapcsán jut eszembe Sütő András, Pozsgay Imre, Nagy Imre. Ők nagy tetteikkel „kivál-

tották magukat”, vagy mint idegen testek kidobattak a szervezet testéből, lelkéből. Tudtommal nem volt kompromisszumkötés s így szabott feltételek sem. Viszont, bármennyire is ellentmondásosnak tűnik, épp a KMKSZ elnökeinek, Fodó Sándornak és Kovács Miklósnak irányítási és vezetési stílusában, viselkedésében érhetők tetten markáns kommunista vonások: hazudozás, önös érdekek érvényesítése, ferdítések, a többség véleményének ignorálása, hogy csak néhányat említek gazdag tárházukból. Néhány „testre szabott” példa (melyekből volt/van bőséggel): Fodó rövid időn belül „megszabadult” a szövetség alapítóitól, strómanjai segítségével, minden alapot nélkülözve vádolta és bélyegezte meg a népszerűségnek örvendőket (például Dalmay Árpád „esete” a három miniszterrel), megtévesztette és félrevezette tagtársait a választások előtt (összeborult a magyarellenes Sepával), közvetve megtorpedózta a beregszásziak (és szimpatizánsaik) autonómia-törekvéseit, kétes finansziális tranzakciókat bonyolított le a szövetség pénzével annak tudta nélkül (hogyan lett benzinköltség az Illyés Alapítvány által a szövetség szervezeteinek működésére utalt pénz). Kovács Miklós, a korábbi történelem-kari komszomol-titkár, mentorának méltó követőjeként és tanítványaként diktatórikus egyeduralmat épített ki, minden másként fogalmazót és gondolkozót magyarellenesnek titulált, mind Kárpátalján, mind az anyaországban igyekezett lejártni a szövetséget elhagyókat, az UMDSZ tagjait „magyarul beszélő szocdemek”-nek nevezte, a rá jellemző arroganciával elutasított mindennemű tárgyalási, közeledési szándékot, tisztázatlan szerepe a vereckei emlékmű megépítésére (a Magyarok Világ-szövetsége által) átutalt sok ezer dollár hollétében. Nem melleleg (és sajnálattal) kell konstatálni: ez a 15 évig tartó, a maréknyi magyarságot megosztó uralom Németh Zsolt államtitkár eredményes és bizonyítható támogatásával virágzott. Ide kívánczik a kárpát-aljai magyar autonómia-törekvésekkel foglalkozó összeállításom, amit mellékelek.

– Sütő András neve e tekintetben megállja a helyét, ám Pozsgay Imre, de különösen a moszkovita Nagy Imre esetében ezt erősen megkérdőjelezem. Pozsgay nem csupán utas volt a párt hajóján, hanem egyik irányítója is. Ne felejtjük el, hogy Nagy Imre haláláig elvű kommunista maradt. Lehet, hogy a szövetségben vezető tisztséget betöltő egykori párttagok esetében nem volt őszinte a pálfordulás, és csupán reagáltak a kor változásaira és igyekeztek a legmesszebbmenőkig kihasználni azt?

– Nem tisztom, hisz nem vagyok szakavatott ezen a téren, és a nagypolitika szereplőinek, tetteinek minősítése a legtöbb esetben disszonáns, hogy tiszta vizet öntsek a politika nem épp üvegfalú poharába, annál is inkább, mert a múlt században történeteket (határon) kívül élőként szemlélhettem és éltem meg, de visszaemlékezéseim kötetében jelentős és kitörülhetetlen fejezetek azok az események, melyek kezdeményezői, aktív résztvevői pozitív hősként vannak jelen, ők jelenítették és testesítették meg elvtestvéreim, az általam szervezett és vezetett szervezetek tagjainak, támogatóinak álmait, vágyait, elvárásait. A három, szerintem példás történelmi személyiség sorrendbe állítása sem a véletlen műve, nem pénzfeldobás eredménye, mert Sütő András vegytiszta „etalon”, Pozsgay Imre az, aki félúton fordult jó irányba a damaszkuszi úton, míg Nagy Imre az utolsó métereken lépett rá. Pozsgay Imre, aki 1988-ban az MSZMP Politikai Bizottságának tagja lett és Grósz Károly, majd Németh Miklós miniszterelnöksége alatt államtitkári rangot viselt, első állampárti politikusként népfelkelésnek nevezte az 1956-os forradalmat 1989. január 28-án. (Megkésve – Sz. T.) Nagy Imre és társai újratemetésén ő volt az egyik politikus, aki őrt állt Nagy Imre koporsójánál 1989. június 16-án. 1990-ben kilépett az MSZP-ből, majd szövetségre lépett Bíró Zoltánnal, az MDF (ügyvezető) elnökével, volt szakértője és képviselőjelöltje a pártnak. 2005-ben az Orbán Viktor vezette Nemzeti Konzultációs Testület tagja lett, a 2010-es országgyűlési választásokat követően – Orbán Viktor felké-

résére – részt vett Magyarország alaptörvényének kidolgozásában. Évekig elnökségi tagja volt a MVSZ-nek. 2003-ban Magyar Örökség díjat kapott. 2016. április 15-i temetésén ott volt – többek között – Áder János elnök úr, Lezsák Sándor, Kósa Lajos, Balogh Zoltán, hogy csak néhány jobboldali politikust említsek. Máig él emlékezetemben az 1992 augusztusában rendezett III. Magyar Világtalálkózón elhangzott beszéde, a rá jellemző kristálytiszt magyar nyelven elhangzott elemzés, a politikai múlt minősítése, a demokratikus átrendeződés receptjei, melyek bizonyítást nyertek a következő években. Nagy Imrében az 1956-os őszi események szöktették szárba a csírájában magában hordott, a szunnyadó igaz (magyar) emberi gondolkodást és tenni akarást. A forradalom és szabadságharc tette őt példás magyarrá. 1953-ban az akkor még elvű moszkovita Nagy Imre kinevezett miniszterelnökként új szakaszként demokratikus reformokat hirdetett és realizált (részben): felügyelet alá vonta az ÁVH-t, felszámolta az internáló táborokat, feloldotta a kitelepítéseket, csökkentette az élelmiszerek és néhány közszükségleti cikk árát, ígéretet tett a törvényesség visszaállítására, a parasztok terheinek enyhítésére, az életszínvonal emelésére, tárgyalásokat kezdett az egyházakkal. 1956. október 24-én a forradalmárok követelésére (újra) miniszterelnök lett (immáron harmadszor) – innen vezetett rövid, de eseménydús „útszakasza” a mártíromságba. Trócsányi László igazságügyi miniszter az egykori miniszterelnökre emlékezve a budapesti Vértanúk terén rendezett központi megemlékezésen eképp fogalmazott: *„Az 1958-ban mártírhaltalt halt miniszterelnököt nem szabad választással létrejött parlamenti többség, hanem valamilyen spontán népakarat emelte kormányfői székbe. Őt a vértanúság, a magyar néppel vállalt sorsközösség vállalása legitimálta azzal, hogy nem kért kegyelmet és elutasította a magyar nép szabadságát eltipró erővel a kollaborálásnak még a lehetőségét is. Ezért válhatott Nagy Imre a nemzeti egység jelképévé már akkor, amikor még a nevét sem szabad volt jóformán kimondani.”* Trócsányi László szerint, amivel

nem lehet egyet nem érteni, Nagy Imre egyike azon keveseknek, akit ma is valamennyi politikai erő magáénak érez. Nagy Imre így lett valamennyiünk hőse: nemzeti hős. A felsorolt pozitív jellemzők avatják – az én szerény megítélésem szerint – példaképekké az említett személyiségeket, akik helyben és időben a reménykeltő átalakulások folyamatának katalizátorai voltak.

– *Szerinted mi volt a legfontosabb eredmény, amit a KMKSZ fennállása során elért?*

– Röviden: újjáélesztette a kárpátaljai nemzettöredékben a reményt, a hitet, közhírré tette létünket. Akkor született bennem a hovatartozás tudatosulása: ébredés, ébrenlét és kötelesség! A KMKSZ létrejötté és tevékenysége, különös hangsúllyal az első években, aranybetűs fejezet magyarjaink életében. Felsorolni is nehéz, hisz bármit is kihagyni vétek lenne, mennyi pozitív élményben volt/van részünk annak hála, hogy szellemi autonómiát harcoltunk ki, és értünk el a Szövetség révén. Levetettük magunkról a gúzszt, az ígát, ami évtizedekre cselekvésképtelenné tett minket, hogy élve és okosan gazdálkodva a lehetőségekkel tenni és tervezni akarjunk/tudjunk magyar lélekkel, magyarul gondolkozva. A Szövetség megalakulását követően gombamód szaporodtak a magyarlakta településeken az alapszervezetek, a középsszervezetek, a helyi magyarság zászlóshajói. A lelkes és saját sorsukba beleszólható választók győzelmi hullámokat vetettek a választásokon, frakciók alakultak a helyhatóságokban, sok magyar jelölt lett polgármester, megyei és járási képviselő. Técsőn Mecsey Zoltán lett a városvezető, ami példátlan fordulat volt a város politikai és gazdasági életében. A szentkoronás trikolor alatt nyilvánosan tiszteltgünk nemzeti ünnepeink előtt, utcák, településrészek kapták vissza történelmi nevüket, emléktáblák, szobrok születtek, hirdetve ezeréves ittlétünket, részünket a történelemben. Megsokszorozódtak a beiratkozások a magyar tannyelvű iskolákba, óvodákba, százak, ezrek indultak az Isten házába hívó

harangszóra. Az önkényuralmi rendszer által font határkerítések alámerültek a történelem szeméttárolójába. Neves, közismert politikusok, művészek, tudósok, hétköznapi emberek látogattak hozzánk, mint Habsburg Ottó, Antall József, Tőkés László, az Illés Együttes, a Kaláka, a Nemzeti Színház és más neves intézmények notabilitásai, és mi is kitüntető látogatásoknak lettünk díjazottjai, résztvevői. Ezeknek a valamikor csak álom szintjén remélt változásoknak a felsorolása köteteket töltene meg, nem is próbálkozzom tovább, ám valamit még fontosnak tartok megemlíteni: a helybeli ukránok, oroszok tisztelettel és elismeréssel körített „felfedezéssel” fogadták tetteinket, eredményeinket, azaz felnéztek ránk, amit azzal is érzékeltettek, hogy sokan magyar tannyelvű iskolába íratták csemetéiket, indítékként hangoztatva: Európába az út Magyarországon keresztül vezet.

– Igen, ez ismerős. Amikor az első Fidesz-kormány idején bevették a Magyar Igazolványt, ami bizonyos előjogokat biztosított, sok ukrán, ruszin és más Kárpátalján élő szláv nemzetiségű ember fedezett fel magyar ősöket. Elékszem, hogy én még be sem adtam a kérelmemet, miközben sok beregszászi ukrán már rendelkezett a koronás zöld könyvecskével, köztük habzó szájú magyargyűlölők is. Técsőn is hasonló volt a helyzet, vagy valóban sikerült közel hozni egymáshoz a különböző nemzetiségű lakosokat?

– Técső polgárai az idézett eseményeket megelőző korban is a „békés egymás melletti élet” hívei és gyakorlói voltak. Gyermekkori élményem: a pesztrám ruszin leány volt, akivel és hozzátartozóival később is élt kapcsolatunk; szüleim, rokonaim és én, ha nem is tökéletesen, értettük és beszéltük a nyelvüket, kölcsönös volt egymás tisztelete, ami abban is megnyilvánult, hogy „megültük” egymás ünnepeit, különös tekintettel az egyháziakra. Egy sajátosság: az évszázadok folyamán a közeli hegyekről, falvakból betelepült ruszinok beolvadtak a helyi magyarságba, elsajátították és gyakorolták szokásainkat, ők lettek a görög katolikusok.

A Magyar Igazolvány bevezetése élénk mozgolódást váltott ki körükben, számosan igényelték, ami nem minden esetben volt megalapozott kérelem, és a helybeli KMKSZ megbízott, akihez e kérelmet (igénylést) kellett benyújtani, nem mindig kellő körültekintéssel és alapossággal járt el. Volt rá precedens: egy családfő, echte ukrán, azaz ruszin, kérdéssel fordult hozzám: mit lehet kezdeni ezekkel az igazolványokkal – kiváltotta az egész családnak –, mert nem értette, mint mondott a kiállító hölgy. „Hogy, miként jutott az igazolványokhoz?” – kérdésemre megnevezte az összeget, amennyiért megvásárolta azokat. Hogy ez az eset jellemző volt-e, hány azonos volt, soha nem lesz nyilvános, mert mi, a KMKSZ mostohagyermekai nem juthattunk adatokhoz, információkhoz, lévén a helyi KMKSZ-megbízott az egyedüli „titoktartó”. Ha nem is emelkedett robbanásszerűen a békés együttélés hőfoka, de mindenképp mosolyt fakasztott a nem magyarok arcára a magyar kormány nemes gesztusa. Engem ekkor választott tagjává a Ruszin Írószövetség. Viktor Begy ügyvéd politikai karrierjének hajnalán számtalan esetben fordult hozzánk tanácsért, segítségért, támogatásért. A *Vörös Tribün* járási ukrán nyelvű újságban írtam elsőként a Gulágokra elhurcoltakról, több, addig „nem szabványos”, cenzúramentes eseményről. Rendezvényeink gyakori látogatói voltak a helybeli és a környék „nemmagyarjai.”

– *Rajta kívül Dalmay Árpád is megemlítette, hogy már a Szövetség megalakulását követően megindultak az intrikák, a klikkesedés, a hatalmi harc. Ilyen légkörben, ilyen nehézségek között egyáltalán, hogy lehetett eredményesen dolgozni?*

– Az intrikák, a klikkesedés, a hatalmi harc egy újszülött szervezet gyermekbetegsége, velejárója. Ezek a negatívumok személyes ellentétekben gyökerезtek. Sem Dalmay Árpád, sem én nem a „gyermekünkkel”, a KMKSZ-szel kerültünk ellentétbe, hanem egyes vezetők inkorrekttsége, pénzéhsége, hiteltelensége miatt. Ez az állapot csakis „kezelhető ideiglenes ficam” volt, mert a szervezet mi már felkészülten hoztuk létre, vittük bele terveinket, vágya-

inkat, a tevékenység receptjeit s tudtunk a következőkben eredményesen tevékenykedni. Anélkül, hogy az öntömjenezés csapdájába esnék, megjegyzem: én/mi már akkor „tettük a dolgunkat”, azaz bizonyítottunk, amikor a KMKSZ még csak az óhaj szintjén létezett és élveztük a csoportosulások megtisztelő bizalmát. A kritikus időben – tapasztaltam – megsokszorozódott a városi szervezet tagjainak szolidaritása, bizalma, ami átsegített a holtponton, igazolta viselkedésem, tetteim életképességét, szinkronban volt a többség véleményével, amiket az idő, az eredmények tükröznek.

– *Én úgy vélem, hogy az emberekben a kezdeti lelkesedés alábbhagyott, sőt, a vezetők marakodását látva, a szakítás után volt olyan választás, ahol a KMKSZ-re leadott voksok száma még a tagság létszámát sem érte el. Az emberek kiábrándultak és nem mentek el szavazni, alapszervezetek szűntek meg. Técsőn mi a volt a helyzet a te eltávolításod után, és mi a helyzet ma?*

– Nem dobtuk be a gyeplőt, én se dültem kardba, mikor 1994-ben felfüggesztettük KMKSZ-es tagságunkat (engem kiakolbólítottak) egy időre, míg az elnökség nem teljesíti jogos kéréseinket, nem hallgat meg minket, de mivel nem volt válasz, úgy a közgyűlés törvényesítette döntésünket.

Nem lettünk „árvák”, mert az Ungvári Magyar Szervezettel, a Munkácsi II. Rákóczi Ferenc Körrel, a Beregvidéki Magyar Szövetséggel, a Szolyvai Magyar Kulturális Szervezettel megalakítottuk a Kárpátaljai Magyar Szervezetek Fórumát (Dalmay Árpádnak szavaztunk elnöki bizalmat), később csatlakozott a MÉKK és az UMDSZ is és egyre több különböző szintű helyi szervezet, kör, klub, így 1995 őszére már 22 szervezettel számoltunk. Mi, a helyi Técsői Magyar Kulturális Szervezet – ezt a nevet vettük fel – továbbra is élveztük városunk, valamint a vonzáskörében élők bizalmát. A kiválás reinkarnációként hatott szervezeti és egyéni életünkre, új lendületet adott tevékenységünknek, kikerülhetetlenek lettünk városunk gazdasági és politikai életében, mindennapjaiban. Mindig voltak és vannak vá-

lasztott képviselőink a vezető testületekben. Ma már – távollétem következtében – nem vagyok aktív résztvevője a técsői eseményeknek, de követem az ott történeteket, szerény lehetőségeimmel támogatom eszmetársaim törekvéseit, mert jó irányban „halad a szekér”, mert példás az összefogás az iskola, az egyház, a TMKSZ, a Hollósy Simon Kör között, aminek egyik áldásos – hogy csak egy példát említek – „szüleménye” a helyi magyar tannyelvű gimnázium.

– 1990 decemberében volt egy sikeres népszavazás Kárpátalján, ahol többek között támogatást kapott a magyar autonómia ügye is. Sajnos, később ezt Kijevben elsüllyesztették, de történelmi jelentősége megkérdőjelezhetetlen. Te hogy élted meg ezt, hogy emlékszel vissza erre az időszakra?

– Örökké sajnó seb lesz mindaz, ami 1991. december 1-je után történt, mert az urnákhoz járultak közül 81,4% igennel szavazott a Beregszász központú Magyar Autonóm Körzet megalakítására, de az ellenszélnek sikerült semmisé tenni a népakaratot, s ami még fájóbb – ha az embert saját kutyája harapja meg az kétszer jobban fáj! –: sem a KMKSZ elnöksége, sem a magyar kormány nem állt ki az ügy mellett: egy héttel a szavazást követően Kijevben aláírták a magyar–ukrán szerződést, amelyben egy szó sem volt a népszavazásról, majd 1993. május 11-én a magyar Országgyűlés ratifikálta a szerződést, meg se említve a számunkra oly fontos és egyben precedens értékű eseményt (és eredményét), s történt mindez a KMKSZ hatásos „segítségével” – történelmi lehetőség vetítetett el! Azokban a napokban-hónapokban fokozott figyelemmel és reményekkel követtük a fejleményeket, remélve, hogy a határok megváltoztathatatlanságának autonómia lesz a ellentételezése, de csalódnunk kellett.

Tudjuk, érezzük: ha be is gyógyul a seb, a heg megmarad.

Lejegyezte:
Lengyel János
(2016)

II.

A FEKETE BÁRÓNŐ

Taracközt (Kárpátalja) a Keleti-Kárpátok lábánál, ahol a Tarac hullámai a Tiszába fodrosodnak, a szendergő nagyközséget „nem jegyzik” a művelődéstörténet krónikásai. A fafeldolgozó iparáról, bútorgyártásáról valamikor ismert települést 7 ezer, túlnyomórészt ruszin–ukrán lakja, magyar nemzetiségű megközelítőleg 20–25 fő, ám halottak napja előtt „képviselve voltak” korok és nemzetiségek is: a „régí”, vagyis magyar temetőben özv. Zichy Mihályné, Alexandra Jersova földi maradványainak hantjára emeltek emléket, a Fekete Bárónő síremlékét. A szürke grániton fekete márvány kereszt, rajta oroszul és magyarul a felirat: Alexandra Jersova, Zichy Mihályné, 1919. november 4.

Az újaszentelést József atya, nagybocskói és taracközi görögkatolikus és László Károly técsői református lelkészek végezték, egyházi énekeket adott elő a helybeli egyházi kórus, majd Mokán Mihail, a taracközi önkormányzat polgármestere és az esemény krónikása emlékeztek a Zichy házaspárra, egyben ismertetve a személyéhez kötődő történeteket.

Csicsery-Rónay István, Zichy Mihály festőművész dédunokája:

– ...Dédnagyanyám észt anya és orosz apa gyermeke volt. Dédnagyapám 1843 és 1845 közt, pesti tanulmányai befejezése után Bécsben Waldmüller, az akkor híres festő és tanár tanítványa volt, mikor a mestert felkereste a cári udvar küldötte, hogy felkérje: legyen Katalin főhercegnő házi rajztanára. A mester elhárította a megtisztelő és jól jövedelmező felkérést, és tanítványát, Zichy Mihályt ajánlotta, akinek képei: *Mentőcsónak*, *Krisztus a kereszten*, *Keresztlevétel* már osztatlan sikert arattak.

Néhány hónapos olaszországi tartózkodás és tanulás után Zichy Szentpétervárra kísérte Katalin főhercegnőt.

Megérkezése után – január volt (azok az orosz telek!) – megbetegedett. Nem lévén kórház, a cár által kiutalt házbán kezelték, irgalmas nővért is rendeltek melléje – Alexandra Jersovát. A felépülést viszont egy másik „kór” követte: a fiatalok egymásba szerettek, házasság lett belőle.

Az esküvőt Zichy Mihály kívánságára nem az ortodox egyház szertartása szerint végezték, ami anatómát vont maga után: Zichynét kiközösítette a keleti egyház. Ettől az időtől fogva mindig – mintegy gyászként – csak feketében járt, gyűrűjeit is fekete szalaggal vonta be.

A Zichy házaspárnak négy gyermeke volt: egy fiú és három lány. Olga, a harmadik leány Tomka Jenő máramarosi ügyvéd és taracközi földbirtokos felesége lett. (A Tomka–Réty–Gazda család fejei voltak a vidék és egyben Taracköz iparosításának pionírjai.)

A családjában és gyermekei életük jelentős részét Zalán élte le, míg a családfő, Zichy Mihály, négy orosz cár udvari festőjeként Szentpétervárott, és gyakori utazásai során Európa jelentős szellemi központjaiban alkotott 1906-ban bekövetkezett haláláig.

Az özvegy, aki Zalán ekkor már egyedül maradt – lévén a cári udvarban persona non grata –, 1914-ben, az első világháború kitörésekor Olga leányához, Tomka Jenőnéhez költözött, ahol 1919-ben elhalálozott. A „rég” temetőben temették el, és a sírját nem jelölték meg. (A temetési szertartáson csak a közvetlen családtagok vettek részt.)

Ötéves taracközi tartózkodása során senkivel nem érintkezett, nem tartott fenn kapcsolatot, nem járt kinn a közösségben, csak a kúria parkjában sétálgatott talpig feketében, ami egy közszájon forgó témának adott alapot: a babonáktól sem mentes taracköziek Fekete Báronénak nevezték – így emlékeztek rá még az ötvenes-hatvanas években is.

Özv. Varga Mihályné (86 éves) mesélte:

– Édesanyánk évekig volt a Tomka család főszakácsa. Mi, gyerekek, gyakran elkísértük édesanyánkat a kastély kapubejáratáig,

de belépni már nem volt szabad az udvarba. A kastély nagy, szép, oszlopos épület volt, amit mi csak egy pillantásnyira láttunk, mikor kitárult a kapu. A főúri lak hatalmas park közepén állt, sok-sok fa, cserje és rengeteg virág közepette. Mindezt hatalmas kerítés övezte, majd három méter magasan, mi, gyerekek, be-bekukucs-káltunk a réseken. Többször is láttuk a Fekete Báronőt, aki hosszú fekete ruhában, fekete esernyővel a kezében sétált a parkban. Kuncogtunk is, mert ha sütött a nap, akkor is így volt felöltözve, a kezében ott volt az esernyő. Nem tudtuk, hisz honnan tudhattuk volna, hogy az napernyő volt. Édesanyám mesélte, hogy a temető-be még ők sem kísérhették ki, csakis a család tagjai.

A temetkezési hely felderítése hálás és izgalmas feladatnak bizonyult, mert elköltöztek a szemtanúk, az egyház irattárát megsemmisítették, a régi temetőt – úgy harminc éve – bezárták, kezdetben az ottani, helyszíni keresgélések, kutatások se vezettek eredményre, mert a Tomka–Réty–Gazda család temetkezési parcellájában (is) elporladoztak, összetörték a sírkövek, olvashatatlanokká váltak a feliratok.

A gyakori levélváltás a két dédunokával: Csicsery-Rónay István és a Cincinnatiban élő Réty Gazda Lajos urakkal egyre közelebb vitt a talány megoldásához, mígnem sikerült egy korabeli „halottas” könyv 166. oldalán 54-es sorszámmal a következő bejegyzést fellelni:

Név: özv. Zichy Mihályné Jersoffa Alexandra

Vall.: r. katolikus

Kor: 83 év.

Megh.: 1919. nov. 4. d. u. 2 óra

Házastársa családi és utóneve: Zichy Mihály

Halál oka: tüdőgyulladás.

Az idézett irattárban olvasható egy másik korabeli bejegyzés is, ami arról tanúskodik, hogy 1908. május 8-án elhunyt Tomkaházi Tomka Emília, 13 éves, akinek szülei: néhai

Tomkaházi Tomka Jenő és Zichy Olga voltak, azaz az utóbbi a harmadik Zichy-leány.

Igazi fintora a sorsnak, hogy Zichy Mihály, aki „elment egy szabadabb s míveltebb földre, Oroszországba, ott kellett élnie és halnia” – amint azt Ady Endre írta, a „Cár Őfelsége Festőművésze”, az Orosz Akadémia tagja, aki a párizsi világkiállításra megfestette *A pusztítás géniuszának diadalát*, aki Liszt Ferenc, Victor Hugó, ifjabb Dumas, Jókai Mór, Ilja Csavcsavadze barátja volt, akinek Sota Rusztaveli: *Tigrisbőrös lovag* című eposzához készített 34 illusztrációjáért Tbiliszipben szobrot emeltek, aki Munkácsi Mihály közeli barátja volt, akinek munkái Maxim Gorkij lakásának falán díszlettek: Madách illusztrációk annak „tiszteletére”, hogy Gorkijt rávette: fordítsa oroszra a Tragédiát, aki Petőfi, Arany, Lermontov, Gogol műveit tette vizuálisan még nagyobbakká, aki Európa, a művelt világ ünnepelt és tisztelt művésze volt – Oroszországban talált második otthont, ott halt meg, orosz nemzetiségű felesége pedig tizenhárom évvel túlélve őt, magyar földben talált örök nyugalmat.

Epilógus helyett:

A sors kegyes volt hozzám, mert évekig (2011-ben bekövetkezett haláláig) élő kapcsolatban voltam Csicsery-Rónay Istvánnal, a festőművész dédunokájával, aki – többek között – vendégül látott Zalán, 2007-ben ott lehettem a Nemzeti Galériában rendezett magyar-orosz Zichy-kiállításon, ám ami a legértékesebb: „első kézből” értesülhettem több adatról, információról a nagy művész életéből. Az alábbi „anyaggal” is megtisztelt, ami a Pécsi Zichy kiállítás megnyitására állt össze és válasz volt az általam megfogalmazott kérdésre:

– *Hogyan él benne, a dédunokában a híres felmenő, Zichy Mihály emléke?*

– Zichy Mihály hatalmas tehetségét nem tekintette öncélúnak. Azt írta: „A művészet nem fényűzési cikk, kötelessége, hogy teljes meggyőző erejével a kor haladó eszméit szolgálja.” Ezek az eszmék az ő hite szerint a szabadság, mindenféle erőszak elutasítása, a

megváltó béke, az emberi jogok teljessége volt. Így lett ő az előhírnöke korunk nagy emberjogi követeléseinek. Így lett ő ma meglepően korszerű.

Sokak számára különös ellentétnek tűnik, hogy ezektől az eszméktől áthatva négy évtizedet élt az orosz udvarban, mint egymás után négy cár festője. Csakhogy tudnunk kell, hogy az udvarban ő mint egy előkelő idegen – magyar emigráns – élt, munkája mellett művészetének eszméit is szolgálhatta, és működését csupán a cár bírálhatta. (Tegyük hozzá, hogy csak egy ilyen esetről tudunk.) Ő maga írta le: *„Az orosz cárok relatív függetlenséghez szoktattak. Most még semmi kedvem kemény nyakamat kis satrafák igájába hajtani.”*

Ám nemcsak a művészi szabadságát tartotta meg, hanem politikai eszméit is érvényre tudta juttatni (például a *Zsidó mártírokat* is ott festette). Ahogy egyik írásában leszögezte: *„Hosszú életemben még nem volt arra eset, hogy véleményemet, meggyőződésemet eltagadtam és a mondani méltót ki nem mondtam volna.”* Így vált szükségyszerűvé számára, hogy a hatvanas években Csernisevszkijjel, az orosz forradalmi demokrata mozgalom vezérével megismerkedjék. Sőt kész volt arra, hogy az ő fő művét, a *Mit tegyünk?*-et rajzaival illusztrálja. Több szakértő véleménye szerint Zichy *Szibériai fogoly* című festménye Csernisevszkijt ábrázolja.

Furcsa érzés lehetett az egész udvar bizonyára legműveltebb embereként a hiányos műveltségű udvaroncok, csak örökölt rangjuk miatt a cári környezetbe került protokoll-listások között élni. Nem csoda, hogy magát a történelmi fejedelmi udvarok legtehetségesebb figurájának, az udvari bolondnak a hasonmásaként látta. Számos képen szerepel a csörgősipkás pojáca, amint szinte kívülről szemléli a bolond kavalkádot, ami körülötte zajlik.

Zichy demokratikus érzelmeit mutatja, hogy párizsi tartózkodása alatt a Párizsi Magyar Egylet elnöke lett és mindenben – sokszor anyagilag is – támogatta a másfélszáz kisiparosból és munkásból álló társaságot.

Amikor 1874-ben Párizsba érkezett, nagynevű felfedezője, Théophile Gautier már halott volt, de lánya a szalonjában a francia szellemi élet legjelentősebb alakjaival hozta össze. Itt ismerkedett meg Victor Hugo-val, akivel kölcsönösen tisztelték egymás művészetét. Hugó politikai nézetei, republikanizmusa, messianisztikus hite a jövőben nagy hatást gyakorolhatott Zichyre.

Párizsban ismerkedett meg Liszt Ferencsel is. Hamarosan komoly barátság alakult ki közöttük, hisz szellemiségük annyi közös vonást tartalmazott: az emberiség iránti szeretet hatalmas ereje, nagylelkűség, mely nem szeret kapni, de adni annál inkább, az egyházuktól független, vallásos hit, művészetüknek a romantikában gyökerező közös eseményei, és – nem utolsó sorban – magyarságuk mély megélése. Lisztnek Zichy lánya, Zsófia (nagyanyám), kiváló tanítványa volt és zongoraművésznőnek készült. Zichy háláját azzal fejezte ki, hogy egy allegorikus rajzát („A zene elkíséri az embert a bölcsőtől a koporsóig”) Lisztnek ajándékozta, aki utolsó zenekari műveként ezt az alkotást zenésítette meg. Magyarságuk mellett Zichy és Liszt világpolgárok is voltak, és hosszú életük során bejárták szinte egész Európát és kapcsolatba kerültek a kor nagy szellemeivel. Igen, ők ketten voltak századunk legeurópaibb magyarjai.

Párizs után Zalán töltött háromnegyed évet, majd Grúziába utazott. A szabadság eszméjének szolgálatában nem habozott részt venni a georgiai (grúz) nép felszabadító mozgalmában – pedig ez épp az oroszok gyarmatosító törekvései ellen irányult –, és Rusztaveli eposzának illusztrálása útján a grúz történelmi öntudatot máig ható módon erősítette.

A Kaukázusban kellett felismernie, hogy eszményeinek művészte útján való megvalósítására sehol Európában nem talál helyet. Az új francia köztársaság akkor még túlságosan konzervatív volt az ő mércéje szerint. Magyarországon pedig, kilenchnapos ottléte alatt méltatlan mellőzésben volt része az uralkodó klerikális, sőt művészi körök részéről.

Így 1883-ban úgy látta, hogy a legnagyobb alkotói szabadságot és legfüggetlenebb életet mégiscsak az orosz udvarban remélhette. Elfogadta hát III. Sándor cár nagylelkű ajánlatát és visszatért eredeti alkotóműhelyébe, Szentpétervárra.

Életének utolsó 23 évében már nem látogatott haza, de a hazája iránti hűségét tanúsítják többek közt Madách *Az ember tragédiájához* vagy Arany balladáihoz rajzolt illusztrációi. A *pusztítás géniuszának diadala* mellett ezek bizonyultak talán legnagyobb alkotásainak. Volt egy nagy terve is: Gorkijjal megbeszélte, hogy utóbbi fordításában kiadják *Az ember tragédiáját* orosz nyelven. Sajnos, erre már nem kerülhetett sor.

Zichy Mihály igazi nagysága valójában csak most kezd nyilvánvalóvá válni. A *pusztítás géniuszának diadala* Zichy halála után öltött gigászi jelentőséget. A két világháborúban, a holokausztban, a harmadik világ milliós nagyságrendű emberirtásaiban. De ezek nyomán megszületett és érvényesülni kezd az élet és az emberi méltóság fokozott tisztelete, az emberi jogok, a nemzeti identitás nagyobb megbecsülése, vallási téren az ökumenikus mozgalom. Lehet-e kétségünk az iránt, hogy Zichy Mihály a művészet nyelvén a ma emberéhez szól?

Kedves tanítványához, Maryhez írt levelében pedig megtalálhatjuk életének egyetlen értelmét: „*Nincs igazán nagy tehetség, ha nem járul hozzá az emberiség iránti szeretet hatalmas ereje.*”

Végül még egy érdekesség: Madách *Az ember tragédiájának* illusztrációit tervezte, amiért meg kellett szakítani oroszországi tartózkodását. Azzal a kérdéssel fordult III. Sándor cárhoz, hogy adjon neki három hónap szabadságot, és természetesen, hogy megindokolta kérését, azaz ecsetelte Madách művét; vagyis minden oroszok cárja volt az első, aki Oroszországban tudomást szerzett a legnagyobb magyar drámáról.

UTAZÁS EGY ZÁSZLÓ KÖRÜL

Egyedülálló ajándékkal lepte meg a Felső-Tisza-vidék magyarságát a sors: a técsői református templomban egy régi magyar zászlót és szalagot találtak. Az ereklyékkel kapcsolatban folytatott kutatások bizonyították azt a gyéren hangoztatott, ám megkérdőjelezhetetlen tényt, hogy a Felső-Tisza-vidék (a kárpátaljai „csángók” hazája) is részt vállalt a nemzeti gondolkodásban, cselekvésben, részese volt egységes történelmünk alakításának.

A zászlót és a szalagot Forvald Sándor és Révész Bálint presbiterek találták meg. Forvald az alábbiakat mondta el: *„Révész Bálint társammal felmentünk a templom padlásterébe, hogy megvizsgáljuk a tetőszerkezetet. Az egyik távoli zugban, a tartógerendák által erősen takarva egy ládát pillantottunk meg. Kiemeltük és felnyitottuk: benne volt a zászló meg egy nagy szalag. Óvatosan kivettük mind a két darabot, levittük és értesítettük a tiszteletes urat, no meg az éppen a parókia és templom körül szorgoskodókat.*

A piros-fehér-zöld zászló 2x1,5 méteres, duplán varrott brokátból készült. Az előlapján fehér mezőben a koronás címer felett és alatt félkörben a **HAZÁDNAK RENDÜLETLENÜL LÉGY HÍVE OH MAGYAR** felirat olvasható. A hátoldalon, szintén fehér mezőben, Magyarország patrónáját láthatjuk ovális keretben, **A TÉCSI FÜGGETLENSÉGI ÉS 48-AS PÁRT 1905. ÉVBEN** felirattal körülvéve.

A szövegek, képek, díszítőelemek és a zászló három oldalát szegélyező rojtok arany- és színes szálakkal vannak kihímezve. A hármás mező színei megőrizték üdeségüket, csak a fehérben láthatók helyenként a mulandóság nyomai.

A szalag 3mx30cm, fehér színű brokát. Egyik összetevőjén, ami arany rojtokban végződik, aranyszálakkal hímzett betűk: **özv. Erdő Imréné, 1906**, a másikon folytatásként: **A TÉCSŐI FÜGGETLENSÉGI KÖRNEK.**

Kocsis Sándorné ismert hímzőmesternek jutott a megtisztelő feladat, hogy megtisztítsa a zászlót és a szalagot a ráülepedett szennytől. Majd összeült az egyház vezetősége és egyhangú határozatot hozott: ha Isten óvó könyörülete megőrizte és átmentette a jelenbe e csodálatos ereklyét, s a templom adott a relikviának oltalmazó otthont a megpróbáltatások évtizedeiben, akkor maradjon továbbra is a templomban, legyen mindenkié.

Ótus Lajos asztalosmester rudat faragott a zászlónak, és úrvacsoravétel napján, László Károly lelkipásztor szónoklata után a város és környéke apraja-nagyja gyönyörködhetett a közösség és az egyetemes magyarság e kincsében. Majd e sorok írója felkérte az egybegyűlteket, hogy állítsák össze az ereklye történetét, akik tudnak valamit a zászló és a szalag, a técsői Függetlenségi és 48-as Párt „életrajzáról”.

(A 48-as párt bölcsője az egykori határozati párt szélsőbal szárnya volt. 1868 áprilisában Madarász József Kossuth-hű hazafi vezetésével a szélsőbal parlamenti csoportjából kiszorult Kossuth-hívek Országos 48-as Párt néven politikai párttá szerveződtek. 20 képviselőjük volt az országházban. Később Kossuth Lajos kérésére 1874-ben felvették a Függetlenségi Párt nevet. Így lett Függetlenségi és 48-as Párt.)

A párt elnöke 1905-ben bekövetkezett haláláig Erdő Imre volt. Unokája, szintén Erdő Imre mesélte: *„Erdő Imre a nagyapám volt, nagyanyámat Pávay Vajna Erzsébetnek hívták. Nagyapám évtizedeken át ügyvédként működött Técsőn. A zászlót éppen az ő halála évében kapta a helyi szervezet. Nagyapám áldozatos és közmegegyezésnek örvendő tevékenységének tiszteletéül az özvegyét, nagyanyámat, Erdő Imrénét kérték fel, legyen a zászló keresztanyja, így a zászlószentelésen ő kötötte fel a szóban forgó szalagot a zászlóra. Anyai ági nagyszüleim is szorosan kötődtek a 48-as párthoz. Dr. Novák Dániel, aki 1914-ben halt meg, a párt körzeti vezetőségében tevékenykedett. 1910-ig a párt képviselőjeként tagja volt az*

Országgyűlésnek, egy ideig Fejérvári Géza akkori hadügyminiszter közvetlen munkatársa volt. Elismerésnek és tiszteletnek örvendett, úgyhogy második alkalomkor is bekerülhetett volna a Tisztelt Házba, de Tisza István kibuktatta, mert feltárta a sópanamát, azaz rájött, hogy az Aknaszlatinán bányászott sóból származó bevételek nagy része a Tisza-párt pénztárába vándorolt. Novák nagyapának két fiútestvére volt: Endre és Károly.”

Dr. Novák Endre elévülhetetlen érdemeket szerzett Kárpátalja (Ungvár) közegészségügyi intézményeinek létrehozásában, a megye központi kórházának építésében. Az ungvári megyei kórház B pavilonjának falán a következő emlékeztető olvasható: *„Köztevékenységi kórházfejlesztési működése elismeréséül Uzhorod Főorvosa Dr. Novák Endrének 50 éves jubileumára 1923”*

Novák Endre főorvos-igazgatónak köszönhetően nyitotta meg kapuit 1890-ben az Ungvári Állami Bábaképző Intézet, ő látta el az Országos Orvosszövetség Ung Megyei Fiókszövetsége elnöki teendőit is, *A közegészség, mint közgazdasági tényező az államéletben* című munkájával országos elismerést szerzett, ma is helytállóak sebészeti újításai, számtalan tanítványa gyarapította méltán kiérdemelt hírnevét.

1928-ban, 79 évesen vonult nyugállományba. Szobránc (Ungvár) utcai házában élte le maradék éveit. Vannak még szemtanúk, akik állítják, hogy a hetivásárra igyekvő nagykaposi és szobránci fuvarosok, mielőtt a piacra vonultak volna a sötétség leple alatt, szalmával borították be háza előtt a kövezett utat, nehogy vasalt kerekű szekereik zaja túl korán felébressze az agg és beteges doktort...

Novák Károly unokája, Éva, a magyar úszósport büszkesége, olimpiai bajnok.

Nagyban hozzájárult a párt (helyi) történetének feltárásához dr. Solymos Tiborné, Dr. Novák Dániel másik unokája, aki a köz rendelkezésére bocsátotta gazdag családi levéltárának anyagait, melyekből ismertetek néhányat: *„A técsői választókerület polgársá-*

gának. Egy új korszak s ezzel egy új küzdelemnek küszöbére értünk. Derék férfiakra, elszánt harcosokra van szüksége a Függetlenségi és 48-as Pártnak s ennek a nemzetnek, hogy a munkának s az alkotásnak fegyverével hódítsa vissza Magyarországot önmagának. Mert a mi hazánkunk szabadnak, függetlennek kell lennie minden idegen beavatkozástól s ezt lépésről lépésre haladva, csak úgy érhetjük el, ha a választók bizalma és szeretete az érdemes férfiak közül a legkiválóbb munkást és harcost küldi a küzdelembe. Ilyen férfiúnak ismerjük mi Novák Dániel polgártársunkat, aki elveink és becsületes törekvéseink rendületlen híve. A hazának szüksége van a választók becsületes meggyőződésének nyilvánítására, hogy ebből a nemzet akarátának hatalmas riadója harsogjon felénk. Ennek a riadónak legyen visszhangja a Ti választókerületekben, midőn Novák Dánielt bízátok meg az egész nemzet érdekeinek képviselésével. Éljen a szabad és független Magyarország, legyen népe boldog, hatalmas és erős! Éljen Novák Dániel! Kossuth Ferenc Elnök.”

(Ismert tény: 1910-ig Kossuth Lajos fia, Ferenc volt a Függetlenségi és 48-as Párt elnöke.)

Két távirat:

„Nagyságos Novák Dániel képviselő

A técsői függetlenségi és negyvennyolcas párt első parlamenti beszéde alkalmából bizalommal üdvözli szeretett képviselőjét

Molnár alelnök”

„Nagyságodat, mint kerületünk képviselőjét az igazi megalkuvást nem ismerő függetlenségi magatartásáért szívélyesen üdvözöljük, bizalmunkról és ragaszkodásunkról biztosítjuk.

A választó polgármester nevében

Csurka András”

Erdő Imre: – Mielőtt elmondanám, amit a zászlóról tudok, hadd említsem meg a Novák-ág felmenői között az Eizler ágat és

közöttük Kötl Annát, aki közeli barátságban volt a Szendrey családdal...

(A krónikásnak sikerült fellelni Kötl Anna naplóját amelynek részlete nem kötődik a zászló sorsához, ám eddig nem közölt kordokumentum): *„Szendrey Ignác ifjan került a Károlyi grófhhoz, és atyámmal egy időben, csak másik uradalomba nevezetesen tiszt-tartónak. Életfogytiglan híve maradt családuknak, amit mi hálá-san viszonzotunk. Családi élete nem volt szerencsés. Féltékeny, civakodó hitvestársával folyton viszálykodtak. Húsz éves szorgalmas fiától a Typhus fosztotta meg. Júlia akarata ellenére lett a bohém Petőfi felesége, kinek gyászos eltűnése után, nyílt utcán fogadta el (ha jól emlékszem) Windischgrätz térparancsnok udvarlását, ami a forradalom leverése után botrányt keltett a még le nem csendült kedélyekben. Pénzt követelő levelére azt felelte atyja, hogy jöjjön haza, nem kíván tőle egyebet, csak az asztalnál prezidiáljon, és lesz mindene, amire szüksége van. Júlia erre nem is felelt, hanem atyja híre, tudta nélkül nőül ment a görbe nyakcsigolyájú Horváth Árpád tanárhoz. Ő maga bevallotta, hogy szükség vitte erre a lépésre, mire az utolsó aranyát fölváltotta és atyjához visszakerülni nem akart. Három göthös Horváth fiúnak és egy vézna leánynak lett az anyja, anélkül, hogy az anyakötelességeinek megfelelt volna. Nem is él már közülük csak Ilonka mint főhadnagy hitvese, és dr. Árpád egy fia, aki szakasztott nagyatyja képmása.*

Ameddig Petőfi Zoltán a földön közlekedett, szintén Szendrey bácsi nyüge volt mint Júlia is, miután férjét fiaival elhagyta, míg hosszú, kínos szenvedés után végre ő is a föld alá került.

Szendrey Mariska, Gyulai Pálné könyörgése tartotta vissza Júliát még egy, két évig övéi mellett, de amint az kolerában hirtelen kimúlt, hátat fordított neki.

Mariska 1886-ban múlt ki, két kislányt és egy fiúcskát hagyott árván, megint a nagyapa gondjába. Fogadott is egy...Lotti nénit melléjük, aki folytonos károgásával egy szentet is kihozott sodrából

és mégis ő gondozta a több utódai között leghívebben a négy kis árvát, mert Júlia Ilonkáját is közibük vette nagyapa.

Szendrey bácsi hetvenhat éves korában vett Leányfalun felserdülő unokái nevére egy szép, tágas nyaralót, Gyulai kisebb szérút Kálmán fia részére.

Füle hallatára kinevették az öreget, hogy nyolcvan évei dacára gyümölcsöt remél enni az akkor ültetett sok, sok csemetéről, pedig megérte nemcsak egy esztendőben, mert 96 éves korában múlt ki csak csendesen. Utolsó éveiben panaszkodott, hogy sose tudja biztosan való-é álom-é ami körülötte történik.

Gyulai Margit, Markosné unokáját, és annak 7 éves leánykáját is ő kísérte a temetőbe.

Gyulai Aranka első férje Kelebra Árpád, oly durván bánt azzal a szent engedelkeny menyecskével, hogy kész volt elválni tőle. Jelenleg Fodor főhadnagy felesége, és két erőteljes fiúcska boldog anyja.

Kálmán jeles esze dacára, nem fogott biztos protekció útján se hivatali állást. Könyveit bújta vagy kertészkedett. Feleségül vett egy tökéletesen végzett, gavallér főúr lányát, kora kimúlása után özvegyére hagyta nagyatyja után örökölt összes vagyonát, az katonaképes levén csak hamar szert tett egy főhadnagy urára, akivel rövidesen túladott az örökségen, de szerzett egy fiúcskát ráadásul, mert az alma nem esik messze a fájától.

Szendrey bácsi, aki szegény fiú létére egy hosszú életen át kurgatta össze vagyonát megfordulna a sírjában, ha tudná, hogy szerzeménye katona férjek kezére került.

Hogy Gyulai Pál uram mennyire nem gyakorlati tudós, minden ismerőse tudja. Megilleti a méltóságos cím, de nem látszik meg rajta. Családapa is csak névleg volt, gondjukat nagyapára bízta, hogy Fodor vejeivel ternót csinált aligha átérzi, mert mérőföldnyire eltérőek a nézetei. Gyulainak a rend és csínyről fogalma sincs, Fodor pedig művész benne. Gyulai nem tud a pénzzel bánni, Fodor pontos fizető és takarékos. Milyen kedvire való unokája lett volna Szendrey nagyapának!...”

A visszaemlékezésekből megpróbáltam összeállítani a zászló történetét.

Kovácsné Varga Ilona: „A családunknak volt egy naplója, nagyon-nagyon régen kezdte el írni valamelyik ősünk. Az volt a szokás, hogy a következő generáció férfitagja folytatta mindig a napló írását, s feljegyzett a családdal kapcsolatos minden eseményt. Ebbe a naplóba be volt írva, hogy szépnagyapánk, Varga Lajos Kossuth Lajos katonája volt, harcolt a szabadságért az osztrákok ellen. Csak évekkel Világos után került haza, és itthon megalapította a 48-as pártot. Ha nem csal az emlékezetem, akkor ez valamikor a múlt század vége felé lehetett. Sajnálom, hogy nincs meg a napló, de az is lehet, hogy kallódik valahol, mert minden magyaros dolgot el kellett tüntetni, mikor bejöttek az oroszok...”

Erdő Imre: „Örülnék, amennyiben határozottan állíthatnám, hogy a zászló Técsőn, vagy Máramarosszigeten készült, de inkább Pesten, mint itt. Nagyapám ellenlábasa az esedékes választásokon Pekár Gyula volt, de jó politikusként igyekezett híveket szerezni a függetlenek között is, de nem kizárt, hogy a századfordulón még éppen ő is független volt.”

Kovácsné Varga Ilona: „Szépnagyapám pártbeli és közéleti tevékenységét fia, György és unokája, azaz nagyapám, Bálint folytatták. Én úgy emlékszem, hogy Pekár Gyula pesti jogász volt, ő nyerte meg a választást Novákkal szemben, és a zászlót is ő ajándékozta a técsőieknek. Úgy rémlik, Pekár azelőtt a függetlenekhez tartozott, csak később pártolt át a másik táborhoz, de lehet, hogy csak pártolót akart szerezni, s ezért volt a zászló a függetleneknek 'címezve'. A zászló rúdját nagybátyám, Varga Imre asztalosmester faragta. Szép, cirádás munka volt, bele is véste: Varga Imre csinálta. Én magam is láttam abban az időben a zászlót, most felismerem. 1914-ben vagy ekörül Károly király ment ki a frontra, de itt Técsőn megállót csinált. Tudták már ezt előre, azt is tudták, hogy özv. Erdő Imrénénél fog látogatást tenni. A kúrián a bejárat kaput meg ajtót kicifrázták,

kifestették, virágokkal díszítették. Volt egy nagy felirat, melyen ez állt: Éljen Károly király. Oda volt téve ez a zászló is. Azt beszéltek, hogy a zászlóra özv. Erdő Imréné vigyáz, nála van és nála is volt. De a háború végén, mikor már azt beszéltek, hogy elcsatolnak minket, az özvegy ügyvédné magához kérte Csathó Károlyt, Rettegi Imrét és Varga Bálintot, akik a város elöljárói meg presbiterei voltak, és a zászlót elvitték Tóth Imre református lelkészhez. A tiszteletes úr 1920-ban meghalt. Azóta nem hallottam semmit a zászlóról.”

A krónikás megjegyzése: A técsői (máramarosi) Függetlenségi és 48-as Párt az első világégés alatt szétesett, szervezői és tagjai közül sokan elesetek a fronton. Ács Lajos Sámuel és elvbarátai szervezték újjá, de nem a régi nevén, mert az irritálta a cseh megszállókat, hanem Kiszgazdapárt, majd később Magyar Párt néven.

Dénes Béláné: *„Samu bácsiéknak nem volt gyerekük, az árva-házból vették ki Dénes Lajost, akinek fia, Béla az én férjem volt. Samu bácsi – így nevezte az egész város Ács Lajos Sámuel – egész életét a magyar ügynek szentelte. A ház, amelyben most is lakom, az övé volt, a técsőiek építették át számára tiszteletük és megbecsülésük jeleként.”*

A krónikás megjegyzése: A trianoni diktátum „eredményeként” elcsatolt területeken megindult a polgári szerveződés. Átfogó nemzeti pártot nem lehetett létrehozni, ezért indult meg az új alapok megmentése világnézeti és osztályalapon. Az Országos Keresztényszocialista Párt és a Magyar Kiszgazdapárt voltak az elsők. Az előbbi a városokból indult a vidék felé, a második a falvakból indulva igyekezett a városok irányába az egész magyar társadalom átfogó nemzeti keret kiépítése céljából. A kiszgazdák munkájukat a kisiparosokra is kiterjesztették és 1925-ben a Magyar Jogpárttal Magyar Nemzeti Párt néven egyesültek.

Dénes Béláné: *„Én nem foglalkoztam ezzel, de a mi házunk volt a párt központja. Besötétített ablakok, elrekesztelt ajtók mögött tartották összejöveteleiket, méltatták a nemzeti ünnepeket. Ilyenkor*

Samu bácsi előhozta az elrejtett zászlót is. Mert a zászló minálunk volt elrejtve. Dugdosni kellett, mert a csehek gyakran zaklatták Samu bácsit, rendszeresek voltak a házkutatások, le is tartóztatták néhányszor, meg is verték. Samu bácsi halála után is nálunk volt a zászló, apósom rejtegette, csak 1939-ben vette elő, amikor már tudtuk, hogy visszatérünk az anyaországba. Akkor adta át Erdő Lajos városi bírónak, úgyhogy a bevonuló magyar katonákat már ez alatt a zászló alatt fogadta a város népe.”

A krónikás megjegyzése: Técső 1939. március 15-én szabadult fel. Elsőként az Ungár Károly alezredes vezérlete alatt álló 14. kerékpáros zászlóalj (I. század) katonái lépték át a város határát.

Kaszó András: „1920-tól 1939-ig Kazinczy Róza, Samu bácsi testvére rejtegette a zászlót, mert Samu bácsit és társait gyakran zaklatták a csehek, meg is találták volna nála, amiből nagy baj lett volna. Több rejtekhelyről is beszéltek akkoriban, aminek egyedüli célja a besúgók megtévesztése volt. Az oroszok közeledésének hírére Erdő Lajos átadta a zászlót Háпка Péter képviselőnek és Izsák Imre esperesnek. Talán ők rejtették el a most felfedezett rejtekhelyre... Izsák Imre esperes 18 éven át szolgálta a técsői református egyházat, 1944 őszén halt meg.

Háпка Péter 1909-ben tett ügyvédi vizsgája után Técsőn folytatott gyakorlatot. Aktívan részt vett a megye és a város politikai életében, a felszabadulás napjától miniszteri biztосként működött országgyűlési képviselővé való meghívásáig. Hónapokkal az oroszok bejövetele előtt elhagyta a várost.”

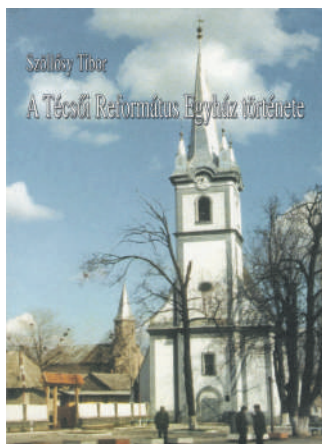
Ennyit sikerült kideríteni a Függetlenségi és 48-as Párt técsői múltjáról. Bizonyára vannak, akik többet tudnak a zászló sorsának alakulásáról is, arról, hogyan került a templom padlására. Izsák Imre esperes fia, Imre és Háпка Péter fia, Péter szoros barátságban voltak. Azt beszélik, ifj. Izsák Imrét az oroszok bevonulása után meggyilkolták. Ifj. Háпка Péter elköltözött Técsőről. Állítólag megváltoztatta még a nevét is...

*A szalag és a zászló 1997. november 3-án került elő
a técsői református templom padlásteréből*

*A zászlót László Károly técsői református esperes
és dr. Szöllősy Tibor mutatják be a református templom előtt*

*A Técsői Református Egyház története című 2000-ben megjelent
könyv borítója*

*Dr. Antall Józsefné Fülöp Klára (bal szélén) és Svájcban élő unokatestvére a
zászló előtt, középen dr. Szöllősy Tibor (Técső, 1998)*

Hendrey János éppen kezdte mi-
 nőt a karolji grófokhoz, és aljával
 előle, csak mások uradalom, ha nevesen
 hozzátartoznak. Először figyelmeztetve ma-
 szaladnak, a mit mi halálosan vesze-
 lünk. Csak a család nem volt szenteses.
 Hogy, a család híveivel és a család
 szolgáival. Hosszú és szorgalmas tan-
 fázat a Typhus faszottan meg. Tulán a
 zata ellenére lett a bolhák Petőfi fel-
 tünthet gyászos elhunása után, nyílt ut-
 fogadta el (ha jól emlékszem) Vörösmarty
 szepiármányok udvarlását, a mit a fasz-
 lom lővője után, bolhák Petőfi fel-
 le nem csodásult kedélyekben.

Kötl Anna naplójának részlete

A cím előtt lévő rövidítések magyarázata:

== D == Szűcs,	== PO == Távlati telephelyezés,	== XPT == Kúldetés fizetési távirati	== J == Nappali kézbesítés,
== EPK == Valás fizetési távirati,	== DCD == Szűcs távirati telephelyezés,	== EPT == Kúldetés fizetési távirati	== TR == Távirati átadás,
== EPKX == Szűcs távirati fizetési távirati,	== TPD == Telephelyezés postai,	== XPF == Kúldetés fizetési postai	== GP == Posta átadás,
== EPKXEPK == Valás fizetési távirati	== TP == Posta átadás,	== HO == Nyári kézbesítés,	== GPR == Posta átadás ajánlata,
== TO == Összesítés,	== LP == Kúldetés fizetési,	== KP == Nálai kézbesítés,	== TX == Cím.

A *Kossuth* választókerület
polgárságának.

Egy új korszaknak s ezzel együtt egy új küzdelemnek küszöbé-
re értünk.

Derek férfiakra, elszánt harcosokra van szüksége a független-
ségi és 48-as pártnak s ennek a nemzetnek, hogy a munkának s az alko-
tásnak fegyverével hódítsa vissza Magyarországot önmagának.

Mert a mi hazánknak szabadnak, függetlennek kell lennie min-
den idegen beavatkozástól s ezt lépésről-lépésre haladva, csak úgy ér-
hetjük el, ha a választók bizalma és szeretete az érdemes férfiak kö-
zül, a legkiválóbb munkást és harcost küldi a küzdelembe.

Ilyen férfinak ismerjük mi *Kossuth Dániel* polgártár-
sunkat, a ki elveinknek és becsületes törekvéseinknek rendületlen híve

A hazának szüksége van a választók becsületes meggyőződésére
nyilvánítására, hogy ebből a nemzet akaratának hatalmas riadója harog
jon felénk.

Ennek a riadónak legyen visszhangja a Ti választókerületetek
ben, midőn *Kossuth Dánielt* biztátok meg az egész nemzet érdekében
képviselőtével.

Éljen a szabad és független Magyarország, legyen népe boldog
hatalmas és erős!

Éljen *Kossuth Dániel*!

Kossuth Dániel
1890

Kossuth Ferenc
elnök

A távirat és a levél az országgyűlési választások előcsatározásait idézi.
A levelet Kossuth Ferenc látta el aláírásával

Técsői postai levelezőlap

A TÉCSŐI HŐSÖK EMLÉKMŰVÉNEK TÖRTÉNETE

Técső, a Felső-Tisza-vidék „fővárosa” 1939. március 15-én szabadult fel és egyesült az anyaországgal. A várost báró Ungár Károly alezredes vezényletével a 14. kerékpáros zászlóalj 1-es százada csak 23 órára szabadította fel, mert a bevezető út mentén lévő szalmakazal mögül egy szicsák lövöldözött a dalolva érkező katonákra (szerencsére rossz célzó volt, nem talált el senkit) s ez az incidens késeltette a bevonulást. Hála Viszt László őrvezetőnek és beosztottjainak sikerült a lövöldözőt bekeríteni és lefegyverezni. Másnap, március 16-án a felszabadítók „újra hadra keltek”: segítségükkel visszatoltatták a szomszédos Taracköz állomásról a técsőire azt a 14 mozdonyt és 40 teherkocsit, amit a csehek a románoknak szándékoztak átadni.

(A város és környéke felszabadításáról részletesen tájékozódhatunk Móricz Béla *Técső* című kötetéből melyet a Vitézi Rend Zrínyi Csoportja adott ki Budapesten. Nem véletlen a szerző kiléte: ő annak a Móricz családnak sarja, amelynek ősei técsői illetőségűek, köztük Móricz István, a huszti vár főkapitánya a II. Rákóczi Ferenc vezette szabadságharcban. Említést érdemel – számtalan ismert felmenő között – a család későbbi leszármazottja is, dr. Antall Józsefné Fülepp Klára, aki rendszeresen látogatja ősei „fészket”, erkölcsi és anyagi támogatást nyújtva a földieknek. A técsői magyar tannyelvű gimnázium egyik tanterme a Móricz nevet viseli, a kollégium dr. Antall József nevével büszkélkedik.)

Két napra rá, a város elöljáróságának ünnepi közgyűlésén döntés született: emlékművet emelnek a város főterén az I. világháborúban hősi halált halt técsőiek tiszteletére. Az előkészületi munkálatok hamarosan elkezdődtek, de a befejezés elhúzódott; a leleplezésre 1942. július 12-én került sor.

A korabeli sajtó, az Új Máramaros így írt az eseményről:

„...Ismertetjük az ünnepély műsorát:

1. Reggel 6 órakor zenés ébresztő
2. 8 órakor ünnepi istentisztelet valamennyi keresztény templomban

3. Fél tízkor a testületek felvonulása az ünnepély helyszínére

4. 10 órakor az emlékmű leleplezése a következő képen: a) Himnusz, b) Erdő Lajos községi bíró megnyitója, c) Kalinfalvi Jurka Fláviusz vármegyei főispán üdvözlő beszéde, d) a vendégek beszédei, e) Antal István dr. nemzetvédelmi propagandaminiszter ünnepi beszéde és az emlékmű leleplezése, f) a résztvevők, alakulatok, egyesületek és testületek díszfelvonulása a leleplezett emlékmű előtt. Közben felhúzzák az országzászlót egész árbocra, majd következik vitéz Kökényessy Hápka Péter dr. ny. min. tan. beszéde a tűzharcosok előtt, amikor a lobogót félárbocra eresztik.

Az ünnepély a mű megkoszorúzásával és díszfelvonulással ér véget.

...Fúvós zenekar játéka fogadta a neves vendégeket, jelentést tett a kassai hadtestparancsnok képviselőjében vitéz Pintér Aladár ezredes, dandárparancsnok. Egy técsői magyarruhás leányka: Bartos Olga verssel és pompás szekfücsokkal köszöntötte őket...

Részletek Antal István dr. nemzetvédelmi propagandaminiszter beszédéből:

...Nagy időkből hős életformára van szükség. Hős nem csak a vezető, hanem az egyszerű közkatonára is, hős az anya, aki itthon hordja a vállain a családi élet gondjait, hős a kőműves, hős a tisztviselő, ha helyt áll lemondásával és áldozatkészséggel a számára kijelölt poszton. Kis nemzet vagyunk, rengeteg belső problémánk is van, azt legyűrni, ezeket megoldani csak hősi életszemlélettel tudjuk, amely végül a világ nemzetei között is helyreállítja az igazság uralmát és megtermi az erkölcsi jóvátétel áldásait.

A hősi lélek – ne feledjétek – katonai lélek és erkölcsi lélek, ezt meggyökereztetni és megerősíteni múlhatatlanul szükséges, mert a

magyarságra az igazi megpróbáltatások csak ezután következnek, s az ezeresztendő haza megtartása mérhetetlen erőfeszítést követel. Ez a hősi lélek kőbe van faragva elöttek itt, a técsői hősök emlékművében, hogy mindennap lelkesítsen benneteket...

Azután a hősi lélek kívánta kettős kötelességről szólott Antal István miniszter.

– Első kötelesség: magyar életforma, magyar hagyományok szerint élni és vezetni a nemzetet, mert magának Técső községnek nemes példája mutatja, hogy nincs szükségünk idegen formákra...A mi utunk egyenes, becsületesen tiszta...

– A második kötelesség: a hazáért teljesített megfeszített munka, áldozat és szenvedés ellenében szociális, kulturális és gazdasági értelemben olyan életet kell teremteni, hogy benne minden becsületes szándékú ember egyformán kapjon helyet a kenyér és jogok asztalánál.

...Történelmi ez a hely – folytatta a miniszter – ahonnan hozzátok beszélek. Itt, ezeknél a szorosoknál védte IV. Béla az országot a tatároktól, Nagy Lajos király innen kezdve szervezte meg a védelmet a keleti veszedelem ellen. Ez a föld látta Rákóczi kuruc hadait és elküldte fiait Kossuth Lajos szabadságharcos honvédei közé is.

...Így hát ez a föld a vér jogán nem lehet más és nem is lesz más, csak magyar!

...Atyai szeretettel és testvériséggel viseltessetek az itt élő nemzetiségek iránt, biztosítsátok számukra, hogy a Szent István palást alatt megtarthassák nyelvüket, vallásukat, saját kultúrájukat... tudniuk kell, hogy az államalkotó magyarság mindenkor testvéri támogatással állt mögöttük.

...E hősi szobor tövében ily gondolatokkal induljunk el az új magyar élet felé.”

Técsőt 1944 októberében foglalták el az oroszok. Haladéktalanul hozzákezdtek a magyar emlékek megsemmisítéséhez. A helybeli janicsárok végezték el a piszkos munkát orosz gépfegyverek

védelmében. A legvehemensebb pusztító G. István volt, aki kalapáccsal törte-zúzta az emlékművet; a törmelékét szekérre rakták és a Tiszába zúdították. Távollétüket kihasználva, az emlékmű mögötti házban lakó, ma híres vívőedző, Batizi Sándor és öccse, Béla leosontak, összeszedtek néhány törmelék-darabot, föl vitték házuk padlásterébe és elrejtették a meglazított padlódeszkák alá.

G. István, aki másnap folytatta piszkos munkáját, felmászott a valamikori tiszti kaszinó épületének tetejére, hogy ledobja a koronás címert, ott megcsúszott, leesett és halálra zúzta magát.

Felkerestem Bartos Olga nénit, aki a kilencedik X-ét tapossa. Nehezen lehetett a matrónával szót cserélni, mert egyre csak sírt.

– Hogyan éli meg a hírt, az eseményt Olga néni, hogy Phönix-madárként feltámad a múlt?

– Csak sírok meg sírok... Annak a napnak minden mozzanata emlékszem, mintha tegnap történt volna... Tudja, én háromszor születtem: másodszor, mikor az első emléket avatták, most harmadszor, mikor feltámadt poraiból, visszaszállt fészkére a turulmadár... A jó Isten meghallgatta imáimat, mint annyi magyarét... Van igazság... Isten a történelem ura.

AZ 1848-49-ES SZABADSÁGHARC EMLÉKEI TÉCSŐN

Az 1848. március 15-i pesti események hírei nem találtak azonnali egyetértésre és szimpátiára a Máramaros megyei Técső hivatalos köreiben. Erről egy korabeli krónika feljegyzései tanúskodnak: „1848. Egyházmegyei Gyűlés hirdettetett az Elnökség által. Ideje folyó 1848-ik évi Harmadhó 16-ik Napja. A Magyar Nemzet 1848-ik évi Márczius 15-én történt újjá születése és kormányrendszere megváltoztatása alkalmával a felizgatott Népkedély támadható ingerültségének rész szerint Megelőzésére, rész szerint lecsillapítására felszólító egyházkerületi rendelet köröztetett nyomtatványában.”

A „felülről indított” körlevél 10 olyan pontot sorol fel, amelyek „az együtt lévő Országos rendeletekhez” csatolódnak; utasításokat tartalmaznak a „népkedély” megfékezésére, a „mozgolódás” megelőzésére.

Az „ingerültséget” azonban nem lehetett lecsillapítani. Oly nagyméretű forradalmi mozgolódás kezdődött, hogy azzal a técsőiek méltán érdemelték ki a „rebellis népség” jelzőt, amelynek később, az 1849-es bukás után is lett „eredménye”.

Negyven főre tehető azoknak a técsőieknek száma, akik fegyverrel a kezükben harcoltak a szabadságért, de nem maradtak tétlen az itthon maradottak sem.

Kutatásaim során értékes és érdekes könyvre leltem rá: *Magyar Hazai Vándor 1835. Minden rangú és rendű olvasó számára.*

A könyv *Kalendáriumi Tárgyak* című bevezetője nem más, mint bejegyzésekre szánt tiszta lapok a hónapok megjelölésével, vagyis napló. Ezen túl a könyv korabeli írásokat tartalmaz a Habsburg-monarchia részeként vegetáló Magyarország társadalmi, politikai, gazdasági életéről, népszokásokat, az ország középkori

történelmének epizódjait eleveníti fel a korra jellemző grammatikával. Az érdeklődést elsősorban a *Kalendárium* egyik lapja kelti fel, éspedig a kor és az üres kamrák egerei által megragott második lap, amelyen a februárius felirat alatt a következő kézírásos bejegyzések vannak:

Fuvarozást tettem. 1849-ik Év.

Januárius hó 6-án Újvárosba jártam a sóvágó csapattal.

20-án Újvárosba ismét jártam három lengyel futárral.

29-én Husztra jártam a Munkátsra menendő Borsodi önkéntesekkel.

Febr. 14-én két Ökörmezőre való katonának szálást adtam.

Már. 9-én Szigetről Técsőre a Borsodi Tüzéreket fuvaroztam 4 lóval.

Már. 8-án két Bányáról érkezett katonának szálást adtam.

9-én 4 Borsodi honvédnak szálást adtam.

12-én Hét Tiroli vadásznak ebédet s szálást adtam.

14-én a Tiroli Vadászokat Husztra fuvaroztam 1 lóval.

24-én Munkátsi Honvédeket Husztra fuvaroztam 4 lóval.

25-én egy rahói honvédnak szálást adtam.

Május. Hét Borsodi katonának szálást adtam.

Itt megszakadnak a bejegyzések, ám ez a néhány sornyi krónika is történelmi értékű; ékes tanúja annak, hogy Técső polgárai – szemben a „felső rendelkezésekkel” – szívügyüknek tekintették a szabadságharc eszméit és céljait, részt vettek azok megvalósításában.

E vidék polgárai látták és fogadták a Lenkei-huszárokat, akik 1848 őszén Galíciából a Mariupol–Nadvorna–Kőrösmező útvonalon eljutottak Máramaros-szigetre, hogy csatlakozzanak a császáriakkal harcoló magyar seregekhez. A Lenkei-huszárok egyik szállásadója a később világhíressé lett Hollósy Simon festőművész édesapja volt. Az örmény származású Korbuly Simon – Hollósy apja – éppen a szabadságharc eszméinek hatására ma-

gyarosította a nevét. A Lenkei-huszárok Técsőt és Visket érintve, ezekben a helységekben rövid időre megpihenve vonultak a harc-térre. A técsőiek még századunk húszas éveiben is nagy büszkeséggel mutatták az érdeklődőknek azt a vályút, amelyből a huszárok lovai ittak. A szájhagyomány szerint a világosi fegyverletétel után bujdosó Lenkei-husárokat a Hollósy család segítette.

A szabadságharc elbukása után nem maradtak el a megtorló intézkedések. Egy vaskos iratgyűjtemény, a „Felső Rendelések Könyve, Második Kötet 1836–1856. évekről” az olvasó elé tárja azokat a rendeleteket és utasításokat, amelyek értelmében „megtorlandó minden és mindenki”, aki a szabadság eszméje mellé állt, vérét ontotta érte. A 965. számú bejegyzés alatt a következőket olvashatjuk: *„A helyi hitvallású tiszántúli Superintendenstől. Az egyházkerületbeni Esperesi Hivataloknak. Folyó Hó 15.-én 950. száma alatt kelt körlevelém tartalmával összefüggően kívánom Szólga Társaimmal hivatalosan tudatni a következőket: I. Császári Királyi tejhatalmú országos Fő Biztos nagyméltóságú Vasonkői Gróf Zichy Ferencz Úr Ő Excellenciaja...midőn egyrésről a gyászos emlékü forradalomból ránk háramló beszámításnak magas fokát és miatta szigorú rosszallását irányunkban kijelentette, kegyes vala másrésről irgalom hangján szólani, s ily módon szívenyhítő balzsamot nyújtani számunkra, nyilvánítani méltóztatván, hogy valamint különbségeket tud és fog tenni a szándékosan, a gonosz akarattal bűnhődtek, és azok között, kik az események rohama által besodortatva, a csábítás vagy félelem következtében lettek a forradalom tényezőivé: úgy az utóbbiakat fiatal fejedelmünk Ő Felségének határtalan kegyelme és megbocsátása felől nyugtatólag biztosítjuk, sőt amazoknak is nyújt reményt a rájuk kiadható királyi irgalomból, ha most őszinte lélekkel hódolva...a Felséges Király és Uralkodó Ház iránti tiszta jobbagyi hűség, engedelmesség és ragaszkodásnak, úgy szintén a föl bomlott rend és béke helyre állítása körüli szíves igyekezetnek, tetteleg közre munkálás által,*

folyamatosan tanújeleit adandának... II. Ugyancsak fönt tisztelt Gróf Excellenciaja méltóztatik azt is kinyilatkoztatni, hogy botránkozva látja az egyházi férfaiink közt el hatalmazott világias viseletet (bajusz, szakáll, színes és tarka öltönyök, szalaggal és tollakkal fel cifrázott kalapok hordása stb; hogy e visszaélés további folytatását a forradalmi szellem művének fogna tekinteni, és mint ilyet büntettetni, midőn ellenben minden ilyenek le vételét, s mellőzését az engedelmesség és alattvalói hűség visszatérésének első tanújelül veendi. E magos nyilatkozatát is – egyszersmind parancsát – Ő Excellentiájának... ezekkel szolgatársaimhoz juttatom. Debreczen, September 20-án, 1849.” 961. szám alatt a következő bejegyzés áll: „...Oly rendelet érkezett..., hogy miután a vélt nevezett Honvédek voltak azok bármi állású Tisztek vagy közlegények, ha csak a császári királyi katonaságtól elbocsátó levelet nem nyertek, mind katonai szolgálatot tenni kötelesek, és így mint a császári királyi katonaság hatósága alá tartozók lennének tekintendő, ennél fogva az olyan személyeket, ha végként el bocsátó levéllel el látva nincsenek, házasságra lépni és meg esketni nem engedem...” Idézet a 969. számú rendeletről: „...mint hogy az országban jelenleg minden nemű gyülekezetek tartása tilos, így az egyházi gyülekezetek is (különösen pedig az évenként rendszeren Október hónapban Debreczenben tartani szokott Superintendiakus gyűlés) egybe hívása súlyos felelősség alatt tiltalmaztatik.” Egy októberre datált rendelet a tanítók „átvilágítását” követeli: „...úgy, hogy államásaikon a legfelsőbb szolgálás érdekében teljes megnyugvással megfeleljenek.”

A szabadságharc egykori katonái elhalálozásuk esetén nem részesülhettek egyházi temetési szertartásban.

A bezárt iskolákat 1850. november 1-jén nyitották meg újra, szigorú rendeletekbe foglalt forgatókönyv szerint: „...a helybeli alkalmat véve az iskoláknak Felséges I-ő Ferencz József kegyelmes Királyunk kegyelméből történő meg nyitásából tartsanak November 2-ik vasárnapján a Templomokban Isten tiszteleteket, melyen

a már összegyűlt Tanulóság is jelen legyen és ahhoz alkalmazandó tanításaikban éreztessék hálára...buzdítsák hűségre, engedelmes-ségre és őszinte tiszteletre a Felséges Király és Királyi Ház iránt... Az iskola megnyitása alkalmával benn az Iskolában a helybeli Lelkész és más iskolai felügyelő jelenlétében az iskolai igazgató (Rector)... említessen fel a romlásból, melyek a forradalom ideje alatt az országra nehezedtek...” Még 1853-ban is jött ehhez hasonló rendelet: „...közöltetik Albert Fő Herczeg Ő Fennsége kalapokról szóló rendeletének fordításbeli másolata, a mely a következő:

Budán, Apr. 9., 1853. Hogy egy részről az ismeretes alacsony szé-les karimásu, úgynevezett Kossuth kalapok...elő fordulnak...viselé-se tiltott...ezen botrányos viselet eleje vétetik...”

...Apró betűkkel rótt sorok egy megfakult irkalapon. Anyai nagynéném őrizte meg a mának azt a verset, amely akkor született, mikor hírért vették Kossuth Lajos távozásának.

KOSSUTH SÍRJA

*Költözködő csalogány száll a tenger felett,
Köszönti a tavaszt: „Üdvözlég, kikelet!”
Átrepültem sok-sok idegen országon,
De virág nyílását alig-alig látom.*

*Fejüket kidugták s nézegettek máskor,
Mint kíváncsi lányok a feltámadáskor.
Hová tetted őket, annyi szép virágot?
Tán csupasz homlokkal hagyod e világot?*

*Ne vádoljon engem a te kicsi szájad,
Van elég virágom, ám de ne csodáld.
Ha terméseimből csak itt-ott szedhetnek,
Elvittem a javát a magyar nemzetnek.*

*Magyar földre vittem, magyaroknak adtam,
Magyarok koszorút fonnak szakadatlan.
És mint a zarándok, ki a búcsút járja,
Úgy viszik, úgy teszik a Kossuth sírjára.*

*A Kossuth sírjára? Én is oda szállok,
Üdvösségem lesz az, hogyha rátalálok!
Megdacolom érte a közelgő telet,
Hamarabb megjövök, kedves tavasz, veled.*

*Dalt mondok majd – szebbet nem hallott a határ,
Mert ki tud olyan dalt, mint a szabad madár?
Fájdalmas lesz, gyötrő, mint a szabadság.*

*Dalom addig eped, dalom addig árad,
Míg áttöri azt a súlyos kriptazárat.
Mint az olvadt balzsam, úgy hat fel az ének,
Óh, mondd, hol a sírja, hol találom meg?*

*Megmondom, madárkám: majd ha látsz egy helyet,
Hol a legnagyobb is könnyezve hajt fejet,
Hol térdre borulva sír egy bánatos nép,
S úgy ejt ki egy nevet, mintha imádkoznék.*

*Ott, hol nincs hatalma a sötét halálnak,
Ott, hol az ifjak férfiakká válnak,
És a gyöngye aggok újra ifjak lesznek,
Az aggok-ifjak együtt fogadalmat tesznek.*

*Ott, hol a dicsőség táblával kezében
Ragyogó angyalként ül isteni széken,
S tündöklő betűkkel legszebb lapját írja,
Az a fényes, szent hely, az a Kossuth sírja!*

Ilyen előzmények után nem véletlen, hogy a técsőiek az elsők között állítottak szobrot Kossuth Lajosnak. A város központi parkjában lévő mellszobor időrendben a hatodik a világ köztéri Kossuth-szobrainak sorában. A técsői magyarság közadakozásából készült, alkotója Gerenday Béla, Máramarosszigeti műhelyben öntötték bronzba. A két méter magas talpazaton lévő szobrot máig emlékezetes ünnepek közepette, 1896. május 8-án avatták fel. A feljegyzések és a szájhagyomány szerint azon a napon össesereglett a város apraja-nagyja, és képviseltették magukat „Kossuth városai” is: Monok, Cegléd, Debrecen, Budapest, Szolnok. Jelen voltak a környező falvak ruszinjai, akikről tudjuk, szintén részt vettek a szabadságharcban a magyarok oldalán. Az ünnepélyes megnyitót az akkori polgármester, dr. Batizi Endre bakija megzavarta, ugyanis beszédében azt találta mondani, hogy a szobor a város pénzén készült el, s nem hangsúlyozta, hogy a polgárok adományaiból, mire lett olyan hangzavar, nemtetszés-nyilvánítás, hogy az ünnepséget rövid időre meg kellett szakítani. A leleplezés után lovassági felvonulások és bemutatók voltak, az egyházi és világi együttesek színvonalas műsorokkal szórakoztatták a tömeget. A legemlékezetesebb és legmeghatóbb azonban a szobor mellett díszőrségben álló egykori 1848–49-es honvédek látványa volt: megkopott egyenruhában, a csákók alól kikandikáló, megritkult és ősz hajtincsekkel, egyik-másik reszkető kézzel botjára támaszkodva, ám belső indíttatású fegyelmezettséggel tanúsították tiszteletüket a forradalom és szabadságharc vezére iránt.

A Kossuth-szobor pusztá fizikai létében, s még inkább a belőle kisugárzó szabadságharcos szellemiség valóságában szerves, elidegeníthetetlen részévé vált Técső és környéke magyarságának; jelképe és zarándokhelye az oly sok megpróbáltatást átélt Felső-Tisza-vidék magyarjainak. Minden időben, akkor is, amikor az főbenjáró bűnnek számított, nemzeti ünnepeinken és október 6-án a felkelő nap friss virágokat pillantott meg a talpazaton, valakik

tisztára söpörték körülötte a kövezetet, eltakarítván a szél, vagy éppen a Gonosz által alantas szándékkal odahordott szemetet.

A méltóságában és szellemiségében egyedülálló emlék itt, a feltrancsírozott Haza keleti zugában, a kárpátaljai „csángók” földjén több mint száz éve hirdeti a hovatartozás, szabadság és egyenlőség igéi. Nem esett bántódása a román és cseh megszállás idején, átvészelte a világégéseket is. Vidékünk 1944-es szovjet annektálását követően azonban ezt is, mint annyi más magyar vonatkozású emlékjelet, a megsemmisítés veszélye fenyegette. Egy szemtanú visszaemlékezései szerint az „új rend” megfizetett és engedelmes kiszolgálói, az úgynevezett janicsárok a Turul-emlékmű szétzúzása után a Kossuth-szobor felé vették útjukat, azzal a nem titkolt, sőt hangoztatott szándékkal, hogy ledöntik és összetörik azt is. Csakhogy a técsőiek kiállottak mellette, megvédték büszkeségüket, mégpedig furfangos módon. Ismerve a bérencek „gyengéjét”, egy korsó szilvapálinkával fogadták őket; többször egymás után leitatják őket – túl sok biztatásra nem is volt szükség – és végül, a harmadik vagy negyedik „sorozat” után, miközben azok Bachus karjaiba szenderülve szunnyadoztak, kicipelték őket a vasútállomásra és berakták a román határ felé induló vonat marhaszállító vagonjába. Úgy emlékeznek a helybeliek, hogy a határnál letartóztatták és bebörtönözték mindkettőjüket illegális határátlépés miatt...

Váradi-Sternberg János történészprofesszor nem éppen veszélytelen, de áldozatos közben-járása eredményeként a szobrot a továbbiakban nem háborgatták, ám 1947-ben eredeti helyéről áthelyezték, mert a régi helyen sírkertet alakítottak ki a kollektivizáció „áldozatai” számára.

Majdhogynem fél évszázados kényszerű némasága után itt, a Kossuth-szobor mellett hangzott fel újra a Szózat, itt énekelte száz meg száz ajak a nemzet imáját, ide jött – és jön azóta is minden évben – az elsős gyerek, itt búcsúznak az érettségizők, itt hajtanak fejet és emelnek süveget a városon átutazó idegenek.

1989. március 15-én a szobornál összegyűltek Técső és környéke magyarjai, hogy méltóan emlékezzenek. Akkor hangzottak el az alábbiak: „– Ezen a tájon, ahol a Fehér- és a Fekete-Tisza testvérként összeölelkezve indul örök útjára, évezredek néma tanújának, a Nereszen-hegység lábánál mindig megkészt a tavasz, s talán éppen ezért vártuk mindig oly sok reménységgel. Itt a Kárpátok bércei mögül kel fel a Nap, hogy erőt gyűjtve és a fenyők csokraiban megkapaszkodva világossággal árássza el vidékünket, minket; melegeit azonban eddig szűkmarkúan mérte. A változó idők, az erővé vált óhaj kegyessé tette az ég örök vándorát: ma már nemcsak fényével, hanem melegeivel is örvendeztet bennünket. Megolvasztja a jégbe fagyott szellemet, megvilágítja az embereket-nemzeteket összekötő utakat és azt a reményt sugallja, hogy véglegesen beköltözik hozzánk. E vidék népe mindig tisztelte a mások szabadságát és becsülte a sajátját. Az elsők között vonult a szabadságharc zászlói alá, utolsóként törte el meggyalázott kardját; elsőként emelt emléket Kossuthnak, s utolsó útja előtt, a Kossuth utcán vezet el. Nemzetünk nagyjának szobra 1896 óta hirdeti azokat az eszméket, amelyeket azok élvezhettek legkevésbé, akik azokért harcoltak és haltak. A mai napon, előtte állva úgy érezzük magunkat, mint akik a kényszerű elválás, sokéves szétszakítottság után újra frigyre léptünk; mint úttalan utakon bolyongó gyermekek, akik újra családjukra, hajlékukra találtak. Becsüljük meg egymást az újratalálkozásban, keressük meg és tudatosítsuk emberi méltóságunkat, nemzeti öntudatunkat, dobjuk ki és tiporjuk el egymás iránti gyanakvásainkat, félelmeinket... A forrófejűség, az érthetetlen, értelmetlen indulatok, a Gonosz-vezérelte kezek évtizedekkel ezelőtt megfordították Kossuth Lajos szobrát, háttal a város felé. **FORDÍTÁSOK VISSZA ARCCAL A VÁROS FELÉ!** Felénk fordulva köszöntse hálás utódait a kelő nap sugaraiban, vetítse szellemét nemzetekre, folyókra, hegyekre. Tegyük lábai elé a tavasz, az ébredés és a hit virágait, tegyünk fogadalmat, hogy együttlétünk lesz az örök virágzás tápta-

laja. Lesütött szemmel, de emelt fővel idézzük a Turinból írt, fájdalommal, hő haza- és szabadságszeretettel átítatott levél kérő-figyelmeztető szavait: „Tehetségem e szegény termékét azon óhajjtással bocsátom útnak a távoli szülőföld felé, hogyha van valami igazság a nézetekben: ne legyen az oly mag, mely egész kopár sziklára hull... A siker áldása Istennél van. Embernél a becsületes igyekezet.”

...1993. január 7-én a kora reggeli órákban Técsőn futótűzként terjedt a hír: „Eltűnt a Kossuth-szobor!” Minden jel arra engedett következtetni, hogy erőszakos beavatkozással ledöntötték a talpazatról, éspedig a pravoszláv Karácsony szentestéjén, amikor a szeretet hatalma az éigig érni látszik, amikor a megbékélés és egyetértés magasztos szelleme kellene hogy uralja a szíveket. A tettesek fiatalok voltak, akiknek megbocsátottak, akiket nem vontak felelőségre – pedig a bűncselekmény vonatkozásában sok kérdés tisztázatlan maradt. Elgondolkodtató, hogy abban az időben gyalázták meg a magyar zászlókat, megcsonkították és ledöntötték a Petőfi-szobrot Beregszászban, sok helyütt összetörték a magyar feliratokat.

...A Kossuth-szobrot arccal a havas pocsolyában, kisebb sérülésekkel, egy út menti árokban találták meg a técsői magyarok. Félő kezek emelték ki a sárból, megtisztították, majd visszahelyezték a talpazatra. Azóta is ott áll, tisztelettel és emlékekkel, szeretettel és megbecsüléssel övezve.

A sors kegyes a técsői magyarokhoz: 1993 októberében, a református templom felújításakor a templom padlásterében szorgoskodó presbiterek egy ládát találtak; amelyben 48-as és a függetlenségi párt zászlaja, valamint egy ahhoz tartozó szalag volt elrejtve. Az ereklyék „életrajza” dicső fejezete a máramarosi magyarság múltjának...

ÍZELÍTŐ A TÉCSŐI MÓRICZ CSALÁD TÖRTÉNETÉBŐL

A múlt század 20–30-as éveiben még szállóige volt Técsőn (Máramaros megye) a „*Derék hazafi, mint a Móriczok!*”, ha olyan emberről esett szó, aki önzetlenül, szívvel szolgálta a hazát, a közjót. A Móricz-paletta, amit mozaik-kockákból sikerült összeállítani, ékes bizonysga a técsői Móricz család példás életvitelének, a fiúról-fiúra testált hazaszeretetnek, a szabadság eszméje melletti elkötelezettségnek.

A XVII. század elején – különösen Bocskay István, majd Báthory Gábor fejedelmek kormányzásának időszakában – az öt koronaváros (Máramarossziget, Técső, Hosszúmező, Visk, Huszt) lakosai nagy számban szereztek maguknak nemességet.

Az 1614. évi összeírásnál az említett városok lakói között – a korábbi összeírások adataival ellentétben – már szép számmal olvashatók nemes családfők neve. A 192 családfőt számláló Técsőn, ahol korábban csak 2 deákot mutattak ki nemesként, immár 27 nemesi rangra emelt polgár neve szerepelt az összeírásban.

Az egyik Móricz István volt, aki tiszteletre méltó fejezetet írt hazája XVII. századvégi és XVIII. század eleji történelmébe.

1640 táján született Técsőn és kitanult, éles eszű deákként került Teleki gróf személyes szolgálatába. A család számára ő nyerte el a magyar nemességet Almakeréki és Apanagyfalusi I. Apaffy Mihály erdélyi fejedelemtől. A Nándorfehérváron 1675. december 14-én kiállított armális szövege érdemül ismerte el azt, hogy hosszú éveken át kiváló eredményeket mutatott fel id. gróf Teleki Mihály erdélyi kancellár Máramaros megyei birtokain, mint jószágigazgató.

Édesapja, id. Móricz István ugyancsak írástudó lehetett, mert 1651–1666 között Técső mezőváros főbírája volt, aki telekszom-

szédjának leányát, név szerint Técsői Jakab Ilonát vette nőül, vagyis nemes ember leányát.

Ifj. Móricz István erősen hazafias érzelmeit igazolja a tény, hogy 1685-ben, amikor Máramaros megyébe császári csapatok vonultak be, önként szakított a polgári életvitellel: Zrínyi Ilona szolgálatában, Munkács várának védelmezésére katonának állt.

Jóval később jelentkezett a frissen alakuló kuruc seregbe. A későbbi kuruc fővezér, Károlyi Sándor gróf önéletrajzában a következő sorok is olvashatók: „...1703. június 7-én a Dolha körül táborozó kurucok ezen napra Móricz nevű hadnagyot expedálták volt ötvened magával, elejbe az méltóságos Fejedelemmek, Lengyelországba, által a Priszlopon...”

Móricz István a hadnagyi rangot nem csak nemes voltával érdemelte ki; május 1-jén a saját költségén felszerelt katonái élén ott volt a Tarpán kitűzött Rákóczi-zászló alatt, ő lett az egyik „talpas ezred” parancsnoka.

Személyes bátorságával gyakran kitűnt, katonáival eredményesen harcolt több ízben a labancok ellen. Erről tanúskodik II. Rákóczi Ferenc fejedelem 1704. február 23-án kelt adománylevele: „Vitézlő Móricz István gyalog főkapitány hívünknek kiváltképp Munkácsnál, Szatmárnál és Tokaj városának ostrománál jeles és dicséretes magaviseléséért...”

Példamutató helytállásáért a Nagyságos Fejedelem Móricz Istvánnak Tokaj városában telket, házat és szőlőket adományozott.

Ezek után – magas életkorára való tekintettel – kivonták a csapatszolgálatból és előbb Munkács várába osztották be (1706–1708), majd Huszt várának alkapitánya, később kapitánya lett.

Huszt várának uraként kitűnt szervezőképességével, szigorával, ő vigyázott a várat illető élelmek beszolgáltatására is. Szigorúan járt el a hátralékosokkal. Különösen Ugocsa érezte meg kérelhetetlenségét: 1000 köböl búzát kellett évenként Huszt várába küldeni, és ha egy kicsit is késett a behordással, már feddő levelet kapott az erélyes Móricz kapitánytól.

Az ő kapitánysága alatt történt meg a huszti vár részletes leltározása, a vár állapotának felmérése, a javítási munkálatok elvégzése, az addig uralkodó rendetlenség felszámolása, a Huszton épülő salétromgyár munkálatainak felügyelete, a kordován „csinálásának” ellenőrzése, a tiszai sószállítók védelmezése stb.

Ifj. Papp József írta: „... Huszti főkapitánynak Móricz Istvánt nevezte ki Rákóczi, a jeles és egészen az aggályosságig becsületes férfiút, aki mindenképpen igyekezett megfelelni kötelességeinek. Az őrséget pontosan fizette, annyira, hogy ha a fejedelmi udvarból elkéstek beküldeni a zsoldot, rögtön írt és kérte annak mielőbb való beküldését. Azon kívül gondoskodott a vár rongált épületeinek kijavításáról is. Az ő indítványára parancsolta meg Rákóczi Kissmarjay Albert prefektusnak 1708 májusában, hogy kezdjen hozzá a vár kijavításához...”

Móricz István, mint „házigazda” fogadta II. Rákóczi Ferencet az 1709-i rendi gyűlés alkalmából.

Amikor a Fejedelem Lengyelországba távozott, még onnan is válaszolt a huszti főkapitány parancsot váró levelére: „Tartsa ezért Kegyelmed kétkedés nélkül a kevés idő alatt is Hozzánk és hazájához való igaz, hűséges kötelességét...”

Miközben a császári csapatok már megszállták Huszt városát, a várat még napokon át tartotta annak kapitánya. Május 12-én nyitotta meg a vár kapuit a túlerő előtt, miután az ostromlók vezére, br. Aeton ezredes „Salvus Conductus”-sal biztosította a védők szabad elvonulását.

A nemes móriczi mag gyümölcsöző hajtásaival a következő században – újabb próbatétel! – találkozunk.

Móricz Károly, a megyei alispán fia, jogvégzett fiatalember 1837 és 1842 között nemesi testőr, majd 1843-tól főhadnagy volt a 3. könnyűlovas ezredben. 1848. október 19-től főszázados a 13. huszár ezrednél, majd ugyanitt őrnagy, osztályparancsnok. Később alezredes a borosjenői fegyverletételig. Aradon 16 évi vár-

fogságra ítélték. 1852-ben kegyelemben részesült. 1867–1868-ban szolgabíró, 1878-tól országgyűlési képviselő, 1890-ben a máramarosi honvédegylet elnöke lett.

1894. január 30-án halt meg Máramarosszigeten.

... A Móricz család a századfordulón költözött el a técsői Vasút utcai házból. Técsői Móricz Béla, mint hivatásos katonatiszt, részt vett Kárpátalja felszabadításában. Meglátogatta ősei városát, Técsőt is. *Kárpátalja Hősei* (1939-ben kiadott) című könyvében részletesen, mint szemtanú és aktív cselekvő, leírta a történelmi események mozzanatait. „... A Móricz család leszármazottjai újjáélesztették kapcsolatukat őseik szülővárosával a kilencvenes évek elején és azóta is 'hazajárnak'. Dr. Antall Józsefné Fülep Klára volt az 1993-as Hollós Napok díszvendége, ő avatta fel a Técsői Magyar Gimnázium Antall József nevét viselő kollégiumának épületét, leleplezte a 'Gimnázium Tiszteletbeli Igazgatója'-nak emléktábláját, ennek előtt dr. Antall Józsefné helyezte el a felépítendő gimnázium alapkövét, erkölcsileg támogatja, anyagilag segíti a várost. Vitéz Técsői Móricz Éva (Svájc) önzetlen és gazdag adományaival számítógép-központot (ma: Móricz-terem) hozott létre a gimnáziumban, hathatósan támogatja az újjáéledő técsői egyházi közösségeket. Técsői Móricz Iván (Argentína) felbecsülhetetlen értékű dokumentumokkal gyarapította a máramarosi történelmi múlt hiányos adattárát.”

HARANG-SORSOK

Adalékok a técsői református templom tárgyi emlékeinek történetéhez

„Siratnak a harangok, vigasztalnak. Mennek a vihar elé, vitézien ütnek a jégverés fehér szívébe. Rokonai a márvány anyamelleknek, szoptatják a lelket hanggal. Hajnalban mária-kék ablakokból, délben forró tava közt a tálnak, Napnak, este lombon vagy hóingen át, ha kell a nyugalom. Árva harangok nincsenek, csak árva költők. Átbeszélik a harangok a tengert.

Megrendítik a tavakat Kanadában. Megrendülnek a távoli hazaiak a cethal-csontokkal megtámasztott alkonyi tűzfalaknál. Távoli havas táborokban karolják a harangok a tántorgókat. Sírnak a harangok a hőésésben, ahol a fagyott fiúkat egymásra rakták, akár az ölfát. Harangok, harangok – számontartanak engem is. Jönnek a harangok értem.”

Nagy László

A kárpátaljai református egyházközösségek egyik legnagyobb, 2700 lelket számláló técsői gyülekezetét, amelynek lelkipásztora László Károly, teljes joggal nevezhetjük a Tiszáninneni egyházkerületek „végvárának”.

A város főterén álló, „legkeletibb” református templom a tártárjárás után, a XIII. század második felében épült (nem pedig a XVII. században, ahogy azt a homlokzati falán elhelyezett, műemléki védettséget jelző tábla hirdeti).

Deschmann Alajos Kárpátalja Műemlékei című könyvében (Budapest, 1990, 191-193. old.) így írja le: „...nagyméretű egyhajós

templom egyenes záródású szentéllyel, a nyugati homlokzat elé épített toronnyal. A szentélyhez északról egy azzal azonos hosszúságú sekrestye csatlakozik. A szentély keleti falában két keskeny kora gótikus ikerablak, déli falában két egyszerű félköríves barokk ablak van. A sekrestye keleti falában pedig egyszerű csúcsíves ablak látható... A templom tornya késő barokk csúcsos sisakja négy fiatornyos... A hajót kazettás, festett famennyezet fedi, amely a feliratok szerint 1748-ban készült. Ez a legnívósabb látnivaló, az erdélyi famennyezetekkel rokon. A közel 200 kazetta díszítése változatos. Minden kazetta más és más díszítésű, többségükben ornamentális motívumokkal, de számos közülük figurális ábrázolással, néhány pedig feliratos... Az egyik feliratos kazettán a következő olvasható:

'Istenhez való kegyes Indulat
tsából A técsői refor Szent
Ecclesia csináltatta ezen Me
nyezetet Szalc János Ur fő
bíróságában és Batiz János Ur
egyházfőispánja Az Ezer Hét
Száz Negyven Nyolcadik Eszten
dejében pünkösöd havában'

Egy másik kazettán a „maisterek” nevei olvashatók: Mezei Mihály, Mezei István, Igyártó János, Héder Mihály.”

A templom Pál nevű plébánosáról az 1336-ban kelt írások már említést tesznek.

A XVI. század ötvenes éveiben kezdődő reformáció itt is hamar tért hódított. Ismertek az új hit terjesztőinek nevei: Ramasi Mátyás, Huszti Tamás és Surdaster János. A templom 1546-tól a református hívéké.

Maga a templom az idők folyamán háromszor égett le és épült újjá. 1748-ban jelentős felújításokat és bővítéseket végeztek rajta. A tornyot 1818-ban építették hozzá.

A szovjet fennhatóság kezdetén a lelkipásztori teendőket ellátó Vass József esperest az aposztázia elutasításának ürügyén több kárpátaljai sorstársával együtt a szibériai Gulágokra hurcolták; lényegében ezzel kezdődött az egyházi életnek a „felszabadítók jogán” történő erőszakos elsorvasztása. Megszüntették a hittan oktatását, a kereszteleseket, egyházi esküvőket, úrvacsorákat stb. 1962-ben betiltották a harangozást is, azaz csupán néhány másodperces harangozást engedélyeztek kora reggel és késő délután; az állami hivatalok munkaidejének kezdete előtt és annak vége után. Az egyházközségeket hosszú, gyötrelmes évtizedekre lefejezték, a hitéletet minden lehető módon korlátozták.

A kilencvenes és az azt követő évek reménykeltő változásokat hoztak: újjáelevenedett a közösségi hitélet, gyarapodik a hívek száma, folyik a hitoktatás, méltó és megérdemelt hírnévvel működik a magyar tannyelvű gimnázium az egyház égisze alatt, szabadok és felemelően lélekmelengetők az egyházi ünnepek, gyarapodik az esküvők és keresztelezők száma, megújult a méltán Európa-hírű kazettás mennezyet és...szólnak a harangok, jelezve az utat a lelki feltöltődés, a katarzisz felé.

A reményt három érhangú harang éltette: a legnagyobb 5 mázsa súlyú, rajta a felirat: *„Tisztelt Csányi József prédikátorságában és nemes Bartos Mihály curatorságában 1836 évben öntetett.”* A középső harang 3 mázsa, rajta az írás: *„Isten dicsőségére öntette a técsői református gyülekezet 1923-ban. Öntötte Egry Ferenc harangöntő, Kis Gejőc.”* A legkisebb 2 mázsa, a következő felirattal: *„Készíttette és a református egyháznak ajándékozta Bartos István, 1930. Öntötte Egry Ferenc harangöntő.”*

A szerencsés véletlen folytán megmaradt néhány egyházi írásos emlék további adalékokat szolgáltat a harangok és a harangozás múltjáról.

Az első utalásokat a harangokra a *Técsi Szent Eklésia Consistorialis Végzéseinek és ezen Sz. Eklésiát néző nevezetesebb dolgok-*

nak Laistroma-ban eszközölt 1780. évi bejegyzéseiben találjuk, ami önmagában véve is kortörténeti krónika, ugyanis, mint az a leírtakból kitűnik, a városban újraéledő római katolikus hit követői is igényt formáltak a harangokra, a harangozásra. Az ellenreformátorok követelése ellenszegülést és bonyodalmakat váltott ki, a técsői református egyházközség akkori vezetősége elutasította kérelmüket, amely az alábbi „határozatból” derül ki: „Anno 1780. Protocollaltatik... Nem hogy a R.Catholicusok nem régen kerültek bé a Városba: mert mi jo Emlékezetü Eleinktül értettük, elsőbe csak Szolga legényelbül telepedtek meg, kiknek is tenni Isteni Szolgálatra valo alkalmatosságok nem lévén Templomot építettek csak ez előtt 30 Esztendőkkkel, és azon Kész Épületet hordották az Irhoczi (Irholc: nagyközség Técsőtől 20 km-re – Sz. T.) Völgyből az Harangal edjüt, mely ottan Monasternek építettett volt. Másik harangot pedig vette Autoni nevü Sáfárja Szigeten.” Minden jel arra mutat, hogy nem tudtak megegyezni, a perlekedés folytatódott. A fejleményekről a következő bejegyzés tudósít: „...mely hiányra Informatioval a Felsőges Consiliumhoz verurraltak a R. Catholicusok, a honnan is lejött... (az olvashatatlan szó feltételezhetően válasz-t jelent – Sz. T.) után... akkoron alázatos Instantiánkkal folyamodtunk mostan Dicsőségesen Uralkodo Felsőges és Valósággal Apostoli Királyunkhoz II.dik Josephhez, ki is Instantiánk után Parancsolni méltóztatott ezen dolgot nívestigalni, és annak utána ismét tenni Parancsoltatott, hogy maguknak szerezzenek a R. Catholicusok Campanulat, és ezen kegyelmes Parancsolat mellett szabaditattunk a Nékiek valo harangoztatás alol.” A legfelsőbb „fórumtól” érkező és szentesített elutasítási jog nem jelentette a reformátusok teljes elzárkózását a katolikusok kérése elől; hajlandóságot demonstráltak a segítségre és a megegyezésre, mert: „... de mégis midőn a R. Caiholicusok a Nemes Vármegye elől azzal mentették volna magokat, hogy ők kevés Számmal lévén, nem tudnak Harangot venni: tehát akkoron a Ns. Vármegyének... lejendő kérésére, egyszersmind a jo Harmoniának közöttünk lehe-

tő fen tartásáért, köz akarattal a Reformátusok vettek nekik egy 30 fontos csengettyűt, de ők azt nem acceptalva nálunk meg maradt.”

Nem volt mereven elutasító a reformátusok magatartása a más felekezetűekkel, ezen belül egynéhány katolikussal szemben; akadtak kivételek, ám ezek mind anyagilag megalapozottak voltak, amit megerősítenek a további bejegyzések: *„... ez előtt lefolyt 1769-dik Esztendőben ide került legelső R. Catholicus kereskedő Örmény Kajetán Káhma Anyjának meg halálozásakor is kérésére és instanciójokra fizetésért harangoztattak...”* (mármint a reformátusok – Sz. T). *„...már az előtt valo Esztendőben Molnár Stefan nevezetű orosz Embernek ezen keresztyéni szükségéért, hogy a Reformatus Tornya alá Talpot tett (:mint maga kívánta:) ugyan a Reformatusok, az ő halálakor harangoztattak minden fizetség nélkül... Révész Mihály nevű Orosznak is harangoztattak a Reformat., mivel két Ökröt és Szekeret hagyott a Városnak.”*

Feltételezhető, hogy a későbbiek során mégis megegyezéssel végződött a sokéves vita, azaz: a reformátusok átadtak egy (?) harangot a katolikusoknak, mert a következő években a református egyház-közösség három harangot öntetett saját részére. A feljegyzések szerint ezek közül egyet (a középsőt), amely 3 mázsa súlyú, *„Nemes-Nzetes és Vitézlő Ifju Mészáros István* (az 1701-ben nemesi rangot elnyert id. Mészáros István fia – Sz. T.) *Uram és Hütös Társa Nemes és Nzetes Balog Borbála Asszony”* finanszírozott, kifizetve a harangért *„89 Forintokat és 4 pénzeket”*; a bejegyzés szerint ezt a gesztust az egyház azzal kívánta meghálálni, hogy írásba tette: *„... nem csak maga és Kedves Hütöse halálakor hanem több kedvesei halálakor Is a Harangok mig halva feküsznek minden Nap meghuzattassanak...”*

A másik két harang eredetéről is van bejegyzés: *„Ugyan ezen folyo 1789-dik Esztendőben öntetett két harang az Ekklesiába edjik nagyobb, másik kisebb, melly Harangok öntettek némely Ekklesia Tagjainak önként el szánt kegyes Collatiokjokbol, mostani Curator N. Mészáros István Uramnak szorgalmatos utánna valo járásával.”*

A harangok öntéséhez a református egyház „... *Matériákat szerezt, mint viaszt, fagyut, úgy szintén kész pénzt...*” Két esztendővel korábban határozat született a harangozások idő- és sorbeli rendjének szabályozásáról: „*Anno 1787. Die 23 Apr. A Tetts. Ns. Vármegye Determinatioja Szerént végeztetett, hogy minden névvel nevezendő köz harangozások végképen el muljanak: meg hagyatván éppen csak ezek: Az első hír adó mikor valaki meg hal, a második hír adó mikor valakit temetni akarnak, ide értvén a kíséző harangozást is a Háztol fogva a Templomig, a Templomtól fogva ismét a Temetőig. (A Temető Helly a Felséges Consiliumnak kegyes akarata után 1780-dik Esztendőben vitetett ki a Czinteremből a Kert alá a Tisza felől, melly Helyet Is Pénzen vette meg a Reform. EkkI. a Gazdáktól.)*”

A técsői református templom napjainkban

Fotó: Kovács Sándor

Rendeződött a harangoztatásért kötelezően járó fizetség is. 1789 augusztusában: „Ez után ki harangoztatni akara a két rendes harangoztatáson kívül halottjának: tehát egyszeri harangoknak öszve huzásáért 1 forintot fog fizetni, de ha valakinek az Ekklesia előtt bizonyos merituma volna, vagy pedig Consistorialis hivatalt viselt vagy visel, tehát ingyen fognak harangozni. Hogyha pedig idegen részről valaki kívánna halottjának harangoztatni: tehát duplán fog fizetni, ugy mint 2 forintokat egyszeri harangok öszve huzatásáért.”

Bevezették a fizetett harangozói státust is, amit az 1798. évi februári „Máramarosi Venerabilis Tractus” eképpen emelt törvényerőre:

„... a Proteceptoroknak nem lesz kötelességek az harangozás, a Templom, a Czinterem ajtoknak ki nyitása s bé zárása. Az végeztetett, hogy egy bizonyos harangozo legyen az Ekklesianak, a mint hogy ezen végezés szerént Galambos Mojses meg is fogadtatott Harangozonak Esztendőre 10 fort. fizetés mellett. Az esztendeje fog kezdődni a folyo 1798-dik Esztendő Aprilis holnap 24-dik Napján.”

Nem feledkeztek meg a tartozékokról sem: „... hogy pedig a Harangok és harang kötelek és minden egyéb keze alá adandokrol az harangozo annyival jobban számolhasson végeztetett, hogy a Harang láb körül egész bé deszkáztasson, ajtó és zár készitessék reá, melynek is mentől jobb moddal és kevesebb költséggel lejendő el készitéseben Sofalusi István Curator és Kékesi Gáspár Egyházfi okosságokra bizattatott.”

A megsárgult lapok feljegyzései nem hagynak kétséget afelől, hogy nem mindegyik harangozó „tette kötelességét” kifogástalanul. Az 1818-as novemberi bejegyzésben olvashatjuk: „... ezen Gyűlésen Harangozo László Sámuel meg intetett, hogy a Harangozásra jobban reá vigyázzon s ne késedelmezzon.” Az intés aligha használt, mert: „1819. Januarius Honap 1-ső Napján a harangozo László Sámuel szolgálatjáról le mondván, hogy helyette más hivatasson meg határoztatott; meg hivatott Uglyai József”.

1806-ban Técsőn ítéletidő tombolt, amelyről a következő feljegyzés készült: „1806. Am Diem 1806 viradora I Julis estve éjféltől hallatlan szélvész lévén a Reftum Templom Tornyát egészben le vetette különös Vilámlással és Menydörgéssel volt” Ugyanebben a hónapban „Eccla Gyűlése tartatván elvégeztetett és határoztatott, hogy a Leromlott Torony helyébe Kő Torony építtessék mégpedig oly formán, hogy a Nép sokasága miatt egy uttal a Templom is bővítessék 7. Németh Öllel a belső Világa, és a Torony felibe építtessék”

1807-ben e végzés értelmében hozzákezdtek a templom bővítéséhez és a torony építéséhez. Az építkezés nem folytatott zökkenőmentesen, mert a továbbiakban többször foglalkoztak ezzel a gonddal: „... a Templom Tornya építéséhez Bőr Deszkával és Szekér kövekkel...forintokkal... adosok maradtak...” A munkálatok végül is elkészültek: „1818

Eszkendő Julius Honapja 12-én Consistorialis Gyűlés tartatván végeztetett és határoztatott... hogy a Torony építésekor Sok Keresztyények jól tevősegeket ki mutatni méltóztattak azok neveik a késő Maradék emlékezetére is, hogy ki terjedjen protocollalni rendeltetett.”

Técső koronaváros címere 1710-ből

A kőtorony felépítése után egy évvel határozatot hoztak a torony órájáról: „1819. Alant irt Esztendő Szent Mihály Hava 19-

dik Napján a Tiszteletes Predicator Házánál a Curator Jona János Elöl Ülése alatt Közönséges Consistorialis Gyűlés tartván... Mely Gyűlésen a fent tisztelt Curator Ur azt adja elő, hogy Privilegiált... Bánya Várossából a meghívott Orás Mester meg érkezett tessék ezért meg határozni a Venerabile Consistoriumnak, ha akarnak Orát tsináltatni valy sem: ezen kérdésre több megfontolások után az Ora tsináltatása meg határoztatott, és az alku Is a Mester emberrel 1250 Forintokba meg esett, ugymind azon által, hogy az Ekklesiának semmire semmi gondja ne legyen meg, kisebbre is mindent a Mester tsináljon és szerezzen meg, hozza is el és fel tevén a fel huzásra is a Harangozot meg tanítsa, a fel tevéskor intertentio ígérttetett, négy esztendőkig a hibáról felel és anticitato felvett 250 Ftokat, a mint az alább irt Kötelező Levél megmutattya: 'Alább Is megnevezendő Privilegiált Soosz Bánya Várossában lakozo Steiner András Orás Mester ezen Kötelező levelem által meg esmervén és tudtára adom mindeneknek valakiket ezen dolog illet... hogy a Privilegiált Coronalis Tecső Várossban lévő... egy Hat Mázsás Torony Orának el készítését 1250 Ft ugy válaltam magamra:

1ször: Hogy annak a Torony mind a Négy oldalára mutatoja be legyen meg aranyozva. 2ször: Hogy mikor az Ora ütni akarna, előre tsengessen és azután üssön. 3ször: 1820 Marz Honap 19 napjára működik... 4szer: Ezen már fel válalt munkára fel vettem 300 Rft.

Andreas Steiner Urmahenmaster"

Egy később keltezett írásból arról értesülünk, hogy a harangoknak nemes küldetésük volt a szabadságharc éveiben: Aradra szállították azokat, hogy ott ágyúkat öntsenek belőlük. A técsői három harang közül azonban valószínűleg csak a két kisebb került átöntésre. Egy 1861-ben keltezett levél értesíti a técsőieket: „... feljegyzése azon harangoknak, melyek a forradalmi (! – Sz. T.) kormánynak az egyházak által önként általajánlattak, vagy pedig talán (:vajha:) tölle erőhatalommal vétettek el, és az aradi várban berakva tartottak, ezt a végett közölni küldött... hogy a mely

egyház reá esmér azon leírásbol a magáéra, azt visszakérhesse... Minthogy ugyan azon nevén több helységek vagynak, maga tudja az egyház, övé a neve alatt lévő harang. U. I. Az aradi várban 112 harang találtatik letéve.”

Egy év múltán újabb, hasonló tartalmú levél érkezett Técsőre. Több mint valószínű, hogy a técsőiek (is) éltek a lehetőséggel: elmentek Aradra és hazahozták a harangot.

KOMÁROMI JÁNOS, A MAJDNEM ELFELEJTETT ÍRÓ

Komáromi János, aki személyiségével, irodalmi és újságírói tevékenységével, valamint hagyatékával bűvópatakként volt/van jelen a magyar irodalomban, 1890. december 22-én született a ma Szlovákiához tartozó Málcán. A két világháború közötti időszakban meghatározó egyénisége volt irodalmunknak, könyvei bestsellerek voltak, 1945-öt követően évekig persona non grata a szellemi élet palettáján, amit – mármint a mellőzését – nem rövid földi pályája (1937-ben hunyt el Budapesten), hanem műveinek témái: a szülőföld utáni vágyódás – a trianoni mészárszékben elszakított szülőföldre soha többé nem léphetett, s efeletti fájdalmának gyakran adott hangot –, a magyar történelem, az írásaiban megmegjelenő „jobbaldaliság”, kötődése a sárospataki alma materhez, a meg- és átélt események „okozták”.

Tanulmányait a Sárospataki Református Kollégium gimnáziumában végezte (ez sem volt jó ajánlólevél 1945 után), ahol már jelentkezett írói tehetsége: első nyomtatásban megjelent, *Gyalog az Alföldön* című útirajza elnyerte a Magyar Turista Egyesület első díját.

1911-től elkötelezte magát az újságírás mellett, mint a *Budapesti Hírlap*, majd 1920-tól a *Magyarság* munkatársa.

1914-ben az elsők között jelentkezett önkéntesnek, de csak rövid ideig vett részt az I. világháború csatáiban, mert ugyanazon év őszén Galíciában golyók roncsolták szét a lábát – ennek következményeit élete végéig szenvedte, de háborús élményei „hálás” témáknak bizonyultak, melyek valóságos olvasmány-csemegék lettek: *Mit búsulsz, kenyeres?*, *Északon ősz van*, *A nagy háború anekdotái*, valamint a *Császári és királyi szép napok* című kötetei

országos hírnevet szereztek szerzőjüknek. Innen már meredeken ívelt felfelé a pályája, felfigyelt rá a szakma is.

Rendkívül termékeny volt, sorra jelentek meg regényei, mint az *Ordasok*, *Esze Tamás*, *Hé, kozákok*, *Zágon felé*, *Régi ház az országútnál*, *Jegenyék a szélben*, *Szülőföldem szép határa*, valamint számos elbeszélése látott napvilágot az országos lapokban.

A hazai ifjúság körében óriási népszerűségnek örvendett, műveit angol, német, francia, lengyel nyelvre fordították le, 1921-ben tagja lett a Petőfi Társaságnak, 1928-ban pedig a Kisfaludy Társaságnak.

Gyűjteményes köteteinek száma 1930-ban, negyedszázados írói munkásságának jubileumi évében meghaladta a harmincat.

Kortársai, a későbbi és jelenkori irodalomtörténészek nem egyértelműen, nem azonosan ítélik meg, különbözően minősítik irodalmi tevékenységét, szellemi termékeinek értékét, de egyvalamiben azonos a szentencia: vegytiszta író volt.

Németh László *Két nemzedék* című művében (1931-ben) így ír Komáromi Jánosról: „Komáromit az Isten is arra teremtette, hogy a legigazabb fajta magyarságot hangoztassa a mi sokfelől fertőzött irodalmunkban...Eleget hozott hazulról, hogy a sárospataki kollégium milleniumi negyvennyolcasságát a nyomor komolyabb színeivel festve át, olyanféle kuruca legyen az irodalomnak, mint Esze Tamás volt a politikának...Nem elbeszélő, inkább emlékező...Kikap egy darabot az életből s azt kerekíti történetté...Nincs is valami kiagyalt kompozíció a regényeiben!...Ugyanaz a kép egy könyvében tízszer ismétlődik, a novellái benne vannak a regényeiben, a regényei a novelláiban...Úgy hatnak az ő írásai, mint egy élményhős kedves füllentései, aki lassan, fokról fokra füllenti át költészetté élete történetét...Komáromi minden munkájában, még a leghevenyészettebb tárcában is megvillan valami a géniuszból, de ugyanakkor a tékozló fiúból is, aki közönségnek tetsző sablon-históriákra oldja a tehetségét...Komáromit szeretem és szeretném megbántani.

Szeretem, mert könnyed és eredeti tehetség, hitem szerinti magyar. Szeretném megbántani, mert a tehetségével rosszul sáfárkodik, s magyarságban legalábbis óvatos.”

Jellemző példája a Németh László által megfogalmazottnak Vidróczki Miska, a suszter, a notórius hazudozó, aki átlát a hegyeken, aki szerint nem érdemes dolgozni, mert nem fizetődik ki, és/vagy Fityera, a zshivány, azaz a nyári betyár, aki csakis nyáron fosztogatja az utazókat, a telet átpipázza valamelyik kunyhóban. Ezek a Komáromi által megformált figurák számos esetben viszszaaköszönnek a műveiben.

Féja Géza, Komáromi *Ordasok* című regényét elemezve (*Előőr*s, 1931. nov.1.) többek közt ezt írja: „...Különben Komárominak egyetlen könyve sem elégít ki...a magasabb rendű alakító készség teljesen hiányzik írásaiból.”

Bóka László 1962-ben jelentette meg az *Arcképvázlatok és tanulmányok* című kötetében visszaemlékezéseit; három alkalommal találkozott Komáromi Jánossal, aki Vak Bottyánról, a szatmári békéről, Gömbös Gyuláról tartott hevenyészett beszámolót, eszmefuttatást. Impresszióját így fogalmazta meg: „...Esze Tamás rajongója hogyan lehet egy legitimista napilapnak, a Magyarorságnak munkatársa...Ahogy belenéztem derűs, gyerekesen csillogó szemébe s hallgattam forróhangú suttogását, elhűltem. Ma is azt hiszem, amit akkor hittem: szelíd eszelős.”

Szombathy Viktor így emlékezik rá: „Író volt: az áhítatosak fajtájából, aki tisztelte a betűt, nagyra tartotta mesterségét...Semmi más foglalkozásban nem tudta volna magát elképzelni, csak az íróiban... Rövid volt az élete, mint egy ív papír. De tiszta és derűs. Humora mikszáthi humor volt, és maradt benne valami Jókai regényességéből; Rákóczi ezredesének lett volna jó, őszi síkon tábornok mellett, méla októberi este hallgatva a tárogatót. Vagy talán íródeákságot vállalt volna szívesebben. Író volt. Magyar író, olyan ember, hogy a szeme könnyes lett, amikor ezt a szót mondta ki: magyar nép.”

Örvendetes, hogy a Széphalom Kazinczy Ferenc Társaság évkönyveiben egyre gyakrabban találkozunk Komáromi Jánosról közölt tanulmányokkal. Az évkönyv 2009. évi számában Jaskóné Gácsi Mária veszi górcső alá az író *Pataki diákok* című regényét, mélyenszántóan elemezve az eseményeket, a szereplőket, a kort, többek között utal Berényi Lászlóra, aki az 1938-ban kiadott Komáromi János emlékkönyvben a következőket írta: *„...Komáromi János ritka termékenységű író s ennél többet jelent, hogy termékenysége soha nem esik a minőség, az érték rovására, sőt termékenységgel egyenes arányban nő írásainak művészi értéke.”*

A regény szakszintű elemzését megkoronázandó, Jaskóné Gácsi Mária „kimondja az ítéletet”: *„...Íróként nem elbeszélő, inkább emlékező...olyan világba kalauzol, ahol az életből kiragadott darab egy egész történetté formálódik az olvasó számára...Epikai művészetének egyik szemléleti jellegzetessége a kifinomult megfigyelőképesség...mindent közelről érintve szemléltet, és belülről ítélve közelelt meg.”*

...A sárospataki iskolakert dísztere mellett áll Komáromi János mellszobra, amelyet a Pataki Diákok Baráti Körének kezdeményezésére 1969. szeptember 21-én állíttatott a Képzőművészeti Alap. A mellszobrot Balázs István szobrászművész készítette.

Engedtessek meg nekem egy személyes vonatkozású emlékezés Komáromi Jánosra.

Anyai nagyanym, Borbély Irma bátyja, a Sárospataki Református Kollégium gimnáziumának volt diákja (később tanára) jó barátságban volt Komáromi Jánossal.

Nagyanym elbeszélései szerint a testvére haza címzett leveleiben gyakran említette Komáromit, a lehető legjobb véleménnyel, dicsérve magaviseletét, magyarságát, humorát. Egy nyári szünidőt megelőző levelében szülői beleegyezést kért: meghívná barátját egy máramarosi néhány napos vendégségbe. Mivel megkapta a beleegyezést, megérkezett barátjával Técsőre.

Hamar megkedvelték a vendéget, mert szerény volt, és esténként, vacsorát követően élvezettel hallgatták a számunkra ismeretlen szülőföldjéről, szüleiről, falubeliekről mesélteket.

– Egy este – csörlőzte emlékeit nagyanyám – nagy társaság gyűlt össze, ami nem volt ritkaság, mert nagyapám a város főbírája volt, egyben presbiter is, mint édesapám. Megtisztelt minket a lelkipásztor, a kántortanító, meg néhány előjáró. Éjszakába nyúló beszélgetés folyt a világ dolgairól, aminek során a két kollégista is kifejtette véleményét, amire kíváncsiak voltak, hisz hamarosan érettségiző, világlátott fiatalemberekről volt szó.

Búcsúzáskor lelkipásztorunk odasúgta nagyapámnak:

– Jó, magához illő, okos barátot választott az unokája. (Mármint Komáromi Jánost)

– Emlékszem arra is – folytatta nagyanyám –, hogy egy napon – aratás ideje volt – azzal a kéréssel fordult édesapámhoz, hogy próbára szeretné tenni magát, „megismerkedne” a kaszálással.

Másnap kora reggel édesapám vászonnadrágot, gyolcsinget meg könnyű ujjast adott rá és kiszekereztek a dűlőbe. Ment velük a bátyám is, de csak kibicnek. Nem tudom: ment-e neki a kaszálás, de vidáman, jókat nevetve érkeztek haza, holott feltörte a kaszanyél a vendég tenyerét: be volt dagadva, tüzes volt, sajgott. Édesanyám unszolására én vettem kezelésbe: lemostam, majd aludttejjel borogattam. Reggel, mikor felkelt, rákérdeztünk: Hogy van a tenyere? Azt válaszolta: ha nem Irmuska – mármint én – kúrálta volna, úgy most is fájna.

Én nagyot pirongtam ezt hallva, mert tetszett is nekem a János.

Volt arról is szó, hogy egyszer majd ellátogatunk hozzájuk, de ez nem történt meg.

Elutazását követően egy jó időre levél érkezett tőle, melyben megköszönte a szíves vendéglátást.

Ez a levél, meg minden levél, amit János bátyám írt Sárospatakról, meg volt őrizve, de aztán elvesztek...

Arra a kérdésemre, hogy itt-tartózkodása során észlelni lehetett-e, hogy egy majdani nagy írótnak látnak vendégül, nagyanyám azt válaszolta:

– Nem, azt nem sejtettük, de hogy okos, szépen fogalmaz, azt mindannyian megjegyeztük, ezt a bátyám is gyakran emlegette.

Csak később, sok-sok év után tudatosult bennünk: kit láttunk vendégül. A könyvet egyedülálló emlékként őrizzük.

A könyv: *Szülőföldem szép határa*, ami hatodik a Komáromi János Munkái Gyűjteményes Kiadás sorozatában (Genius Könyvkiadó Rt., Budapest, 1930.) A kötet második lapján ez olvasható: „Nagytiszteletű Izsák Imre református lelkész úr címén a Técsői Református leánykának, szíves üdvözléttel Komáromi János.”

Az elbeszéléskötet meg- és visszaemlékezés – többek között – azokra a feledhetetlen gyermek- és ifjúkori élményekre, szülőkre, a magyarok, tótok, zsidók lakta szülőfalura, szokásokra stb., amelyek oly élénken, élethűen és gyakran fájdalmasan köszöntek vissza Komáromi János rövid életének mindennapjaiban s mindez ízes nyelven fogalmazva, helyel-közel attikai sóval fűszerezve, gondozott gondolatfüzerekbe szedve.

A könyv valóságos tárháza a tájjellegű, már-már a feledés homályába merült ízes magyar fogalmaknak, szavaknak, mint, például: *dalolás a gerendáig* (hangos éneklés), *nyári betyár* (csak nyáron „dolgozott”), *pupuc* (jelentéktelen, semmirekellő ember), *boglyakemence* (tűzhely), *molyva* (morotva, dülő határa, széle), valamint a népköltészetnek, mint például: *Nem járok én lovat lopni / senki udvarába, / minek is van a bírónak / kökényszemű lánya*. Vagy: *Két fényes csillag mutatja a hazámat, / Három évig nem látam a babámat...*

– Hogyan került a könyv birtokunkba? – kérdeztem nagyanyámat.

– Valamikor – lapozta fel emlékei naplóját nagyanyám – a negyvenes években esperesünk, Izsák Imre mutatta meg édesapámnak

a könyvet és mondta, hogy találkozott Komáromi Jánossal, aki híres író lett, ő dedikálta művét, emlékezett azokra a napokra, miket nálunk töltött. A könyvet az unokatestvérem kapta, amolyan kitüntetésként, mint a legjobb tanuló. Idővel a könyv visszakerült az egyház gyűjteményébe, majd az oroszok közeledtével, tudva azt, hogy a barbárok minden magyar vonatkozású emléket megsemmisítenek, presbiter édesapám hozta haza és rejtette el...

Habent sua fata libelli!

ADALÉKOK KÁRPÁTALJA EGÉSZSÉGÜGYÉNEK MÚLTJÁHOZ

*„Előre nézve a jövőbe, lássunk munkához,
visszatekintve a múltba, vegyük le fővegünket!”*

G. B. Shaw

1.

„Kárpátalja egészségügyének fejlődési folyamata eléggé hiányosan feldolgozott része a vidék társadalomtörténetének” – írja Veress Jenő dr. Orvosi segélynyújtás Ung vármegyében a XIII–XVIII. században című tanulmányában (Intermix Kiadó, Budapest–Ungvár, 1997).

Az eddig publikált történelmi tárgyú vagy más szakírásokban fellelhető utalások a vidék közegészségügyi viszonyaira korántsem kielégítőek, bár helyenként említés történik ezekben a közleményekben egy-két kiváló orvos (dr. Novák Endre, dr. Linner Bertalan, dr. Fedinec Sándor), tevékenységéről. Esetenként más egészségügyi részletkérdések is helyet kapnak a szűkebb pátriánkról szóló társadalmi, művelődési, néprajzi és más vonatkozású írásokban; eléggé felületes, nem sok információt tartalmazó munkák ezek, mégis nem mellőzhetően értékesek, mert apró mozaikcokkái a még ki nem rakott kárpátaljai egészségügyi történelmi (tér)képnek, melyen a legfehérebb folt Máramaros, a peremvidék.

Helytörténeti kutatásaim során, amit szűkebb pátriámban, a valamikori történelmi Máramarosban végeztem, a técsői (ma: Tyácsiv, Ukrajna) református egyház mostohán kezelt könyvtárában érdekes bejegyzésekre találtam, amik arról tanúskodnak, hogy az egyházak, mint a korábbi századok legszervezettebb egységei, jelentős szerepet vállaltak és játszottak a kor egészségügyi

életében, hangsúlyozottan a járványok megelőzésében. Ez azért is figyelemre méltó tény, mert a XIX. században ezen a vidéken is szedte áldozatait a himlő.

(Megjegyzendő: XII. Leó pápa (1823–1829) „eretnekeknek és forradalmároknak” nevezte azokat, akik kiálltak e gyilkos kór prevenciója, a védőoltás mellett.)

Az alábbiakban betű- és szó szerint közlöm „A Técsi Szent EKLESIA Consistóriális (egyháztanácsai) Végzéseinek és ezen Szent Eklésiát néző nevezetesebb dolgoknak Lajstromá”-ban találtakat: „A Fő Tiszteletű Tiszai Superintendianak közelebbi Köz gyűléseiben hozott...végzései. 72. Közönségessé tétetni rendeltetett, hogy: egy, ezen Tanács ülésbe adott s a 1832iki Oct, 9kétől 26, 124 szám alatt költ s közönségessé is tett Királyi Kegyelmes Parancsolattal vele egygyezésénél s összeveállásánál fogva elis fogadott-Javallat szerint, azután a tisztelt Lelki Pásztorok, az Oskolába ujjonnan fel adott gyermekeken, ha a himlő czédulák kezdetét meg előző idő beliek, magok vizsgálják meg a bé oltott s megfogant himlő helyét, azókra pedig a Himlő czédulát kérjék annak szüleitől, ha azt ezek az oltás utána, a Parokiára vissza nem küldötték volna, s ezt az Oskola Anya Könyvbe jegyezzék vagy jegyeztessék be, mihez képest tehát, a Folyó Évi Almási vidéki Tanács ülés Jegyző könyvi 9ik szám alatt currentalt Hasábok (rubrikák) között ezen czimnek is: 'Bé van é oltva himlővel?, és van é Himlő czédulája?' Hasábot kell tsinálni. A Látogatások pedig erre, az Oskolai Anya Könyv megvizsgálásakor mindenütt különös figyelemmel lesznek. Kiadta Tétson nov. 17ikén 838-Csányi József-vidéki jegyző.”

S hogy mennyire komolyan vették a megszólítottak a leírtakban foglaltakat, arról az alatta lévő bejegyzés tanúskodik: „Látta a Visitatio Tétson Die 25 Januar 1839. Szilágyi József Esperes.”

Ugyancsak a védőoltásokkal foglalkozik a következő rendelet is: „Tekintetes Máramarosi Megyének 1844ik évi 5113 szám alatti rendelete: Hogy senkit addig öszve nem lehet esketni míg a himlő czédulát előre nem mutatják mind a ketten.”

Egy 1850. május 29-én kelt esperesi körlevélben utalás van a lelkeseknek, hogy prédikációikban agitáljanak az oltás mellett: *’...a Tehénhimlő beoltására serkenti a népet, kötelességükké tétetik...’*.

Már akkor ismert volt a tény, hogy az egyszeri védőoltás nem biztosít abszolút védelmet a himlővel szemben, szükséges a revaccinacio.

Az 1778. számú bejegyzés alatt a következőket olvashatjuk: *„A helyi hitvallás tiszántuli Superintendenstől. Az Egyházkerületbeni nagy Tiszteletű Esperes Urnak. Az országos telyhatalmu polgári Bizottság azt rendelte: hogy az ismételt himlőoltás (REVACCINATIO) a kor és nem minden külömsége nélkül, azon egyénekben, kik ezt kívánják, végre hajtassék, és ámbár a revaccinatiért az illető orvos a közpénztárból jutalomra igényt nem tarthat, reménylő mind azáltal a Kormány mi szerint az orvosok, s az orvosi személyzethez tartozó egyének hivatásukat felfogva ebben annál serényebben igyekezzenek eljárni, mivel ebbeli szorgalmuk különös érdemül fog vétetni, s tekintetni. E magas rendelet folytán, hogy ezen ismételt himlő oltás annál nagyobb sikerrel foganatosíthatassék: Főispányi uton kötelességemmé tétetett, Lelkészársainkat oda utasítani, miszerint annak hasznos, és czélszerű voltáról a népet felvilágosítani egyekezzenek. Kérem tehát: Legyen szíves Nagy Tiszteletű Ur körlevelek útján az Egyházvidékbeli szolgáltatásokhoz utassítást bocsátani ki az érintett célra. Hogy a kisdedekbe egyszer be oltott himlő elveszitheti, sőt valoban gyakorta veszíti el idő folytával jótékony erejét, hatását: több szomorú, kivált a közelebbi években ki bizonyították. – Minél fogva orvosilag kimondott igazság lett az, hogy a himlő veszélyének kikerülésére minden esetre tanácsos, czélszerű, a biztosítás végett szükséges az ismétleni bé oltás. Már azért, hogy a szülék gyermekeinek irányában, a már elő halatt egyének is pedig magukra nézve saját érdekükben, eszközöljék, ok szerüleg tanácsoltatik. Mint-hogy pedig azt is tartalmazza a magas rendelet, hogy a revaccinatio telyesítéséről, az illető orvossal, a helybeli Elöljárók részéről kiadan-*

dó bizonyotvány az Illető lelkészek által is alá irassék: ennél fogva lelkésztársaink ennek teljesítésére is utasítandók lesznek. Kelt Debreczenben Julius 3án 1850. Szoboszlai Pap István”.

A címzett egyházi vezetők azonnal reagáltak a püspöki körlevélre, amiről az 1850/13. számú bejegyzés tanúskodik: „Az Esperestől. A máramaros-ugocsai Ref. Egyházak telyes czimü Elnökeinek. – Fő Tiszteletü és Méltóságos Püspök, és Kir. Tanácsos Szoboszlai Pap István Urnak ide rekesztett kétrendbeli Közleményeit van szerencsém hivatalosan a t. Elnökséggel közleni: kérem Tiszt. Lelkész urakat az A betűjü alattit illetőleg, mely a vizonti himlő oltás szükségéről szól, – különben is átaljában a himlő oltás szükségéről régi Felsőbb rendelet szerint több ízben, legalább évenként egyszer kötelezvé a Templomban minden Felekezetbeli pap tanítást tartani, – most mentől elébb legyenek szivesek ezt telyesíteni, kiemelvén a vizonti bé oltásnak szükségességét a Rendeletben elő adott oknál fogva is, melynek vólta a tapasztaláson kívül ezen természetes oknál fogva is meg fogható...”

És lön: a himlő, mint annyi járványkór, legyőzetett Máramarosban...

2.

Az emberiségnek létezése óta két tragikus élményben volt része: háborúban és járványban s ez a két csapás legtöbbször együtt járt, mint ok és okozat.

Archeológiai leletek, írásos emlékek számtalanjai bizonyítják: évezredekkel ezelőtt észrevették, hogy bizonyos betegségek csoportosan jelentkeznek és terjednek emberek sokaságának halálát okozva, de mivel nem ismerték a fertőzés fogalmát, különböző „felsőbb hatalmak” büntetésének vélték.

A középkorban az országok, a földrészek népei kapcsolatának kialakulása, a közlekedés „modernizálódása” következtében több

járvány „látogatta meg” Európát: malária okozta vész, pestis, kolera, tífusz, himlő, szifilisz, százezrek halálát okozva, országrészeket, településeket elnéptelenítve, nem kímélve gazdagot, szegényt, fiatalot, öreget (Nagy Lajos király bélpoklosságban – lepra –, Hunyadi János kolerában halt meg).

A XVII–XVIII. századokban például Magyarországon 20, Németországban 70, Franciaországban 30 ezer ember halt meg himlőben, de tízezrek váltak áldozatává a mocsári láznak (malária), leprának, tbc-nek, angol izzadásnak, kolerának. (Gyenes István: *Nagy orvosi felfedezések*. Medicina Könyvkiadó, Budapest, 1961) Az utóbbi „csak” a XIX. században ütötte fel a fejét kontinensünkön, mindjárt az első járvány Magyarországot sújtotta és a század végéig hatszor söpört végig az országon, tízezreket elpusztítva.

Az említett kórok között legfélelmetesebb a pestis (dögvész) volt: csak ezzel a gyorsan és kegyetlenül gyilkoló kórral kapcsolatban hangzott és terjedt el a rémhír: itt a világ vége, nem marad ember többé a földön.

A legtöbb utalás a pestisjárványokra az akkori Kárpátalja és ezen belül Máramaros területén a XVII. századból eredt, amikor is – az 1705-ös, 1717-es, 1738-as 1764-es években több hullámban támadt ez a kór, sok ezer ember halálát okozva.

A legelső, felettes hatóságoktól érkezett és a járványügyi problémákkal foglalkozó hivatalos dokumentum a Kárpátaljai Területi Állami Levéltárban található. Ez az I. Lipót császár által 1678-ban, a ragályos kórok tárgyában kiadott rendelet másolata. Ennek értelmében hozták létre 1705-ben az első járványbizottságot, melynek legfőbb feladata a vesztegzárak életbe léptetése és ellenőrzése volt a járványok elterjedésének meggátolása céljával.

Hatásosabb intézkedést nem is foganatosíthattak a betegségek és járványok ismerveinek hiányában, már csak azért sem, mert hivatásos orvos nagyon kevés volt ebben az időben: egy 1720-as adóösszeírás alkalmával végzett összehasonlítás szerint Magyar-

országon mindössze 19 gyógyszerár, 37 tanult orvos és 96 letelepedett borbély-sebész működött, s a XVIII. század hetvenes éveig Magyarországnak nem volt orvosi főiskolája.

A kárpátaljai Técső református egyházának szerény levéltára érdekes és eddig nem publikált adatokkal szolgál, kiegészítve a történelmi Máramaros eddig távolról sem ismert egészségügyi történetét és megerősítik azt a megkérdőjelezhetetlen tény, hogy az egyházak, köztük a református egyház, meghatározó szerepet vállalt a betegségek, elsősorban a ragályos kórok megelőzését célzó rendeletek realizálásában.

„A Helvetziai vallás tételt követő Tétsői Szent Gyülekezet Jegyző könyve; kezdődött 1813. Június 10-én Balog Pál Prédikátorságában, és Kaszo János Curatorságában. Felső Rendelések Könyve Első Kötet 1813-tól 1836-ig” című kéziratos kötetben a pestisjárvánnyal kapcsolatos bejegyzések olvashatók, mivel a fekete halál Máramaros megye (és a szomszédos Ugocsa, Bereg, Ung megyék), a „történelem átjáróháza” lakosságát gyakran „látogatta”. Ezrek estek áldozatulul pestisnek a II. Rákóczi György szerencsétlen lengyelországi hadjáratát követő években, majd II. Rákóczi Ferenc fejedelem 1703-tól 1711-ig tartó szabadságharcának éveiben. Ifj. Nagysomkuti Pap József *Adalékok Máramaros történetéhez* (kiadta a *Máramarosi Független* újság nyomdája, Máramarossziget, 1906) című munkájában a következők olvashatók: „...*Nehezedett őseinkr...sokkal nagyobb csapás. A pestis. Áthozták a lengyelek. A döghalál végig szántotta az egész vármegyét. Sok helyen kiholtanak az emberek, csak az bolygó és tévelygő marha által tapodtatnak a vetések. Oly visszataszító képet öltött Máramaros, hogy az adószedők nem mertek feléje sem menni az eszeveszett s haláltól irtózó szegénységnek.*”

...A szomszédban, Lemberg táján ütött ki és a „maga döglelő természete szerint” elhatalmasodott. 1704. november 2-án Rákóczi lezárátja a határt, hogy a kereskedők „s akármely rendű embe-

rek ezen dögnek természeti ragadványát” be ne hozhassák. A lengyelekkel való mindennemű közlekedésnek meg kell szakadnia mindaddig, míg a dögvész el nem múlik.

A pestis huzamosabb ideig tarthatott, mert a fejedelem még egy év múlva is intézkedik a határ őrzéséről, minthogy a pestis Lengyelországban nagy mértékben „grassál, Máramarosnak meg kellett kettőznie a határ vigyázására kiküldött őreinek számát. Be kellett vágnia az összes passusokat, csak egyet volt szabad nyitva hagynia. A Lengyelországból küldött leveleket a vigyázó tisztek előbb a huszti főkapitányhoz küldték, aki aztán továbbította rendeltetési helyére. A levélhordókat nem volt szabad a határon bebocsátani.”

Mivel a pestisveszély nem múlt el, csak időnként alábbhagyott, valamint az a tény, hogy a döghalál bármikor „betörhetett” Máramarosba, hisz ott ólálkodott a gyepűn túl, az eseti prevencióra utasító rendeletek skálája kiszélesedett, a XIX. század elején egységessé és kötelezővé lett, amiről a fentebb említett írásos emlék tanúskodik: „1813. december 9. A Szomszéd Török, és Orosz Birodalom hozzánk közel lévő részeiben mostanában kiütött Pestisnek a mi határainkról lehető eltávoztatásra, és az ez való szoros vigyázóira nézve tett Rendeléseit Tekintetes Nemes Máramaros Vármegyének.

I. Közönséges, és a Vármegye minden lakossait illető Rendelések
1. Illő, és mind Emberi, mind Keresztyényi, mind Haza fiui kötelességére tartozó dolog minden lakosra, vagy a Vármegye kebelében mutatóra nézve, hogy a mint tehetségben áll mindent elkövessen a végre, hogy a Pestis a mi földünkre bé ne hasson; meg gondolván azon siralmas tsapásokat, s inségeket, mellyek ezen veszedelmes ragadó nyavallyának el-válalhatatlan társai, és következései, e végre tehát. 2. Minden Ember gondos és vigyázó legyen, és ha valamit akárhol, és akár mikor észre vészen, a mit e dologra nézve akár károsnak, akár hasznosnak gondol, a Felsőségnek azonnal bé jelenteni Lelki esmeretre tartozó kötelességnek tartsa. 3. Leginkább szükség a bėjövő idegenekre, kivált az azon tájékról jövők-

re nézve nagy gondossággal lenni, és senkit be nem fogadni, míg a Felsőbbségnek bé nem jelentetik, vagy míg az alább eső adatándok szerént nem világos hogy miatta félni nem lehet. Ha valamellyik Hellységben e nélkül, vagy akár miként, és valami gyanus, és nem a rendelések szerént, a Szabadosan hagyott Utakon bé jött ember be fogadtatik, azon Hellység mint a Pestisről gyanus Hellységek szoktak bé fog zárattatni. 4. Minden Embernek tudni szükséges, hogy ez a Nyavallya leginkább terjed a benne lévő, vagy az olyan Hellyről jötteknek, hol ez a rozs Uralkodik, közel való illetéséből, terjed a tisztátalanságból, és könnyen el hozódik más helyről, gyapjuval, gyapottal, szőrrel, sejemmel, Kenderrel, Lennel, bőrrel kivált a szőrös bőrrel, és mindennel mellyek ilyenekből készülnek. Tehát szükség mindennek maga, s hozzá tartozói körül a tisztaságra vigyázni, és arra, hogy kivált az azon tájról merre a Pestis van, Jött idegenekkel közel ne forogjon, és semmi jószágokat, kivált a most kinevezeteket ne illesse, sőt az illy forma portékáknak vásárlásától is azon tájékokról kivált magát meg tartóztassa. 5. A szemes étellel és főzeléssel nem szokott el hozódni a Pestis hatsak között egyébb pórtéka, melly a Pestist el hozná nintsen el rejtve, tehát az efféléknek meg szerzésében, az illő vigyázatot meg tévén, bátrabban foroghat minden ember. 6. A gyakori tiszta vízzel vagy eczettel való mosdás, szurokkal vagy fenyőmaggal füstölése a lakó háznak, és akármi portékának igen hasznos a Pestis ellen. Tehát ezen eszközökkel élni szükséges, kivált ha gyanus környűl állás adja elő magát. 7. Hogy pedig a Pestises Vidékekről az a rozs ide ne hathasson elzáródnak, és el tiltatnak minden más be jövő Utak Bukovina és Gallitzia felől, és tsak a következők maradnak nyitva, és szabadon; a/ Borsán kettő egyik a Csisztai, másik a Viski völgyen, b/ Rusz pojánnán egy, c /Kőrös mezőn egy,d/ Luhiban egy, e/ Bruszturán egy, f/ Verhovinán egy. A Vasseri Passus pedig tsak annyiban hagyatik meg hogy jo léti Levéllel, vagy Passussal csupán csak gyalog munkás Emberek, a Királyi Erdőkbéli foglalatossághoz jöhetnek ott bé,

de egyébként se marhát ott bé hajtani, se semmi el ado Portékát ott bé hozni, se senkinek ott másnak bé jönni szabad nem lesz. Valami személly vagy Portéka tehát másutt valahol jó utakon, vagy ugy maradott ezen szabadon hagyott Passusokon kívül, az gyanus és tilalmas. 8. Ezen szabadon hagyott bé jövő helyeken valami el rekesztés fog tétetni rajta kapu hagyatván a ki osztán másutt akár hol jön be ezen szabott kapun kívül ez gyanus és bünös lesz. 9. Minden szőrös Bőröknek, mineműek farkas, Medve, Roka, Nyúl bőrök, és más ilyenek, bé hozatala tellyességgel mindenektől el tiltatik, míg a környül állások jobba nem változnak. 10. A Sidoknak pedig semmi egyéb Portékáknak be hozása meg nem engedtetik, hanem csak szemes életnek, főzeléknek, pálinkának, és Marhának, ugy azonban az is, hogy a Gabona közzé egyéb Portékát nagy büntetés alatt el ne rejtsejen. 11. A kik marhát hajtának bé, mikor a mi határainkra jönnek, tiszta vizen usztassák által azokat. A kik pedig meg nem tiltott portékát hoznak bé, azokat amennyire természetek meg engedi leg alább egykét oraig szellőztessék ki, minek előtte a kapun bé hoznák. 12. A fellyebb meg nevezett bé jövő helyekre Strázsák állitassanak ki, kiket a közelebb lévő Hellységek fognak adni. Ezek Hellyek, az Utasokra, és a Strázsákra vigyázo Commisariusok is vagynak rendelve, kiknek a Hellységek elől jároi szereny engedelemmel lenni szorosan köteleztetnek. Költ Tekintetes, Nemes Máramaros Vármegyében 1813-dik Esztendőbe. Mindszenthava 19-dik Napján, Szighet Várossában tartott kisebb Gyűléséből.”

Tartalmilag kötődik a leírtakhoz a „Nemes Máramarosi Tanátsnak September 22-dikén 1812-ben 23.466 szám alatt költ Parantsolata”, melyben „azon Contagiosus, vagy ragado nyavallyákról adodik világosítás, mellyekben a kik meg hálnak a 48 ora előtt valo eltemetésnek, kemény büntetés alatt valo tilalma alol kivetődnek. Contagiosus, vagy ragadó nyavallyának, a következők declaréltadván : a pestis; az Amerikai Sárga hideg; a hollyagos-veres- és Skárlát himlő; a megveszett; a vérhas; a rüh; a

A MAGYAR MŰVÉSZET FELSZABADÍTÓI

A szépirodalom és általában a művészetek kedvelői az alkalomhoz méltó ajándékot kaptak a Nagybányai Művésztelep megalakításának 125. évfordulójára: Láng-Kovács Éva művészettörténész, kulturális antropológus közel száz könyvtári és levéltári forrás felkutatására és feldolgozására támaszkodva, kevés híján tizenöt évig tartó munkával dolgozta fel és adta ki Hollósy Simon és a nagybányai festőifjak életéről, műveikről szóló kötetét. A könyv részletesen és olvasmányosan tárja az olvasó elé a művésztelep szereplőinek, a befogadó város teleppel kapcsolatos személyeinek fordulatokban, eseményekben bővelkedő mindennapjait, főszerepben Hollósy Simonnal, az Öreggel, az alapítás első napjaitól a kényszerválásig, aki – 28 évesen – már a müncheni magániskolájában, összhangban tanítványai véleményével, nyíltan szembeszállt a bajor fővárosban uralkodó merev oktatási rendszerrel a barbizonihoz hasonló szellemben.

Két nagybányai növendéke, Réti István és Thorma János rábeszélésték a Mestert, hogy iskolájával szülővárosukban töltsé az 1896-os nyarat – az az év a művésztelep születésének dátuma. Itt csatlakozott hozzájuk Glatz Oszkár, Iványi-Grünwald Béla, Ferenczi Károly és Csók István, majd évente egyre többen magyar és nem magyar nemzetiségű tehetségek, akik – elsősorban a magyarok – nem kevesebbre tettek kísérletet, mint a magyar festészet felszabadítására. A tudományos igénnyel írott mű lapjain bepillantást kapunk az egymással is rivalizáló festők alkotási folyamatába, magánéletébe, a fővárosi művészvilág vezetőivel fel-fellobbanó vitáikba, a kiállítások körüli bonyodalmakba, ellenlábasaik eléggé el nem ítéhető gáncsoskodásába. Élvezeteseek a szerző Nagybánya és környéke világának lírai hangvételű ábrázolásai, egy-egy ma már nemzeti kincsként közismert mű születésének folyamata, mint Ferenczi Károly *A három királyok*, *Hegyi beszéd*, Thorma János *Talpra magyar!*, Hollósy Simon *Huszt vára* – hogy csak néhány remekművet említsék.

Nem véletlen, hogy Hollósy Simon a regény főhőse (bár művészi vénája, intelligenciája, egyedi művei, tevékenysége alapján akár Ferenczy Károly is lehetett volna). Ezt a megtisztelő címet egyéniségével, egyedülálló rajztehetségével, az újítként definiált plan air szemléletével vívta ki, amelynek szellemében oktatott már müncheni szabadiskolájában is. *Merengő* című portréjával már huszonévesen megváltotta belépőjét a nagy művészek sorába. A vidéki kisváros, hála Réti és Thorma tevékenységének (odaválósiak voltak) örömmel és megtiszteltetésként fogadta a müncheni csapatot minden évben kora tavasztól késő őszig, mert a számos magyar és külföldi ifjú festő „felébresztette a kisvárost csipkerózsikai álmából”, színéssé tette az ottlakók hétköznapijait, beágyazta a magyar (és nemzetközi) művészettörténetbe a Zazar-parti iskolát, annak „tanulóit”, a Jókai-dombi műtermet, a környező dombokat, hegyeket inspiráló szépségükkel, romantikájukkal, amelyeknek megjelenítése vásznon, kartonon, faroston, olajjal, temperával, vízfestékekkel ma már mind-mind nemzeti kincs.

Sokat mesél a Széchenyi-ligetben található vendéglő is, a művészek kedvelt találkozó- és szórakozóhelye, ahol a hajnalokig tartó gyakori mulatozások hangadója az Öreg volt, aki szépen hegedült, csemlázott, de ugyanúgy énekelt és táncolt is. Jellemző Mednyánszky véleménye: bármilyen sokan is vannak Hollósyval egy társaságban, egyedül „csak ő látszik”.

A bohémkodásra is hajlamos „csörgősipkás” Mester, kinek fejére illett a kedves adomák repkénykoszorúja is, „gyakori sétái alkalmával a kisváros poros utcáin, a Kereszthegy lábánál, a szatmári hegyek lankáin, a Zazar-parton önmagával vívódva próbálta megoldani a Rákóczi-induló olajban megjeleníthető titkát, ami, sajnos, túlhaladta amúgy gazdag, színes képzelőerejét, a mű „csak” vázlaiban érezteti és láttatja kiváló, egyedi művészetét.

A szerző részletesen tárja az olvasó elé *Husztai vár* című képének és alkotójának odisszeáját, tusáját önmagával, környezetével és első-

sorban szülővárosa, Máramarossziget előjáróival, a törvény embereivel, ami örök időkre sajgó sebet okozott Hollósynak.

Személyes élete is zilált volt: a nagybányai években szakított első feleségével, itt vette nőül Jankát, második választottját, aki az akkori elvárások szerint nem volt szalonképes, többek között az ő viselkedése provokálta ki Hollósy párbaját Thormával és Dittrichhel, aminek szomorú következménye lett: hat év együttlést követően Hollósy Simon szakított barátjaival és festőnövendékeivel.

A 42 fejezetben egységes lett a könyv mindegyik életregénye és a kortörténet. Az érintett művészek bátran szembeszálltak a domináló akadémiizmussal, alkotásiakkal tabukat döntögettek, kivívták megérdemelt helyüket a művészetek Parnasszusán.

Hollósyról, a barátról írta Ady Endre: „...*Magyar és alkotásra hivatott zseni volt és nagyszerű pedagógus: ezt is lehetne néhány klaszszikus példával magyarázni...Még öreg sasnak se mondhatom, mert nem volt öreg, csak éppen a nagyon magasat nem tudta beszárnyalni...*” (Nyugat, 1918. május 16.)

Olvasás közben gyönyörködhetünk a művésztelepen született alkotások fekete-fehér és színes reprodukcióiban, a várost, a telepet megörökítő fotókban, kordokumentumokban, a művészek magánéletének egy-egy jelenetében, a borítón például Benkhard Ágost alkotásán Réti István látható festés közben.

A helyenként nyelvi bravúrokat bemutató szerző egy asztalhoz ültette a nagybányai művészcsaládot a millenniumi idők nagyjaival: Czóbel Minkával, Görgy Artúrral, Jókai Mórral, Pós Lajossal, Feszty Árpáddal, akiről korhű bemutatást élvezhetünk.

A szépirodalmi mérce szerint is magas minőségű regényben nincs happy end, de tartalmaz eddig ismeretlen tényeket, megjegyzendő ismereteket – élvezetes olvasmány.

Láng-Kovács Éva: Festők a szabadban. A nagybányai művésztelep regénye. Fekete Sas Kiadó, Budapest, 2021, 375 oldal.

KIRÁNDULÁS A KÁRPÁTALJAI KÉPZŐMŰVÉSZET MŰLTJÁBA

Mindig is vonzottak a művészetek, különösképpen a festészet, s ez a vonzalom meghozta gyümölcsét: egyetemi éveimben, 1958–1964 között személyes kapcsolatba kerültem a kárpátaljai művészek második generációjának – ahogy Balla László fogalmaz *Erdélyi Béla és kortársai* című munkájában, azaz „sorrendet” állít – patinás képviselőivel, Soltész Zoltánnal, Kontratovics Ernővel, Manajlo Tivaddal, Glück Gáborral. Később találkoztam a harmadik nemzedéket prezentáló Kassai Antallal, Balla Pállal, Sütő Jánossal, Horváth Annával, hogy csak néhány nevet ragadjak ki a színes, gazdag palettából. Megtisztelő és egy egész életre kiható, szemléletet, ízlést formáló ajándékban volt részem, mert élvezhettem a társaságukat, látogathattam műtermeiket, szemtanúja lehettem egy-egy remekmű születésének, bepillantást nyertem magán- és családi életükbe.

Külön kell említenem a „kezdetet”. Ungvári albérletem abban a háromszögben volt, amelynek „csúcsai” Boksay József, Manajlo Tivadar és Soltész Zoltán voltak – közeli szomszédságba kerültem velük. Boksay József, a kárpátaljai (és magyar) festőművészet világitótornya, nemzedékek nevelője, iskolateremtő, akadémikus volt az első, aki vendégként fogadott műtermében. Abban a szentélyben, ahová kevés halandó nyert bebocsátást, mert az akkori politika, ami „természetesen” vezetői irányadó jogot vindikált a művészetekben is, nem méltányolta szakrális művészetét – ez volt jellemző a szovjet éra előtti alkotói periódusára –, nem vett tudomást róla, elzárta a külvilág elől azokat a remekműveket, amelyek – ott a műteremben – mozdulatlan némaságban várták sorsuk jobbra fordulását. Én láthattam, élvezhettem azokat, sőt – hála Jóska bácsi közvetlenségének és kitüntető bizalmának – egyik-másik születésének körülményeit is megismerhettem.

(Merő véletlen volt, hogy frissdiplomásként Gyertyánligeten, az ecset mágusának szülőfalujában kezdtem pályafutásomat, és egy ideig átépített szülőházában kaptam szállást. Később a helyi tanács képviselőjeként kezdeményeztem egy emléktábla állítását az épület falán.)

Pótolhatatlan mulasztásom, hogy nem rögzítettem, nem jegyeztem le a tőlük hallottakat, a mélyenszántó elemzéseket, véleményüket a rájuk erőszakolt szocreál művészetekről, az egyéni látásmód megjelenítésének meggátolásáról, a nem-uniformizált egyéni világlátásról, a szabad szellem korlátairól, a „hivatalos” művészet útvesztőiről, a kollégák alkotásairól, terveikről, és még sorolhatnám.

Tőlük hallottam először – suttogva mesélték –, milyen galád módon lehetetlenítette el a „felszabadító” hatalom Erdélyi Bélát (1891–1955), a „kárpátaljai iskola” megteremtőjét, és legfontosabb képviselőjét, az Európa-hírű művészt, megbélyegezve emberi és művészi mivoltában. Híres naplőfüzeteinek egyikében így írt erről: *„Így ni! Lassan minden összeomlik bennem. Mint festő, állandóan megrúgott; mint tanár, kirúgott; mint nyugdíjas, talajtalan, élő, holttalan; mint félholt, élettelen; rá kell lépnem a sok millió ember sorsára, el kell távoznom csendesen, földdé lennem örök sötétségben és meg kell köszönnöm nagyon azt a sok szép napot, amit Isten adott. Nincs értelme annak az életnek, ami már régen nem élet; nincs értelme a tengődés triviális mindennapiságának; nincs értelme a még sok tüzes hamu alatti hamvadásnak; mintha nem volna értelme mindama belső meglátásomnak, ami állandóan életbe kiáltozik bennem. Mintha elegendem lenne mindenből, ami körülöttem csupa hazugság. Nem tudok hazugságban élni – mikor minden imperativus bennem: a szépség, az igazság, a jóság és a szeretet... Pokol lett a föld. Mozgó sarak pokla; sátánok lidércnyomása, örültek egybekavarodása, eszeveszettek részegsége, egymás húsába harapása. Mit keresek, és mit akarhatok én még itt tovább?*

Mégis! Talán fogom keresni a föld nagy szemétdombján azokat a magvakat, amiből kikél az emberek egymás iránti békessége, megértése és szeretete.”

Azóta a változó idők szelleme felülkerekedett az 50–60-as évek már szinte érthetetlen boszorkányüldözéseinek testet-lelket nyomorító szemléletén: Erdélyi Béla visszakapta őt megillető helyét a művészettörténetben, az ő és kortársa, Boksay József nevét viseli az ungvári képzőművészeti főiskola, szobor hirdeti elévülhetetlen érdemeiket, utcákat neveztek el róluk, alkotásaik gyűjtemények ékességei, vásznaik sok tízezer dollárért cserélnek gazdát.

(Mikor ezeket a sorokat írtam, megkeresett telefonon egy kedves művészetpártoló kollégám, hogy örömmel újságolja: előkerült Erdélyi Béla kézzel írott verses füzete, és több mint valószínű: hamarosan kiadásra kerül.)

A kötetlen beszélgetések – ők beszéltek, én hallgattam – a művészettörténet fontos elemei. Ékkövei lehetnének a kárpátaljai, de helytel-közzel az egyetemes művészet diadémjának is,

Meddő próbálkozás lenne felidézni minden találkozás hangulatát, de egy esetet, amely jellemző volt az akkori idők kultúrpolitikájára, mindenképpen közkinccsé szeretnék tenni, már csak azért is, mert a történet csipetnyi szellemességgel ízesített.

A legbensőségesebb és legtöbb évet megért kapcsolatom Soltész Zoltánnal (1909–1992) volt; az ő művészete, gondolkodásmódja, ízlése állt legközelebb sarjadó szellemiségemhez. Minden, amit tőle hallottam, tanultam, egy életre meghatározta viszonyomat a képzőművészethez. Boksay József (1891–1975) tanítványa és sok tekintetben követője, autodidakta, szakiskolát nem végzett művész volt. A papi pályát választotta. Görögkatolikus lelkész volt a szovjet megszállásig, mikor is – a fejleményeket mintegy előre látva – lemondott parókiájáról és Ungvárra költözött. A városban – „múltja” miatt nem tudott szellemi pályán elhelyezkedni – bútorgyári munkásként kereste kenyerét. Rendszeresen látogat-

ta Erdélyi Béla és Boksay József szabadiskoláját, zsánerfestőként kezdte, majd a szovjet időben – ez volt alkotó pályájának hosszabb szakasza – már csak tájképeket festett, ami abban az időben immunis műfaj volt.

Habár a szakma nem publikus véleménye szerint nívós műveket alkotott, a hatalom nehezen enyhült meg iránta, holott realista látású valóságfestő volt, ami megfelelt az akkori kultúrapolitika elvárásainak.

Ma már megalapozottan állítjuk: Soltész Zoltán egyike volt Kárpátalja legnépszerűbb alkotóinak. Tagja volt a magyar, a cseh-szlovák és az ukrán képzőművészeti társaságoknak. (Furcsa finto-ra a politikának.) Jellemző volt rá, hogy sohasem festett műteremben, csakis a szabadban vitte vászonra tájélményeit. Alkotásait 35 egyéni és csoportos kiállításon mutatta be, amelyeket tömegek látogattak országon belül és külföldön. Képeit szívesen vásárolták, alkotásainak reprodukciói albumban láttak napvilágot 1973-ban. 1974-ben a tokiói Hekasso Művészszalon 40 alkotását vette meg és vitte el Japánba. 1975-ben Érdemes művész címmel ismerték el tehetségét, de...rögös volt az út idáig.

Egy alkalommal, amikor meglátogattam az idősödő mestert, rákérdeztem:

– Ismerve „múltját”, tudva azt, hogy nem volt a hatalom kegyeltje, hogyan sikerült kitörni a bezártság „kaukázusi krétaköréből”?

A rá jellemző megfontoltsággal, arca redőiben bujkáló mosollyal válaszolt:

– Azokban az években, az 50–60-as évekre gondolok, ahhoz, hogy egy festő elismert legyen, nem volt elég mesterien kezelni az ecsetet. Alapvető követelmény volt megfelelni a szocreál elvárásoknak, a legtöbb esetben unintelligens és a művészetekhez vajmi keveset konyítító kultúrpolitikusok ízlésének, azaz be kellett hódolni. Ezt azzal díjazták, hogy felvették a festőt a Képzőművészeti

Szövetségbe, ami lehetővé tette a tárlatokon való részvételt, árusították alkotásait, írtak róla, esetleg plecsniket is biggyesztettek a mellére. Én nem álltam be a sorba és talán éppen ezért a Jóisten elküldte hozzám Fortuna asszonyt. Történt pedig a következő:

1957-ben Moszkvában megrendezték a szovjet köztársaságok festőművészeinek kiállítását az októberi forradalom 40. évfordulója tiszteletére. Itt akár egy alkotással is jelen lenni nagy elismerés volt: belépést jelentett az akkori idők művészvilágába. Az országos rendezvény előtt megyénkénti zsűrizést tartottak. Az ítések csapatában – itt nálunk – az akkor legelismertebb művész, Tatjana Jablonszkaja elnökölt. Szakmai, és persze politikai véleményezésüket megelőzte a helybeli előzsűrizés: kiválogatták, hogy a kárpátaljai művészek munkái közül melyek kerüljenek Jablonszkaja elé. A döntés az ungvári, a megyei pártbizottság által kijelölt „szakemberek” kénye-kedvére lett bízva. Mivel a megyei képzőművészeti szövetség tagja voltam, engem is köteleztek, hogy vigyek festményt előzsűrizésre. A *Kolocsavai havasok* egyik változatát mutattam be, és persze, hogy taccsvonalon kívülre ítélték.

A vásznat megfordítva, a falnak támasztva a zsűrizés melletti teremben hagytam, azzal a szándékkal, hogy majd később elszállítom.

Mi, aspiránsok nem lehattunk jelen a zsűrizésen, kint várakoztunk. Hosszú idő elteltével behívták a nyerteseket, a három festmény alkotóit, elsőként Jóska bácsit (*Boksay József* – Sz. T.). Aztán még két kollégát – hadd ne említsem őket –, majd, váratlanul és meglepetésként, engemet. Jablonszkaja gratulált: az én vásznam is ott lesz Moszkvában, a Tretyakov Képtárban rendezett kiállításon. Nagyon meglepett az elismerés, annyira, hogy meg sem kérdeztem: hogyan állíthatok ki, amikor a vásznamat a megyei minősítők elutasították?

Később egy beavatott elmesélte az előzményeket. Jablonszkaja meglátta a szomszéd szobában befordítva a falnak támasztott képeimet, megnézte és kimondta a szentenciát: ez az alkotás méltókép-

pen prezentálja a kárpátaljai és egyben az ukrán művészetet, mert a tavaszi táj – azt festettem – az új életet, a jövőt jelképezi. Meg is kérdezte a helybeliektől: miért nem tették a szakmai zsűri számára elbírálás tárgyává, miért nem látták meg benne a művészi értéket? Hogy mit válaszoltak a kartársak, azt nem árulták el nekem.

Hát így indultam, indítottak el azon az úton, amelyen most járok.

– Érdekes és tanulságos történet – mondtam. – Erre mondják: az arany a sárban is arany.

Zoli bácsi mosolygott, nem kommentálta bölcselkedésemet, nekem meg eszembe jutott egy hasonló történet.

Kassai Antal, az istenáldotta tehetség egyik alkotását, amelyet köztársasági kiállításra zsűriztek, csak az után fogadták el, hogy eleget tett a „szakemberek” feltételének: az Uzsoki-szorost ábrázoló lenyűgöző alkotásába bele kellett – utólag – festenie a szocializmust építők emblémáját: egy magasfeszültségű villanyvezetékét...

PETŐFI SÁNDOR SZÜLETÉSÉNEK BICENTENÁRIUMA

A szép szót, gondolatokat szerető magyarok és sok-sok más nemzetiségű ember folyton megújuló érdeklődéssel és tisztelettel fordítja figyelmét a költőfejedelem, a szabadságharcos felé, holott Ő mindig is része mindennapjainknak, mert számtalan fogalmazása, bölcsessége, veretes gondolatai nemes gyökereket eresztettek napi gondolatainkban, szóhasználatunkban, művészeti világunkban; szavaljuk és daloljuk strófáit, aforizmákká, gnómákká nemesedett verseit, idézeteit.

Jómagam egy emlékezetes eseménnyel szeretnék hozzájárulni az össznemzeti ünnepi megemlékezéshez.

Szerény könyvgyűjteményem egyik ékes darabja egy zsoltáros könyv: *SZENT DÁVID SOLTÁRJAI Mellyek a Frantzia Nóták szerint MAGYAR VERSEKBE foglaltattak Szentzi Molnár Albert által, Nyomtatott DEBRECZENBEN, Margitai István által, 1774. esztendőben.* A jó állapotban lévő zsoltároskönyv nem csak énekeket tartalmaz, hanem többet: „*Most pedig a Harmoniás Éneklést szeretőknak kedvéért, NÉGYES NOTÁKKAL, úgymind TENOral, BASSUSSal, DISCANTUSSal és ALTUSSal, a Német és Frantzia Példák és a S. etha András Deák Soltárja szerint, ki-adattak; Néhai T.T. MAROTHI György Úr, Az Éneklés Mesterségéről való RÖVID TANÍTÁSÁVAL És Némely Más Énekeknek Nótájikkal Együtt.*”

A fedél belső oldalán több bejegyzés olvashatatlan, egy kivétellel: *Tek. Lugijsy Tanár ajándékából, O. J.*

Ami megragadta figyelmemet és szabadjára engedte fantáziámat, a záró fedőlap előtti, valamikor tiszta lapon olvasható: *Á Gyermekek á Patak Mellett* cím alatt, egész oldalt betöltő versszakasz latin nyelven, másik oldalán a lapnak ugyanaz magyar nyelven a korra jellemző szavakkal, helyesírással.

„A Gyermek a Patak mellett

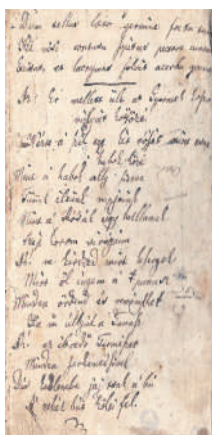
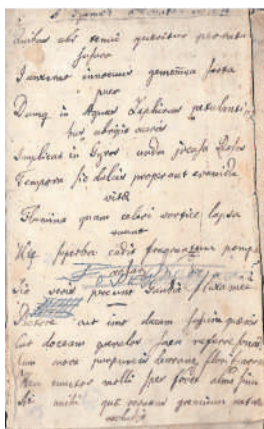
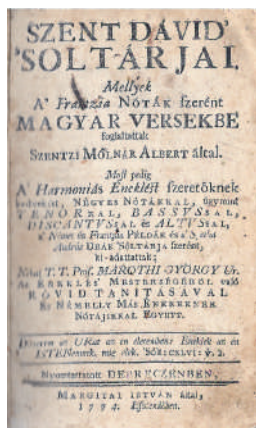
*Az Ér mellett ült a Gyermek koszorúját kötözé
Nézte á szél egy két rósát mint csap á habok közé
Mint a habok olly sietve
Tünek éltünk napjaink
Mint á Rósák úgy hullanak
Szép korom virágaim
Ah! ne kérdezd mért kesergek
Mért öl engem a panasz
Minden örvend és reményelhet
Ha ki úllyúl a Tavasz
Ah az ébredő Természet
Minden serkentésivel
Bús lelkembe jaj csak a bú
Á nehéz bút költi fel.”*

Izgalmasak, gondolatébresztők voltak a sorok, tolultak a kérdések: ki írta, mikor született, része valaminek, netán tán Megyeri (Van-e, ki e nevet nem ismeri?) írta, ki az ajándékozó stb.

Ismerős nyelvészekhez fordultam a kérdés-halmazzal, de nem kaptam egyöntetű, vitathatatlan választ, mígnem felkerestem földimet, Lator László Kossuth-díjas költőt, irodalmárt, aki a rá jellemző precizitással, ismeretei és tudása hatalmas tárházának birtokában megválaszolta a kérdéseket, amit levelében közölt (részlet): „...A kézírásos vers 1803-ban íródott, szerzője Schiller, egy maga fordította francia vígjátékba írta, betétdalnak. Arany János írja egy lábjegyzetben (A képmutató című balladájához írta), hogy Schillernek ezt a versét a szabadságharc előtt országszerte énekelték Szemere Pál magyar szövegével. Ugyanezt 1842-ben, még pápai diákkorában, Petőfi Sándor is lefordította *Ifjú a pataknál* címmel, megtalálod bármelyik Petőfi-kiadásban. A magyar Schiller-kötetekben is az ő fordítása szerepel.”

A rövid szórakoztató, számomra emlékezetes „felderítés” záróakkordjaként hangozzék el a vers záró négy sora:

Ime, dal zeng a berkekben,
S tiszta zajjal jár az ér:
Egy boldog szerelmű szívpár
Kis kunyhóban is megfér.

Petőfi Sándor A gyermek a patak mellett c. verse
a Debrecenben napvilágot látott zsolttáros könyv hátsó oldalain

TÖBBSZEMKÖZT FALUDY GYÖRGGYEL

Faludy György (1910–2006), az élő irodalomtörténetet, író- és költő-matuzsálemet, a magyar irodalom „nagykövetét” nem kell bemutatni: a Kossuth-díjas költő és prózaíró könyvtárnyi kötettel gyarapította a nemzeti és külföldi irodalom kincsestárát, „elvitte a szép szót”, a magyar szellem üzenetét a világ számtalan országába s hazahozta Villon, Anatole France, Cicero, Csehov „válaszeit”. Éltre szóló, őszinte barátsága József Attilával, Karinthy Frigyes-sel, Kosztolányi Dezsővel – hogy csak néhányat ragadjak ki a „nagyok” közül – ma már külön fejezetek irodalomtörténetünkben és egy-egy éjszakába nyúló együttlét, az ott elhangzottak és történetek, ma már a legendák határain túl élnek.

2004 áprilisának végén a Beregi Ünnepi Napok költői estjének díszvendége volt s így alkalmam adódott hallgatni és csodálni a tizedik X-ét taposó Mestert, aki korát messze meghazudtoló szellemi frissességgel osztotta meg a megjelentekkel mérhetetlen gazdagságú emlék- és tudástárát. Kimerítő bölcsességgel válaszolt néhány kérdésemre (megtisztelt: letegezett és megajándékozott *Jegyzetek a kor margójára* című új kötetének dedikált példányával.)

– *Tisztelt Mester, mi a véleménye az Írószövetségben kialakult helyzetről?*

– A magyarok 1867 óta folyamatosan „eszik egymást”, s ez alól a művészek sem kivételek. Az írószövetség megosztottsága nem újkeletű dolog, gondoljunk csak a népi-urbánus elkülönítésre, ami „ma is él”, és kölcsönösen utálják egymást. Ha én ezt egy franciának elmondom, hogy egy nemzeti irodalom ilyen megosztásban létezik, úgy az kételkedni fog szellemi képességemben. Én minden időkből feleslegesnek és értelmetlennek tartottam a meddő, önös vitákat, kihátráltam, hisz szenvedője voltam a 47-es években szított vitáknak, mikor Zilahy rehabilitálása volt a téma.

Mindig voltak olyan tollforgatók, akik „törődtek a többiekkel”. Én ritkán jártam be a szövetségbe, de azért rendszeren fizettem a tagdíjat.

A mostani cirkusz is elsősorban szövetségi, s nem irodalmi ügy. Én nem vagyok hajlandó részt venni ebben a sárdobálózásban, nem vagyok hajlandó magyar író „enni”. Vannak ennél komolyabb gondok is a világban; környezetünk, a föld, a víz elszennyeződése, az egyre terjedő terrorizmus, a túlnépesedés. Csak egyetlen példa: mikor én születtem, a földkerekség lakosainak száma két milliárd volt, ma háromszor több. De gondoljunk arra is: az emberiség elanyagiasodott és ebben a végláthatatlan hajszában elfordult az irodalomtól. Én már a rádió születésekor is féltettem a költészetet az elsorvadástól, ami szerencsére nem következett be, viszont a tv-korban ez tetten érhető, hiszen a tv-ben látott-hallott adás „emléke” 2-3 napos, míg egy-egy könyvélmény egy életre szól. Pedig ez a kor minden korábbinál többet törődik az emberrel. Tragikus, hogy jólétben, s mégis félelemben kell élni!

– *Egységes a magyar irodalom, vagy van erdélyi, felvidéki, kárpátaljai irodalom, amolyan „fiókintézetek”?*

– Már azt is képtelenségnek ítélem, hogy van ilyen probléma. Nincs régiókhoz kötött magyar irodalom, az egységes, nemzeti s minden tollforgató, aki magyar, magyarul ír, éljen bárhol a világon, része a magyar irodalomnak. Attól, hogy Byron elhagyta Angliát, még megmaradt angol írónak, de sorolhatnék még számtalan példát. De van kötelességünk: segíteni, támogatni kell a Trianoni-határokon túl élő és alkotó magyar irodalmárokat, teret, lehetőséget kell nekik biztosítani jelentkezésre, publikálásra.

(Faludy György is évtizedekig „határon túlra” kényszerült: élt és alkotott Angliában, Franciaországban, Kanadában, de magyar költőnek vallja magát – Sz. T.)

– *Ön, aki annyi évet élt és alkotott külföldön, hogyan látja azt a sajnálatos tényt, hogy nem eléggé, méltatlanul alig-alig ismer minket a világ?*

– Meggyőződése, hogy mi jobban ismerjük a külföldi irodalmat, mint ők minket. A magyar költők eddig is lefordítottak mindent, amit érdemes volt. A magyarról való fordítás már problematikusabb, ugyanis a jó külföldi költők általában nem tudnak magyarul. De nem csak ez a gond: a magyar lelkivilágot például angol nyelven megérteni szinte lehetetlen. Az én kedvenc versem Petőfi Sándor *Szeptember végénje*. Ha lefordítanák – volt rá példa – a következő sort: „... én feljövök érte a síri világból...”, az angol nem értené meg, krimire gondolna. Lehetetlen bármilyen más nyelven megérteni Adyt, akit én a valaha élt legnagyobb 6–8 költő közé sorolok. Csupán egy magyar vers tűrhető angol fordításáról tudok, bár Illyés Gyula *Egy mondat a zsarnokságról* című költeménye is inkább próza. Az igaz, legújabb szótárunkban tízmillió szó szerepel, az angolban lényegesen több, de a magyarban milliárd szám van rím, míg az angolban jó, ha nyolcvanezer összejön.

– *Mester, mondjon néhány szót a Villon-átköltésekről!*

(*Faludy György köztudottan a legjobb Villon-fordító; Villon-kötetei majdhogynem ötven kiadást értek meg. A Villon-verseket nemcsak fordította, hanem átköltötte – Sz. T.*)

– Hosszú időn át bambán bámulni a szöveget – ez akár kétféle hét is lehet –, aztán hirtelen megtalálni a fonalat: ez a versfordítás... Előzmények: 1937 és 1938-ban megjelent, első könyvem közül a Villon-átköltések lettek a legnépszerűbbek. Igaz, a kormánypárti és szélsőjobb lapok a legdühöttebben és leggorombábban támadtak, az egyik kiadást a nyilasok égették el, de a Villon-estek a Zeneakadémián az ország legjobb színészei részvételével tüntetések voltak a demokrácia mellett. Szabó Lőrinc és Tóth Árpád kitűnő fordításai után elhatároztam: az átköltéseimmel végre lázadhatok a cenzúra ellen, hisz saját verseimmel akkoriban képtelenség volt. El kellett hagynom szülőföldemet, Bécsbe emigráltam. A Villon-kötetet nem vittem magammal, de emlékezetemben tároltam a verseit, fordítottam, átköltöttem. Itthon-tar-

tózkodásom éveiben minden új kiadáshoz engedélyt kellett kérni. Ha eszembe jut, ma is mosolyt csal az arcomra a tény: a kiadást az illetékes államtitkár engedélyezte, hisz „élő” költőről volt szó – szerinte...

– *Mivel foglalkozik, milyen tervei vannak Faludy Györgynek?*

– Jelenleg is a visszaemlékezéseimet foglalom kötetbe. Rengeteg élményem van, feledhetetlen barátságok, találkozások, hisz világhírességek voltak személyes ismerőseim, mint például de Gaulle, voltam pilóta a világháborúban, bejártam Afrikát, laktam ösközőségekben, tanítottam Torontóban, élvezhettem a nyugati világot, barátaim volt Karinthy, Kassák, Márai, hogy csak néhány nevet említsek. Nem szeretném ezeket az emlékeket „magammal vinni”, szeretném felajánlani az utókornak...

– *Úgy legyen! Köszönjük, Mester! További jó egészséget, alkotói erőt és kedvet!*

Álljon itt mementóként *Óda a magyar nyelvhez* című versének néhány sora:

*Magyar nyelv! Vándorutakon kísérom,
sértett gőgömben értőm és kísértőm,
te hangolás barangoló kalandom te zengő és borongó hang a lanton,
bőröm, bérem, bírám, borom, míg bírom
és soraimmal sorson túl a síron, -
kurjongó kedv, komisz közöny, konok gyász:
mennyei poggyász.*

VÉDD ANYANYELVEDET, S AZ MEGVÉD TÉGED

„Az a tény, hogy anyanyelvem magyar, és magyarul beszélek, gondolkodom, írok, életem legnagyobb eseménye, melyhez nincs fogható...Naponta sokszor gondolok erre. Épp annyiszor, mint arra, hogy születtem, élek és meghalok.”

Kosztolányi Dezső

„A nyelvet védeni nem elég akadémiai osztály vagy társaság. Önvédelemként kellene gondoskodnia róla minden magyarnak...Ennek a kis nyelvnek vagyok a rabja, börtönöm s egyszersmind összes lehetőségem, mint apró csillagról a fényt, ragyogtatnom kell. Ragaszkodásom a megmaradásom. Csak általa tudok örülni és szenvedni, bűneimet is általa követem el. Bízom erejében és mindenkori megújulásában. De azt is tudom, ha baj van vele, velem is, országgommal is baj lehet...De mesterségem anyagát is érzékenyen kell szeretnem benne. Belőle kell alkotnom, és újjá kell alakítanom a nyelvet magát is” – vallotta Ágh István költő, író, műfordító 1971-ben egy körkérdésre adott válaszában.

Talán soha nem volt még annyira időszerű ez a megfogalmazás, mint manapság, amikor a tolakodó, idegen szavak, fogalmak dzsungelében élünk, amikor a tizenéves magyar gyerek hamarabb tanulja meg az angol, a német, a francia Kft.-k, vállalatok nevét, címét, mint a Nemzeti Múzeumét, az Országos Széchényi Könyvtárét, amikor nem Toldi Miklós, nem Bánk bán, nem Lúdas Matyi, hanem Conan, a Batman ülteti képernyő elé utódainkat (és minket).

Fájóan igaz Serfőző Simon ténymegállapítása és jóslata anyanyelvünk jelenlegi, valamint eljövendő állapotát illetően (*Eliszaposodik* című vers): *Nyelvünk, Európa apadó állóvize / lassan elsekélyesedik.*

/ Felszíne idegen szótól, / Szennyeződéstől zavaros, / Lassan fürödni sem lesz már jó benne. / Közben a széle rég elmocsarasodott. / Eliszaposodott ez a nyelv, / elhínárosodik. Belőle más ajkúak / beszédének szigetei emelkednek ki. / Ágakra, részekre szakadunk. / Szemünkben előre nyomuló nádasok, / hódító népek zászlója lobog. / Míg hátra szoruló szavaim tocsogói / a zsombékokban:idegenségben elhagyva, / sorsukra maradva pangnak, / mielőtt végleg kiszáradnának.”

A napokban egy tizenkét év körüli fiúcskától hallottam az alábbi beszámolót, aki budapesti utazásának élményeit osztotta meg barátaival: „Retúrral, intercitin húztunk Budapestre. Klassz volt: a mamiék valami sterneket meg betzellereket nyaggattak, meg azt dumálták, hogy jót fogunk csopingolni. Én vókmeneztem, meg kólával préseltem a dszipszet...”

Pirultam, mert fájt anyanyelvünk meggyalázása.

Sajgó sebként hordozom magamban azt „nyelvkínzást”, amelynek – orvosként – fültanúja voltam az egyik kárpátaljai város ambulanciáján mikor is az egyik általam jól ismert helybeli magyar, intelligens magyar ember szomszédja érdeklődésére: mi céllal várakozik, mi a panasz – így reagált:

– Kéne nekem egy bolnicsnij meg egy szprávká, amit a profkom halavájának kell benyújtani, hogy rakjon ocseregybe putyovkára az M-i kupelybe. (Magyarul: szeretném kiíratni magamat, valamint szükségem van egy orvosi igazolásra, mert szeretnék beutalót igényelni a szakszervezettől az M-i gyógyfürdőbe.)

A minap számítástechnikai szaküzletben jártam (már az is eredmény, hogy a harsogó angol cégtábla alatt, igaz, apró betűkkel, magyarul is fel van tüntetve a kereskedelmi egység neve), ahol megjegyeztem: „Úgy látom, nem hazai, hanem valamilyen nyugati érdekeltségű üzletbe tévedtem, mivel angolul van kiírva minden. Nem kellene feltüntetni magyarul is az áruk nevét?” „Ja, kérem – jött csípőből a válasz –, aki haladni akar a korrallal, és érdeklődik a számítástechnika, tanuljon meg angolul!”

Itt jegyzem meg: Neumann János, a számítástechnika atyja forog a sírjában. Igaz, azt is elhanyagolták a felismerhetetlenségig.

Hogy is fogalmazott Apáczai Csere János a Magyar Encyclopaedia előszavában?:

„...a tanulmányokba belemerülve, különböző nemzeteknek hazai nyelven írott sokféle könyvére bukkanok, s ezeket állandó bámulattal forgatva és újraforgatva, megértem, mennyire nem csodálatos, hogy bennünket tudomány, tanultság dolgában felülmúlnak, hiszen minden szakot anyanyelvükön olvasnak, hirdetnek, tanítanak és tanulnak. E szerencse jutván osztályrészekül...Nem kétséges az, hogy amely nemzet minden idegen nyelveken keresztül kölcsönöz, végtelenül szerencsétlen és mindenkinél nyomorultabb. Evvel szemben: boldogok azok a népek, amelyeknek minden a saját kertjében terem.” (Bán Imre fordítása)

Márpedig „a mi kertünkben” gazdag a termőtalaj, bőséges a termés (közben azon rágódunk, hogy a más rétje mindig zölddebb...).

Olvassuk csak a szavakat: **szülőföld, édesanya, jégvirágos honvágy, csacsogva surranó hegyi csermely csobban...**ugye milyen szép?

Az ötmillió és annál többen egy nyelvet beszélők sorában az angol több mint 430 millióval a második, míg a mi mutatónk 14 millióval a 42., ám míg az angol negyedmillió rímet tud összeállítani szavaikból, addig mi 1 milliót.

Gondoljunk csak arra, hogy a mi nyelvünk több mint harmincéleképpen fejezi ki a mozgást. Vagy arra, hogy az olyan „hétköznapi” jelenséget, mint az eső hány igével párosít: **esik, csepereg, zuhog, szemerkél, ömlik, szemetel, szimog, hull, bugyog** – hogy csak néhányat említsek.

E szavakban jelen van történelmünk, lelkivilágunk, bennük vannak hegyeink, folyóink, pusztáink, átlagon felüli egyéni kultúránk...

A nyelv, anyanyelvünk gondolataink megtestesítője, öltözéke. Ez a viselet, annak minősége, nemzeti „szabása” teszi számunkra kellemessé, elfogadhatóvá a velünk egy családban élő, az ember-társunkat, jellemez, minősít, ismertté tesz minket (és más nemzetet) a népek nagy forgatagában. Nem illik alkatunkhoz, ízlésünkhöz a csatos lakkcipő, a sombrero, a bocskor, a cilinder, a salavári.

Hogyan is fogalmazott Krúdy Gyula *Felhők* című vallomásában?

„....Bár nem beszélünk manapság az Árpádok nyelvén, de meg-
értenénk egymást, ha egy lovas vitéz életre ébredne a nyírségi ho-
mokbuckák alatt régi sírjában. Tudnánk felelni Mátyás királynak,
ha halottaiból felébredve az utat tudakolná Buda felé. A Rákóczi
korabeli kurucokkal elmulatoznánk, ha egy hegyaljai pincében ki-
lépnének a falból.

Kis forrásból eredő folyó a nyelvünk, táltosok és hittérítők a Don
mellől jött harci fejedelmek és furulyázó pásztornépek szavaiból ke-
letkezett. Szerelmes költők és névtelen történetírók tollán és lantján
át jöttek az új magyar szavak, mint korai ősszel elszállnak a virágok
pelyhei a hegytetőkről, elgurul az őserdei makk, útra kél a pókháló.
Az első költők leszedegették a süvegjük mellől a pókhálót, és szép
magyar szavakat szőttek a puszták felett a lebegő virágpelyhekből.
A névtelen jegyzők a tölgyfák lehullott gyümölcsét szedegették össze.

Fegyverkovácsok munkája közben, harci ménnek legeltetése alatt,
a holdfénynél éneklő pogány asszonyok dalolásából született a ma-
gyar nyelv. A csodaszarvas rázta le agancsával az erdő ékszereit,
a piros bogyókat, hogy szép magyar szavak legyenek belőlük. A
Tiszán, sötét éjjelen, egy andalgó halászegény meglepett szívéből
pattant fel egy új szerelmes szó, mint a hóvirág. És az Árpád-
királyok sírboltjaira új magyar szavakat véstek. Az igrécék nyelve sok
viszontagságon ment keresztül, amíg mai ékességeihez jutott.

A magyar nyelv a Tiszához hasonló kanyarulatokkal vándorolt
útján. Növekedett, szélesedett, gyarapodott. Kis mécses égtek, ame-
lyek világánál költők hajoltak a pergamen felé, és ötvösök módjára

csiszolták a nyelv ékköveit. Tudósok, írók támadtak, és a kolostor nyárfasorában hátrafont kézzel sétálgató tudós szerzetes már nem gondolkozik Tacitus nyelvén...

Még egyet, még kettőt kellett csak aludni, hogy egy szalontai parasztfiú megtanulja a betűvetést. És a Kunságban egy éjszaka üstökös álljon meg a mészárosék háza felett, midőn Petrovicsné, született Hruz Mária vajúdott a szalmafedél alatt...

Nem kell bántani drága, árva gyermekből királyfivá növekedett magyar nyelvünket. Őt már senki sem veheti el tőlünk. Amint a múltunk, a legsajátosabb nemzeti múltunk is a miénk marad, bármi történnék."

Nem célom itt és most tudományos fejtegetésbe bocsátkozni a nyelvszennyeződés okait keresve, de néhány tetten érhető mindenképpen megemlítek, mert ezeket naponta észleljük, egyre tágabb, nagyobb teret követelnek, hódítanak: ezek a pénz- és bálványimádás, az erkölcsi romlás, a technikai fejlődés. Megjegyzendő, hogy nem egymástól elszigetelt jelenségekről van szó, hanem egymást hatványozó, ölelkező ok-okozati kapcsolatokról, amelyek „tevékenysége” alkotja a terebélyesedő szennyvíz deltáját, az ateizmus térhódításával jelentkezik a lelki fogyatékoság, sorvad a szeretet, az egymás iránti tisztelet, az írott és íratlan hagyományok, szabályok gyakorlása, ami szóbeli megnyilvánulásban (is) egyre határozottabb és tetten érhető polgárjogot nyer sajnálatosan a legvédtelenebb korosztályban, a fiatalok körében: már tizenévesen a *bulikba csajozni* járnak, *piálnak, smárolnak*, keresik az alkalmat *gruppenszexre*, mialatt és előtt *kokszolnak*. Ők – tisztelet a kivételnek – a Nyugat-majmolók, nyelvi építményeink ízléstelen falfirkászai, részesei is annak „nyelvújításnak”, amelyben az emberi intim testrészek anatómiai megjelölése vagy éppen cselekvésre buzdítása köztöszóként szerepel kapcsolatrendszerükben, és ebben számos felnőttet tudhatnak társ-gyakorlónak (például a tévécsatornák egyes riporterei, azok alanyai).

„Ami a nyelvet érintő technikai fejlődést illeti: fantasztikus gyakorlati előnye ellenére, ahol a fény, ott az árnyék – fogalmaz Faggyas Sándor. – Az új ember virtuális világban él, márpedig a billentyűzet és az egér érintése nem ugyanazokat az idegsejteket mozgatja meg, mint a kézírás és a valódi emberek érintése. Az új generációk nyelve hamarosan olyan távol lesz a miénktől (ötvenhatvanasoktól), mint a mai nyelv a korai középkortól – írja egy francia filozófus. Új nyelv? Vajon el lehet-e gondolni s mondani, s meg lehet-e érteni az új médiageneráció virtuális, neoprimitív nyelvén Arany János e sorait: 'E mélység fölött az értelem mérónja, / Mint könnyű pehelyszál, fönnakad, föllebben: / De a lélek érzi, hogy az örvény vonja, / S a gondolat elvész csodás sejtelemben. / Nem-ismert világnak érezi nyomását, / Rettegő örömmek elragadja kéje, / A leviathánnak hallja hánykódását.../ Az úr lelke terült a víznek föléje.' Vagy el lehet-e ültetni a szavunkat – ha egyáltalán – meghallgató és többé-kevésbé felfogó honfitársaink elméjében, hogy miként a 16–17. században a három részre szakított, széthullott országban, vagy a trianoni csonka-Magyarországon a magyar nyelv és a keresztyén hit tartotta életben a nemzet lelkét és testét, ma is a naponta megújuló régi nyelvünk és hitünk erősíthet, tarthat, menthet meg minket”.

Az egyre sokasodó, gyakorolt idegen szavak, fogalmak szaporodó sejtek drága anyanyelvünk testében, melyek, ha kezdetben tünetmentesek is, elburjánzanak, atipikus voltukból eredendően rosszindulatú daganatok lesznek, amelyek nem csak az övező testrészt, de magát a gazdát is beteggé, halálosan kórossá teszik és fertőznek, holott beszédünk egyedülálló szépségét, gazdagságát azok is megcsodálták, akik jól ismerve nyelvünket, külső szemlélőként formáltak róla véleményt. Csak egyetlen példa. Sir John Bowring (1792–1872) neves angol politikus, műfordító, aki megtanult magyarul (is), az 1830-ban *Poetry of the Magyars* (A magyarok költészete) című antológiájának előszavában többek közt ezt írta:

„Az angol büszke lehet arra, hogy nyelve magában hordozza az emberiség történetét. Eredete kimutatható, láthatóvá tehetők benne az idegen rétegek, amelyeket a különböző népekkel való érintkezések során olvasztott magába.

Ellenben a magyar olyan, mint az egyetlen darabból álló terméskő, amin az idő viharai még csak karcolást sem ejtettek. Nem naptár ez, amely a korok változásaihoz alkalmazkodik. De nincs is szükség erre; nem vesz kölcsön, nem ad senkinek, se nem is vesz el senkitől. Ez a nyelv a legrégibb és legdicsőségesebb emlékműve a nemzeti önállóságnak és szellemi függetlenségnek...” (Grétsy László nyomán).

Megszívlelendő G. B. Shaw, akit nem kell bemutatni, vallomása: „Miután évekig tanulmányoztam a magyar nyelvet, meggyőződésemmé vált: ha magyar lett volna az anyanyelvem, életművem értékesebb lehetett volna.”

E „születési bizonyítványhoz” nem illik az egyre elharapódzó szleng, az alpári megfogalmazás, köznyelvünk (helyel-közzel hivatalos) csonkítása, idegen szavak, fogalmak bálványozása. Grétsy László bizony ma már lassan haladna a nem kívánt szavak gyomlálásával, mivel egyre gyakrabban kellene megállni, hogy a magyar trikolor színére fesse az egyre szaporodó idegen nyelvű cégtáblákat és reklámokat. Ő is tudja: a kardszárnyú delfin, az óceán legkegyetlenebb ragadozója úgy végzi ki áldozatát, hogy előbb kiharapja a nyelvét...

Aggodalomra ad okot anyanyelvünk helyzete és állapota az elrabort, immár idegen országokban leledző területeken, ahol a sovíniszta pártok és nárcizmusban szenvedő vezetők kimondott vagy kimondatlan programja és tevékenysége az éppen aktuális kormány néma és rövidlátó asszisztálásával a magyar kisebbség beolvasztását tűzte/tűzi célul, aminek kezdetét és folytatását a nyelv elsorvasztásában, majd kiiktatásában látja.

„A magyar anyanyelv helyzete sohasem volt rózsás, de esélyei az utóbbi időben mintha tovább romlanának” – fogalmaz Borbándi

Gyula *Megmaradni a magyar nyelvben és kultúrában* című mélyenszántó írásában (*Nyelvünk és Kultúránk*, 2004/6), amelyben a nyugati magyarság anyanyelvének helyzetéről, gondjairól fest reális és aggodalomra okot adó képet.

Ezernyi veszély leselkedik a magyar nyelvre, és ezekre hívták fel a figyelmet a 39. Tokaji Írótábor napjaiban olyan ismert apostolai a nyelvnek, mint Görömbei András, Vetési László irodalomtörténész–professzorok, Iancu Laura, L. Simon László, Oláh János, Mezey Katalin írók és költők, mintegy visszhangoztatva Reményik Sándor igéjét: *„Vigyázzatok ma jól, mikor beszéltek, / Vigyázzatok: a nyelv ma szent kegyhely, / Ki borát issza: ÉLET borát issza, / Előre néz s csak néha-néha vissza –, / S a kelyhet többé nem engedi el”*.

Dr. Bösze Péter professzor *A magyar orvosi nyelv* című munkájában a következőket írja: *„...Rengeteg angol szó és kifejezés áramlik a magyar orvosi nyelvbe. Ezeknek a magyarítása az egyik fontos tevékenységem. A másik az, hogy az angol szavak magukkal hozzák az angol mondatszerkesztést és gondolkodást, ami szintén veszélyforrás.”*

De nem kell a „szomszédba” mennünk, hogy megértsük, értékeljük anyanyelvünk nagyszerűségét, és naponta gyakoroljuk költelességünket, nyelvünk tisztasága érdekében, hogy mindig szem előtt tartsuk Thomas Jefferson intelmét: *„Ahhoz, hogy a gonosz teret nyerjen, csak az kell, hogy a jó szándékú emberek ne szólaljanak meg.”*

Véssük emlékezetünkbe napi „használatként” szellemi életünk nagyjainak örökértékű gondolatait!

Széchenyi István: *„Senki ember ne akarja megváltoztatni vagy éppen elpusztítani egy nemzet nyelvét – olyan ez, mint a zománc, mely a fogat burkolja.”*

Kazinczy Ferenc: *„...a nyelv a nemzeti léleknek mind igen szép képe, mind hív fenntartója s ébresztője.”*

Fekete Gyula: „Szülőföld az anyanyelv is.”

Móricz Zsigmond mondotta volt 1929-ben Tiszacsécsén:

„Íme itt állunk és beszélünk ezen a gyönyörűségeken zengő magyar nyelven. Egy olyan nyelven, amely sehol az egész világon nincs, csak itt, ebben a kicsiny tündérkertben.”

Kodály Zoltán: „Semmi sem jellemző annyira a nyelvre, mint sajátos hangzása. Olyan ez, mint a virág illata, a bor zamata, a zománc, az opál tüze. Megismerni róla a nyelvet már messziről, mikor a szót még nem is értjük.”

László Gyula: „...a magyar nyelv remekmű, olyan kincs, mint a legnagyobb emberi szellemek alkotta alkotások..., hogy születeik nyelvén érintkeztek, az nem csak a szülők ragaszkodása óhazai múltjukhoz, amelyet gyermekeikben folytatni akarnak, hanem ezzel a nyelvvel műalkotássá váltok magatok is.”

Sütő András: „...a nyelv olyan, fiam, mint az asszony: elhervad, ha nem szeretik.”

Vári Fábián László: „Eleitől fogva / génjeinkben hordva; / anyaország, anyaöl, / anyatej, anyanyelv. / Mienk vagy! / Beszélünk fuldokolva, / ha fakad a sírás, / ha harsan az elv.”

Szirmai Endre: „...Te voltál az első szerelem, / Utolsó fohászom te leszel.”

...Az anyanyelv tisztaságának megőrzése nem csak egyvalakik kötelessége, kiváltsága, hanem mindannyiunk napi feladata, ha kell; – s miért ne kellene? – védelme, mert a védvonalak feladása, netántán pénzen vett megkerülése óhatatlanul maga után vonja az ellenség pusztításait a hátszágban (is). Helyénvaló Nemeskürthy István, a mi Julianus barátunk (Farkas Árpád) örökzöld megfogalmazása: „Megmaradásunk feltétele a nyelvünk. A következő ezer év akkor maradhat a mi ezer évünk is, ha bármiféle politikai rendszerben megtartjuk nyelvünket. A nemzeti öntudat képe ebből következik. Amíg anyanyelvünkön gondolkozunk, tervezünk, számolunk, érvelünk, alkotunk, addig a nemzet magától értetődően

jelen van: létezik. Ha annak idején, a hatóságilag előírt ősnyomozás (és ősválasztás) évtizedeiben tudatosan átéltük volna, hogy a nyelvünk által vagyunk magyarok, sok tragédia elkerülhető lett volna.”

...Beteg az anyanyelvünk. A vírushordozók mi vagyunk, s ha nem figyelünk oda, a betegség jóvátehetetlen károkat okoz. Gyakorló orvosként tapasztalatból mondom: a megelőzés sokkal hatásosabb, mint a kezelés. A ránk hagyott Kazinczy-, Arany-, Illyés-, Márai-, Pomogáts-védőoltások a leghatásosabb ellenszerek, amelyek erősítik ellenálló képességünket, növelik az önbecsülést, valamint anyanyelvünk tisztaságába vetett hitünket, amint azt Vas István írja *Nekem elég* című versében: „Csak egy pontos szóra van már szükségem. / Azt az egyetlen szót adassék megérnem, / És hogy amit jelöl, értsem, ne csak lássam: / Hiszek a végső felvilágosodásban.”

MINÉL TÖBB OLDALA VAN, ANNÁL ÉRTÉKESEBB

Halálával mérhetetlen űrt hagyott maga után a kortárs magyar költészet egyik legkiemelkedőbb és legtermékenyebb alakja, a 2018. június 20-án elhunyt Kányádi Sándor. Az elmúlt hetekben pályatársai, barátai, tisztelői határon innen és túl gyertyát gyújtottak a Kossuth-díjas alkotóra emlékezve, legkedveltebb verseit szavalták a virrasztásokon, kedves történeteket osztottak meg róla. A Nyírmadán élő dr. Szöllősy Tibor is szomorúan vette kezébe a kis borítékot, melyben találkozásai alkalmával készült közös képeiket őrizgeti.

– Ezek a szerény relikviák számomra aranyban mérhetők – nyújtotta felém a fotókat a nyugdíjas orvos. – Kányádi Sándor megtisztelt azzal, hogy ha nem is barátjának, de jó ismerősének elfogadott. Ez a laza, de annál értékeőbb kapcsolat élete végéig elkísért minket.

– Évtizedekkel ezelőtt egy hetet erdélyi fiatalokkal töltöttem együtt Budapest egyik külvárosában. Barátkoztunk, beszélgettük, esténként pedig a diákok előadást tartottak. Zenéltek, játszottak, szavaltak – ekkor hallottam először élőszóban Kányádi-verseket. Felkaptam a fejem, hiszen egyik szebb volt, mint a másik. Persze, azelőtt is tudtam Kányádi Sándorról, nem lehetett egy ilyen ikont nem ismerni, de ritkán értek el a hírek a költészetéről a kárpátaljai Técsőre, ahol akkoriban éltem. Felsőhajtottam, hogy de jó lenne vele találkozni, hiszen az, aki ilyen csodálatosan jeleníti meg a gondolatait, csak huszonnégy karátos ember lehet.

Ahogy mondani szokás, az égiek meghallgatják a hozzájuk szólókat: Tibor izgalmas telefonhívást kapott 1995-ben.

– Kányádi Sándor abban az évben körutazásra indult, és Isztambullal bezárólag felkereste a Rákóczi-emlékhelyeket. Az útja során érintette Técsőt is. Szerintem nem kell ecsetelnem az állapotunkat – nevetett fel a nyugdíjas ideggyógyász, felmutatva a több mint két évtizedes programfüzetet.

– Külön öröm volt számomra, hogy egy egész napot töltött el a településünkön. Én akkor a helyi, Hollósy Simon Középiskola szülői tanácsának voltam az elnöke, a szintén a festő nevét viselő művészeti körnek pedig a vezetője. Boldogan vállaltam a feladatot, hogy felkészítem a gyerekeket és a nevelőtestületet a költő fogadására. Egy vasárnapon aztán megérkeztek. Igazi ünnep volt ez a kisváros számára, hiszen ritkán köszönthettünk Técsőn ilyen illusztris személyt. Látogatásának minden pillanata emlékezetes volt, de volt egy momentum, amit sok-sok idő múltán is szóba hozott: miután bekísértük a nagyterembe, a több száz diákkal és tanárral, szülővel, meghívott vendéggel közösen elénekeltük a magyar himnuszt. Nem gondolom, hogy rendhagyó dolgot tettünk, mégis, Kányádi Sándoron látszott, nagyon meghatotta, hogy Kárpátján így, ilyen szívből jövően és őszinte szeretettel köszöntik őt. Jó lett volna belelesni a gondolataiba, megtudni, hogy mit érzett akkor, s bár nem volt erre lehetőség, későbbi találkozásaink alkalmával mindig megkérdezte: *„Tudjátok-e még olyan szépen énekelni a magyar himnuszt?”* Erre általában azt feleltem, hogy még szebben, mert most már gyakorolhatjuk.

– A gyerekek nagyon sok Kányádi-verset szavaltak, ő pedig a törökországi utazásáról mesélt nekünk. Igyekeztünk megmutatni a técsői nevezetességeket, elkísértük többek között az Árpád-korban épült református templomba, a Kossuth- és a Hollósy-szoborhoz – utóbbi az egyetlen, a festőről készült köztéri alkotás. Végig ott motoszkált bennem, hogy felteszem a kérdést, mi a titka költészetének, mi az, ami csak ő, ám olyan gyorsan eltelt ez a néhány óra, hogy nem volt erre lehetőségem, azt azonban kávézás

közben elárulta, hogy sokat készül, mielőtt hozzáfogna az írás-hoz. Körbejárja, utána olvas az adott témának, ami sokrétű költészetén érezhető is. Olyan, mint a gyémánt: minél több oldala van, annál csillogóbb és annál értékesebb. Búcsúzóul meghívott magához, azt mondta, van egy kis nyaralója a gyönyörű hargitai fenyvesekben, ahová elvonulhat a zajos és legtöbbször érthetetlen világtól. Kérte, kóstoljam meg az ottani, fiatal túlevelűekből készült fenyőpálinkát, ha már megkínáltuk a vodkánkkal. Őszinte, kedves gesztus volt ez, tudta, hogy nem utoljára sodort minket össze az élet, amit egy dedikált verseskötettel nyomatékosított is. Azt írta: *„Szöllősy Tibornak találkozásaink, técsői találkozásánk emlékéül szeretettel Kányádi Sándor”*.

– Habár Budapesten többször felkerestem, a kis nyaralóba sajnos soha nem jutottam el... Egy ilyen alkalommal együtt mentünk istentiszteletre a Kálvin téri templomba, máskor „csak” beszélgettünk, nagyon érdekelte őt a kárpátaljai emberek sorsa, mindig be kellett számolnom úgy a rosszról, mint a jóról. Márosvásárhelyen, a Pomogáts-féle anyanyelvi konferencián együtt hallgattuk az irodalmi szekció előadásait. Akkor megismételte a hargitai meghívást, de megint csak nem tudtam élni a lehetőséggel. Könyvheteken rendszerint maga mellé ültetett, úgy váltottunk néhány mondatot, és én büszke voltam arra, milyen közvetlenséggel, mennyire szívélyesen fogad engem. Azóta is hordozom magamban ezeket az emlékeket – mosolygott Tibor a fekete-fehér fényképeket forgatva.

– Amikor megjelent *A kígyó önmagába mar* című, csernobili emlékeimet feldolgozó regényem, megajándékoztam vele Kányádi Sándort, gondolván: ha egy is lesz a sok közül, mégiscsak ott lapul majd a polcán a könyvem. Két-három évvel később, amikor találkoztunk, azzal kezdte, hogy gratulált, és elmondta: nem ismeri töviről hegyire a kárpátaljai irodalmat és nem tud az állapotáról véleményt mondani, de nagyra értékeli ezt az írást, mivel a regény

első része a magyarság életéről és szinte kilátástalan jövőjéről szól. Azokról a sajnálatos hervadásról és sorvadásról, amik bekövetkeztek a magyarság életében a felszabadítás utáni években. Úgy gondolta, minden tollforgatónak, éljen bárhol, kötelessége lenne lejegyeznie szülőhelyének múltját, mert ezekből a téglákból épülne fel a népünk történelme. Fantasztikus érzés volt, hogy ezt a következtetést az én szerény könyvemet olvasva szűrte le – jegyezte meg befejezésül dr. Szöllősy Tibor.

Csáki Alexandra,
Nyíregyháza

SZELLEMI LUKULLUSZI LAKOMA

élvezői voltak azok a szépet kedvelők és tisztelők, akik a meghívásnak eleget téve részesei lettek a Szabadság Napja előestéjén Vaján megnyílt kiállításnak, amit Pálffy Julianna születésnapjának tiszteletére rendezett a Vay Ádám Múzeum és Baráti Köre.

A platán-diadémmal ékesített, felújított és történelmi dicsőséget visszhangzó kastély központi termében 18 olajfestményt állított ki a művésznő, az utóbbi évek válogatott termékeit.

Az esemény szószólója Molnár Sándor igazgató úr volt, aki méltatta Pálffy Julianna művészetét, műveinek eszmei értékeit, beleágyszva gondolatait az évente megrendezésre kerülő Vajai Alkotótábor immáron két évtizedes történetébe, aláhúzva: Julianna és férje, a szintén ismert festőművész, Pálffy István (Putyi, ahogy sokan becézik) hűségese résztvevői ennek a határokon átlépő képzőművészeti eseménynek, majd hatalmas virágcsokorral üdvözölte a születése kerek évfordulóját ünneplő művésznőt.

Gergely Zsolt, a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzatai Hivatal osztályvezető-helyettese – mintegy folytatva és gazdagítva az elhangzottakat, részletesen elemezte a művésznő pályafutását kiemelve egyéni stílusának jellemzőit, valamint azt, Pálffy Julianna nem „csak” az ecsetnek mestere, de a tollnak is, hisz ismert költő.

Nemesítette az emelt hangulatot Nagy Csaba ismert tárogatóművész játéka, aki korhű – a kastély II. Rákóczi Ferenc és harcostársai emlékét őrzi – és erre az alkalomra szerzett melódiákkal örvendeztette meg a közönséget.

A művésznő elcsukló hangon köszönte meg az elhangzottakat, a lehetőséget, hogy befogadták tehetsége gyümölcseit az ódon, patinás falak.

...Már a hivatalos megnyitó előtt megszemlélhető alkotások minősítése folyamán elhangzott vélemények egyöntetűek voltak:

egyedi stílust képviselnek, élményszerűek, sajátos kompozíciójukkal maradandó benyomást keltenek, tobzódnak a színek gazdagságában. Minden kép egy-egy novella, melyben nincs semmi fölösleges és nem hiányzik semmi, telítve vannak a művész életörömeivel, aki intellektuális viszonyban van az étellel, mondanivalójuk és melódiájuk van. „Ha nem lenne kivilágítva a terem, akkor is – hangzott el – fény lenne itt, fény-szimfónia, mert ezt árasztják az alkotások.” Mintegy válaszként felötlött bennem a gondolat: vannak olyan embertársaink, akiket többször is szólított az Isten, mikor a tehetséget osztogatta. Pálfy Juliannát, a festőművészt, a költőt, a kitűnő zongoristát jó kedvében teremtette, és ő hálás, mert önzetlenül felajánlja nekünk áldott adottságainak gyümölcseit.

Hálátlan feladat lenne kiemelni, rangsorolni az alkotásokat, mert „mindegyik magáért beszél”: műveiben jelen van Vasarely op artja, Modigliani finom vonaljátékának reminiscenciája, Picasso váltakozó drámai hangvétele, Csontváry szimbólumteremtő szuverén látása, de egyik sem plágium, mindegyik pálfyjulianaián egyedi.

– Töreksem a harmóniára, szeretném azt hinni – vallja a művésznő –, hogy festményeimmel, írásaimmal érzelmeket közvetítek, s a magam módján megfogalmazva adhatom át a kortársainknak.

Mintegy megkoszorúzva a látottakat, Kuthy Patrícia, a Nyíregyházi Móricz Zsigmond Színház ismert színművésze csillogtatta meg egyedülálló tehetségét: Gershwin- szerzeményeket adott elő, melyek forrasztófémje Pálfy Julianna versei voltak – így méltatta a művésznőt, eképpen gratulált neki a hálás közönség egyetértésével és örömeire. Mi is, büszke földjei, csatlakozunk a gesztushoz azzal a versével, mely *Röviden* című kötetében látott napvilágot és jellemzi mint embert, mint művészt:

Születésnapomra

*Kúsznék, szaladnék,
rohannék – visszafelé
falu csendjében,
szán röpítette hóesésbe,
cseresznyefák tetejébe,
kert alatti sövény magányába,
disznóölés hajnali didergésében,
lekvárfőzés varázsos éjszakájába
zafírszemű szőke anyám ölelésébe.*

*Újra kezdeni volna jó,
mindent megbecsülni,
magamra vigyázni,
ellenségemet felismerni,
hitványok elől menekülni,
nyomornak hátat fordítani,
szerelmet nem hazudni,
szerelmet nem tagadni.*

*Vállamon az évek
csak semmitmondó számok,
teher egyedül önmagam vagyok,
istenből bennem egy szikra sincs,
se megbékélni, se megbocsátani
nem tudok, nem is akarok,
jó egy kevés jutott nekem,
galambok, denevérek,
koccintsatok velem!*

Kislexikon:

Pálfy Julianna Csapon született. Gyermekkorát Nagypaládon töltötte, Beregszászban érettségizett, művészeti tanulmányait Ungváron végezte. Egy ideig a *Kárpáti Igaz Szó* munkatársa volt. 1994-ben települt át Magyarországra, jelenleg Bicskén él. Két gyermek boldog édesanyja. Férje, Pálfy István szintén festőművész.

1993 óta tagja a Magyar Képzőművészek és Iparművészek Társaságának.

Képei sok kiállításon szerepeltek Komáromtól Szegedig, Soprontól Nyíregyházáig, Budapesttől Vajáig stb., de láthatók Izraelben, az USA-ban, Kanadában, Luxemburgban is.

Önálló kötetei: *Egy kölyökkutya naplója*, *A kölyökkutya felnő* (Móra), *Röviden* (versek).

ÜZENET AZ APPENDIXBŐL

A Máramaros az évszázadok tükrében című kötet kapcsán

„Meggyőződéseim – írja Zoloposuk P. Róbert a kötet köszöntőjében –, hogy ez a színvonalas és egyben hiánypótló munka itt, ebben a történelmi tájegységben az együttélés bizonyágtétele, amire ma a közös Európa építésénél olyan nagy szükség van.”

Igazat kell adni a véleményezőknek, mert ez a nemzetiségi palettát illetően sokszínű régió magyar szellemi élcsapata, a valamikori „terra nullius” mintha még mindig, legalábbis részben, magán hordozná ezt a nem éppen hízelgő jelzőt: viszonylag ritkán, esetlegesen „jelentkezik” Máramaros a hazai és határon túli szakirodalomban, médiában, nem tudott – az okokat most ne keressük – megérdemelt szinten felzárkózni „héjaként a kenyérhez”. Éppen ezért is érdeklődést keltő a kötet, megérdemel minden elismerést Mazalik Alfréd, a könyvet szerkesztő, tizenöt szerzőt összefogó közismert tanár, publicista, kisebbségi politikus, aki több évtizedes kutatói munkálkodás eredményeit kínálja fel az érdeklődőknek, tiszteleg szülőföldje többszázados múltja előtt.

Az „üzenet” megszerkesztése körütekintő és időigényes volt, mert Mazalik Alfréd megszólaltatott több, a könyvben szereplő, Máramaroshoz kötődő, de szerte a világban élő, „szülöttet”, tengernyi adatforrás csapját nyitotta meg egy-egy kristálytisza cseppért, könyvtárnyi írott emléket lapozott és tanulmányozott át hiánypótlásért, az adatközlés, a történelmi tények igaz voltaért.

Újabbkori történelme során Máramaros „fővárosa”: Máramarossziget mindig is a történelmi állapotok magasfeszültségű gyakori kisüléseinek központjában volt, sérülések deformáló hegei, ma is sajgó sebek számtalanjai gátolták/gátolják a kutatómunkát,

az objektív tényfeltárást. Atények figyelembevétele – hisz kikerülhetetlenek – hatványozza a könyv értékét, annál is inkább, mert a 67 fejezetben foglaltak „nem magyarcentrikusak”, megalapozott tények és adatokkal illusztráltak, korrektek, s mindamellet olvasásuk-tanulmányozásuk nem igényel feltétlenül szaktudást, lehet „használni” mint adatforrást, mint útikalauzt, segédirodalmat vagy szórakoztató olvasmányt.

A „hangadó” cikk, *A történelmi Máramaros az évszázadok tükrében* jellemzi a vidéket, mint *történelmileg összetett kultúrtájat*, majd – a múlt szerves részeként – a honfoglaláskori és Árpád-kori századokból mutat fel tárgyi bizonyítékokat, például az izakonyhai (Cuhea) ásátások eredményeit, Máramarosi dirhemeket), levéltári adatokat felsorakoztatva.

Több írás foglalkozik Máramaros sótermelési múltjával, melyek közül, anélkül, hogy minősítési sorrendet állítanék, kiemelnék kettőt. A *Sóvágók sztrájkja 1551-ben* (dr. Kovássy Zoltán) és *A máramarosi tutajozás* (Dr. Badzey Zsigmond) már-már szakdolgozatok: átfogó adatbázist tárnak az olvasó elé, felölelik a máramarosi sóbányászat múltját, annak gazdasági, politikai holdudvarával egyetemben, alapos ismeretekkel (nem mindenki számára ismert információkkal) gazdagítják a tudományos munkába mélyedőket: mik voltak a sztrájk kiváltó okai, hogyan zajlott le, mi volt a hozadéka, mi az Ócska Kanális, a Felső Szály Kötő, a Hajóbebocsátó stb.

A három dolgozat foglalkozik Báthori István és II. Rákóczi Ferenc máramarosi emlékeivel, melyekben eddig nem közismert, lokális tények vannak megírva.

„Az 1848. évi márciusi örömdetes események a nagy változások időszakát jelentették Máramarosban” – írja a szerkesztő Várady Gáborra, a forradalmi események egyik résztvevőjére hivatkozva. A témához szorosan simul a *Leövey Klára* című írás az „1848–49-es polgári forradalom és szabadságharc meghurcolt asszonnyá”-ról, aki Teleki Blanka emberi és szellemi barátnője, harcostársa volt.

A Máramaros a kiegyezéstől a Monarchia bukásáig című összefoglaló adatokkal támasztja alá, hogy „György Aladárnak 1895-ben megjelent értékelése szerint Máramarossziget a Monarchia egyik legvirágzóbb városa volt”.

Az országos mércével minősíthető bányai, fakitermelési és feldolgozó, közlekedési stb. gazdasági szakágak jelentős fellendülése és dinamizmusa mellett, melyekről információkat nyerünk az írásokból, Máramaros életében meghatározó volt a szellemi élet, melynek illusztris zászlóvivői aranybetűs fejezeteket írtak az egyetemes nemzeti (és nemzetek közötti) kötetbe – nem véletlen, hogy éppen evvel a témával foglalkozik a legtöbb írás.

A képzeletbeli piedesztál legfelső fokán Szilágyi István áll(hat). Nem Máramaros szülöttje volt, de egész máramarosi ember lett. A Szabolcs megyei Nagy-Kállóban született 1819. január 6-án. Már 15 évesen a debreceni kollégium diákja lett, ahol hamarosan kitűnt irodalomcentrikus orientációjával, tehetségével: 1840-ben a Kisfaludy Társaság pályázatán *Árpád* című balladájával elnyerte a Toldy Ferenc által pályadíjjal felajánlott ezüstserleget, az Akadémia által a magyar szókötés szabályaira kitűzött száz arany pályadíjat, majd többször ért el sikereket a fent nevezett Társaság pályázatain.

Rövid, de életre szóló szalontai és külföldi munkálkodása és tanulmányai után 1845-ben – hat pályázó közül – őt választották, a nagynevű Lugossy József utódként a máramarosszigeti Református Főiskola tanszékvezető tanárává, majd rektorává, mely tisztelet 52 évig töltött be.

Ezek az évek-évtizedek jelentették a város és vonzáskörzete irodalmi életének virágzását, számtalan szellemi közkatona tehetségének kibontakozását, a magyar nyelv és irodalom tárának gyarapodását – ekkor vonult be Máramaros az egyetemes magyar szellemi életbe.

Szilágyi István ekkor kifejtett tevékenységének értéke hatványozott, hisz az 1848–49-es szabadságharc leverése után küzdel-

mes időszak következett, menteni kellett a nemzet, a nyelv egyik gyepűn leledző végvárát. Szilágyi lelki nagysága ezekben az embert próbáló nehéz időkben lesz nyilvánvalóvá: buzdít, bátorít, lelkesít, fáradhatatlanul dolgozik, szervez, minek eredménye a már-már a megsemmisítés szélén álló tanintézmény megmaradása, továbbfejlesztése: bővül az iskola, az 1863/64-es tanévben már érettségi vizsgák vannak, 1868-ban jogi tanfolyam veszi kezdetét.

Ebben a gigászi küzdelemben Szilágyi István szakít időt a tudományos munkára, az irodalomra. Dolgozataival, írásaival minden tekintélyes tudományos folyóiratban találkozunk, a többi között az akadémiai Értesítőben, az Új Magyar Múzeumban, a Magyar Nyelvészetben, a Történelmi Tárban, a Hazánkban, több almanachban, albumban.

Önállóan megjelent munkái egy kis könyvtárat tesznek ki. Legjelentősebbek *A Magyar Szókötés* (Pest, 1846), *A máramarosszigeti helvét hitv. Tanoda történetnek rövid vázlatja* (M.-sziget, 1858), *Keresztyén egyháztörténet* (Debrecen, 1863, 1869), *A gimnáziumi oktatásügy története a magyarországi helv. hitvallásúaknál* (Sárospatak, 1861). Megírta Máramaros vármegye monográfiájának első kötetét, megalapította (Várady Gáborral és ifj. Jura Györggyel) a *Máramaros* című irodalmi lapot, mely két évtizedig magas színvonalon jelent meg, maga köré gyűjtve Máramaros tehetségeit, egyengette útjukat, teret biztosított a publikációknak, e tevékenysége évtizedekre kihatott a régió irodalmi életére.

Szilágyi István döntő hatással volt Arany Jánosra. „Az izaparti hű barát” volt az, aki felismerte tehetségét, inspirálta, támogatta – ez a barátság egy életre szólt. Hogy milyen volt ez a hatás, arról maga Arany János így vall: „...annyi bizonyos, hogy ha kedves barátom Szalontára nem jő, engem senki nem lát írói pályán az életemben!”

*Végre kincset leltem, házi boldogságot
Mely annál becsesb, mert nem szükség őrizni.*

*És az Iza partján ama hű barátot...
Nem is mertem volna többet remélni...*

Ezzel kapcsolatosan írta Petőfi a következő sorokat: „Eszköz volt a Gondviselés kezében, mely ha elrejtí is gyöngyeit, rendel halászokat, akik felhozzák...” Ugyancsak Petőfi írja Aranyhoz intézett levelében: „Szilágyi Pistával levelezél úgy-e? Írd meg neki, hogy eddig is szerettem, de még jobban szeretem azt tudva, hogy ő ösztönzött téged írásra” (1847).

Szilágyi Istvánt a Magyar Tudományos Akadémia 1846-ban tagjává választotta.

Akadémiai tagságának fél évszázados jubileuma alkalmából báró Eötvös Lóránd, az MTA elnöke így írt a neki címzett levélben: „Ötven év, a magyar oktatásügy s közművelődés szolgálatában eltöltött 50 év után megelégedéssel tekinthet vissza Nagyságod a hosszú közpályára, amelyen szaktársai tiszteletét és ezernyi tanítványa szeretett és hálás emlékezetét méltán érdemelte ki...”

Várady Gábor, a pályatárs tanári működésének 40. évfordulóján albumot szerkesztett és adott ki, melyben mintegy 40, Szilágyi István keze alatt növekedő írói és közéleti személyiség írt tanulmányt, dolgozatot. Ugyancsak tanársága 40 éves jubileumán nyerte el a Ferenc József-lovagkeresztet.

Népszerűségét, műveltségét mutatja az is, hogy a megye nevezetesebb eseményei alkalmával mindig ő tartotta az ünnepi beszédet, mint például Asztalos Sándor és Móricz Samu, Máramaros 48-as honvédhősei emlékművének leleplezése alkalmával is.

Az idős tudós 1897. április 12-én halt meg. A máramarosszigeti református temetőben helyezték örök nyugalomra óriási részvét mellett.

A számos tanuló, pályatárs és követő között volt – hogy csak egyet emeljek ki a szépszámu sorból – Novobátzky Károly, a Magyar Tudományos Akadémia egyik alelnöke; átvette és tovább vitte a stafétabotot Juhász Gyula (is), aki a szigeti algimnáziumban kezdte tanári

pályáját. A korabeli sajtó ezt írta a tanár úrról: „Jóságos volt és nyájas. Durva, magából kikelt megnyilatkozása sosem volt, mindig megértést mutatott tanítványai iránt. És mindig barátságos volt és derűs...”

Juhász Gyula nagyon megszerette a szigeti szellemi életet, gyakran felidézte:

*Tisza mentén Máramarosszigetnek
Piros tetői ködből integetnek,
A messzi és a múlt derűs ködéből,
Egy régi őszből és egy régi télből.*

Majd egy szép szonettjében így írt Máramarosszigetről:

*Magyar Kelet bazárja volt e város,
Fajok tanyája, ódon és kies,
Közel az éghez s a magyar határhoz
S a vándorló költőhöz is szíves.*

A nagyváradi mozgalmas napok idején is visszapillantott Szigetre:

*A régi, bánatos, ködös hegyek,
A régi, magányos, rögös utak,
A bús Máramaros
Már elfeledte a dalos utast?*

1914 őszén a háborús események Máramarosszigetet is elérik. Juhász Gyula aggodó töprengéssel tűnődik el egykori szigeti sétáin:

*Milyen lehet most a bús Izapart,
Hol Arany János nyomait kerestem,
S ki ballag a vén líceum alatt,
Hol hírről szőttem álmod esteli csendben?*

1936-ban, születése napján meglátogatta őt barátja, Magyar László, akinek ezt mondta: *„Szigeten voltam tanár, Máramaros-szigeten, ezelőtt harminc évvel...Akkor közölte Kiss József lapja az Ódon ballada című versemet. Iskola, tanítás után bementem a vendéglőbe ebédelni. Később az asztalomhoz lépett egy ismeretlen fiatalember, és engedelmet kért, hogy leülhessen. Aztán beszélni kezdett. Tudta, ki vagyok, és könnyes lett a szeme, amikor elárulta, hogy olvasta A Hét legutóbbi számában versemet. Meg is tanulta, és ott, a vendéglői asztal mellett elmondta mindjárt. Nem is Máramaros-szigeten lakott, hanem egy környékbeli kis faluban. Onnan jött be Szigetre, a városba, a „nagyvárosba”. De A Hét járt neki, észrevette, ha új vers jelent meg benne, lelkesedett érte, megtanulta... Harminc évvel ezelőtt voltak még ilyen emberek. Ma pedig kinek kell már a vers, a művészet, a szépség?”*

Ebben a miliőben nevelkedtek, próbálgatták szárnyaikat, lettek országosan ismertté és elismertté, a toll és szép gondolatok avatott mestereivé Pálné Papp Cecília, Krüzselyi Erzsébet, Szépfaludy Örlősy Ferenc, Surányi Miklós, Bruckstein Lajos – hogy csak néhány nevet említsek a rendkívül gazdag palettán.

Az irodalmi élet szervezésében rendkívüli szerepet játszott a sajtó. A XIX. század közepén „született” (1864-ben) *Máramaros* című kiadvány, mely folyamatosan működött 1938-ig, majd a két világháború között számos napi-, hetilap, valamint időszakos sajtótermék – ez volt a máramarosi írott média legtermékenyebb időszak –: a *Máramarosi Hírlap*, az *Élet* s több román, jiddis, német nyelvű kiadvány, békés együttélésben cseréltek információkat, szellemi termékeket.

Tükörképe volt a sajtó az irodalmi élet ikertestvéreinek, a színjátszásnak, a képzőművészetnek is.

1833-tól kezdve egy műkedvelő színjátszó társulat jött létre Leövey Klára vezetésével egy átalakított színben, ami a szigeti színjátszás otthona lett, s „volt kiktől tanulni”, mert játszottak itt: Dé-

ryné, Szákfy Amália, Feleky Miklós, Egressy Gábor. 1882-ben még a Korona szálló nagytermében mutatták be *Az ember tragédiáját*, ám rövid idő múlva, 1887. május 1-jén fellebbent a függöny a 750 férőhelyes színházban.

A megnyitó előadás Csiky Gergely *Buborékok* című színdarabja volt, melyben a Nemzeti Színház tiszteletbeli tagja, Prielle Kornélia játszotta a főszerepet, az az istenáldotta tehetség, aki Máramaros-szigeten született, nevelkedett, tette első lépéseit a rivaldafényben, aki oly sok feledhetetlen alakítással ajándékozta meg szülővárosa, az ország fővárosa, és sok-sok vidéki színház közönségét, akinek pályafutását különös figyelemmel kísérte Jókai Mór és ezt írta – egyebek között – róla: *„Csupa szív az egész lány, önfeláldozó szív, akinek még az árnyéka is fényes.”*

Alapos tanulmányok mutatják be Hollósy Simont, az iskolaalapító festőművészt, s megismerkedhetünk későbbi és kései utódaival-követőivel: Dr. Badzey Pállal, *„Az ő „élete és tevékenysége szorosan összefügg azzal a mozgalmas idővel, ami az érzékeny lelkű művészi gondolkodás sajátossága”*, s aki egy alkalommal így szólt barátjához: *’Tudom, hogy minden, ami szép, a család, a kert nem tart sokáig, egy vihar mindent szét fog zúzni.’* Vátesz volt: a sztálini Gulágok valamelyikében pusztult el. Továbbá: Péter Dezsővel, P. Ütő Erzsébettel, Boros Lajossal, András Csabával, Szabó Elemérrel, Traian Biltiu-Dancussal, Olenyik Jankával, Zahorai Jánossal, Keszthelyi Sámuellel, kik testreszabott tehetséggel, világlátással örvendeztetik meg a szépet szeretőket és értékelőket, haladnak a Nagy Öreg „kitaposott útján”.

A patinás épületekkel diadémozott Máramarosszigeten „kísért a múlt”: közmegelegedéssel működik a Hollósy Simon Kör, (a Kör zászlájának keresztanyja Antall Józsefné), határokon túl ismert kórusok többször díjazott, a város nemzetközi találkozókat, konferenciákat rendez, anyanyelvű kiadványok viszik a híreket az olvasóknak, irodalmi eseteket rendeznek, almanachok, versek, prózai gyűjteményes kiadványok viszik a hírt az olykor-olykor elfelejtett világból.

KIKAPCSOLT MAGNETOFON

Újsághír: A rendőrség keresi Kovács Anna 16 éves diáklányt, aki két hete ismeretlen helyre távozott. Kb. 150 cm magas, karcsú. Arca ovális, szeme világoskék, haja vállig érő, hullámos, hollófekete. Különös ismerető jele nincs. Talán csak az, hogy sose mosolyog...

Mielőtt megszólalt volna az ébresztőóra, már kinyitotta a szemét. Így szokta meg, feküdt néhány percig, nem gondolt semmire, majd felkelt, magára vette keleti mintás háziköntösét, lábát papucsba dugta, és mikor kilépett hálósobájából – ez egyben tanulószobája, pihenőszobája, vagy ahogy nevezte, magánlakása volt –, akkor szólalt meg az ébresztő, amit a folyosóra tett ki esténként, mert nem szerette, inkább utálta, ha a füle mellett robbant a csendbe az óra berregése. Az óra mellett állt a magnetofon is. Modern, kétkezetű, sokbillentyűs, csillogó-hunyorgató „Panasonic”, két éve vásárolta az apja a Jugoszláviát megjárt szomszédjától, hogy meglepje 14. születésnapján. Rutinszerűen nyomta le az indító gombot, és ment tovább a fürdőszobába.

– Szia, Ancsikám, jó reggelt! – köszöntött rá az ismerős hang a szalagról. – A reggelid, mint mindig, a villanyfőzőn. Jó étvágyat! Ancsikám, vegyél pénzt magadhoz, ebédelj az iskolai étkezdében, mert nem volt időm főzni. Kérj elnézést apád és az én nevemben az osztályfőnöködtől, nagyon el vagyunk foglalva, nem tudtunk szülői értekezletre menni...

Fordított a csapon, gurgulázó hang kíséretében forró víz csordult a kádba, kezdetben adagonként, majd bő sugárban, gőzfoszlanynyokat küldve fel a kád aljáról.

A tükör felé fordult. Kissé sápadt, de kipihent arc tekintett vissza rá, szénfekete, kissé kuszált hullámos haj övezte az arcot,

lomhán igyekezve lefelé, majd gyűrűkben csavarodva megpihent a vállán.

– Iskolából jövet menj be a varrónőhöz, egy cuki ruhát varratam neked, azt vedd fel délután, vendégekkel jövünk haza...

Hajkefével simította végig a fürtjeit. Két éve növeszti a haját, addig frufus fiú frizurája volt, mert anyja azt mondta, már abba a korba lépett, amikor új frizura illik az egyéniségéhez, arcához. Naponta vette szemügyre a haját, mennyit nőtt, ujjai közé fogta a tincseket, meg-meghúzta, nézegette, mikor érik már el a vállát, néha meg is emelte a vállát, hogy találkozhassanak.

– Anyuci, gyere csak, nézd, már a vállamig ér! – kiáltott, amikor egy napon azt észlelte.

– Na ugye, mondtam, ez a nap is eljön! – válaszolt anyja a szomszédos szobából, de nem jött be hozzá.

Ujjai közé fogott néhány szálát, érezte selymes simaságukat. Még soha senki nem simogatta meg a haját, pedig nagyon vágyott rá. Nem azért, hogy irigykedjenek, de tudni akarta, milyen érzés a simogató.

Az osztályban, dolgozatírás közben a tanára néha-néha a fejére tette öregesen gyöngéd kezét, ő várta, hogy talán most..., de nem, a tanár kissé meghajolva a füzetébe pillantott, majd odébb lépett.

Kérte talán kétszer-háromszor anyját, mossa meg a haját, de nem tette.

– A te korodban én mindig egyedül mostam a hajamat, a körmeim is hosszúak, félek, felsértem a fejbőrödet – válaszolta.

Többé nem próbálkozott.

Ha fürdött, akkor is egyedül mosta meg hosszú nyeles kefével a hátát, az anyja néha beszólt:

– Jól dörzsöld le, a derekadig.

...Halk kattanás jelezte, a szalag tele lett, a magnó megállt.

Már nem jutott a szalagon hely, hogy a mama és a papa befejezze.

– Jó tanulást, viszontlátásra este, Ancsika! – fejezte be a magnetofon mondanivalóját, mert minden reggeli kiáltvány – ahogy ő nevezte – így végződött.

Kiment a fürdőszobából, felnyitotta a magnót, kivette a teleírt tekercset, kihúzta a fiókot és belesüllyesztette; már jó néhány kazetta volt ott, mind teleírva. Kivette az új tekercset, az ő feladata volt újat tenni, ha már betelt az előbbi. Nézte a színes, hideg kazettát, forgatta, mintha nem tudná, melyik oldalával kell a fészekbe rakni, majd gyors mozdulattal visszatette a fiókba. Visszament a fürdőszobába, behúzta maga után az ajtót.

Míg nem vette meg az apja a magnót, addig kis papírcetlikre írt üzeneteket talált reggelenként az asztalon.

– Kislányom – írta az anyja –, mi reggel rohanunk a munkába, apád felelős állásban van, mindenki előtt kell érkeznie a munkába, hogy ellenőrizni tudja a beosztottjait. Én is vele megyek, mert elvisz a kocsijával, nem kell várnom a buszt, tolakodni. Az iskolád közel van, alhatsz tovább, ráérsz. Ha valami új közölni való van, leírom neked...

Volt úgy, hogy délben hazajött. Nem találkozottak, viszont újabb cédulát talált az asztalon. Néha odaírta a papírlapra:

– Kösz! Értettem, úgy lesz.

Várta, milyen nevetés lesz, ha anyja elolvassa. Biztos olvasta, lehet, hogy nevetett is, de ő nem látta-hallotta sosem, mert nem egy időben jöttek haza.

Amikor először menstruált, nagyon megijedt, nem tudta mire vélni. Este megmondta anyjának reszketve, félve. Az anyja mosolygott.

– Ó, te kis butus! – mondta. – Nagylány lett belőled.

Másnap este egy könyvet nyomott a kezébe: „Ezt olvasd, ebből mindent megtudsz!”

Olvasta a könyvet, többször visszalapozott, sok mindent nem értett. Napok múlva elmondta, nem mindent ért, amiről a könyv beszél.

– Na, várj csak – így az anyja, és tárcsázott. – Zolikám! – szólt a kagylóba. – Szeretném, ha elbeszélgetnél a kislányommal. Elérkezett az idő, amikor meg kell neki magyarázni, hogy ő már nagylány. Igen... igen... Holnap este nyolcra várunk... Persze... szervusz!

– Holnap este eljön hozzánk Zoli bácsi, hírneves nőgyógyász, ő mindent megmagyaráz neked. Jobb szakembert kívánni sem lehet.

Másnap este eljött Zoli bácsi a feleségével, az anyja bemutatta. Azt gondolta, bemennek a szobájába, jön anyuci is, ott megmagyaráznak neki mindent, de nem úgy történt. Anyucinak nem volt ideje, a vendégeket meg kellett kínálni, a konyhában szorgoskodott, és ő nem akart az orvossal négy szemközt maradni. Meg is rótta az anyja. Többet ez a téma fel sem vetődött. Néhány nap múlva olyan fehérneműt kapott az anyjától, amelyet a felnőtt lányok és nők viselnek, látott már ilyet a kirakatokban. Akkor este hallotta, amint a doktor mondta az anyjának és az apjának, hogy kellene még egy gyerek, de ők azt válaszolták, hogy ebben a világban elég egy is, azzal is annyi gond van, így is minden energiájukat rá pazarolják.

A felsős lányok aztán mindent elmondtak neki, napokig csodálkozott... A képmását fürkészte a tükörben. A szeme hasonlított az anyjáéhoz, az alsó ajka is olyan ívelt volt, mint az anyjáé, orra inkább az apjáé.

...A szobát lassan betöltő gőz a tükörrre lecsapódva kezdte azt elhomályosítani. Felkapta a fejét, utálatosnak látta magát, összeráncolta a szemöldökét, összeszorította ajkait, de már csak sejtette, hogyan néz ki, mert a gőz függönnyt vont a tükörrre.

Elzárta a vízcsapot, majd a tükör felé fordult, lassú mozdulattal két egymást keresztező csíkot húzott mutatóujjával a tükörrre és kiment öltözni...

TISZA-KRÁTER

Kárpátalja legnagyobb és legnépesebb közigazgatási egysége a Técsői járás. A megye keleti részén található terület „istenáldotta” vidék: fenyőerdők borította hegyek, kies völgyek, kristálytisza vizű csermelyek, ásványvízforrások csalogatják évente a turisták tízezreit – és itt ered a Tisza.

A járásban található Európa legnagyobb sóbányája, az aknaszlatinai, ahol a só kitermelése kétezer éves múltra tekint vissza. A vidék lakosainak a sóbányászat határozta meg ezeréves történelmét, „miatta” lett kiváltságos város a régi Magyarországon Máramarossziget, Hosszúmező, Técső, Visk, Huszt, a bányászattal emelkedtek a hírnév, a gazdaság szédítő magasságába vagy éppen megsemmisítő mélységeibe.

A só fejtése, feldolgozása biztosította a kisváros nyolcezer lakosának, valamint a vonzáskörében lakó települések lakosainak megélhetését, s adta Aknaszlatina patináját. A szovjet éra „tervszerű” gazdálkodása, a robbantásos termelés, a korszerűtlen technika alkalmazása, az ésszerűtlen hajrá-bányászat sajnos meghozta eredményét: az aknaszlatinai sóbánya időzített bomba lett.

Ezekről a problémákról beszélgettünk M. Z. mérnökkel, ki- nek felmenői bányászok voltak, aki „törvényszerűen” folytatja elei mesterségét.

– Amikor az aknaszlatinai sóbánya kerül szóba, az egyik szemem sír, a másik nevet. Közismert tény: a bánya első szintjén található a kontinens egyik legszebb és legmodernebb kórháza, az allergológiai egészségügyi központ, amelyben évente ezrek nyerik vissza egészségüket, akik azelőtt idült légúti megbetegedésben szenvedtek. A kimutatások szerint az egy hónapos kezelés 96-98 százalékos eredménnyel zárul. Nemcsak Ukrajnából, hanem a környező országokból is jönnek betegek. Büszkék vagyunk a kórház munkatársainak

tudományos munkásságára is, valamint egyedülálló múzeumunkra. Sok ezren keresik fel évente a felszíni sóstavakat, amelyek só-tartalomban vetekszenek a Holt-tenger vizével, s eredményesek a bőrbetegségek kezelésben. A sóstavak hírneve átlépte az ország határait: épp a napokban jelezte komoly érdeklődését egy olajsejk, aki szeretne részt venni egy üdülőövezet kiépítésében.

– *Az elhangzottak után el sem tudom képzelni, hogy a másik szeme sír.*

– Márpedig így van. A településen nagy a munkanélküliség, egyre nagyobb hullámokat vet az elvándorlás, akadozik a termelés, sorra húzzák le a redőnyt a kis- és középvállalkozások, romlik a bányászok anyagi helyzete. És ami a legnagyobb problémánk: ökológiai és természeti katasztrófa fenyegeti nemcsak Szlatinát, hanem az egész Kárpát-medencét. A városka és környéke alatt hatalmas, 13 millió köbméteres üreg tátong. A rablógazdálkodás következtében a föld felszíne alatt összefüggő, néhol 120 méter hosszúságú, 60 méter szélességű és magasságú üregek vannak, aránytalanul vékony tartóoszlopokon. Az alsó, harmadik szintre betört a víz: hogy honnan, az eddig felderítetlen, de lehet, hogy éppen a felette rohanó Tiszából. Ez az időzített bomba! A megállás nélkül működő szivattyúk óránként 80 köbméter vizet hoznak a felszínre, a sóstavakba. Ha megakad a víz kiemelése, s ez bármikor bekövetkezhethet, akár a szivattyúk meghibásodása következtében, vagy nagyobb tömegű víz beáramlása miatt, a helyzet kezelhetetlenné válik. A víz feloldja a sót, telítődnek a tárnák, majd a felgyülemlett víz – ez egyszerű fizikai jelenség – a felszínre tör és elárasztja a környéket, telíti a Tiszát, ami felmérhetetlen katasztrófát okozhat. A Tisza már megszenvedett néhány csapást, hogy csak a romániai szennyezést említsem, ám ezt már nem heverné ki: elpusztulna az élő- és növényvilág, emberek milliói maradnának ivóvíz nélkül, megváltozna a mikroklíma.

M. Z. mérnök úr mély levegőt vesz, rövid pihenőt tart, rendezeti gondolatait.

– De nem ez lehet a vég – folytatja némi csüggedéssel hangjában. Nem vagyok pesszimista, de a természet törvényeit nem lehet kiiktatni... Ha az elárasztott tárnák beomlanak, a kipréselődő víztömeg pusztító szökőárként söpör végig a Tisza völgyén, aminek hatását elképzelni is borzasztó, nem beszélve arról, hogy Szlatina és környéke helyén csak nagy kráter maradna...

– *Mit tehetünk?*

– Van megoldás, és éppen erre akarom – minden túlzást megelőzve – felhívni a szomszédos államok figyelmét, felrázni Európát. Be kellene tömni – mégpedig sürgősen – a két alsó, a harmadik és második szint tárnáit földdel, így kiküszöbölhető lenne a további vízbetörés, és megmenthető az első szint, ahol az allergiológiai kórház működik. Tehát megelőzhető a katasztrófa. A munkálatok körülbelül ötmillió dollárba kerül(né)nek. Ez az összeg nem áll rendelkezésünkre, pedig ennyi pénz semmiség ahhoz képest, amit a fenyegető katasztrófa következményeinek felszámolása emésztene fel.

A beszakadt Ferenc-bánya

Az allergiológiai kórház egyik kórterme

*A Ferenc-bánya oltára, amit a „felszabadítók” felrobbantottak,
de a kereszt ép maradt*

Fotó: Kovács Sándor

AMI AZ ÉLETRAJZBÓL KIMARADT

1.

Batizi Sándor neve ismerősen cseng a kárpátaljaiak fülében, de itt, az anyaországban is, elsősorban a sportok, a vívás világában, mert olimpiai és világbajnokok, nemzetközileg elismert kardozók sokaságát nevelte, indította el a dicsőség útján. Elismerést és megbecsülést szerzett a magyar kardnak a volt Szovjetunióban, Ukrajnában, és Németországban, ahol évekig sikeres edzőként dolgozott.

A ma Gödöllőn élő mester mára elvesztette a szeme világát, e sorok írójával, mint földijével baráti kapcsolatot ápol. Gyakran beszélget. Sándor mester a sporton túl is tettekkel bizonyította megingathatatlan elkötelezettségét nemzete iránt. A Ceausescu-érában például óriási anyagi és szellemi támogatást nyújtott erdélyi testvéreinknek, és ma is az elsők között gyarapítja a rászorulóknak adományozó táborát.

1957-ben jellemző és emlékezetes eset történt vele. A lemergi testnevelési egyetem elvégzését követően eredményei alapján bekerült a szovjet vívó-válogatottba, Moszkvában telepedett le, ahol egy nívós, az elitek számára fenntartott szállodában lakott. Az említett évben megbízatást kapott: kinevezték (felkérték) tolmácsnak a magyar küldöttek mellé, akik részt vettek a moszkvai világifjúsági találkozón.

– Leutaztam Csapra, a határra – emlékezett Sanyi bácsi –, ahol találkoztam a magyar küldöttséggel, a rám bízott vívókkal. Csapról hosszú szerelvénnyel, több száz fiatallal elindultunk Moszkvába. A vívók csapatának kapitánya a világszerte mélyen tisztelt mester, Bay Béla bácsi volt, akit személyesen ismertem, mert korábbi versenyeken gyakran találkoztunk és beszélgettünk. (Batizi Sándor a nagytekintélyű Bay Béla-kitüntetés tulajdonosa.) Tudtam, mert ez

törvényszerű volt, hogy a velünk utazó szovjet vendéglátók között vannak KGB-ések. Egyikük arra utasított, hogy tudjam meg, ki az a fiatalember, aki –megnevezte a vagon és a fülke számát – ott, a baloldali felső ágyon pihen. Kérdő pillantásomra azt mondta, hogy mint szovjet polgárnak, ez kötelességem, ugyanis az a fiatal meggyalázta a SZU-t, mert a lemergi pályaudvaron, ahol huzamosabb ideig rostokolt vonatunk, megrugdosta a virágágyásokba tűzött vörös zászlócskákat. Nem tudtam, mitévő legyek, ezért elmondtam Bay Béla bácsinak a hallottakat. Ő megnyugtatót és ígérte: végére jár a dolognak. Mit és hogyan intézkedett nem tudom, de egy idő elteltével, mikor a KGB-és utasított, hogy együtt keressük fel a fiatalembert, hiába mentünk: abban a fülkében nem találtunk senkit, a szomszéd fülkében meg lányok voltak (eredetileg a vagon „fiús” volt). A KGB-és, aki árnyékra ugrott, felkapta a vizet, jellemző orosz szokás szerint cirádását káromkodott, öldöklő tekintettel vészjósó villámokat szórt rám. A villám Moszkvába érkezésünk után pár órával ért utol engem: miután „leadtam” csoportomat a házigazdáknak és elindultam a szállásomra, ahol szerény személyes tárgyaaim vártak a portán, azzal az üzenettel: ki vagyok ebrudalva, mint megbízhatatlanra nem tartanak rám igényt a...sportban.

Nem volt senki, akitől magyarázatot kaphattam volna, de nem is próbálkoztam, mert tudtam, hogy a KGB-től kaptam a súlyos kardvágást.

Ui.: Batizi Sándort egy év múlva visszahívták a válogatottba, minden magyarázkodást mellőzve...

2.

Tavaly – ahogy azt azelőtt megfogadtuk – újra találkoztunk alma materunkban Kárpátalján, a Técsői Hollósy Simon Középiskolában. Ez nem „szabályos” érettségi találkozó volt, hanem a majdnem egykorú valamikori diákok találkozója. A meghívást elfo-

gadták az ötven évvel korábban hetedik osztályt végzettek (csak ennyi tanévet tanulhattunk anyanyelvünkön) és az azt követő évek végzősei, de így is csak tizenheten örülhettünk egymásnak. Valamikori tanítóinknak csak tisztelettel övezett emléke volt jelen, éppúgy, mint sokszor tíz iskolatársunk fényképekbe és visszaemlékezésekbe vésett múltja. Az idő kérlelhetetlen múlását vendéglátó igazgatónk, egykori nyelvtanárunk unokája testesítette meg, aki kiapadhatatlan érdeklődéssel faggatta az öregdiákokat, az egyéni és kollektív emlékek hordozóit mindazokról az emlékekről, amelyek a múltat idézték.

Volt mire emlékezni, mert mi egy rég letűnt korszaknak, a múlt század 50-60-as évek történéseinek voltunk/vagyunk tanúi, hordozói.

A beszélgetés, de inkább emlékezés senki által nem mért ideig tartott a felújított iskola egyik osztályában, majd folytatódott a terített asztalnál, ahol is némi lazítást okozó kontyálávaló elfogyasztását követően kötetlenné vált a hangulat, amit fokozott vendéglátónk mosollyal keretezett kérése:

– Szomorú tény, hogy egyre kevesebben jönnek ezekre a találkozókra, fájó az emlékezés, pótolhatatlan a hiányuk, de nem csak gyászos emlékek – hiszen akkor fiatalok voltak –, vannak az emléktárban vidám, színes történetek is! Meséljenek, mondják el ezeket is!

Voltak, elhangzottak.

Az én padtársam, majd egy életre jó barátom Batizi Endre volt, aki csodálatos karriert épített ki: magyar létére a Szovjet Tudományos Akadémia tagja, tanszékvezető tanár lett Moszkvában.

– Ki emlékszik a becenevére? – fordultam a jelenlévőkhez.

Némi szünetet követően megszólalt egyik volt osztálytársam:

– Persze: Sztalinnak csúfoltuk, de nem emlékszem, miért.

– Elmondom: 1953 kora tavaszán harmadikosak voltunk, amikor meghalt Sztalin, a nagy vezér. Óriási volt a gyász országszerte. Mindenütt, mindenkinek kötelessége volt gyászolni. Irénke tanító

nénink úgy sirattatta velünk, hogy szépírás órán – akkor ilyen is volt – százszor leíratta a nevét. Tettük, körmöltük több lapon a füzetben, amit Irénke néni beszedett majd másnap kiosztott, jeggyel láttamozva. Endre barátom, aki kitűnő tanuló volt, rossz jegyet kapott, mert Sztalin helyett Sztatlin-t írt. Óriási bögésbe kezdett és megkérdezte: miért kapott kettést. Irénke néni elmondta, mire Endre szipogva válaszolt: mindegy, milyen sorrendben vannak a betűk, az a fontos, hogy benne legyenek a szóban.

Így ragadt rá a Sztatlin gúnynev.

3.

Életem legjobb ajándéka volt, hogy 1964-ben summa cum laude minősítéssel diplomáztam az Ungvári Állami Egyetem általános orvosi karán, mikor is – jutalomként – szép emlékü nagymám anyagi támogatásával turistaként fölfedezhettem álmaim netovábbját, az anyaországot. Az ott és akkor begyűjtött látottak-hallottak kitörölhetetlen nyomatékként sorjáznak szép emlékeim tárházában, annál is inkább, mert teljesíthettem „szponzorom”, szeretett nagyszülöm, általam is dédelgetett vágyát: sikerült vennem egy bakelit lemezt, ami kincset hordozott: Simándy József előadásában a *Hazám, hazám* áriát a *Bánk bán*-ból.

Évekkel azelőtt egy vasárnap délutáni „Szív küldi szívnek” című kívánságműsor adásában hallottuk először ezt a csodát és máris beleszerettünk, majd sóhajtozva vágytunk egy lemezre, hogy az akkori szögesdrótok fenyegető, lélektipró szorításában bármikor élvezhessük a szívhez és elméhez szóló üzenetet a zene legtökéletesebb hullámhosszán.

A lemez hallgatása, élvezete rokonaink és ismerőseink körében a szokásos vasárnap délutáni családi és közösségi látogatások fénypontjává nemesedett. Gyakori szolgáltatása során a felhúzás – kurbлизós – gramofon állta a sarat, ha olykor meg-megbicsaklott is.

Az engem hitre, szépre és jóra tanító nagyanám, a mindenki által tisztelt „falu esze”, Irma néni földi léte utolsó óráinak egyikében hálás kötelezettséget testált rám: *„Mikor eljő, mert van Isten, el fog jönni, az az idő, hogy az elerőszakolt testrész, Kárpátalja újraegyesül az anyatesttel, Magyarországgal, próbáld meg, igyekezz megtalálni a módját, hogy találkozz Simándy József művész úrral és köszönd meg neki nevemben is azt a csodát, amivel oly sokszor megajándékozott engem és nemzettestvéreinket az egyedülálló szépségű hangjából áradó energiával, bátorítással, élvezettel.”*

Évek teltevel már egyre gyakrabban látogathattam anyaországunkba, próbálkoztam teljesíteni nagyszülőm kérését, de nem sikerült; „csak” hallhattam, láthattam többször is a tenorkirályt az operában, a hangja és játéka által teremtett meseszerű mikrovilágban, és igyekeztem begyűjteni minden addig ismeretlen adatot életéről meglátogatva a személyéhez kötődő emlékeket is.

Megtudtam és személyes szellemi értéként is őrzöm: Schulder Józsefként, géplakatos édesapa és varrónő édesanyja harmadik gyermekeként született Kistarcsán 1916. szeptember 18-án és 1997. március 4-én hunyt el Budapesten, a Farkasréti temetőben alussza örök álmát.

Pályafutása során Simándiként lett ismertté, így „i”-vel a név végén, amit egy operaházi plakáttervező „y”-ra változtatott, mert „ez illett a nagy művészhez”.

Iskolái elvégzése után a budapesti Szürketaxi vállalatnál autószerelést tanult, majd ott lett alkalmazott. Munkavégzés közben énekelgetett, amire felfigyelt művezetője és javasolta: tanuljon énekelni. Possert Emília fogadta kegyeibe: ingyen tanította a ritka tehetséggel megáldott ifjút, aki 1943-ban felvételt nyert a Zeneakadémiára, egyből a második évfolyamra, ahol Székelyhidi Ferenc csiszolta briliánssá a gyémántot. A világháború alatt lett az Operaház kórusának tagja, majd 1946-ban már szólóénekesként debütált a Szegedi Nemzeti Színházban Don José szerepében Bi-

zet *Carmen* című operájában. Vaszi Viktor, az akkori idők neves karmestere által éppen akkor szerveződő opera tagozatnak lett a tagja, ahol elindult pályája, énekelt a *Parasztbecsületben*, az *Eladott menyasszonyban* stb. Gyakran emlegette, hogy nagyon sokat köszönhet Szegednek.

1947-ben az Operaház társulaton kívüli magánénekesé lett, majd ugyanabban az évben operaénekesé, ahol olyan közismert hazai és nemzetközi tekintélyekkel dolgozhatott együtt, mint Székely Mihály, Otto Klemperer. Itt énekelt el a hazai és nemzetközi zeneművészet tenor szerepeinek legtöbbszörét, köztük Erkel Ferenc nagyját a *Bánk bánban*, ami összeforrt a az ő nevével.

A 60-as évek első felében már külföldön is elismerték, meghívásoknak tett eleget Svédországban, az USA-ban, Németországban, Kanadában.

1956. október 22-én, egy nappal a forradalom kitörése előtt Székely Mihály, Takács Paula, Komor Vilmos és Jámbor László társaságában nyugat-németországi körútra indult, és a szereplések után nem tért haza, ugyanis Fricsey Ferenc, a Münchener Operaház főzeneigazgatója meghívta, hogy rövid egy hónap alatt tanulja be bajor-németül Edgár szerepét a *Lammermoori Luciában*. Sikerült a lehetetlen: világrekordot felállítva, előadását 39-szer tapsolta vissza a közönség.

Közben Otto Klemperer meghívta Amszterdamba a *Missa Solemnis* oratóriumába énekelni, majd a Bécsi Statsoperben énekelt Radames szerepét és Don Josét a *Carmenből*.

1957 áprilisában megkapta Karajantól a *Nünbergi Mesterdalnokok* kottáját, de visszaadta, mert hazaszeretete, a szakma elismerése, közönségének szeretete hazavezérelte, habár ez múltja, a közelmúlt történései miatt kockázatos döntés volt. Hazatért, énekelt, a politikai környezet megváltozott körülötte.

Talán Carmen és Don José nem volt gyanús, de Bánk bán a Haza sorsáról panaszkodott...

Simándy József neve összeforrt a magyar operaművészet meghatározó korával, az opera legpatinásabb tenor szerepeivel, mint a Bánk bán áriája, Kodály Zoltán *Psalmus Hungaricus*ának előadásával, hogy csak két meghatározó szerepet említsek.

Páratlan művészetét magasra értékelve a közönsége, a szakma, a hivatásos szervek nagyrabecsüléssel ismerték el: Simándy József Kossuth-díjas operaénekes, főiskolai tanár, Érdemes és Kiváló művész, Magyarország egyik nemzeti kincse, leghíresebb tenoristája volt, az Operaház örökös tagja, Budapest díszpolgára, a Pro Urbe díj tulajdonosa, milliók példaképe, kinek emlékét ország-szerte szobrok, emléktáblák, utcák, iskolák, alapítványok, könyvek, művészeti intézmények őrzik és hirdetik.

Simándy Józsefre jellemző volt a precizitás, a rendkívüli fegyelemzettség és felkészültség, szinte önmegtartóztató módon szentelte életét pályájának, ismerősei és kortársai szerint a szigor elfogadható határait súrolva, ugyanakkor „elke volt a társaságnak”, nem volt idegen tőle a humor, sőt, annak „gyakorlása” sem. Erről tanúskodik a következő történet.

Áttelepülése után Kutlán András kárpátaljai születésű festőművész a szentendrei Szél utca kies telkén rakott fészket: gazdag, színes fantáziájának szárnyalása egyedi stílusban megálmodott családi házat varázsolt a hegyoldalba. A Szemiramisz-ihletésű kert egymásba kapaszkodó díszcserjéi, futó-kúszó egzotikus virágkalárisai, a törpefák egymást nem ismétlő sokasága, az alatt „lakozó” skanzen irányába lejtő évelő és egyévi virágok közt rejtőzik a művész műterme. A kert felett, a villa bejárata előtt félkörben kiépített terasz az a kapocs, ami eggyé és földi paradicsommá varázsolta az emberi képzelőerő eszményi alkotását.

Szomszédjai, a hasonló ízléssel megépített nyaralók, lakóházak gazdái, zömmel a szellemi és művészi élet potentátjai hamar kialakították egymás közt a jószomszédi légkört, vendégeskedtek, vendégeket fogadtak, szórakoztak, miközben barátságok születtek.

András szembe-szomszédjának, a vasutas szakma elismert mérnökének, mindenki Pali bácsijának az opera-világ jelesei voltak gyakori vendégei, közöttük Simándy József is. Bandi barátunk is élvezte a Mester figyelmét és közelségét.

Vagy húsz évvel ennek előtte Bandi édesanyja, aki szülőföldjükről, Kárpátaljáról érkezett, eltöltött néhány napot a fia házában. Megörült, mikor fia a Simándy Józseffel kialakult és ápolt kapcsolatról beszélt, mert nagy tisztelője volt a híres énekesnek. Kérte fiát, hogy tegye lehetővé a vele való találkozást, legyen ez a közelgő születésnap ajándék számára, hívja meg a Maestrót ünnepi asztalukhoz.

Legnagyobb öröme a tenorkirály elfogadta az invitálást, s a születésnap estén már szinte percek alatt családi hangulat uralta az együttlétet, amit fokozott a jellegzetes kárpátaljai ízekkel mámorított ételek-italok sokasága.

A végtelennek tűnő taps után Margit néni felállt, keresetlen, de szeretettel telített szavakkal mondott köszönetet Simándynak.

A tisztelt vendég, mintegy születésnap gesztusként felajánlotta: elénekli a születésnapos kedvenc dalát. A meglepett és megihletődött ünnepelt a Bánk bán nagyáriát kérte, amit Simándy mester teljesített a jelenlévők határtalan örömeire. Margit néni az esemény emlékére átnyújtott a Mesternek egy, a kárpátaljai Iza községben fonott kosarat (ez a község mindmáig messze földön híres a kosárfonásról). Simándy József némileg meglepődve, de őszinte örömmel vette át a népművészet pompás alkotását és a testvéri ölelés és puszik után azt mondta:

– Így még soha életemben nem voltam kikoszarazva!

4.

A váratlan találkozások néha maradandó emlékekkel gazdagítják az embert, kivált ha olyasmivel hozza össze a véletlen, ami túl a személyes érdeklődésének határain, és ami része az egyetemes

nemzeti kultúrának. Egy ilyen „találkozás” élményét szeretném megosztani az olvasókkal.

1991 májusában Tóth Mihály, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség elnökhelyettese, Orosz Olivér aktivista és jómagam meghívott vendégként részt vettünk a Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kultúregyesületének évi közgyűlésén, amelyre a szlovákiai Galántán került sor. Gondos és körültekintő vendéglátóink – több külföldi vendéggel egyetemben – a Mátyusföld „fővárosától” kb. 10 km-re fekvő Deákiban szállásoltak el. A kötetlen beszélgetések, az együttlét értékét fokozta Czine Mihály nyelvész-akadémikusnak és Lőrincze Lajos professzor, az „Édes anyanyelvünk” köztiszteletben álló apostolának „szabadegyete”, melynek során az egyik este megkérdezték a jelenlévőktől:

– Tudjátok-e, miről nevezetes Deáki?

Mivel nem tolongtak a válaszadók, Czine Mihály maga válaszolt:

– Hiteles adatok szerint Deáki templomában őrizték a Halotti Beszédet tartalmazó Pray-kódexet. Első összefüggő nyelvi emlékünk keletkezési éve a mai napig nem tisztázott – ezt eddig az 1192–95 közötti évekre datálták –, ám a legújabb kutatások azt bizonyítják, hogy a XII. század 50-es éveiből ered, és nem alaptalan az a feltételezés, hogy a dunántúli Bordai kolostorban íródott, majd idekerült a deáki templomba; hogy itt volt, itt „használták”, azt a Deáki akkor újjáépített templomának felszenteléséről hírt adó bejegyzés tanúsítja. A tatárjárás éveiben nyoma veszett, majd a XVIII. században a pozsonyi könyvtárból került elő.

Javasolta, hogy nézzük meg a templomot, közös múltunk egyedi emlékét.

Megfogadtuk bölcs tanácsát, másnap ellátogattunk a templomba.

Nem bántuk meg, sőt! A CSEMADOK deáki alapszervezetének elnöke, Szabó Frigyes és egy lelkes helybeli amatőr történész, Merva Arnold személyében gazdag helyi ismeretekkel rendel-

kező, a magyar történelem sokdimenziós múltjában jól kiigazodó vezetőket hallgathattunk meg, akik tájékoztattak a városka templomának és az azzal kapcsolatos Kódexnek a történetéről. A 3200 lelket számláló színmagyar település a szeszélyes Vág folyó ármedrében fekszik, valamikor a Vági nevet viselte. A vidék első telepesei a morvák voltak. Templomáról – Szent István király rendeletének értelmében (egy templom 10 településre) már említést tesz az 1001-es pannonhalmi adománylevél. A jelenleg románkori stílust reprezentáló bazilika – így említik a hivatalos okmányok – építészeti szempontból egyedülálló: kétszintes templom. Boltíves árkádjai a tetőrész felől padlóval borítottak, a második szint közfalai lapos téglából épültek, központi terméből oldalnyílások vezetnek a feltételezett lakószobákba – barátok laktak ott –,oltárrésze félkör alakú apró ablakokkal, köztük az egyik legrégebb keresztény falfestmény maradványaival: még most is látható az Atya. Jó állapotban van az oldalkápolna, ami bizonyítottan Szent István emlékére lett építve az 1100-as években. Feltehetően itt őrizték a kézírásos imádságos könyvet. Az idők során a harci cselekmények és az időjárás viszonytagságai következtében megsérült templomot többször javították, szárnyakat építettek hozzá, aminek következtében a két torony az építmény közepébe került.

Az egyházi irodalomban az imádság és a prédikáció voltak azok, amelyeknek révén létrejött a közvetlen kapcsolat a néppel, és így a leghamarabb éppen ezek íródtak magyar nyelven. Az anyanyelvű prédikációk egykorúak a kereszténység elterjedésével, de nincsenek vitathatatlan adatok a latin nyelvű minták időbeli magyar nyelvű rögzítéséről. A szóban forgó legősibb magyar írásos emlék latin szövegének fordítása – a *Halotti beszéd és könyörgés* – két részből áll: a sírnál elmondandó magyar beszéd egy latin temetési prédikáció szabad átdolgozása, a hozzá tartozó szöveg pedig egy latin ima szó szerinti fordítása. Az emlék összesen 32 sor, ebből az utolsó 6 sor az ima; összefüggő szövegben 190 ma-

gyar szót őrzött meg abból a korból, amit a magyar nyelvtörténelem ómagyar korszaknak ismer, és ami a honfoglalástól a mohácsi vész közötti korszakot öleli fel.

A fordítás nem betűszerinti, a latin nyelv hatása nem rontotta meg a tolmácsoló nyelvérzékét: az egész első rész lendületes, nem lelhető fel benne semmi kezdetlegesség, szárazság, mondatai folyamatosan és könnyedén kapcsolódnak egymáshoz. A fordító szabadon birtokolta a magyar nyelvet, mert a latin nyelv bizonyos stiláris elemeit sikeresen fordította anyanyelvére: például a „morte morieris” fordulatot nemcsak visszaadta magyarul, hanem tartalmilag gazdagította is: „halálnak halálával holsz”, vagy más és más szavakat használt egy és ugyanazon meghatározásként, ami a gregoriánus dallamvilág hatását érezteti. Ennek köszönhető, hogy a ritmikus lejtések önkéntelenül beleszíneződtek a fordításba.

– Ez nem is próza, hanem költemény – jegyezte meg Czine Mihály –, több mint valószínű, hogy ez az első magyar nyelvű lírai szerzemény.

Az utolsó hat sorba sűrített ima – előírt szövegről lévén szó – már szó szerinti fordítás, az író kénytelen volt szolgai módon követni a latin eredetét.

– Azért is értékes ez a szöveg – érvelt Lőrincze Lajos –, mert a ma embere is majdnem szabadon olvashatja és érti, ami a nyelv gazdagságára utal. Ha egy korabeli angol vagy szláv szöveget akarunk elolvasni és megérteni, akkor bizony speciális szótárra van szükségünk. A XVIII. század derekán Pray György szerzetes fedezte fel az imádságos könyvet a pozsonyi könyvtárban, s lelt rá a magyar nyelvű fordításra, ami a latin szöveg felett volt. 1770-ben dolgozta fel és ismertette nyomtatásban az akkori tudományos közvéleménnyel. Azóta féltve őrzött, nagybecsű kincse a magyar és egyetemes múltnak.

Rövid ideig tartó vendégeskedésünk azonban nem csak ilyen ismeretek okán került szellemi kincstárunkba, volt mosoly-

ra késztető, színes esemény is, amolyan attikai sóként ízesítve együttlétünk emlékeit.

A közgyűlés első napjának estéjén vendéglátóink vacsorára invitáltak az ebédlőbe, ahol étekre vágyakozó ízlelőbimbóinkat rabul ejtő gasztronómiai finomságokkal láttak el, kidekorálva asztalainkat Vágvölgy híres vörös és fehér boraival teletöltött varázslatos kancsókkal, amelyek tartalma a vendégek igyekezete ellenére mindig telítve volt.

A szerencsés véletlennek hála, asztaltársaim Lőrincze Lajos és Czine Mihály volt.

A viszonylag csendes ételfogyasztást követően borminősítés kezdődött, amiben tisztelt szomszédom, Czine Mihály Tanár Úr is aktívan részt vett, aminek hallható eredménye lett: dúdolni, majd énekelgetni kezdett, ami nem volt éppen Caruso-szintű produkció, ezért hevesen unszolta Lőrincze Lajos professzor urat, hogy kövesse duettben, de eredménytelenül. Rákérdezett:

– Ha már nem akarsz énekelni, mondd, mi a nótád?

Némi hezitálás után jött a válasz:

– Szívesen hallgatom a *Gyere, bodri kutyám...* kezdetűt.

Czine Mihály „rágyújtott”, ám hamar elakadt, mert nem tudta a szöveget, és szinte esedező tekintettel kisegítést remélve nézett jobbra-balra, rám is.

Halkan odasúgtam a szöveg folytatását, de ő szinte parancsolva rám szólt:

– Ha tudod, akkor énekelj is!

Belevágtunk mindketten, majd következtek az andalgók, szerenádok, csárdások, minden, ami eszünkbe jutott némi szünetekkel, mialatt, válaszolva érdeklődésére, bemutatkozhattam a Tanár Úrnak.

Már az égbolt éjjeli őre is távozni készült a figyelmeztető kasszóra reagálva, mikor végére értünk (szegény Lőrincze Lajos Tanár úr szenvedett) a programnak.

Rövid alvást, tisztálkodást követően indultunk a kongresszus folytatásának helyszínére, ahol az ebédszünetben betessékeltek vendéglátóink a számunkra kijelölt ebédlőbe, ahol –fogyasztás közben és után – afelől érdeklődtek: mi hogy tetszik, tetszett a rendezvényen elhangzottakból, mi a benyomásunk, mit viszünk a látottakról-hallottakból haza. A vendégek közül többen reagáltak és egyöntetű volt az a vélemény, hogy végre, annyi szenvedést okozó évtized után végre együtt lehattunk és hál’ Istennek szinte minden sorskérdésben – az elhangzottak alapján – megtaláltuk a közös gondolatokat, terveinket.

– Ez így igaz – szólt öblös, rekedt hangon Czine Mihály, rám kacsintva. – Kárpátaljai testvéremmel mi nem csak a szöveget, de a közös hangot is megtaláltuk!

KÖLCSÖNÖSEN TISZTELVE CSÚFOLTÁK EGYMÁST

Mármint a técsőiek és a viskiek. Megfürdették egymást istenáldotta, kristályos elméjük lágy-meleg mélységeiben, tövis-virág koszorút raktak egymás fejére, úgy vetették partra, hogy mindenki lássa-hallja, de vigyáztak, hogy egyikük se sérüljön, ne sértődjön meg.

A több évszázados közös történelmi múlt, földrajzi azonosságuk egymásra utalták a két közösséget Huszttal, Hosszúmezővel, Máramarosszigettel – ezek együtt voltak a Felső-Tisza- vidéki sóbányászat központjai.

Hogy mikor, azt meddő próbálkozás lenne felderíteni, de rivalizálás kezdődött, és ez jóízű adomák, ragadvány-nevek, mókás históriák stb. formájában ma is tart. Ezekből gyűjtöttem össze néhányat.

A técsőiek a viskieket „bicskásoknak”, azok az előbbieket „dongóknak” és „szításoknak” nevezik.

A „bicskás” jelző onnan ered, hogy valamire való viski nem indult el a bálba úgy, hogy keményszárú csizmájában ne legyen kés, ami bizony eléggé könnyen „kijárt” a tokjából. A valamikor egy hétig is tartó lakodalom akkor volt „nevezetes,” ha legalább két kéztörés, öt-hat bordatörés, koponya-lékelés „koronázta meg”.

S hogy ez így legyen, arról tettek az örömapák is: a lakodalom kezdetét megelőző nap délutánján szekérre ültek és elhajtottak a közeli Tisza-parti rekettyésbe, ahol egy-két méteres, amolyan „marokba kérező” husángokat gyűjtöttek – egy egész rakattal, majd este végigszekereztek a falut, és a lagziba meghívtak portái előtt meg-megállva annyi botot dobtak a kapu mögé, ahány férfi lakott a házban. Tették ezt – micsoda figyelmesség – azzal a céllal, hogy mikor a testi megmérettetésre kerül sor, ami törvény-

szerű egy valamirevaló lakodalom napjaiban, a „harcba szálló” félnek ne kelljen kézifegyverként lapátot, kapát, ostort stb. keresgélni – legyenek azok a kezük ügyében.

A „técsői dongó” jelzőnek eredete a következő. Megszúrta a dongó a presbiter orrát, ami öklömnyire dagadt. Felháborodtak a hívők, elfogták a dongót. Összeült a tanács: hogy, miként büntessék meg a vétkest. Volt, aki azonnali lefejezést javasolt, valakik a vízbe-ölés mellett kardoskodtak, volt, aki az akasztás mellett voksolt. Végül is hosszan tartó tanácskozás után a dongót nyakszegésre ítélték: felvitték a técsői templom tornyába, onnan vetették a mélybe.

A „szítások” ragadvány-jelző újkeletű. A viski labdarúgócsapat majd egy tucat góllal terhelte a técsőiek kapuját, „szitává” lőttek a hálót, és ami a legfájóbb: mindezt Técsőn tették. Mesélik: a viskiek úgy futottak az őket üldöző técsőiek előtt, hogy túlfutottak a viski letérőn.

A técsőiek azt mondják-mesélik: a viski templom csak egy szűrrel, meg egy cigánnyal ér többet a técsőinél. Történt ugyanis, hogy a viski bírónak nem tetszett, hogy a templom nem a falu közepén áll. Elhatározta, hogy továbbtolják néhány méterrel. Egy téli vasárnapon kivonult az egész falu, hogy érvényre juttassa a falu eszének határozatát: nekigyürkőztek és – hujjrá! – „toltak” egyet a templomon. Majd megnézte a bíró: jó helyen van-e már a templom? De nem tudta megállapítani. Szólt a jónépnek; nyomjanak még egyet rajta. Úgy lett. De megintcsak nem tudta megállapítani, hogy eleget toltak-e rajta. Akkor egy nagy ötlete támadt: leterítette ünneplő gúnyját a bejárattal átelleni oldalra, maga is nekigyürkőzött, mert: ha megtolják a templomot, oszt nem leszen ott a gúnya, az azt jelzi, hogy rátolták, vagyis a templom a helyén lesz. Arra járt éppen a cigány, persze nem azon az oldalán a templomnak, ahol éppen dolgozni kellett; látta a gazdátlan gúnyát, vállára terítette és továbbment. A nagy erőlködés végeztével a bíró ment megnézni: ott van-e még a gúnya. Örömmel rohant

az emberekhez és kiáltotta: „Hagyjátok abba, már helyén van a templom, rátoltuk a gúnyámra!”

A viskiek azonban nem maradtak adósak, mert a következőt mesélték. A técsői templom tornyát kiverte a gaz. Olyan magasan nőtt, hogy a torony ablakából se tudták elérni. Összeült a tanács: mitévő legyenek? Volt tanács száz is, de végül a falu bíróját fogadták el: fel kell húzni a falu bikáját, legelje le! Kivonult a falu népe, élükön a bíróval, középütt a bikával. A legerősebb legények felmentek a toronyba, kötelet vetettek le, azt a bika nyakára kötötték, és húzták felfelé. Szegény pára néhány órukk! után kiöltötte nyelvét, amit a técsőiek nagy örömmel konstataáltak: „Nézd mán, hogy kívánja a füvet! A nyelvét is őtyelgeti!”

Visknek nincs vasútállomása, mert a sín pár úgy hat kilométerre elkerüli a falut. Azt mondják a técsőiek, hogy ez az állapot a „kényelmes” viski bírónak köszönhető. Történt ugyanis, hogy a sín pár a bíró földjén vezetett volna, éppen telibe találva a csűrűt. Mikor a bíró ezt megtudta, kategórikusan kijelentette: „Csak nem gondolja az a vaslú, hogy amikor erre jár, nyitogatni fogom neki a csűrű ajtaját” Hogy mégis szép, széles út vezet az állomáshoz, annak az az oka, hogy a viski bíró létrát küldött a komájának. Szólt a fiainak: „Vegyétek a lajtorját, oszt vigyétek ki. Állítsátok meg a gőz-lovat, mondjátok, hogy a viski bíró parancsolta: vigye el a lajtorját a komájának!”. Leemelték a legények a csűrű eresze alól a létrát, megfogták a két végét, vitték, de úgy, ahogy leemelték – keresztben. Mikor az erdőhöz értek, elakadtak a fákban. Visszaszaladt az egyik fiú az apjához és mondta neki: nem fér át a lajtorja a fák között. A bíró kirendelte a falu népét, hogy vágjanak utat a létrának. Azóta ezen az úton járnak a viskiek a vonathoz.

Nem mindig „lőttek élesben” egymásra a jó szomszédok. Ennek igazolására álljon itt egy korabeli levél, ami arról tesz bizonyosságot, hogy szép szóval (is) el tudták intézni ügyes-bajos dolgaikat. Íme:

„PRIVILEGIÁLT TETSŐ VÁROSSÁ FŐ BÍRÁJÁNAK ÉS AZ
EGÉSZ B:

MAGISTATUSNAK ILLŐ TISZTELETTEL
TETSŐN

Telyes Bizalommal Lévő Fő Bíró Ur, s Érdemes Tanáts!

A: B: Tanáts, és Fő Bíró Úrnak az énfojo Holnap 18-kán ide hozzánk utasított becses Levelekre azt jelentyűk szomszédságos barátsággal; hogy ámbár mi hozzánk némely oda valo Lakosokk hat ökrei a Pásztorok által béhajtattak Is, de ezt senki nem parancsolta Nékiek, mindazáltal csak azt gondoltuk hogy ökreik után bé jövén minden jutalom nélkül, minden Jószágok ki adodnak, és itt betsülettel Comptánáljuk a dolgot, és a barátságai szeretettel üres sziveket mi minden versengést el távoztatni akarván ime minden kár és baj nélkül által hajtattyuk ökreiket; azzal a hozzá adással, hogy cselekedjék a B. Tanáts ás Fő Biro Ur azt, hogy Csordáikat Határunkon ne parcuálják, mert ámbár most az ellő bé hajtás idein minden jutalom nélkül vissza hajtattuk is Ökreiket, de ha még többször is bé hajtodnak bizonyosan nem fogjuk é szerént ki adni. A felyebb írtak szerént tehát azt Gondoltuk hogy ha bé jönnek szomszédságos szeretettel fogunk tractálnl, de ezt nem cselekedvén kéntelenek leszünk mi is végtére más kedvetlen eszközökhöz nyulni, pedig ezt mi is szintugy nem akarnok cselekedni, soha semmi bajunk még eddig edgymás között nem Lévén s történvén: melyekk barátosságos jelentések után atyafiságos szeretetekben ajánlattak maradtunk. Viskén Die 23. - Junij 1816.

A Betsületes Tanáts,

és Fő Biro Urk.

kesz jo akaro.

Visk Várossa Magistratussa.”

III.

FELJELENTEM MAGAMAT

Ezzel a visszavonhatatlan elhatározással keltem fel: igenis, megyek a rendőrségre, feljelentem magamat. Végleges szándékom nem egy meggondolatlanságból elkövetett harakiri lesz, hanem előre megfontolt, kitervelt és véghez vitt lelki orgazmus. Elhatároztam: izolálom, kivonom magamat a jóléti demokrácia maratoni futóinak táborából, mert téblábolásommal, ingadozásaimmal csetlés-botlásaimmal gáncsot vetek a célba nyílegyenesen igyekvőknek. Mondtam is életem árnyékának: „Magam mellé fektettem a lelkiismeretemet, megtaláltuk az összhangot, és megnyugodtam. Azt kapok, amit megérdemeltem!” Feleségem sóhajtott, és valami olyasmit mondott, hogy inkább őt fektettem volna magam mellé, de én nem bocsátkoztam meddő vitába, mert ajkaimon éreztem csapongó lelkiismeretem rügyfakadásának édeskés harmatát. Inkább formálgattam beadványom vaskos szövegét, belelapozgatva a szürkeállományom távoli zugaiban elraktározott eseménykötetekbe.

Kérem szépen, én évek óta naponta követek el – tudatosan! – kihágásokat, szabálysértéseket, garmadába halmozom a törvénytelen tetteket, szembe kerülök magammal és a társadalommal, és ez a viselkedésem – a társadalom mi vagyunk! – óhatatlanul destabilizálja nagy családunk lelki – természetes kísérőjelenségeként: gazdasági – egyensúlyát, és ha ilyen demoralizálódott személy több is van pátriánkban, akkor hova jutunk, hol kötnek fel, azaz hol kötünk ki?

Vegyük csak tegnapi tetteimet. Reggel öttől sorban álltam tejjért. Mikor rám került a sor, könyörögtem az üzlet dézsatündérének, hogy adjon a normánál egy fél literrel többet. Adott. A visszajáró pénzt nem vettem el. Mi ez, ha nem törvénytelen anyagi előnyhöz való juttatás, ami az én kezdeményezésemmel jött létre?

Otthon a gáztűzhely mind a négy fáklyáját begyújtottam – napok óta nincs fűtés –, holott egy is elég lett volna felmelegíteni a tejet. Ez nem más, mint az állam természeti kincseinek felelőtlen elherdálása, gazdasági aknamunka lakótársaimmal szemben. Munkakezdés előtt elrobogtam benzinkutas ismerősömhöz, mert a gazda csak a reggeli félhomályban mert csepegtetni pár liter benzint a kocsimba – jó pénzért – az állami emlőből. Igaz, nem egészen önzetlenül, hanem egy dugattyúgyűrűért, amit a kolhoz traktoristájától kaptam annak fejében, hogy rávettem a szomszédomat, váltsa be a harminc dollárját harminc ezer forintra, amiért egy vadonatúj karburátort akar venni, amit majd a főnökének ad azért, mert elintézi, hogy feleségének soron kívül pótolják a hiányzó fogait. Elkéstem a munkából, de közvetlen főnököm nem tudhatta, mert gyomorbántalmakkal otthon maradt: evett abból a húsból, amit a felesége hozott az óvodai konyháról, ahol főnök.

Nem is folytattam a múlt héten abbahagyott munkámat, mert használtam – jogtalanul! – az állami telefont: felhívtam a városszéli lerakatot, ahonnan mosószert ígértek. Azt válaszolta a raktárnok, hogy azonnal menjek, de egy fél liter nélkül látni sem akarnak. Indultam azon minutában a gyógyszertárba, ott ugyanis ígértek egy doboz vérnyomáscsökkentőt (ami az italbolt vezetője anyósának kellett), amit azért kapok, mert elintéztem a gyógyszertáros barátjának: az orvos, aki műteni fogja, nem dobja ki, hanem visszaadja az aranyeret, amelyet kívág. Mi ez, ha nem aktív bűnszövetkezeti tevékenység?

Ebéd után nem mehettem azonnal munkába, mert vártam mérnök ismerősömet, aki hozott egy vízcsapot, amit úgy sikerült beszereznie, hogy a lerakat vezetőjét három napi szabadsággal jutalmazta, hogy külföldre utazhasson, és hoz neki egy videokazettát, ami a lánya igazgatójának kell azért, hogy ne buktassa meg matekból, ezért én elintéztem, hogy mérnök barátom kapjon padlócsempét, amit ő az élelmiszerüzlet vezetőjének ígért annak fejé-

ben, hogy az szől sógorának, nyomja előbbre őt abban a sorban, amelyben konyhabútorért áll.

Már éppen befordultam volna az utcába, ahol a munkahelyem volt, amikor megállított a rendőr, és kérte, hogy vigyem el a feleségét a szabóhoz, ezért én nyugodtan furikázhatok a központi utcákon a tilosban is egy hétig, míg ő van szolgálatban, és az sem baj, ha már nem megyek be a munkába, mert éppen most vontak be főnököm jogosítványát ittás vezetésért, de este visszaadja neki, mert az megígérte, hogy téglát szerez az épülő nyaralójához.

Hát tessék mondani, nem meríti ki ez az életvitel a büntető törvénykönyv néhány paragrafusát? Hát lehet így élni? És ha összetévesztem a sorrendet, mikor kihez, kinek mit kell vinni?

Tettem nemességének tudatában érzékeny búcsút vettem életem párjától, és feltárcsáztam ügyész barátomat. Töredelmesen bevallottam neki mindent, és kértem: intézze el nekem, hogy soron kívül fogadjanak a gazdasági rendészeten. Megígérte, sőt azt is mondta, hogy elintézi a foglárnál – csak vigyek neki sok cigarettát –, hogy esténként hazamehessek, ám ma még ne menjek a rendőrségre, mert nem találok ott senkit, ugyanis már egy hete hiányoznak, állítólag keresik a feletteseiket, akiknél fel akarják jelenteni magukat...

A 603-AS KÖRTEREM

– Ide, a szemészetre kilátástalan jövője miatt kerül az ember – zsúfolta egy mondatba sommás véleményét Zoltán, miután megköszönte Katalin nővérnek a csöpikeket, azaz a szemcseppeket. Kényelmesen elnyúlt az ágyán és szomszédja, Dénes bácsi felé fordulva unszolni kezdte az öreget: mondja már el a fogorvosi sztoriját, hogy is volt?!

A megyei kórház szemészeti osztályának hatágyas kórtermében mozgalmas volt a hét minden napja: itt kezelték az úgynevezett egynapos műtétek alanyait, akiket a reggeli műtét után alaposan megvizsgálva, problémamentesen és tanácsokkal, vényekkel, papírokkal ellátva elbocsátottak. Mi hárman, Dénes bácsi, a korelnök, valamikor jó nevű festő-mázoló, Zoltán, egykori kamionsofőr és jómagam ilyen-olyan problémák miatt maradtunk, és unalmunkban megalakítottuk a „vidám barakkot” – így nevezték kórtermünket az osztály dolgozói, akik ritkán adódó szabad perceikben belátogattak és feltöltődtek a nálunk „kapható” viccek, sztorik, beszélések hallatán.

Zoltán felszólítására Dénes bácsi azonnal reagált:

– A nyolcvanas évek elején még jó formában voltam: volt munkám, jól kerestem, hívtak-vártak az egész vidéken, azt mondták, hogy szép munkát végzek. Igyekeztem is, volt egy Csepel motorkom, azzal jártam a településeket

Egy nap kora hajnalban erős fogfájásra ébredtem, s mivel nem volt fogorvos a falunkban, se a szomszédban, szenvedve kivártam a reggelt. s indultam Nyíregyre, ahol egy híres fogorvos magánrendelt.

Annak rendje-módja szerint beszúrizott, kihúzta a beteg fogamat, megköszöntem, fizetni akartam, de ő leintett, mondván: ne siessek, inkább kövessem őt! Betessékelt a szomszéd szobába, a bárszékényből kivett egy flaskát, öntött a tartalmából.

– Jóféle kisüsti, igya csak meg, használni fog!

Elcsodálkoztam, és próbáltam visszautasítani:

– Köszönöm, doktor úr, de nem kérem, motorral vagyok, meg egyáltalán...

– Igya csak, igya! Elrendezzük, nem lesz semmi gond! Jöjjön csak ki a teraszra...

Kint egy asztalon fémdoboz volt, mellette ecsetek.

– Maga ismert mester, fesse le ezt a szekrényt – mutatott a fél erkélyt elfoglalva terpeszkedő bútordarabra.

Mire felocsúdtam, magamra hagyott. Elkezdtem festeni.

Igaza volt a doktornak: mire kész lettem a feladattal, úgy 2 óra elteltével, színjózan lettem, nem volt semmi gond, indulhattam haza. Tökig tekertem a gázt, úgy robogtam, mert olyan flamós voltam, mint egy gazdátlan kutya. Nem ettem a fogfájás miatt, követelőzött a gyomrom a pálinka miatt, de vesztettem energiát a szekrény mázolásával is. Az is igaz, hogy jó szokásom volt a bőséges, magyaros tankolás.

– Kutya egy dolog az éhség, mikor üres a gyomor – bólintott egyetértően Zoltán. – Te megoldottad a problémád, mert várt ott-hon a sok füstölt disznóság, az araszos házikenyer, paprika, paradicsom, meg hasonló földi jók. Bezzeg én, meg a korombeli fiatalok a katonaságnál sokszor nyálaztunk, nagyokat sóhajtva idéztük az otthoni menüket, a kamrába csalogató finomságokat. A bakakoszt: biciklilevesek, teák, mindenféle kásák, ízetlen kenyerek, ráadásul a baba-adagok éppen csak enyhítették az éhségérzetet. A koldus-zsold pedig épp egy-egy üveg limonádéra, meg néhány soványka kekszre volt elég – pár napig,

– De hát itt vagy, nem haltál éhen! – incselkedett Dénes.

– Nem bizony, valahogy mindig kisegítettük magunkat, vagyis kérődző gyomrunkat. Gyakran parancsoltak ki minket kisegítő, őszi betakarítási munkákra a szomszédos kolhozba, ahol jóllakhattunk gyümölcsökkel, zöldségekkel, ihattunk tejet, meg aztán a

helybeliek meg-megkínáltak ilyen-olyan kajákkal. Az „öregek”, a harmadik évesek is megtanítottak egy-két fogásra.

Szergej, a rajparancsnokom többször érdeklődött Kárpátalja felől, mert hallotta, hogy nagyon szép vidék, hogy jól élnek ott az emberek, de azt is megemlítette: leszerelése után majd ellátogatna oda, ha fogadnám őt. Megígértem neki. Idővel úgy rendezte, hogy együtt mentünk a kimenőre a városba szombatonként. Ezeken a napokon nagyvásár volt, és mi meg is látogattuk a kofavilágot, a standjaikat, ahol ehető finomságokat kínáltak: tejet, túrót, sajtot, mézet, erdei gyümölcsöket meg hasonlókat.

Mielőtt a piacra értünk, Szergej vett egy kilós cipót, leszelt belőle egy karéjt, kiszedtük a belét, megettük és indultunk vásárolni. Én – erre tanított – odaléptem a kiszemelt kofához és kértem fél liter tejfölt, de azt mondtam a kofának, hogy nincs mibe átönten, ugyanis ő nem adta az edényt. Ekkor „véletlenül” jött Szergej és felajánlotta a megoldást: öntse csak a tejfölt a nála lévő cipóba. Így történt, de meghallva a fizetendő árat, sajnálkozva közöltem a tejesasszonnyal, hogy nincs annyi pénzem. Persze hogy felháborodott, hangoskodott, még káromkodott is, majd követelte, hogy Szergej öntse vissza a tejfölt az üvegbe, amit ő sajnálkozás kíséretében meg is tett...

Néhány perccel később egy távolabbi helyen jóízűen elfogyasztottuk a tejföllel átitatott cipót és szent lett a béke korábban háborgó gyomrunkkal.

Később még néhányszor sikerült ez a cseles kajálás, híre ment a kaszárnnyában, próbálkoztak bakatársaink is, de végül hoppon maradtunk, mert a kofák, többé nem szolgáltak ki, elkergettek, sőt milíciával fenyegettek...

– Szerencse, hogy ilyen rajparancsnokod volt – szállt meg engem a szolgálati évek emléke. – Bezzeg az én közvetlen felettesem, ázsiai keverék-féle fickó – oroszul sem beszélt jól – beleégette magát legkellemetlenebb emlékeim tárházába. Már az első napoktól kezdve

pikkelni kezdett rám, amikor tudomására jutott, hogy magyar vagyok, érzékelhetően gyűlölt, mert nagyapját Magyarországon érte végezete a második világháborúban, és náluk a bosszú, a megtorlás szent dolog, fiúról fiúra száll. Bárhogy is igyekeztem, mindig talált okot a megbüntetésemre: fölfelé haladva mosatta fel velem a kaszárnya lépcsőit, órákig pucoltatta velem és társaimmal a sok mázsas krumplit a konyhán, plusz kilométereket futtatott velem, kinevezett klotyó-felügyelőnek, megvonta kimenőimet stb. Tehetetlen voltam vele szemben, hiszen rangidős és a felettesem volt.

Egyszer azonban a sors jóvoltából sikerült némi elégtételt vennem. A szokásos novemberi állami ünnepre készülve minden nap reggelén a díszlépéseket gyakoroltuk árgus figyelmével kísérve, ott és akkor is, szokása szerint, többször figyelmeztetett, szidott, olykor a saját nyelvén, mikor is a mimikájából értettem mondanóját. Egy reggel, mikor gyakoroltuk a lépéseket, váratlanul megjelent az ezredparancsnok, mire rajparancsnokunk haptákba állíttatott minket, jelentett az ezredes elvtársnak és láthatóan a parancsnok elismerő szavait remélve, oktatni kezdett minket, azaz folytatta, természetesen én voltam a főszereplő:

– Maga még mindig képtelen szovjet katonaként, igaz hazafiként viselkedni! Hogy áll, hogy tartja azt az üres fejét?! Mikor tanul meg végre katonásan lépni! Maga nem is való emberek közé, magának állatok mellett a helye! Lépjen ki a sorból, álljon ide mellém!

Soha nem teljesítettem olyan gyorsan és precízen a parancsot, mint azt és akkor!...

– No, katonaviselt pizsamás vitézeim – csendült Terike főnövér ismert hangja az ajtó irányából –, sorakozó, irány a kezelő!

A késő délutáni órában új „bajtársat” fogadtunk, egy nagyközség ma már nyugdíjas agrármérnökét, akire látáskorrigáló műtét várt. A mellettem levő ágyat „utalták ki” neki. Felesége kíséretében érkezett, aki, miután jól megnézte a „bennlakókat”, nekilátott

férje ideiglenes lakterülete és annak tartozékai igénybevételéhez, mialatt többször is rám pillantott. Néhány perc elteltével szorgoskodását megszakítva összecsapta párnás tenyereit és egy szusz alatt kipréselte magából:

– Maga orvos, ugye! Rögtön megismertem magát, többször is láttam a tévében. Jaj, Istenem, ha ezt otthon elmesélem, nagyon fognak csodálkozni és persze irigyelni, hogy ilyen híres emberrel találkoztam!

Élve a lélegzetvételnyi szünettel, rákérdeztem:

– Elnézést, asszonyom, de nem értem, mit akar ezzel mondani.

– Hát nem maga volt sok-sok évvel ennek előtte ott, ahol felrobbant egy atomerőmű Ukrajnában?

– Ha az 1986-os katasztrófára gondol, akkor igen: egy hónapig teljesítettem ott orvosi kötelességemet, amire nagy szükség volt.

– Hát éppen erre gondoltam én is! Ezért mondom, hogy maga híres ember. – Ne vegye rossznéven, de nem értek egyet. Meg tudná alapozni az állítását? Miért kellene örülnöm, miért lennék híres, mikor előttem, velem egy időben, majd utánam is sok ezer kolléga olykor erőn felül igyekezett enyhíteni a sok tízezer érintett szenvedésén...?

– Na de magát többször is lehetett látni Vujity Tvrtko társaságában a tv-ben, szerepelt a filmjében, két előadást is tartott egy nap alatt a maga városában, ahova maga hívta meg. Márpedig egy országos nevű személyiség, mint ő, nem akárkit hív meg szerepelni a filmjében meg a riportjaiban, és akit meghív, akivel szóba áll, az is híres kell hogy legyen. Márpedig magával megtette!

– Így már megértettem, amit mondott, amivel kitüntettet!

...Magamban mosolyogva arra gondoltam: köszönettel tartozom Tvrtkónak, hogy híressé tett engem!

JÓZSEF-NAPI EMLÉKEZÉS

Van egy szokatlannak nevezhető, velem együtt korosodó szokásom: minden reggel az aznapi újságban olvasható névnapos nevével kapcsolatos emléket keresek múltam vaskos tárában, függetlenül attól, hogy rokon, ismerős, vagy csak egykori hallomásból visszaköszönő ünneplő az illető. Ez a napi uzuális időtöltés abban nyilvánul meg, azaz önt formát és töltődik tartalommal, hogy a név (valamikori) hordozójához milyen rá jellemző tett, esemény, vagy épp szerep köthető, ami valamilyen mértékben meghatározta jellemét, emberi mivoltját, ami az „ismertető jele”, s ezáltal helyet érdemelt hozzátartozói, ismerősei rövid, vagy hosszú távú emlékezetében. Minden esetben már eltávozottakról van szó, mert az élők ilyenén említése időszerűtlen, ugyanis még van idejük másat, valami újat produkálni, ami személyiségük logója, ismertetője lesz ebben a játékban.

József napján nem kellett hosszasan kutakodnom, naprakész személyre gondoltam: volt szomszédunkra, a konyhakertészet vitathatatlan egyedülálló mesterére, aki munkásságával, azaz annak eredményeivel köztiszteletet és elismerést érdemelt ki szűkebb pátriánkban és annak határain túl is rétegezett társadalmunk minden szintjén.

Párhuzamban a megérdemelt pozitív minősítéssel nőtt irigyeinek száma is, mert, sajnos, a rosszakarás csírái kiirthatatlanok, bárhol sarjadhatnak, aminek kifundált, rosszmájú rágalmak, dajkamesék, a kriminalitás határait érintő mendemondák a hozamai. Voltak, akik szervilisnek, a közutálatnak örvendő hatalom kegyeltjének és bábfigurájának titulálták, eredményes tevékenységét kirakatpolitikának állították be, viszonylagos anyagi jólétét a köz javainak kifosztásával azonosították.

Egy biztos: rengeteget és szakszerűen dolgozott, ennek volt köszönhető az akkori idők kiérdemelt jellemzője: jó módú. Az átel-

ni oldal másként vélekedett: azért fut a szekere, mert magaszerető fősvény, ami családtagjaival szemben is megnyilvánul és előrukkoltak „bizonyítékkal” is.

Józsefet és feleségét négy gyermekkel ajándékozta meg a Mindenható, akik egy-egy unokával járultak hozzá az áldásos szaporulathoz, ami szebbé tette József alkonyba forduló napjait, éveit.

Látványként is élvezetes volt és szívet melengető, mikor sorakozva jöttek köszönteni az édesapját, a nagyapát a sarjak, mert az ilyen összejövetelek törvényszerűek voltak vallási, vagy személyi alkalmakkor, télen a disznótoros est óráiban is. Ilyenkor általában tizennégyen ülték körül az asztalt, az asztalfőn Józsi bácsival, aki a ráruházott megtisztelő szokás, családfői erények és hatalmak birtokában vezényelte le az eseményt. Ilyenkor – így a fáma – mutatta ki a foga fehérjét, a rá jellemző faszariságot: mikor a frissen sült kolbásszal telített tepsi került az asztal és a figyelem középpontjába, ami mindig fénypontja egy disznótornak, ő mérte ki az adagokat a következőképpen: az unokák tunkolhatták a kolbász zsíros levét, azután Józsi bácsi ráhelyezte konyhakése lapját a veteményes – ezen a fertályon így nevezték a kolbászt – végére, majd fordított egyet a pengén és nyisszantott – annyiszor, ahányan jelen voltak –, majd a másfél ujjnyi darabkát a tányérjukra helyezte. Ismétlés nem volt. A maradék, ami méreteiben többszöröse volt a kiosztottaknak, az ő tányérján landolt.

Az unokák bátrabbjai rákérdeztek:

– Mi miért nem kapunk belőle?

Erre azt felelte: gyermeknek nem egészséges kolbászt enni, mert betegek lehetnek, majd ehetnek, ha felnőnek.

Azt is beszéltek a mindentudó kontyrádiók, hogy húsvétkor, mikor a patics füstölőben már-már csak mutatóban maradt valami a disznóságokból, a felszeletelt sonkából sem ehettek a gyerekek, csak hozzáérinthették kenyérszeletüket a húshoz, hogy így találkozzanak az ünnepi ízzel. Persze, a szigorú étkezési törvény

ebben az esetben sem vonatkozott rá, ő bőségesen lakmározott a kínálatból.

Hogy mi az igazság, sosem derült ki, igaz nem is foglalkoztak egy idő után ezekkel a sztorikkal. Józsi bácsi közel a kilencvenhez gyomorrák áldozata lett.

TAVASZVÁRÓ

Biztos vagyok abban, hogy sok-sok közös vonásunk közt van egy nagyon is jellemző: szívderűvel várjuk a tavaszt, és mindenki a maga módján lesi-keresi annak első hírnökeit, jeleit: ki az első virágok színvilágában, ki a rügyek pattanó dagadásában, ki a vetkőztető napsugarak égi őrzáratában, ki a források jégfogság-ból szabaduló patakocskáinak csörgedezéséből érzi-tudatosítja az újjáéledés beköszöntő érkezését, a reinkarnálódó természet jót-szépet-nemeset ígérő jöttét.

Számomra a tavasz kezdetét Tóbiás, a fekete gólya hazatérése jelenti, azé a madaré, amelyik immáron sok-sok éve minden primaverakor megtér gemenci fészkére, vagyis hazajön hosszú, fárasztó, életveszélyes afrikai tartózkodását követően sokezer kilométeres repülés végeztével, mikor is hangos kelepeléssel üdvözlí otthonát, faluját, országát – minket.

Azonnal, fáradhatatlanul megkezdí a viszontagságok áltál megtépázott fészke, azaz fészük javítását, várva életre választott párja, Sára érkezését, akivel örök hűségük zálogaként számos fió-kával gyarapították családjukat és minket, az ő tisztelőit.

Tóbiásban és párjában nem csak az éledező természet hírnökét, az újjáéledés reményét, az öröm forrását látom, hanem sokkal, de sokkal többet: ők a hűség példaképei, akik ha évente el is kell hogy hagyják hazájukat, úgyis visszatérnek, hazatérnek, annak ellenére, hogy a fél világ felett átrepülve egyéb viszontagságaik mellett ki vannak téve csábításoknak, az időjárás szeszélyeinek; a hevítő napsugaraknak, a tengerek hullámainak, a kórokozóknak, a vadászok gyilkos nyílvesszőinek is. Amennyire hűségesek hazájukhoz, olyanok egymáshoz is: megfigyelések bizonyítják, hogy Tóbiás nem vadászik addig, míg meg nem érkezik Sára, s végeszakadhatatlan ideig tartó kelepeléssel tudatja mindenkivel örömét párja érkezével.

Idézzük fel neves költőnk, Tompa Mihály sorait: *Ébredj fel, ébredj álmaidból / Földnek határa, völgy, halom! / A költő-dalt az elközelgő / Tavasz nevében hallatom. / Zöldüljetek....! a gólya, fecske / Érkezik s meglátogat: / Fogadjátok nyájas mosollyal / Az elfáradt vándorokat!*

Kedves Barátaim! Emeljük poharunkat a hazatérő, tavaszt hirdető legmagyarabb madarakra, a gólyákra és mindenkire, akik, ha rövid időre is, minden tavasszal visszatérnek egymás örömére, vagyis egymáshoz!

NŐNAPI KÖSZÖNTŐ

Nemrég egy népes társaságban a lakóházak építése, a lakberendezés minősége volt a téma. A kötetlen eszmecsere – mi sem természetesebb – sokdimenziós volt, ám a konklúzió egységes: a pálmát N. László mérnök érdemli. Ezt a következtetést az egyik szakember fogalmazta meg:

– Az általa tervezett lakóházak, de még inkább a lakóhelyiségek berendezése, hangulata valóban emberközeli, nem igényelnek „megszokási időt”, oda tényleg „hazavágyik” az ember, mert a kényelmen túl azokban a lakásokban mindig világosság, meleg van.

Mi, jelenlévők az addig szótlán N. László érdeklődő tekintettel fordultunk felé:

– Mi a titka?

A kérdezett megköszönte az elismerést és a rá jellemző szerénységgel reagált:

– Ami a családi fészkek berendezését illeti, közös gondolkodás eredménye: minden egyes esetben kikérem a tervezőirodában dolgozó nők véleményét.

– Talán a nők – vetette közbe valaki – fel vannak ruházva valamiféle különös adottsággal?

– Igen. Az ő véleményük, tanácsaik teszik azzá ezeket a családi otthonokat, melyekre oly jellemző a melegség, a fény, a tűz. Az utóbbi nem emésztő, hanem örökmécsesként éltető és élvezhető energiát sugárzó tehetség. Ez a sugárzás, minden más jellemző mellett, csakis az övék, ebben és ettől töltődünk fel mi, férfiak. Idézzük csak fel: az életet adó, a mindennapi létet biztosító tüzeket mindig, már a történelem előtti korban is a nők élesztették és tartották „életben”, az ókor templomaiban is a Vesta-szüzek őrizték a lángot...

...Ezek a gondolatok ötlöttek eszembe a nők napján és – bármennyire rendhagyónak tűnik – a férfiak felé fordulok: mi pe-

dig, nem-testvéreim, mondjátok/mondjunk köszönetet mindezért anyáinknak, nagyanyáinknak, feleségeinknek, nővéreinknek, húgainknak, nőismerőseinknek. Tiszteljük, becsüljük őket, tegyünk meg mindent értük, hogy örök időn át őrizték ezt a meleget és fényt árasztó tüzet...

A HOSSZÚ ÉLETŰ PÓPA

A Keleti-Kárpátok egyik kies völgyében meghúzódó falu – lakosai szintiszta pravoszlávok – pópáját nem épp segítőkészségéért tisztelték, mert hiába is fordultak hozzá a szegény sorsú emberek kritikus anyagi helyzetükben néhány garasért, félkosárnyi pityókáért, vagy épp pohárnyi étolajért, üres kézzel fordultak vissza; igaz, ígéretekkel, miszerint imádkozni fog értük a pópa.

Felesége, a kerekded testalkatú, mindig mosolygó popágya szöges ellentéte volt a párjának: a lelkét is odaadta a bajba jutottaknak, amiért mindenki tisztelte és szerette. A hívek éltek a lehetőséggel, annál is inkább, mert a tőle kapott pénzt nem kellett törleszteni, ugyanis ez irányú érdeklődésükre, ígéretésükre mosolyogva reagált: – Majd megadod, mikor drága férjemet, a ti pópátokat magához szólítja az Úr.

Egy idő után a pópa tudomást szerzett felesége nagylelkűségéről és arról, hogy a kölcsön megtérítése az ő halálának függvénye és ezért szemrehányást tett neki:

– Hogy tehetsz ilyet, lejáratasz a híveim előtt! Az életemre, azaz a halálomra spekulálsz?!

A popágya, szeme sarkában fészkelődő huncut mosollyal, megsimogatta férjeura rőt szakállát:

– Már hogy spekulálnék?! Sőt! Ezek a szerencsétlenek, akiket kisegíték, soha nem fogják tudni visszafizetni mindazt, amit kölcsön kértek és ezért buzgón imádkoznak, hogy ne halj meg, élj sokáig, mert amíg élsz, nem kell megtéríteni az adósságukat!

AZ ASZALTPASZULY-LEVES

Nem szaporítottam soha a gurmanok feltételezhetően nagyszámú táborát, de ha valaki rákérdezne, mi a kedvenc ételém, úgy hezitálást kizárva rávágnám: az aszaltpaszuly-leves, mert sokikszes életemben kitartottunk egymás mellett: az csábított, én meg vágytam rá. Ez az érzelmi állapot különös intenzitással a tél beálltával jelentkezett és egyre erőteljesebb lett, mert ekkorra lett biztosítva elkészítésének anyaga, no meg nemzedékről nemzedékre visszatérő esemény volt a készítése és fogyasztása.

Családomban mamuka, azaz nagymami volt a kalauza és főzésének nagymestere, amit édesanyám egy az egyben örökölt és gyakorolt, amiben szerény képességeimtől telhetően jómagam is részt vettem, pontosabban az alapanyag előállításában: én vetettem, neveltem, karóztam a Juliska-paszulyt, mert azt tartották a hozzáértők a legízletesebbnek; az alany betakarítására már akkor sor került, mikor a csövek zsenge korba zöldültek, azaz a majdan fejtésre kerülő magok éppen csak tapinthatók voltak, úgy nyár elején. A begyűjtött csöveket megfőzte a konyhaszakértő, majd egyenként kiszedve a forrásban lévő vízből kiterítette azokat a nagy almáskosár fedelére, vagy egy vesszőből font méretes rácsra, majd „házon kívülre” helyezte, a napra bízva a további teendőket, vagyis a szárítást, aminek végkifejlete egyértelműen gusztustalan lett: a csövek kiszáradva összezsugorodtak, kunkorodtak, barnás-feketés színt öltöttek. Mikor elérték ezen állapotukat, textíliából varrott zacskókban landoltak és a kamrában felfüggesztve, kőkeményre szikkadva várták a disznóölések évadját, azaz az utána következő időszakot, amikor „beérettek” a füstölőben az oldalasok, sonkák, kolbászok stb. Ekkor kezdődött az aszaltpaszuly-leves főzésének kora, melynek során öszszefőzték az alapanyagot tejföllel, háztartásokban különböző ízesítőkkel megbolondítva az öt, vagy épp tízliteres fazék tartalmát.

A kész étel külleme barnás, sűrű kotyvaléknak nézett ki, nem volt étvágyprovokáló, de az illata mindenkit megbódított és megtornáztatta az ízlelőbimbókat. A sokkanálnyi élvezetet hatványozta a levesben főtt füstölt disznóságok friss kenyérrel és ecetes hagymával történő fogyasztása; ha pedig végkifejletként mindez „lelocsolódott” egy pohár vörösborral, akkor a fogyasztó megta-pasztalta, mi a modern manna.

A mi családi asztalunkról sem hiányzott zimankó idején a hüvelyes vetemény – így is nevezték fertályunkon a konyhaművészet csúcsteljesítményét –, anyagi lehetőségeink függvényében, vagyis hogy sikerült-e karácsony tájkára kés alá hizlalni egy malacot. Évek múltával általában sikerült.

Már gyakorló orvos voltam, mikor eme étel ízfakasztó jóvoltából nem hétköznapi körülmények közepette eljutottam a gasztronómiai élvezet csúcsára. Egy emberpróbáló, fagyos januári nap éjszakájának kellős közepén, fél egykor telefoncsengő ébresztett és a vonal túloldaláról felszólítottak: kórházunk egyik osztályán szükség van rám, úgy húsz perc múlva kocsit küldenek értem. Mivel rövid jártányira volt a kórház, visszautasítottam az autót, de megjegyezték: nagy a hó, fúj a szél, nagyon hideg van, úgy-hogy várjam a mentőkocsit. Felöltözve kimentem a konyhába, mert annak ablakából ki lehetett látni az udvarra –tömbalakásban éltünk –, hogy észlelhessem a közelgő autót; ott ácsorogva orromat hamar fogságba ejtette a paszulyleves mámorító illata, ami a gáztűzhelyen terpeszkedő fazékból eredt, mert a többli-teres fazekat uraló báj-leves maradékát édesanyám esetenként felforralta, kivédendő esetleges romlását. Megemeltem a fedőt, a kiáradó illat átmeneti bódulást okozott, amit azzal orvosoltam, hogy egy, majd még egy kanállal elfogyasztottam. Mosolyogva élvezkedtem, mert az is eszembe jutott, amire kért édesanyám ilyen esetben: „Fiam, nehogy elszóld magad az osztályon, hogy már megint paszulylevest ettél!”

Közben ki-kipillantottam a havas udvarra, de nem láttam a várt autót, mire föllapoztam emlékeimben: édesanyám azt is mondta: „Ne malackodj, ha kívánod, úgy merj egy tányérba, egyél, ahogy illik!”

Megfogadtam a tanácsát: merítettem és ettem a duzzadt hüvelyekből, a tejfölös léből, s végül, mivel csak nem érkezett meg az autó, kihalásztam és elfogyasztottam egy öklömnyi vörösen bámuló sonkadarabot, majd telefonáltam: mégse küldjenek értem autót, megyek gyalog, hogy munkára kényszerítsem degeszre tömött gyomromat.

AZ OKOS PARIPA

Felsős iskolásként, majd egyetemistaként a kárpátaljai Tiszántúl egyik ékkövében, Tiszapéterfalván töltöttem a nyári vakációk legjobb, legemlékezetesebb idejét édesapám felmenői és rokonsága körében, vendégváró- és -szerető nagyanyám házában, akit mindenki Édesnek nevezett. A nyugdíjba vonuló múlt században épült tornácos, döngölt padlójú, zsindelyes házat nagy udvar vigyázta, gémeskúttal, búbos kemencével, vesszőkerítéssel, góréval, tyúk- és gazdasági óllal; felettünk a hatalmas eperfa árnyat adó lombja úgy simult a lakóházhoz, mint a hozzáértő kezek munkáját dicsérő konyhakert is és annak nagyobbik testvére, a szilva-, alma- és körtefákkal teletűzdelt gyümölcsöskert, ami szépsége és gazdagsága tudatában kényelmesen elnyúlt a Tisza-töltésig, amelyen túl dús növényzetű legelő, majd délceg fűzfákkal teletűzdelt rekettyés vigyázta gyönyörködve az örökmozgó szőke szépséget, amely fölött a madarak repkedve, trillázva csalogattak a szépség korlátlan szabadságának egyedülálló világába; itt, ebben a miliőben éltük mindennapjainkat unoka-testvéreimmel, a hozzánk vetődő korunkbeliekkel.

A lakóházban csak akkor tartózkodtunk, mikor az kikerülhetetlen volt, ugyanis az istálló tetőtere, azaz padlása volt a tanyánk, elsősorban hálósobánk, ahova fel- és lejutni létrán lehetett. Ágyunk szénára terített derékalj, egy lószörpokróc, takarónk pedig a végtelen mélysötétbe bódult, fénylő-hunyorgó csillagokkal dekorált, őrráratát példás-katonás pontossággal végző hold birodalma, az égbolt volt.

Altatónk a simogató, halkán suttogó szellő szállította és kínálta vízcsobogás, a holtági békaparadicsomból áradó brekegés, tücsökzene, ébresztőnk a többszólamú kar trillázása, az abba belelefalsoló nyerítés, tehenek múúúzásai voltak.

Egyenruhánk szезon-adaptált, lenge, szellős volt, azaz egy szál gatya, olykor kiegészítőként atlétatrikó, lábunkon a velünk született lábbeli, vagyis mezítláb.

A számtalan esemény, történet, mint a halászás, fürdőzés, lakikozás, bújócskázás, szünet, lekvárfőzés, indiánosdi, lovaglás, állatlegeltetés stb., mint házkörüli tevékenység leírása kötetnyi lenne és helyet követelne benne számos mosolyfakasztó eset is. Ezek közül egyre szívderítően emlékszem, valahányszor lovat láttok vagy olvasok róla.

Egy napon, a természet éppen tolláskodó órájában az ottani közlekedési eszközökre jellemző bricska, azaz egylovas, kétkerekű, kétszemélyes járgány állt meg házunk előtt. Hajtója János bátyánk, a helyi termelészövetkezet (kolhoz) brigadérosa volt.

Elismert szakembere volt hivatásának, hisz felidézhető felmenői mind-mind „földtúrók” voltak: a föld, a gazdálkodás, a haszonállatok tenyésztése képezte életterét, azok hasznával, gondjaival, örömeivel. Úgy beszéltek róla, hogy ő kelti hajnalonként a napot, a nap is tőle vesz utolsóként búcsút távozásakor.

Munkás, gazdálkodó, alkata és viselkedése mellett élcelődő, jó humorú kedvence is volt a környéknek, nem vetette meg a pálinkát, a bort sem: hangulatteremtő viselkedése már-már egyedülálló megjelenítője volt a faluközösség életének.

– Gyere, öcsém – fordult felém –, ha van kedved, szétnézhetsz a mi világunkban. A legmegbízhatóbb kocsí előállt – mutatott a kapun túlra.

Örömmel éltem a felkínált lehetőséggel: felugrottam a bricskára János bátyám mellé, aki nyújtotta is a gyeplőt:

– Nem is kell, hogy használd, Csillag ismeri az utat, bekötött szemmel is bejárná a határt. Nevét a homlokát díszítő csillagról kapta...

Amint elfoglaltuk a bakot, Csillag horkantott egyet és elindult. Az oston szemet gyönyörködtető bőrcopf volt, de azt se kellett igénybe venni.

Rőfölvé haladtunk, miközben János bá' ismertette a ló páratlan pedigréjét: Csillagnak nemes vérű felmenői voltak, a méltán híres György-i ménes ékességei, akiktől alkatát, tartását, színét, erejét és – ezt kihangsúlyozta – okosságát örökölte.

Úgy rövid negyedóra elteltével, a falu közepe táján lehettünk, mikor Csillag megállt.

Nem jeleztem, nem parancsoltam neki, ezért értetlenül néztem rá és bátyámra. Rövid ideig tartó mozdulatlanságot követően felnyerített, felénk fordult, mintha mondani akart volna valamit.

– Nem értem, mit jelent, vagy mit jelez? – fordultam János bátya felé.

– Nézd csak balra, mit látsz?

Odanéztem, egy kocsmá volt.

– Mondtam, hogy okos: figyelmeztet, hogy megérkeztünk, lehet szállni egy pohár borra – nevetett jóízűen.

HALLOTTAM, ELMONDOM

Szent meggyőződéseim: az országos választásokat megelőző, bevezető korteskedés, agitáció, propaganda, ez a fogyasztásra nem épp közkedvelt koktéلكeverék kifogyhatatlan, a lezajlott választást követő napon folytatódik első sorban a vesztesek jóvoltából. Ilyenkor, továbbra is reanimálják a tetszhalott reményeket, bevetnek mindenféle technikákat, amelyek sok esetben önámításban, a regnáló pártok és személyek utálatában elevenül meg, mivel semmi újat nem tudnak kreálni. Sok esetben az agitációs szöveg tálalása nincs még köszönő viszonyban sem a hallgatóság befogadó képességével, de mondhatom azt is: hajlandóságával.

Eklatáns példája ennek a következő eset, amelynek szem- és fültanúja voltam.

Az egyik vidéki nagyvárosba érkezett egy hölgy, valamelyik párt vezetőségének tagja, aki – erről már tett tanúbizonyságot – magas szintű célokat tűzött maga és pártja elé: kormányváltó és miniszterelnöki víziói voltak.

A találkozás a város egyik patinás épületének termében zajlott, majd annak végeztével –épp arra jártam – rajzoltak, azaz tipegtek ki a hallgatók: zömében szépkorú emberek, az elmúlt korok szereplői, tanúi. Egy riporter kérdésekkel fordult hozzájuk, amelyekre készségesen válaszoltak.

– Érdeemes volt részt venni ezen a találkozón?

– Persze, már vártuk ezt a találkozást, nagyon szépen sikerült.

– Miben rejlett a siker?

– Hát abban, hogy nagyon szépen beszélt a kedves vendég.

– Még arra is volt gondja a vendégnek, hogy könnyű kínálatokban bővelkedjen a svédasztal, mivel szinte csak idősekből állt a hallgatóság – tette hozzá egy másik hölgy.

- Mit mondott a vendég, mi szépet, jót ígért?
- Hogy mit mondott, mit ígért?! Arra már nem nagyon emlékszem, de nagyon szépen mondta, amit mondott.

Nem volt több kérdés, a kérdezettek egymásba karolva, botjaikra támaszkodva elcsoszogtak...

A LELGYŐR

Ez az elnevezés a „lelki gyötrés őrmestere” rövidítése volt, persze csak bizalmas miliőben, ha szóba került valamelyik tanárunk, akinek semmi köze nem volt a medicinához, azaz alaptantárgyaink valamelyikéhez; sokkal inkább más tantárgyakhoz, mint a szovjet kommunista párt története, vagy a marxista-lenini materialista filozófia, vagy épp az ateizmus.

A hangsúly a párttörténelmen volt, amit vendégtanárunk (a történelem katedra docense) így vezetett be első találkozásunk alkalmával:

– Csakis úgy lehet jó szakember a jövő orvosa, ha kitűnően elsajátítja szeretett pártunk történetét, jelenét és jövőjét – maximalisan erre kell koncentrálni, nem az anatómiára, fiziológiára, kórtanokra meg minden más medicinai diszciplínákra, mert a tanulás lehetőségét csakis pártunk biztosítja, s annak történelme minden tantárgy fundamentuma. A párttörténelem ismerete, tudása nélkül nem lehet diplomás egy szovjet fiatal, mert vele és benne kell élni, lélegezni, gondolkodni, cselekedni. Ez nélkülözhetetlen a mindennapi életben, az orvosnak a diagnosztikában, a kezelésben, amit bármikor megtanulhat tankönyvekből, folyóiratokból. Ez legyen vezérelvük, míg tanulják pártunk történelmét!

Ő és a többi tanár tett róla, hogy három szemeszterben ez legyen kényszerelvünk: szó szerint jegyzeteltük az előadásokon elhangzottakat, az „ajánlott”, tehát tanulmányozott marxista-leninista irodalommal, körmöltük az újabbnál újabb dolgozatokat; szóbelikben, azaz kollokviumokon, vizsgákon adtunk számot elsajátított ismereteinkről stb.

Ez a tudomány vízvázlasztó volt, mert amennyiben valaki nem tett eleget a követelményeknek, szankciókat szóltak a nyakába: ösztöndíj-megvonás, kilakoltatás a kollégiumból, évismétlés, vé-

gül akár kizárás – akármelyik tragédia volt egy első- vagy másod-éves egyetemistának.

Hatéves tanulmányi időnkől a párttörténet és fattyúhajtásai másfél évet raboltak el. Eme ismeretek eredményeként pontosabban tudtuk, mennyi lesz jövőre a gabonafélék terméshozama, hány kilométer aszfaltút épül az új ötéves tervben, mennyi lesz az erőművek áramtermelése a párthatározatok értelmében – mint az emberi test csontjainak, izmainak megnevezése, a szív, vagy épp a tüdő felépítése, funkciója.

Ebben a folyamatos és kíméletlen tortúrában volt egy eset, ami egy időre felvidított minket, időről időre beszélgetéseink homlokterébe került, ami jó hangulatot kölcsönzött és évek múltával is jó ízt biztosított a mesélőnek és a hallgatóságnak is egyetem-szerte.

A következő történt: L. docens, aki a párttörténelem vezető előadója volt, előadásait követően részt vett a gyakorlati megmérettetésekben is, azaz vezette a kollokviumokat, ahol felmérésre került az elsajátított anyag minősége és mennyisége; ennek eredménye hatással volt a későbbi vizsga kimenetelére is.

Az egyik felelőnek L. docens a következő kérdést szegezte (ismereteink szerint minden csoportban, minden szemeszterben, minden előbbi és következő évfolyamon megismételte):

– Amennyiben háborúra kerül sor a Szovjetunió és Amerika (!) között, és maga mint orvos a csataterén meglát egymás mellett egy szovjet és egy amerikai sebesültet, úgy melyiket részesíti először ellátásban?

Erre a ritka nagy fajsúlyú kérdésre csoporttársam (magyar fiú volt) azt válaszolta, hogy az amerikai.

Lehetetlen élethűen ecsetelni a kérdező reakcióját, aki elsápadt, felugrott, ökölbe szorítva ujjait széttárta karjait, a felelő felé lépett és ordított:

– Maga, maga, vagyis te...tűnj el azonnal a szemem elől, te ha-zaáruló, te...te bűnöző...

– Még nem fejeztem be... – préselte ki magából a szerencsétlen fiú, de L. nem hagyta szóhoz jutni.

– Tán még magyarázkodni akarsz, te...te, kirúgatlak az egyetemről! – rázta ökleit.

A szegény diák megint csak folytatni akarta mondandóját, de L. docens az ajtóra mutatott:

– Mars ki, indulunk a dékánhoz!

Ekkor felállt csoportunk vezetője és L. felé fordult:

– Engedje meg, hogy mondjak valamit.

L. docens intett.

– A társammal – mutatott az esemény okozójára – már szóba került ez a lehetőség, azaz kit választana ott a csatatéren, és ő a következőt mondta: azért választanám elsősorban az amerikai sebesült katonát, mert meg kellene menteni, hogy ki lehessen hallgatni, faggatni az ellenség titkairól, terveiről, az állapotukról, azaz mindenről, ami a hasznunkat szolgálná. Míg ezzel a sebesülttel foglalatostkodna, értesítené a kollégáját, hogy lássa el a szovjet katonát, azaz nem feledkezze meg róla sem.

Szeletelni lehetett a közénk települő csendet, minden tekintet L. docensen landolt, aki láthatóan meglepődött, néhány pillanatra mozdulatlanságba merevedett, majd már békülékeny hangon hol egyikre, hol másikra tekintve kérdezte:

– Ez igaz, ez...ez tényleg igaz?

– Komszomolista becsületszavamra, igaz! – reagált az előbb szólaló (nem volt tagja a Komszomolnak).

– Akkor...felejtjük el a történeteket. Miért nem ezzel kezdte? – fordult az immáron pozitív hős felé. – Ez okos megoldás, mondhatom: példaértékű. Most megértettem: nem hiába tanítom magukat pártunk iránti elkötelezettségre, hazaszeretetre. Vegyen mindenki példát róla! – fordult a csoport felé.

A foglalkozást követő szünetben bizalmasan megkérdeztem a „megmentőt”:

– Hogy jutott eszedbe ez a hatásos mentőötlet?

– Nemhiába tanulok én veled együtt meg a többiekkel párt-történetet – mondta huncut mosoly kíséretében –, igyekszem megérteni ennek a gezemicének a lényegét, amit most a gyakorlatban teszteltem. Magad is tapasztalod, hogy a párttörténelem a hazugságok tárháza. Até birodalma, amit hűségeseen kiszolgálják az L-hez hasonló pártkatonák. Rájöttem: értelmetlen, finomabban fogalmazva hülye kérdésre csakis a hazugság lehet a válasz, az utóbbinak legalább van pozitív haszna, mint a mi esetünkben.

LIDÉRCES ÁLOM

Régen történt, mégis a tegnap frissességével él bennem az öröm: hazakerültek végre a sárospataki könyvtár (és a nemzet) felbecsülhetetlen szellemi (és anyagi) értéket hordozó könyvritkaságai. Van azonban ebben az érzelmi szivárványban szürkeség is: dollárok százezreit fizettük ki az ideiglenes „tulajdonosnak” tárolás címén. A nemzet kincseit eltulajdonító – keresem a diplomatikuss fogalmazást – visszatartott (túszul ejtett) néhány példányt az egyedülálló ritkaságokból, mert – mi másért – egy idő után többet követelhet, hisz huzamosabb ideig vigyázta azokat.

(Ebben, vagyis az említett és majdani számlákban nem szerepelnek szakembereink többszöri odautazásának, ott-tartózkodásának, szállításának költségei.)

Jóhiszemű gesztusként, azaz pluszköltségként megtoldottuk a farizeusi igényt/követelést egymillió dollárral a voronyezsi múzeumok helyreállítási költségei címén, mert azok súlyos károkat szenvedtek a háború éveiben. Csak marginálisan, de nem alapvetően, kérdezem: nem volt elegendő egy fél évszázad, hogy megjavítsák, helyreállítsák azokat?

Ilyen és hasonló hírek hallatán fokozódik adrenalintermelésem! Nem értem és nem tudom elfogadni: milyen alapon kell fizetni a jogos tulajdon visszaszerzéséért?! A jog és erkölcs írt és íratlan szabályai értelmében nem a tolvajt szokás kipellengérezni, büntetni?

Bármennyire is fontos a jószomszédi viszony és kapcsolat, az ilyen módon és áron vásárolt szövetség kimeríti az erkölcstelenség fogalmát.

Óhatatlanul felvetődik a kérdés: visszakapjuk-e és mikor a háborúban és után eltulajdonított Hatvány-, Eszterházy- és sok más gyűjtemény pótolhatatlan kincseit, s ha igen, akkor mennyit fognak követelni, mennyit fogunk fizetni „ideiglenes” őrzésükért?

Érdekes és nem mellékes: vajon mikor és mennyit fognak fizetni a törökök a trójai kincsekért, vagy az olaszok a Mona Lisáért?

Nem csodálkoznék ezek után, ha a Nagy Szomszéd (valamikor Testvér) további igényekkel lépne fel velünk szemben, úgy mint: fizessük ki az úgynevezett malenykij robotra, 1956 vérzivataros napjaiban és azután a GULAG-ra hurcolt magyar testvéreink, mártírjaink ott-tartózkodási és ellátási költségeit...

A PROFESSZOR SZIKÉJE

Fedinec Sándor sebész orvosprofesszor a kárpátaljai régió egyik legismertebb személyisége volt, technikájáról olykor túlzásnak tűnő, de nem alaptalan hírek keringtek, műtétek számtalanjai színesítették a róla kialakított képet, ikonként tisztelték betegei és azok hozzátartozói, és – ami megalapozta országos és nemzetközi elismerését – a szakma is felsőfokon értékelte mind szakmai, mind pedagógusi és emberi kvalitását. Diagnosztizáló tökélyét, virtuóz sebészképességét önzetlenül megosztotta diákjaival, kollégáival, az általa vezetett tanszék és iskola ajtaja mindig nyitva volt az érdeklődők, a tanulni akarók számára.

– Hogy fér el ennyi energia egy ilyen kis növésű emberbe? – kérdezték olykor egyes érdeklők első találkozásuk alkalmával, mikor szem- és fültanúi lettek szakmai előadásainak, követhették beavatkozásait, mikor asszisztensei társaságában elvegyülve szinte eltűnt a képből.

Egyes megfogalmazásait, véleményeit aforizmákként használták a szakmai és napi kommunikációban. Amennyiben ki kellene ragadni példaként valamelyik jellemzően F-i zanzásítást, úgy a legtöbben, akik ismerték a munkabírásával kapcsolatos, a sebészethez, az orvosláshoz kapcsolt véleményét, talán ezt emelnék piedesztálra:

– A sebésznek egész életében, azaz hivatása gyakorlásában csakis egy munkanapja van: attól a perctől, mikor először veszi kezébe a szikét, addig a percig, míg használni tudja, míg a Teremtő ki nem veszi a kezéből!

Egy jellemző eset hitelesítette vallomását. A tanszéken, amelyet vezetett, pezsgett az élet: reagáltak az orvostudomány újdonságaira, újabbnál újabb diagnosztikai tesztek, kezelési eljárásokat sajátítottak el és tökéletesítve, a napi gyakorlatba ültették, vendég- szak-

embereket fogadtak, sebész-palántákat neveltek a megye, az ország kórházai számára, azaz növekedtek, fejlődtek, haladtak a korral. Az egyik meghirdetett asszisztensi pályázatra jelentkezett egy szép reményekre feljogosító fiatal sebész, akiről már itt-ott sok jót fogalmaztak meg betegei és a kollégák, mint született tehetségről.

A bemutatkozási beszélgetésen F. professzor úr is elégedettnek tűnt, hallgatva a fiatalember válaszait, aki távozása előtt megkérdezte:

– Akkor, professzor úr, a munkanapom holnap reggel 7-kor kezdődik?

Mielőtt elhangzott volna a válasz, folytatta:

– És mikor végződik? Délután 4-kor, mint általában?

Ennek hallatán F. professzor kissé összerezzent. Úgy tett, mint ha fel akarna állni, de meggondolta magát, ülve válaszolt:

– Nem kell bejönnie holnap reggel 7-re, hogy ne kelljen délután négykor letennie a szikét, és azután sem...

EGÉRKE ARANYÉRMES TRÉFÁJA

Évtizedekig dédelgetett álmom vált valóra 1992 nyarán, amikor egy Kárpát-medencei néprajzi és helytörténeti pályázat egyik díjazottjaként tíznapos erdélyi körutazásban részesültem. Már az is kitüntetés volt számomra, hogy tagja lehettem az anyaországi és határon túli nemzettestvérek legavatottabb szakértői csapatának, amelynek vezetője Andrásfalvy Bertalan tanszékvezető egyetemi tanár, a kereszténydemokrata jobboldali politika jeles személyisége, az említett tudományág nemzetközileg is elismert zászlóvivője volt.

Az azóta eltelt évek után is határozottan állíthatom: az utazásunk során töltött együttlét napjaiban tapasztaltak, a látottak-halottak, az események véleményezése, a néprajzi és helytörténeti témák olykor vitákba terelődött feszegetése, a Tündérkert sorsának alakulása, a napi politikai hírek értékelése valóságos szabadegyetem volt foghíjas ismereteink olyanféle gazdagításával, ami addig elérhetetlen volt számunkra. Többnapos és sok száz kilométeres utazásunk során a buszban, váltakozó célállomásainkon száraz szivacsokként szívtuk magunkba, tároltuk a látható-tapintható szellemi és anyagi értékeket, amelyeket testvériesen felkínáltak vendéglátóink a rájuk jellemző nyitottsággal és őszinteséggel, azaz a közismert magyaros vendégszeretettel.

Felfedező útjaink kiindulási pontja, azaz állandó szállásunk Illyefalván, a kis ékszerdoboznak a holland hittestvérek által ajánldékozott épületkomplexuma, a református erődtemplom tözsomszedságában volt, ahonnan naponta korán reggel indultunk.

Ehhez az eszményien szép helyhez kötődik egy történet, ami feledhetetlen emlékként él bennem és valamikori útitársaimban.

Ott-tartózkodásunk ötödik napján, augusztus első napjaiban, kimentem a szállásunkat övező parkba, elvégzendő szokásos reggeli tornámat. Autóbuszunk pilótája korán kelőként már szor-

gосkodott, készítette motorlovát a napi futtatásra. Bekapcsolta rádióján a Kossuth-adót, amelyben éppen a Himnusz akkordjai csendültek fel.

Kérésemre felerősítette a hangot, és imánk fenséges akkordjai felszálltak, betöltötték a teret, a környező fenyőerdőt, körülölelték a templom ősi falait, leereszkedtek az alatta elterülő, épp tollászkodó faluba.

Alighogy elhangzottak az első akkordok, kitárult a második emelet egyik szobájának ablaka, megjelent tisztelt vezetőnk délceg alakja, aki kihajolva, derűs pillantással megkérdezte:

– Csak nem?! Már itt is hivatalos? Mikor, éjszaka vagy most reggel történt meg? Istenem, hát mégis...

A válasz nemleges volt, de korántsem lehangoló:

– Sajnos, nem az, amire professzor úr és a többiek gondolnak – a Himnusz Barcelonában szól Egerszegi Krisztina tiszteletére, aki most nyerte meg soros versenyszámát az olimpián...

– Gratulálunk Egérkének és nevelőinek – reagált mosolygós csalódottsággal a tanár úr. – Gondolom, ő se venné rossznéven, ha nem az ő tiszteletére szólna most nemzeti imánk, hanem azért, amire gondoltam, azaz mindannyian gondoltunk és mindig is fogunk, amíg be nem beteljesedik!

A KIBIC KÖZBESZÓL

A betegek (mi sem természetesebb, hiszen nem vagyunk egyformák) különbözőképpen viszonyulnak állapotukhoz, környezetükhöz, orvosukhoz. Minderről a viselkedésükkel is tanúbizonyságot tesznek. A témának könyvtárnyi feldolgozása van.

Több tízéves orvosi gyakorlatom alatt magam is számtalan érdekes esettel találkoztam, tapasztalataimat sokszor volt alkalmam felhasználni pácienseim gyógyulása érdekében. A legbőszéesebb „források” a visszajáró, krónikus betegek voltak.

Az élő kapcsolat különösen a szebbik nem soraiból kikerült visszajárókat tette „bennfentessé”: ők lettek a kórtermek vezéregyéniségei, betegtársaik szószólói, gyámolítói, vagy éppen megregulázói. Önjelölt „alorvosként” bemutatták az újonnan érkező betegnek és kísérlőinek – ha volt erre fogadókésztség – a főorvost, a kezelő kollégát, a legjobb színben ecsetelve szakmai kvalitásukat, emberi mivoltukat. A szakma és a kórterem tudálékosai tájékoztattak a személyzetről, nélkülözhetetlenségük tudatában a viziteket követően – néha közben is –, hallgatva az orvost, egyetértően bólogattak, megerősítve az elhangzottakat.

Ha szereplésük néha zavaró is volt, nem intettük le őket, mert segítettek az új betegeknek a beilleszkedésben. Történtek azonban olyan humoros esetek, amelyekre ma is mosolyogva gondolok.

...A nyolcvanas években egyre kevesebb lett a gyógyszer, ezért a továbbképzéseken sok „új” terápiás eljárást sajátítottunk el. Ilyen volt a hexensussz (ágyéki izomzsába) „kézi” kezelése, vagy, ahogy a köznyelv fogalmazott: a hátgerincsérv „helyremasszírozása”. Hogy milyen eredménnyel, az már más kérdés.

Fiatal, erős testalkatú kollégám, alorvosom volt ennek a terápiának a pápája. Sok páciense volt. Kórtermeket szakosítottunk erre a célra: ott csakis erre a gyógymódra beutalt betegek feküdtek.

A viziten egy első esetes beteg ágyánál kollégám röviden ecsetelte az eljárást, amire a beteg így reagált:

– Jaj, doktor úr! Nagyon fáj, mozdulni sem bírok, és még nyomkodni is fogja?

Erre megszólalt az általunk jól ismert visszajáró beteg:

– Ne izguljon, kedves! A doktor úr nagyon jól csinálja. Én már tizedik alkalommal vagyok itt a keze alatt, és mindig sikerül neki visszanyomni a sérvet. Tánclépésekkel megyek haza mindig.

Mi, orvosok, arra gondoltunk: az lenne az ideális, ha csak egyszer került volna sor erre a terápiára, nem tizedik alkalommal...

...Idős hölgy került az osztályunkra idült vérkeringési panaszokkal. Néhány napi kezelés után, a nagyviziten arra kért, hogy írjam ki.

– Drága főorvos úr! Öreg vagyok én már, nem segít rajtam, csak a sárga föld, kár a sok gyógyszerért! Elég volt a sok szenvedésből, meg akarok halni...

Nyugtattam, érveltem a kezelés mellett, de – úgy láttam – nem győztem meg. Akkor jött a „segítség” az általunk jól ismert, hozánk sűrűn visszajáró Varga néni személyében:

– Maga csak hallgasson a főorvos úrra, ő tudja, mit csinál. S ha már annyira meg akar halni, hát szedje csak azokat a pirulákat, meg injekciókat, meglátja, milyen gyorsan sikerül...

ÓVJÁK EGÉSZSÉGÜNKET

A nikotinfüggőség rabságából szabadultként (is) üdvözlök minden olyan – bár olykor drasztikusnak tűnő – kezdeményezést, életbe lépő (remélhetőleg a továbbiakban is élő) rendelkezést, szabályt, törvényt, melyek korlátozzák, és/vagy tiltják a dohányzást, a modern kor önként vállalt népbetegségét, korunk egyik pestisét.

Örömmel konstatáltam, mikor kedvelt és gyakran látogatott üzletünkben egyik napról a másikra, készségesen reagálva a szigorú rendeletre, eltüntették a pénztárak feletti rekeszekből a színes dobozokba zárt méregrudacsákat.

A pénztár felé araszolva azon medítáltam, vajon mivel töltik meg a lekopasztott polcokat. Több mindenre gondoltam: esetleg édességekkel, rágókkal, reklámfüzetekkel, hírlapokkal stb., csak arra nem, hogy...szeszesisital fogja kelletni magát, zömében a pálinka sok-sok fajtája és mennyisége, nagyon is praktikus kiszerelésben: féldecis üvegecskékben.

Lenyűgözött ez a figyelmesség, más szóval egészségvédelmi svédcsavar: a másnapos, kaccenjammeres betérőnek adva van, fel van kínálva az azonnali gyógyulás lehetősége a vásárlást követő percekben, néhány méternyire kinn, az üzlet előtt, amit a kukákban landoló üres üvegecskék tanúsítanak.

Meg aztán amennyiben már ennek előtte meglátogatta a vevő a közeli nemzeti dohányboltot (naná, hisz a szenvedélybeteg előbb vesz dohányárut, mint kenyeret), az üvegecske nyakatekerését követő kortyintás után rá is gyűjthet...

Az egészségvédelem e nagyszerű megnyilvánulása eszembe juttatja: ebet kutyára cseréltek. Lehet választani: májzsugor vagy tüdőrák...

BULGÁR JÓZSEF KITÜNTETÉSE

Nem Bulgár volt a vezetékneve, de így szólította mindenki a kisvárosban és környékén, mert ötvenöt eddig megélt évéből szinte minden napot a „bulgárkertben” töltött el, aminek az lett a hozama, hogy elismertsége túllépte a Tisza-parti kisváros határát, ugyanis az általa termesztett zöldségek, gyümölcsök messze a legmutatósbabak, a legízletesebbek voltak a megyében. Kiváló, sokak által irigylet szaktudását az idősebbek szerint apjától örökölte, aki valamelyik távoli országból jött és itt letelepedve honosította meg nagyobb volumenben a konyhakerti növények termesztését. Fia, József már kora gyermekkorában magába szívta a Tisza-parti levegővel a paradicsom, paprika, petrezselyem és a többi nemes növény illatát, s a palántákba kapaszkodva tanult meg járni.

Édesapját malenykij robotra vitték a „felszabadítók”, ahonnan nem tért vissza s így az ifjú József vállaira nehezedtek a családi gondok, valamint a bulgárkert: kezdetben hétköznapi munkásként foglalkoztatták a már kollektív gazdaságban, azaz a kolhoz zöldségesében, majd a tudására, eredményes tevékenységére felügyelve, kinevezték brigádvezetőnek, azaz a kert mindenésének.

A rábízott mezőgazdasági egység évről évre jobb eredményeket produkált, a termés mennyisége gyarapodott, minősége javult. József és csapata addig nem alkalmazott öntözési rendszert épített ki, korábban nem ismert fajtákat és délszaki növényeket, mint a brokkoli, patisszon, cukkini honosított meg, nemesítette a gyengén termőket, új talajjavító szereket alkalmazott látható eredménnyel, a járási és megyei mezőgazdasági kiállításokon rendre az első között szerepelt.

Melegágyakban dédelgetett palántáiért messze földről jöttek a háztáji és kollektív termelők.

Nem volt titok, hogy a járási és megyei pártelit asztalain a József és brigádja által termesztett gyümölcsök „elsőbbséget élveztek”.

Egy napon hívatta Józsefet a kolhoz párttitkára, jelen volt az elnök is.

– Brigadéros elvtárs, azaz József Józsefovics – az apja keresztnévét örökölte – azonnal indulunk, vár ránk a járási első titkár.

– Nem szívesen mennék ilyen helyre, nincs nekem ott és velük semmi keresnivalóm, meg aztán dolgom van...No de csakis maguk miatt, megyek.

Az említett járási mindenható az agitpropaganda osztály vezetőjének társaságában fogadta őket.

– Kötelességemnek, ugyanakkor megtisztelő feladatomnak tartom közölni az örömhírt: a megyei pártszervezet vezetőinek kezdeményezésére és felterjesztésére József Józsefovicsot kormányunk kitünteti a legmagasabb állami elismeréssel, a Lenin-rendjellel. Gratulálok a magam és járási pártszervezet vezetősége nevében! – lépett közelebb és rázott kezét mindhármukkal, majd folytatta. – A megtisztelő kitüntetés sokéves eredményes munkájának elismerése és egyben bizonyítéka annak, hogy pártunk megbecsüli a hétköznapi munkahőseit, a szocialista versenyek győzteseit! A gazdaság vezetője és a pártszervezet titkára a Munka Érdemrend harmadik fokozatát kapja! – nézett a Józsefet kísérőkre. – Az elismeréseket a kormány és a párt erre a célra kijelölt megbízottja a nemzetközi proletáriátus örömnépe, a május 1-je megünneplése előtti hét vasárnapja délelőttjén itt, a járási pártszervezet székházában nyújtja át.

Az elnök, a párttitkár valamiféle hálát rebegve köszönték meg a hallottakat, míg József hallgatott.

– Nem örül az elismerésnek? – fordult feléje a párttitkár.

– Örülni örülök, csak nem lehetek jelen az átadásnál.

– Miért? Ez nem történhet meg, ez sértés lenne pártunkra nézve!

– Azért nem tudok itt lenni, mert az épp húsvét vasárnapja, és akkor én templomba megyek.

– Ne csináljon ilyen botrányt! Azt tudjuk, hogy maga hívó, hogy templomba jár, szemet is hunyunk efelett, ez a kolhoz párt-szervezete munkájának hiányossága is, hogy nem tudták eddig meggyőzni, átnevelni. Csak úgy, de nem melleleg megkérdezem: hol van a maga istene, mikor találkozott vele, mikor látta egyáltalán? Hogy lehet hinni abban, ami nem látható, ami nem tapintható? – emelte fel hangját a felsőbbrendűségét már-már megtépázni érző titkár.

– Naponta látom, hallom, találkozom vele, mert jelen van mindenben és mindenkor: ott van bennem, a családomban, a kertben, a gyümölcsökben, a munkánkban, a mindennapjainkban, mindent neki köszönhetünk, csak akarni kell, csak észre kell venni a vele való találkozást és együttlétet.

– Azonnal hagyja abba ezt a zagyvaságot – sietett a szavakat nem találó első titkár segítségére az agitpropaganda osztály vezetője. – Csak nem akar minket megtéríteni?! – fűzte hozzá némi malíciával.

– Eszembe sincs, már csak azért sem, mert maguk is hívők.

– Igen, mi a lenini szellem és gondolkodás hívei vagyunk!

– Nem arra gondoltam, az csak amolyan álca, a maguk hite az, amelynek Até az istennője.

– Ki az?

– No látja, hisz benne, de nem tudja, kiben. Até az ámtás istennője.

– Nana! – reagált majdhogynem dadogva az első titkár. Menjen ki, várjon az előszobában!

– Megyek, mert vár a munka, de ha nincsenek ellene, adnék egy tanácsot: azt a medált adják oda a főnökeimnek, a kolhoz elnökének és titkárának, ők majd ideadják nekem – és kísétált.

– De legalább akkor ne tüzze fel, mikor templomba megy – szólt utána az agitprof főnök.

– Úgy lesz!

...Két héttel később, a május elsejei csinnadrattát követően a megyei újság lehozta a kitüntettek névsorát, lábjegyzettel: *József Józsefovicsnak betegsége miatt az otthonában nyújtották át a kitüntetést.*

Amit sohasem tűzött a mellére.

RÖVIDKÉK

1.

Tévéton közlekedve nem ajánlatos előzni és parkolni.
A helyben topogásban is el lehet fáradni.
Az emlékezés a sziklából is képes könnyeket fakasztani.
Állandó változása miatt a jövő utolérhetetlen és követhetetlen.
A bölcsek véleményeket, az együgyűek pletykákat cserélnek.
Műlábakkal is ki lehet lábalni a slamasztikából.
Az arany középúton is vannak ellenőrök és útonállók.
Az örök élet titkainak megfejtése sok próbálkozó halálát okozta.
Már a visszhang sem a régi, egyre halkabban tér vissza.
A választ helyettesítő hallgatásból tetszés szerint lehet válogatni.
A gender, az LMBTQ és hasonló badarságok terjesztése és elfogadása új káromkodásokat igényel.
Aki nem volt covidos, az nem is volt egészséges.
Demokráciában sem választhat a törzs magának fejet.
Mit érezhet a fekete macska, ha fekete macska keresztezi útját?
A türelem edzője a remény.
Rossz választ is lehet értelmesen megfogalmazni.
Aki még sose botlott meg, az nem is tud járni.
Aki nem emlékszik a születésére, az nem fog emlékezni az elmúlására sem.
A csatazaj elriasztja a békegalambot.
Aszfaltolvasztó kánikulában szinte jólesik, amikor hűvösen fogadnak a boltokban.
Már a múzsa sem békések, szavakkal dobálózva sértegetik egymást.
Vannak megbízhatatlan visszhangok, mert nem térnek vissza.
Az idő értékesebb bármelyik valutánál, de nem kamatozik.

Az idő pénz, el is adnék belőle, mert van bőven, de hiába kínálom.

A hazaszeretet az ember gondolkodásának és tetteinek üzemanyaga.

Ha a ruszli (pácolt hering) láthatná a bolt falára biggyesztett árécudulán, mennyire értékeli, bizony felvágna, akár cápának is képelné magát.

Az ember legkegyetlenebb provokátorai az ízlelőbimbói.

Életemben annyi panaszt hallottam, hogy a sajátjaim már hidegen hagynak.

A kikényszerített köszönet és hála annyit ér, mint savas eső a virágnak.

2.

A szeretet nyelve nemzetközi, amit mindenkinek tudnia és használnia kell.

A szeretet nyelvvizsgáján mindenki átmegy.

Az együttérzés és segítőkészség jelzi, hogy nemcsak felfigyeltek, de emlékeznek is rád.

Ha nagymamákra bíznák a politizálást, az országház padsorában csupa unokák ülnének.

Minden napomat feláldoztam az életemre, mégse úgy sikerült, ahogy szerettem volna.

A remény naptárában nincs szünnap.

Ideális lenne a világ, ha minden ember önnön példaképe lenne.

Olykor a tétlenég old meg lehetetlen feladatokat.

A félelem a gyávaság árnyéka.

A szájba rágott szöveg emészthetetlen.

Az igazi gazdagság nem a sok pénz, hanem a szív hőmérséklete.

A humor nélkülözhetetlen, mint oxigén a mélytengeri búvárnak.

Az irodalom a képzőművészet ága, ahol papír a vászon, toll az ecset, a festék pedig a betűkbe öntött gondolat.

Humor nélkül olyan az élet, mint a nyár napfény nélkül.

Göröngyös úton is célba lehet érni.

A fiatalít vágyai vezérlik, öregségében a körülmények és a lehetőségek vonszolják.

Jó korban a vers ékkő, rosszban menedék.

A becsületes emberek igazat mondanak, a pártemberek politizálnak.

El kell dönteni: azt tesszük, amit tudunk vagy amit akarunk.

A boldog idő múlik, a boldogtalan telik.

Nem szabad átnézni a fejek fölött, amikor a csúcsra érünk.

Ahova vágyik az ember, az mindig távol van.

A történelemmel foglalkozó írásokban a sorok között a lényeg.

A nevetés és a sírás nyelve nem igényel tolmácsot.

A könnyek élesítik a látást.

A legolcsóbb fiatalító szer a letagadott kor.

Az első házasságban gyűjtjük, a másodikban használjuk a tapasztalatokat.

Beteg lábbal is lehet lábatlankodni.

Hogy megértsd a fiatalokat, meg kell öregedned.

Öregkorban az élvezet perceit már nem az ágyban, hanem a wc-ben éljük meg.

Öregkorban már csak két működőképes szervünk van: a szem és az emlékezés.

Olykor a néma telefon üzeni a legrosszabbat.

Ha van határa a tevékenységnek, miért nincs a tétlenségnek?

Nem mindegy, hogy valaki sokat vagy sokáig keres.

A bibliát azok is szokták idézni, akik sosem olvasták.

Az időjárás is megváltozott, már időrohangálás van.

A legvendégszeretőbb ház ajtóit ki- és befelé is nyílnak.

A jó időzítés fél siker.

Az arany középút sem életbiztosítás, bármikor le lehet térti róla jobbra vagy balra.

Egyenes úton is el lehet tévedni.

Egyenes úton haladva is el lehet fáradni.

Nincs olyan tragédia, amit valaki valahol meg ne jósolt volna.

3.

A határon túlra rekedtek a nemzet legjobb donorai.

Minél erősebb a sovinizmus, annál betegebb.

A tolongásban nemcsak egymás sarkát, de emberi méltóságát is tapossuk.

Lusta emberben a vágy is csak sóhajtást szül.

A haszontalanság a lustaság kamatja.

Homoksivatagban is fűbe lehet harapni.

Akkor kezdődik az öregkor, amikor kezdjük felélni tapasztalatainkat.

Nálam akkor kezdődnek a problémák, ha nincsenek problémáim.

A szerelem olyan, mint a rakéta: induláskor robban, villog, tele van energiával, ám távolodva csendesül, halkul, alig lehet észlelni, végül csak a beavatottak tudják, hogy létezik valahol.

Az alpinistának nem az előtte tornyosuló szikla okoz gondot, hanem a cipőjébe került kavics.

A legmélyebb erkölcsi romlás az, amikor az ember hinni kezd saját hazugságaiban.

A szeretetből nem szabad gyököt vonni, csakis négyzetre emelni szabad.

Valaha a megesett lány elesett volt, ma már csak egy eset.

Ha a valóságból álmovilágba akarunk utazni, szükségünk lesz egy megbízható kalauzra, aki idejében figyelmeztet, melyik állomás az, ahol le kell szállni.

A serény akkor is talál munkát, ha nincs semmi dolga.
Az országhatárok a politika betegségeinek rút sebei.
Sok embert teszünk boldoggá, amikor elmeséljük nekik boldogtalanságunkat.

Ha megelőztek, nem biztos, hogy le is győztek.
Vannak emberek, akiknek öröme mások boldogtalanságából ered.
Ebben a rohanó világban már a múlt sem igaz, és a jövő sem a régi.

Vannak emberek, akik igazi gazdái adott szavuknak: azt tesznek vele, amit akarnak; akkor veszik vissza, amikor jónak látják.

Attól, hogy pontot teszünk az i-re, még nem biztos, hogy olvasható lesz az írás.

A hiú ember a tükör hátlapjában is szépnek látja magát.

Az öregségben az a jó, hogy nem kell megtanulni semmi újat, csak ismételni kell, amit gyermekkorban elsajátított az ember.

Az ivászat olyan verseny, amelynek során az ész és a test is veszít.

A hal a fejétől bűzlik, de mindig a farkától kezdik tisztítani, mert a fej kicsúszik a kézről.

Amennyiben az állam felülről diktálja a tempót, az csakis induló lehet.

Az utóbbi időben egyre gyakoribb, hogy az álarc az eredeti másolata.

Abban a házban, amelyik fényárban úszik, nem biztos, hogy világosság van.

A pártok gyűlésein a szónokokat bejegyzik, a hozzászólókat megjegyzik.

Jobban ismerjük az elmúlt kort, mint a jelenkort. Igaz: az előbbi meg lehet magyarázni, de az utóbbit érteni kell.

A talpnyalók pluralista véleményét a főnökük magyarázza meg.

Van egy ötletem: szedjék össze azokat a bőröket, amelyekből kibújtak és adják azoknak, akiknek nincs bőr a képükön. Tartok attól, hogy nagyobb lesz a kereslet, mint a kínálat.

A tehetős emberek a négylábú fotelt, a politikusok a hintaszéket, a vékony pénztárcájúak a háromlábú széket kedvelik. A szegények inkább ácsorognak.

Az ész nem akkor megy el, amikor az ember beivott, hanem amikor elhatározza, hogy inni fog.

Szexbombát találtak a város szélén: a kivezényelt katonákat órák alatt hatástalanította.

Az emlékezettel nem akkor van baj, ha nem találunk valamit, hanem ha megtaláljuk, de nem tudunk mit kezdeni vele.

Nem az a nevelés művészete, hogy megtanítsuk a gyereket illetelmesen bocsánatot kérni, hanem az, hogy ne legyen rá ok.

Magánvéleményt nem lehet bilincsbe vert kézzel leírni.

Szemébe mondták az igazságot, de nem értette, mert rövidlátó volt.

A jó politikus tudja, mi lesz tíz év múlva, a mindennapok embere akkor tudja meg, hogy mi volt.

Az elv a sors meghatározója, de miért van az, hogy egynéhány elvtelen ember a sokaság sorsáról dönt?

A történelmet magyarázhatják alternatívok, de a történelem nem lehet alternatív.

A figyelmesség néha annyira leereszkedő, hogy észre sem véve beletapossuk a sárba.

A múltat úgy kell beépíteni a jelenbe, hogy legyen jövője.

Nem muszáj ékkő lenned a nemzet diadémjában, de vegytiszta forrasztófémnek lenni kötelességed.

Megnyered a tömeget, ha melléd állsz, megérteted magad a tömeggel, ha közéd állsz, elveszíted őket, ha mögéd kerülsz.

Irigylem a bolondokat, mert mindig igazat adnak maguknak.

A gyakran színesben álmodóknak szürkék a hétköznapijaik.

Az ellenzéki politikusok többsége farfekvéssel születik, és életük folyamán vajmi keveset változtatnak ezen a testhelyezeten.

A hovatartozás tudatosulása ébredés, gyakorlása ébrenlét.

KATI BETEG

Negyedévenként látogatott haza, s tette ezt immáron negyedik éve, miután nyugdíjazását követően áttelepült. Ismerte, emlékezett rá mindenki a kisvárosban és ő is viszont, ami magától értetődő, mert ott született, alapított családot, ott szentelte napjait betegeinek, harcolta meg kisebb-nagyobb sikerrel vállalt, vagy éppen ráerőszakolt csatáit.

Természetes volt minapi jötte is, de volt ebben a látogatásban rendhagyó indíték is: szülővárosa a 700. születésnapját ünnepelte. Az esemény számtalan vendéget, látogatót vonzott, mert – túl a hivatalos rendezvényeken – virágkiállítás, kirakodó vásár, tombolák, sportversenyek tették színessé és szórakoztatóvá a napot, és persze mint ötvöző fém: a számtalan fagyaltárus, pecsenyesütő, talponálló, kínálva mindent, ami szemnek, szájnak ingere.

Lassan sétálgatva haladt a tömegben, nem sietett, mert látni-hallani akart, száraz szivacsként itta magába a szín-hang-illatkavalkád kínálta élvezetet, percenként megállt örülni egy-egy mosolynak, viszontüdvözölni rég látott ismerőseit, volt betegeit, azok hozzátartozóit és megköszönni érdeklődéseiket: *Hogy van? Újra itthon?! Nagyon hiányzik, nem jön vissza?*

Az őszinte kedveskedések jóleső érzéssel töltötték el, hatványozták jó kedvét.

Épp egy ízlelőbimbókat csiklandozó saslikozó előtt araszolt, amikor valaki karján ragadta:

– Drága doktor úr! De örülök, hogy látom! És milyen jó színben van! Ugye megismer? Én vagyok a Kati!

– Igen...igen...Köszönöm...– pásztázta dűnnyögve a hölgyet, miközben emlékeinek lapjait forgatva kereste a megfejtést: ki is ez a Kati?

A válasz késlekedett, nem akart értelmezhető egészszé összeállni.

– A Kati vagyok ismételte a hölgy. – A drága doktor úr mentette meg az életemet, amikor tízévesen agyhártyagyulladásom volt. Mindenki azt hitte, hogy meghalok, de a doktor úr megmentett: valami olyan gyógyszert kerített és adott be, ami abban az időben nem nagyon volt ismert...Az anyám Kerekes Mária tanítónő volt, sajnos már rég meghalt...

Így már bevillant, ki is ez a Kati. A betegsége nem volt szokványos eset, mint a kezelése sem, mert csak szerteágazó összekötetéseinek hála sikerült antibiotikumot szerezni a gyógyításához. Jól ismerte az édesanyját, aki megbecsült és elismert pedagógus volt, egyedül nevelte a lányát. Évekig követte figyelemmel volt betegét, aki maradványtünetek nélkül úszta meg a halálos kórt. Érettségi után felvételt nyert a pedagógiai főiskolára, édesanyja nyomdokain haladva.

És most itt áll előtte egy slendrián, snassz, meghatározhatatlan korú valaki.

– Mi akkor nem tudtuk meghálálni a doktor úr erőfeszítését, mert nagyon szegények voltunk...Gyakran emlegettük, milyen aranyszíve van a doktor úrnak – folytatta a nő –, és mindig is imádkoztunk a doktor úrért...Tessék adni nekem öt grivenyt, mert beteg vagyok, holnap orvoshoz kell mennem, és ugye tudja: pénz nélkül szóba sem áll velem.

Megsajnálta a talaját vesztett nőt, automatikusan a zsebébe nyúlt, kivette a kért bankót és átnyújtotta.

Kati hálálkodva és nevetve fordított hátat, s a közeli talponálólóhoz lépett; ő hezitálva toporgott, majd sodorni kezdte a tömeg, de még hallotta, amikor egy szeszbe mártott hang ráripakodott Katira:

– De hülye vagy! Kérhettél volna az öregtől többet is, azt is megadta volna, és lett volna pénzünk egy újabb körre!

BENŐ ÉS AZ OLTÁS

Nem nehezteltem rá, Benőre, gyerekkori barátomra, bár lett volna okom, mert szertelenül, a nap folyamán bármikor rám csengetett, elvárva, sőt szinte követelve, hogy azonnal válaszoljak kérdéseire. Érdeklődése a covid-járvány első napjaitól kezdődően hatványozottan fokozódott, mert saját bevallása szerint félt a kaszástól. Nyugdíjasként napi rendszerességgel tapadt a rádióhoz, tévéhez, böngészte az újságokat, gyűjtötte a híreket, információkat és a maga módján, szakértelem nélkül következtetett, többnyire tévesen. A híreket, elemzéseit naponta többször is megosztotta velem, számára megnyugtató, pozitív válaszokat várva.

A realitás talaján állva igyekeztem válaszolni neki, idéztem a médiában látható-hallható szakemberek véleményét, tanácsait, figyelmeztettem az ajánlások be nem tartásának várható következményeire, az oltás, azaz az immunizáció áldásos voltára, de nem tudtam meggyőzni, a tudományos interpretációk talajára terelni figyelmét, mert zavaros, politikai devianciákkal fertőzött értelmi világában káros, szkeptikus értelmezések domináltak, amelyeknek hangot is adott:

– Nem ezt írta a ... (megnevezte a bulvárlapot), a másik adón azt mondták..., sok a haláleset, mert... – és hasonlókkal próbált ellenérvelni.

Legutóbbi meddő „tudományos vitánkat” némileg rezignáltan zártam le:

– Ha nem jelentkezel oltásra, veszélyeztetett idősként várhatod a kaszást!

– Már regisztráltam, de azt beszélik, hogy a vakcinának gyakori a mellékhatása, meg nem biztos, hogy megvéd a fertőzéstől, azt is hallottam, hogy ez csakis emberkísérlet, meg azt, hogy... – sorolta értesüléseit.

Másnap csak az esti órákban hívott és zúdította rám és általában az egészségügyre rosszallását, kritikáját:

– Te is biztattál, ajánlottad a beoltást, mint a sok nagyokos, és én, a hülye, hallgattam rátok, sose bocsátom meg nektek, de magamnak se, hogy bepaliztatok, hogy hagytam félrevezetni magamat.

– Mi történt veled, mi a baj? – reagáltam őszintén és kíváncsian.

– Mi a baj?! Nagy baj van, mert becsaptatok, azt szajkóztátok, hogy vegyem fel az oltást, nem lesz semmi baj: egy órája oltott be Kerekes doktor, a családi orvosom, és most majdnem vak vagyok: összeolvadnak a betűk a szemem előtt, homályban van a tévé előtttem! Sarlatánok vagytok! Most mit csináljak?!

– Eredj azonnal vissza az oltópontra és mondd el Kerekes doktornak, mit észlelsz, segíteni fog! – válaszoltam.

Kétségek közepette vártam újbóli jelentkezését, ami egy óra elteltével meg is történt:

– Én vagyok – mondta, meghunyászkodással a hangjában. – Minden rendbe jött, már úgy látok, mint ennek előtte...

– Mit kaptál, mi történt?

– Amint beléptem Kerekes doktor úr rendelőjébe, nem tudtam előadni panaszomat, mert a doktor úr megelőzött:

– Jó, hogy jött, itt felejtette a szemüvegét. Fel akartam hívni, hogy jöjjön érte, de látja, sok az oltakozó.

– Tényleg sokan voltak, akik szintén félnek a kaszástól.

Biztos voltam abban, hogy mosolyogva mondta...

SZÁSA, AZ AUTÓSZERELŐ

Nem is emlékszem, mióta ismerem Szását, akárcsak kisvárosunk számos lakója, legalábbis azok, akik autótulajdonosak, mert ő a négyüteműek legismertebb tudora, de nemcsak szerelőként, hanem mint ezermester is, aki a régi kopottból, a semmiből is képes használható alkatrészt varázsolni, ami megbecsülendő dolog volt azokban az években, amikor az autóalkatrész-kereskedelem amolyan dadogó kiegészítője volt a feketepiacnak.

Valahonnan a messzi Szibériából vezérelte jó sorsa hozzánk Kárpátaljára, ahol továbbszolgáltatós volt a Tisza-menti határvadászoknál mint gépjárműszerelő, azaz a lőfegyvereket mellőzve kézi szerszámokkal – mint fogalmazott – „védte a haza határát”. Már azokban az években ismerősök lettünk, mert a határőrök telephelye munkahelyem, a kórház tőszomszédságában volt – csak egy kerítés választott el –, és így gyakran találkoztunk, sőt, mi láttuk el az akut eseteket, köztük őt is, ha egészségügyi ellátásra szorult. Leszerelését követően nem fogta el a honvágy, csak polgárra váltotta angyalbőrét: helybeli özvegyasszony fogadta be, szembeszomszédom lett, szerelőműhelyé alakította át az udvaron lévő fészert, és már mint polgári szerelő gyakorolta szakmáját. Be nem jelentett tevékenysége felett szemet hunytak az illetékesek, mert soron kívül és térítésmentesen javította járgányukat, ami mindkét oldalnak megfelelt.

Szása úgy-ahogy elsajátította a magyar nyelvet, olykor mosolyt keltő kiejtéssel, amit jómaga is nevetéssel konstatált. Igényelte, hogy magyarul forduljunk hozzá, habár tudtuk anyanyelvét; marasztalt, hogy beszélgessünk, amikor javítani vittük az autónkat. Szerette a hétköznapi humort, nem emlékszem, hogy bármikori találkozásunk alkalmával rosszkedvű, deprimált lett volna.

Munkabírása szinte határtalan volt: soha nem utasított el, nem keresett kifogásokat, amikor bármelyik napon felkerestük akut

vagy időlt betegségben szenvedő autónkkal, és elfogadható, reális volt a térítési díjat illetően is, de elvárta, hogy legalább rövid ideig maradjunk társaságában, kommentáljuk a közeli és távoli eseményeket, és adományozzunk, mondjunk egy-egy viccet.

Tapasztalva szinte állandó elfoglaltságát, ami idővel az autók szaporodásával hatványozódott, egyszer megkérdeztem:

– Szása, szokott-e unatkozni?

– Nem, azt sose szoktam.

– De ha mégis megesne, ha úgy hozná a sors, hogy nem lenne dolga, feladata, azaz unatkozna, akkor mit tenne?

Elgondolkozott néhány pillanat erejéig, majd mosolyogva válaszolt:

– Akkor bepiálnék, vodkáznék...

Erre reagálva mosolyogósan megjegyeztem, tudva, hogy nem veszi rossznéven tőlem:

– Ami azt illeti, azért csak volt néha unalmas órája, mert olykor láthatóan nem a háta mögé öntötte a vodkát...

– Téved, doktor úr – reagált csípőből –, olyankor nem unalmanban ittam, hanem megszokásból!

Mindketten jót nevettünk.

KACAGTATÓ ESETEK

Modern természetgyógyászat

A kilencvenes években Ukrajna-szerte, így Kárpátalján is megjelentek – sok más új mellett – a „csodadoktorok”, akik a vidék településeit járva nagy reklámmal kínálták magukat, azaz mindennemű nyavalyára gyógyulást: leszedik a rontást, bestoppolják a gyomorfekélyt, kiegyenesítik a görbe lábakat, megnyújtják a törpéket, leállítják a hasmenést stb. Természetesen jó pénzért...

Hogy milyen eredménnyel? A paciensnek könnyebb lett a bukása, és visszatért a „normális” medicinához.

Egy napon újabb csodadoktor érkezett városunkba, és mint mindegyik „újabb” szaki, aki addig nem ismert terápiát alkalmazott: kiöltött nyelvével végigszánkózott a páciens beteg testrészen és kész! A reményekkel telített páciensnek kijelentette, hogy egészséges lett, mehet.

Kollégám mesélte, hogy egyik páciense esküdözött: a „doktor” végignyalta a fájós lábát egy ezresért, és azóta kutya baja.

Befejezve információját, a kolléga nagyot nevetett, mire rákérdeztem:

– Miért nevetsz? Ezek a sarlatánok...

Nem folytathattam, mert könnyekkel röhögve folytatta:

– Egye fene azt az ezrest! Holnap felkeresem a csoda-kollégát – persze inkognitóban, mint beteg – és meggyógyítatom vele több-éves aranyeremet...

Patkányirtás

A nyolcvanas évek vége felé a keleti régióban is észlelhető volt a változások szele, még a patkányok világában is: hiperaktívak let-

tek, előzőnlőtték a lakóházakat, üzleteket, közösségi helyeket stb., nem volt bennük tisztelet semmi és senki iránt, ellepték még a járási Fehér Házat, a pártszervezet főhadiszállását is.

Késéssel bár, de hajsza kezdődött a betolakodók ellen: a helybeli hamelni rattenfängerek mérget raktak fészkeik környékére, közlekedési útvonalaikra – hadd falják.

A pártház igencsak igyekvő patkányirtója lelkesen jelentette a munkába érkező első titkárnak:

– Első titkár elvtárs! A pártház minden helyiségébe raktam mérget, az ön irodájába tripla adagot. Dögöljön meg minden férreg, ami abban található!

Jó tanács

Aki – és ki nem? – megértésben, békességben akarja élni családi mindennapjait, az legalább egyszer naponta – a leghatásosabb reggelente – mondjon valami szépet, léleksimogatót élete párjának, mint: *Ma olyan szép és üde vagy!* De hatásos az is: *Ez a reggeli egyenesen kényeztető! Ilyet még az édesanyám sem tudott elém tenni!* – és hasonlókat. Szinte biztos, hogy a neje értékelni fogja elismeréseit, bókjait.

Volt egy nap, amikor reggel elfelejtettem bevetni az aznapi arany-csalit, és este, amikor kettesben – a másik a borocska volt – hazaértünk, a feleségem ördögi kedvvel fogadott és kijelentette, hogy hazaköltözik a mamájához.

Ekkor jutott eszembe az aranyszabály, megdicsértem:

– Hogy te milyen okos vagy!

Az új lakótársak

Új lakók költöztek a restek házába (a szovjet érában így nevezték a tömbházakat), az alattunk lévő kétszobás lakásba. Másnap késő

délután be is „mutatkoztak”, azaz olyan cselédrevüt rendeztek, amire nem lehetett oda nem figyelni. Női hang vitte a prímet:

– ...megérdemelnéd, hogy a pincébe zárjalak, mert megkeserítéd az életem...Inkább egy kutyával élnék, mint veled...Még az ágyamba is beengedtelek...Téged a farkadnál fogva kellene felakasztani!

Záporozott a bűnlajstrom, a felelősségre vonás.

– Szegény szerencsétlen ember – gondoltuk és mondtuk egymásnak a feleségemmel sajnálkozva –, ez a férj aztán kihúzta a gyufát!

– Azt se érdemled meg, hogy az ajtón rúgjalak ki! – robbant a verdikt, az erkélyajtó pedig kivágódott, és a felbőszült asszonyság farkánál fogva kihajította – a macskáját.

ÉHSÉGSZTRÁJK

Volt osztálytársam, a felesége, valamint baráti körük három tagja, akik örömmel evickéltek évek óta a gasztronómiai élvezetek örvényekkel telített csali-vizében, elhatározták: mivel elérték ama kritikus állapotig, amikor már háromtokás létük komolyan gátolta őket napi tevékenységükben, orvosi felügyelet mellett és kalákában fogyni fognak/akarnak, mert ez a tortúra – olvastak, hallottak róla – csakis csapatszellemben bírható ki.

Bevonulásuk napján minden részletre kiterjedő alapossággal ismertettem velük a kúra részleteit, azokat az elvárásokat, amelyeket a terápia támaszt velük szemben, nem titkoltam várható és természetesen jelentkező majdani lelki-testi próbatételük velejáróit.

Látható megértéssel fogadták „jóslataimat”, és vállalták a nagyon is rövid pórázra fogott elkövetkezendőket.

A gyermektenyérnyi, papírvékony párizsi, a néhány szem párolt zöldborsó, a pár decinyi leves, az alma, a két-három szem vitamin, a falatnyi rozskenyér már a harmadik nap a depresszió határára sodorta a csapatot, amelynek szószólója, volt osztálytársam, élve szakállas ismeretségünk jogával, bekopogtatott hozzám:

– Nem lehetne ezt a terápiát kíméletesebben alkalmazni, azaz fokozatosan csökkenteni az otthon megszokottakat? Meg aztán vagyunk annyira jóban, ismerjük annyira egymást, hogy mi némi kivételezést élvezzünk...

Újra elmagyaráztam neki azt, amit érkezésük napján, kalória-számolással támasztva alá célunkat. Lehangoltan távozott.

A hetedik napon az egyik sanyargatottat söriváson lepte meg az éjszakai ügyeletes, aminek eltávolítás lett a „hozadéka”.

A megcsappant csapat szóvivője kegyetlenséggel vádolt meg, és erőlyesen követelte annak biztosítását, hogy a terápia, amit ő GULAG-rendszernek aposztrofált, nem fog egészségkárosodással járni.

Számos tudományos érvekkel alátámasztott cikket, brosúrárt adtam oda, hogy olvassák, tanulmányozzák megnyugtatóan lázadó belső világukat, ismertetem klinikánk eddigi „beszédes” eredményeit.

Láttam, nem sikerült meggyőzőnöm, annál is inkább, mert nem ezért látogatott meg. Hasonlót olvastam ki szenvedő szeméből, amikor naponta többször találkoztunk, érintkeztünk a vizsgálatok kapcsán, vagy csak „úgy”.

A kulmináció a tizedik napon történt. A kis csapat ajtóm előtt sorakozott, s néhány tizedmásodperces hezitálás után belépett szószólójuk, akin azért már látszott a diéta eredménye, s egy szuszra kijelentette:

– Mivel eddigi kérésünk nem talált együttérzésre és meghallgatásra, elhatároztuk, még hozzá visszavonhatatlanul, hogy kérésünk, de most már követelésünk azonnali elfogadása céljából a mai naptól éhségstrájkba kezdünk.

– Elfogadom döntéseket – nyújtottam parolára a tenyerem –, de azzal a feltétellel, hogy az éhségstrájk utolsó napját én jelölöm meg.

Aznap az esti órákban elhagyták az osztályt. Hónapokig egyikükkel sem futottam össze. Igaz, ők nem gyalogosan, hanem autóval közlekedtek...

BÓLINT SZÁSA

„Nyomokat hagy” ugyan, de nem a lukulluszi lakoma egészséget próbára tevő emléke, hanem a találkozás és az együttlét, a régmúlt történéseinek reanimálása teszi élvezetessé és feledhetetlenné az érettségi és hozzá hasonló évfordulók tiszteletére rendezett fehérasztalos összejöveteleket, még akkor is, ha az eltelt évtizedek rendet vágtak sorainkban; a fekete karszalagos egyéni és közösségi sorsfordulókat, történéseket rózsaszínűnek hígítja fel egy-egy közösen megélt, attikai sóval fűszerezett élmény.

– Emlékszel – fordult felém István barátom úgy, hogy mindenki hallja –, amikor M-nél laktunk albérletben? Akkor még nem volt kollégiuma az egyetemnek, és ott is kosztoltunk, de nemcsak mi, hanem többen, ha jól emlékszem, úgy tizenketten, köztük néhányan a városi notabilitások leszármazottai. Az utcára néző ebédlőben megterített ovális asztalnál ültünk. Annuska néni, a házigazda sógornője tálalta fel az ételeket; fiatalokat megsegélyenítő gyorsasággal és ügyességgel hozta a frissen készült menüket, mindig volt néhány természetesen artikulált szép szava hozzánk, amolyan étvágygerjesztőként.

Jólesett hallani, habár nem volt rá szükség, mert mi, férfiasodó fiatalok mindig éhesek voltunk, és a napi délőrai igyekezetünkkel nem hagytunk kétséget afelől, hogy a háziaknak nem lesz megerőltető a mosogatás utánunk.

Emlékszem, egy karácsonyi ünnepet megelőző napon csapatostól robbantunk be az étkezőbe, s azonnal hozzáláttunk az ízlelőbimbóink megszelídítésére már feltálat húsleves bekebelezéséhez, ami dicséretes gyorsasággal történt.

Annuska néni, aki mosolyogva hozta a második kreációt, mint mindig, jó étvágyat kívánt, majd megtoldotta:

– Egyenek, csak egyenek, kedveseim!
– Köszönjük, köszönjük, Annuska néni – reagáltunk majdnem egyszerre –, minden nagyon finom, persze hogy esszük, és megesszük!

– Kedveseim, igyekezetüket látva-tapasztalva ebben nem kétkedem, de most arra gondoltam: a szó szoros értelmében *csak egyenek*, mert nem azt teszik, hanem – bocsássák meg a fogalmazómat – falnak.

Igaza volt Anna néninek, tényleg faltunk!

Jóízű kuncogással könyveltük el a hallottakat, majd András barátunk emlékezett.

– Akkor titeket keblén melengetett a sorsotok, mert nem hogy hazai ízeket élvezhettetek, de még kínáltak is benneteket. Nekem nem volt részem ilyen kiváltságban, amikor Szaranszkban tanultam a műszaki egyetemen. Abban az időben, az ötvenes évek végén, a hatvanas évek elején több kárpátaljai magyar fiatal tanult távol a szülőföldjétől: ki Leningrádban, ki Észtországban, ki a Volga melletti városokban, mert az a hír járta, hogy a távolról jött aspiránsok valamiféle előnyben részesülnek a felvételikén, s ez helyel-közzel igaznak is bizonyult.

Én abban a városban töltöttem kötelező katonai szolgálatomat, s azt követően sikeresen jelentkeztem az ottani egyetemre.

Az örök igazság, miszerint a fiatal, az egyetemista mindig éhes, ott is érvényes volt, annál is inkább, mert távol volt a haza, az otthon, a szüleim anyagi helyzete nem tudta biztosítani az utánpótlást, kevés volt az ösztöndíj, az egyetemi menza kínálata pedig szegényes és egyhangú.

Egy késő őszi napon, amikor megint csak éhkoppunk sanyarú állapotát osztottuk meg egymással, az egyik felsős, egy baskír fiú, Szása, aki jó kapcsolatot ápolt velem, miután értesült, hogy Kárpátaljáról érkeztem, amiről hallott és olvasott, és ahová nagyon vágyott, fantasztikus természetjáróként szeretett volna megláto-

gatni, amiben az én közreműködésekre és segítségemre számított, így szólt hozzám:

– Gyere velem délután, elviszlek egy helyre, ahol jóllakhatsz – ingyen.

Hittem is, nem is, de mert eszembe ötlött a latin mondás, miszerint *Tertium non datur!*, azaz nincs harmadik lehetőség, és korgó gyomrom, idült éhségérzetem arra készítetett, hogy elfogadjam invitálását. Villamoson utaztunk ki a város peremére, egy... temetőhöz.

El lehet képzelni, milyen gondolatokat ébresztett bennem ez a váratlan felfedezés: mit akar „jótevőm” a temetőben? Ő, mint egy gondolatolvasó, így szólt:

– Bármi történik ezek után, hallgass. Bízd rám magad, nem fogod megbánni!

Belépett a kitért bejáratú kapun, én követtem. Rövid caplatást követően megállt egy sír mellett, ahol egy idős néni ücsörgött egy lócán, láthatóan imádkozva, előtte a síron egy kosár volt valamilyen textíliával letakarva.

Mozdulatlanul, szótlanul álltunk, miután levettük fejfedőnket, mígnem a néni ránk emelte kérdező tekintetét: – Ismertétek az én Vologýámát? – mutatott a fején látható fotóra. – Ugye milyen drága jó ember volt!

Szása barátom nem szólt, csak bólintott.

– Igyatok néhány kortyot, harapjatok be az emlékére!

Kitakarta a kosarat, félliteres vodkás üveget emelt ki, öntött úgy egy decinyit egy pohárba és Szása felé nyújtotta, ki felhajtotta, majd én következtem. Aztán a kosár tartalmára mutatva biztatott:

– Zakuszká, egyetek!

Ettünk: szalonnát, húsos fánkot, kolbászt, céklasalátát jóllakásig.

A traktát megköszönve elbúcsúztunk, és folytattuk utunkat, feltérképezve a temetőkertet, azaz annak hatalmas méretei miatt csak egy részét, s még több, a tapasztaltakkal azonos helyzetet,

azaz lehetőséget fedeztünk fel; helyel-közzel valóságos svédasztali kínálatot láttunk a hantokon.

– Na, ugye érdemes volt ide jönni! – nézett rám mosolyogva baskír barátom. – Nem követtünk el szentségtörést, hisz nem kértünk, nem követeltünk, csak elfogadtuk, amit kínált a néni, aki ezt a legjobb szándékkal tette. Itt az a szokás: a rokonok, a hozzátartozók meglátogatják elhunyt szeretteiket azok neve- és születésnapján, elhalálkozásuk évfordulóján, egyházi ünnepeken, amikor inni- és ennivalókkal kínálják az eltávozottat és mindenkit, aki megáll a hant mellett, ezzel fejezve ki együttérzését. A maradékot itt hagyják, bárki vehet és fogyaszthat belőle. Ilyen állapottal naponta találkozhatsz, mert a megemlékezés napjai különbözőek. Úgyhogy – sűrítette mintegy epilógusba – bármikor, ha éhes vagy, gyere ki ide, jóllakottan távozol.

...Araszos csend követte az elhangzottakat, majd valaki megkérdezte:

- Aztán éltél a lehetőséggel, oda jártál kosztolni?
- Nem – válaszolta András – inkább vállaltam a koplalást.

KOTYÓ ÉS AZ ÚRVACSORA

Kotyó, alias Kóbor Béla megállíthatatlanul zuhant alá azon a bizonyos lejtőn, amelynek legmélyén a testi-lelki enyészet várta. Sajnáltuk, azaz sajnáltam, mert nem ilyen életmenetre és fináléra predesztináltatott, ugyanis jó nevelésben részesült, az iskolában – együtt koptattuk az elemi és a középiskola padjait – jó tanuló volt, „fogott az agya”, ha olykor önfejűsködött, bohémkodott is.

Amikor tanulmányaim végeztével hazatértem, nem találtam szülővárosunkban, elsodorta valahová sorsa csapongó szele. Aztán sok-sok év, de talán évtizedek múltán hazatérve vagabund benyomását keltette, ami tükröződött viselkedésében: „nem fogta meg a kapa nyelét”, tekergett a városban, de inkább a kocsmák környékén, céltalan és értelmetlen napjait piaci trógerkedéssel szerzett százalmas keresetéből tengette, de nem restelt kéregetni sem. Megkeresett, azaz szerzett garasait elitta korhely társai körében.

Nem találkoztunk, nem beszélgettünk, mert kerülte a józan embereket. Szesztestvérei társaságában érezte otthonosan magát.

Nagyon meglepett, amikor karácsony első napján megláttam magam előtt az úrvacsorai szentségek vételekor, annál is inkább, mert soha nem látogatta Isten házát.

„Talán egy csodának, váratlan katarzisznak vagyunk tanúi? Ez egy megtérés? Egy újabb...” Itt megszakadtak toluló gondolataim, mert Kotyó szinte kiragadta az elébe lépő tiszteletes kezéből a kelyhet és látható-hallható kortyokkal kiitta annak tartalmát, ami tapintható dermedtséget váltott ki mindannyiunkból, akik tanúi voltunk ennek a történéseknek.

Kotyó megtörölte csupasz tenyerével ajkait, majd így szólt:

– Köszönöm, tiszteletes úr! Sokat ittam, mert sok az én bűnöm...

Ezzel nem ért véget a rendhagyó sztori, mert Kotyó besorolt a következő úrvacsorázó körbe is, s mikor a tétova, ámuldozó tiszteletes kezéből elvette a kelyhet, így szólt:

– Eszembe jutott még néhány bűnöm, hát gondoltam, mivel itt vagyok, azokat is leiszom...

SZOBOR HORTHYNAK

A kárpátaljai Visket mindig is nyakas, rámenős emberek lakták. A csizmaszárból könnyen kijárt a bicska, ha igazukat kellett bizonyítani. A tolakodót se fogadták be. Az „új rend” is nehezen törte be őket. Az ötvenes évek elején a kisbíró parancsot dobolt ki: „Minden viski köteleztetik terményt meg pénzt leadni a tanácsházán, mert szobrot fognak Gorkijnak emelni”.

Ma már nem lehet kideríteni, a nagyothalló kisbíró értette-e félre az „ukáz”-t, vagy a viskiek szerették volna azt hallani, amit akartak, de futótűzként terjedt el faluszerte: „Visszajönnek a magyarok, visszaáll a régi rend, azért kell szobrot állítani Horthynak”. Napok alatt összegyűlt a kívánt összeg, és úgy határoztak, hogy a szobrot nem a faluban, hanem az országút viski leágazásának szögletében állítják; hadd lássák a visszatérők: ide, erre kell jönni, várják a viskiek őket! A leleplezés napján ott volt a falu apraja-nagyja, mindenki ünneplőben, szólt a rezesbanda, körbe járt a butykos. Lehullt a lepel, és... olyan némaság lett, hogy hallani lehetett a mezei pocok csuklását. A kíváncsi és álmélkodó szempárok hol a szoborra, hol a falu bírójára céloztak. Az utóbbi lassú, kimért léptekkel körülaraszolta a szobrot, néhányszor végigpásztázta szúrós tekintetével, majd megállva előtte, homlokára tolta kalapját, megköszönte torkát és szólt, hogy mindenki hallja: „Hát lehet, hogy Horthynak Horthy, de hogy nem Miklós, az százas”.

1954 óta ott állt a Gorkij-szobor a viski letérőben, Horthy helyett...

ZÉTIKE, A FIGYELMES

Fiam családi fészektől úgy másfélszáz méterre, azonos oldalon van egy bolt, egy kis vegyeskereskedés, ahol megvásárolhatók a mindennapi élet elsősorban konyhai kellékei, élelmiszerek, italok stb., azaz a fogyó árucikkek, amelyek kikopnak a napok folyamán „kéz alól” a kamrából, az az üzlet, amelybe át lehet ugrani csak úgy ott-honkában, papucsban bármikor a nap folyamán. A tulaj, mindenki Piroskája és családja a bolt feletti emeleten lakik, ott született, cseperedett fel, ott lett felnőtt, feleség, anya, bolttulajdonos, a környék életének, lakosainak hiteles ismerője. Hozzá nemcsak vásárolni járnak a környékbeli, de olykor „ottfelejtkezni” is, mert Piroska valahogy minden, a városkában történt eseménynek mindenkinél hamarabb jut birtokába, és szívesen átadja információit az érdeklődőknek, megtoldva azokat véleményével, kiegészítéseivel.

A menyem egy-egy vásárlás alkalmával magával viszi nyolcéves unokámat, Zétikét, szoktatva őt az önállóságra, a környező világ megismerésére, de olykor küldi egyedül is kisebb bevásárlásra.

Egy napon, a késő délutáni órákban kisunokám a boltba belépve, ahol épp nem tartózkodott vevő, köszönéssel fordult Piroskához:

– Csókolom, Piroska néni, hogy tetszik lenni?

A megszólított némi meglepődéssel reagált:

– Köszönöm az érdeklődésed, jól vagyok. Mit kérsz?

– Semmit, csak tudni akartam, hogy tetszik lenni.

– De hát hogy jutott az eszedbe a hogyanlétem felől érdeklődni?

– Nem nekem jutott eszembe, hanem anyucinak, amikor apucival beszélgetett.

– Nem értem...

– Az úgy történt, hogy apuci hazajött a munkából és beszélgetni kezdett anyucival. Én nem figyeltem, mert a nagyok dolgairól

beszéltek, de azt hallottam, hogy anyuci megkérdezte, vajon hogy van Piroska, rég nem voltam a boltjában, rég beszélgettem vele. Akkor gondoltam: segítek neki, jövök és megkérdezem Piroska nénit, hogy van, és otthon megmondom, mit tetszett válaszolni. Tudtam, hogy örülni fog...

ÖREGNEK LENNI ÁLDÁS, MERT:

– annyi évesnek mondod magad, amennyit akarsz, úgysem érdekel senkit;

– annyi hőstettet, kalandot mesélhetsz a múltadból, amennyit akarsz, úgyse veszik komolyan;

– nem tulajdonítja el senki az élettapasztalataidat, mert rég elavultak;

– nem foglalkozol dátumokkal, kalendáriumokkal, a te heted az esedékes vasárnapi ebédttől a következőig, a hónapod nyugdíjtól nyugdíjig terjed;

– ha tévedsz beszéd közben, nem muszáj javítanod, mert nem figyelnek rád;

– nem kell szégyenkezned, mert nem csodálkozik senki, ha lepisiled a cipőd orrát;

– nem kell tartanod a homoszexuálisok zaklatásaitól;

– nem kell tartanod attól, hogy beperelnek gyermektartásért;

– nem gyanúsít a feleséged, ha későn térsz haza;

– te ehetsz elsőként a gombás ételekből;

– nem kell dörzsölnöd a kezedet, ha fáznak az ujjaid, mert úgyis reszketnek;

– nem szenvedsz fogfájástól, a tenyeredben moshatod fogaidat;

– nem tartasz a nemi betegségektől;

– nem kell pironkodnod szexuális kudarc miatt;

– ritkán vagy egyáltalán nem vagy másnapos;

– nem szükséges megjártszanod, hogy süket vagy;

– nem hallod és nem érzed saját szellentésedet;

– nem kell pizsamát cserélned, ha nagy ritkán erotikus álmod van;

– nem emlékszel rá, ezért nem bosszant, mikor kezdett romlani az emlékezeted;

- a tegnapi tévéfilmre nem emlékszel, de a némafilmekre igen;
- újra azt hiszed, hogy a karácsonyfát angyalok hozzák;
- mire kipisiled magad, lehetőséged adódik visszagondolni egész életedre;
- nincs szükséged új ismeretekre, mert csakis azt kell tenned, amit gyermekkorodban megtanultál.

SZAKMAI ÉLETRAJZ

Beregszász szülötte, Szöllősy Tibor az iskola első osztályának elvégzése után Técsőre került, a Felső-Tisza-vidék úgynevezett fővárosába. Később innen sikeresen felvételizett az Ungvári Állami Egyetemre, ahol orvosi diplomát szerzett. Ezt követően négy évtizedig ideggyógyászként dolgozott a Técsői Járási Kórházban, ebből huszonnégy évig főorvosként, kiérdemelve a legmagasabb szakmai minősítést.

Gyógyító munkája mellett a magyarság közéletének aktív részvevője, sőt alakítója volt. Megalapítója és sok éven át a Hollósy Simon Kör elnöke, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, a József Attila Alkotóközösség, a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közösségének alapító tagja, a Magyar Írószövetség, a Magyar Orvosírók és Képzőművészek Közössége, a Ruszin Írószövetség, a Teológiai Doktorok Kollégiumának, az Anyanyelvi Konferenciának a tagja, a Kovács Vilmos Irodalmi és a Hollósy Simon Képzőművészeti Díj alapításának kezdeményezője. 1986-ban részt vett a csernobili atomerőmű-katasztrófa következményeit felszámoló munkások orvosi ellátásában.

A jeles magyar festőművész, Hollósy Simon técsői élete és munkássága már középiskolás korában felkeltette az érdeklődését, ezzel egy időben máramarosi meséket, mondákat kezdett gyűjteni. Kutatásának eredményeit mindkét vonatkozásban rendre közreadták a kárpátaljai, anyaországi és külföldi magyar lapok, folyóiratok: *Kárpáti Igaz Szó*, *Kárpátalja*, *Pánsíp*, *Kárpátaljai Hírmondó*, *Magyar Nemzet*, *Honismeret*, *Pesti Hírlap*, *Erdélyi Magyarság*, *Nyugati Magyarság*. Napjainkban is néhány írott fórum szerzője, némelyiknek szerkesztőségi tagja. Eddigi alkotói termése bőven meghaladja a nyolcszáz cikket, tanulmányt és esszét, amelyek csaknem nyolcvan kiadványban jelentek meg.

Az anyaországba való áttelepülése óta a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Nyírmadán él, de témáit továbbra is a szülőföld adja, azon belül gyakran Beregszász, amelynek kórházában diákként szakmai gyakorlatát végezte, s ahová rendszeresen visszajár.

Eddig 11 könyve jelent meg:

Kárpát-medencei paletta (Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 1993),

Teccő nekem ez a hely (Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 1994),

A kígyó önmagába mar (Hatodik Síp Alapítvány, Mandátum Könyvkiadó, Budapest–Beregszász, 1999),

A Técsői Református Egyház története (Imi Print Kft., Nyíregyháza, 2002),

„*Ki a Tisza vizét issza...*” (Hatodik Síp Alapítvány, Mandátum Kiadó, Budapest–Beregszász, 2002),

Kárpátaljai karcolatok (Magyar Téka Erkel Sándor Könyvesház, Békéscsaba, 2003),

A platánoknak örökké élni kell (Magyar Téka Könyvesház, Békéscsaba, 2005),

Áthallatszik a harangszó (Széphalom Könyvműhely, Budapest, 2006),

Hollósy Simon Máramarosban (Széphalom Könyvműhely, Budapest, 2008),

Mégér egy mosolyt. Kárpátaljai életképek (Romanika Kiadó, Budapest, 2018),

Álmait az ember...(Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2020).

Alkotói elszántságára és munkabíráására jellemző, hogy Isten kegyelméből a nyolcvanadik életévén túl is változatlanul erős belső késztetéssel, a megragadott témától függően vérbő vagy kesernyés humorral, illetve borzongatóan drámai hitelességgel „mondja a magáét” – tárcákban, karcolatokban, írójegyzetekben. A már említett fórumok mellett rendszeresen publikál az anyaor-

szági *Partium* és a kárpátaljai *Együtt* című folyóiratokban. Könyveit sikerrel mutatták be Budapesten, Szombathelyen, Miskolcon, Győrött, Nyíregyházán, Vásárosnaményban, Balatonföldváron, Balatonlellén, valamint rádióban és televízióban. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye hagyományos szilveszteri/vidám pályázatán négy ízben bizonyult a legjobbnak. 2020 januárjában a magyar kultúra napján az *Együtt* folyóirat nívódíját vehette át Beregszászban. Ugyanebben az évben választott lakóhelye, Nyírmada település elöljárósága díszpolgárrá választotta, 2021-ben pedig elnyerte a Kárpát-medencei *Életmesék* írói pályázatának hűségdíját.

TARTALOM

I.

Tizenkét nap, ami hat évig tartott.....	7
Egy fényképnyi történelem.....	16
A második hullám.....	20
1956 őszére emlékezve	24
A forradalom bölcsőjénél	30
Ő terelte jó irányba az életem... ..	34
Kisebbség a kisebbségben.....	40
Kárpátaljai torz tükrö-világ.....	43
Szakadékban	45
Kárpátaljai karácsonyaink	49
„Kék madár”. Fejezetek a kárpátaljai magyar autonómia-törekvések történetéből	51
„Ha nincs vizsály – majd mi keltünk”	68
A státusztörvény visszhangja Kárpátalján	68
Az adósság.....	74
Egy sátáni birodalom végének kezdete: Csernobilban szolgált a nyírmadai orvos. Az atomkatasztrófa hatásai, testközelből – interjú Szöllősy Tiborral	81
Anzicsz a magyar–ukrán határról.....	93
Az önkéntes.....	100
„A hovatartozás tudatosulása: ébredés, gyakorlása: ébrenlét és kötelesség”. Beszélgetés dr. Szöllősy Tiborral.....	104

II.

A fekete bárónő.....	129
Utazás egy zászló körül	136

A técsői hősök emlékművének története.....	151
Az 1848-49-es szabadságharc emlékei Técsőn	155
Ízelítő a técsői Móricz család történetéből.....	165
Harang-sorsok	169
Komáromi János, a majdnem elfelejtett író	179
Adalékok Kárpátalja egészségügyének múltjához	186
A magyar művészet felszabadítói.....	197
Kirándulás a kárpátaljai képzőművészet múltjába	200
Petőfi Sándor születésének bicentenáriuma.....	206
Többszemközt Faludy Györggyel.....	209
Védd anyanyelvedet, s az megvéd téged.....	213
Minél több oldala van, annál értékesebb.....	223
Szellemi lukulluszi lakoma.....	227
Üzenet az appendixből	231
A Máramaros az évszázadok tükrében című kötet kapcsán ...	231
Kikapcsolt magnetofon.....	239
Tisza-kráter	243
Ami az életrajzból kimaradt	247
Kölcsönösen tisztelve csúfolták egymást.....	260

III.

Feljelentem magamat	267
A 603-as kórterem	270
József-napi emlékezés.....	275
Tavaszwáró	278
Nőnap-i köszöntő.....	280
A hosszú életű pápa	282
Az aszaltpaszuly-leves.....	283
Az okos paripa	286
Hallottam, elmondom	289
A lelgyőr.....	291

Lidérces álmom	295
A professzor szikéje	297
Egérke aranyérmes tréfája	299
A kibic közbeszól	301
Óvják egészségünket.....	303
Bulgár József kitüntetése	304
Rövidkék.....	308
Kati beteg.....	314
Benő és az oltás.....	316
Szása, az autószerelő.....	318
Kacagtató esetek	320
Éhségsztrájk.....	323
Bólint Szása	325
Kotyó és az úrvacsora	329
Szobor Horthynak.....	331
Zétike, a figyelmes.....	332
Öregnek lenni áldás, mert:.....	334
 Szakmai életrajz.....	 337